

คำนำ

บาลีพระธรรมบทนี้ พระธรรมสังคหอาจารย์ ตั้งคิดไว้ใน ขุททกนิกาย เป็นคถาล้วนว่าด้วยธรรมต่างข้อ จัดไว้เป็นหมวด ๆ เรียกว่าวรรค เช่นคถาคู่ กล่าวทั้งส่วนดีส่วนชั่ว เรียกยมกวรรค กล่าวความไม่ประมาท เรียกอัปมาทวรรค กล่าวบาป เรียก บาปวรรค.

มีอรรถกถาแก้บาลีเหมือนปกรณ์อื่น แต่ในคำนมาสการของ อรรถกถานั้นกล่าวว่า เดิมเป็นภาษาสิงห์ ท่านผู้รจนาแปลเป็น ภาษามคธ ข้างท้ายกล่าวว่า ท่านผู้รจนา นั้นมีนามว่า พุทธโฆชะ แต่พิจารณาสำนวนผู้รจนาไม่ใช่รูปเดียวกัน คงจะแบ่งกันทำเป็นตอน แต่พระพุทโฆษาจารย์เป็นเจ้าของ ท่านผู้อื่นเป็นผู้ช่วย. บาลีมีราว ๒ ผูกใบลาน หรือ ๒๕ หน้ากระดาษพิมพ์ (ยก ๘ หน้า) อรรถกถามีจำนวนถึง ๔๐ ผูก หรือ ๑,๒๓๔ หน้ากระดาษพิมพ์.

อรรถกถาพระธรรมบทนี้ ใช้เป็นหลักสูตรสอบความรู้บาลีของ ภิษุสามเณรชั้นเปรียญ ๓ ประโยคมานมนาม ทั้งเป็นหนังสือใช้เทศนา ในฤดูเข้าพรรษาด้วย. ในบัดนี้ ยังใช้เป็นหลักสูตรสำหรับสอบ ความรู้บาลีอยู่เหมือนกัน แม้พระธรรมกถึกเดิยนี้ไม่เทศนาตามเรื่อง นิทานในอรรถกถาก็จริง แม้อย่างนั้น ยังใช้คถาเป็นบทตั้งแต่อธิบาย ตามอัธโนมัตติของผู้เทศก์.

เป็นธรรมดาของหนังสือที่ได้ความว่ามีผู้กล่าว หรือเขียนไว้ด้วย ปรารถนาเหตุอย่างไร ย่อมจะให้ความเข้าใจแจ่มแจ้ง เพราะเหตุนี้ กระมัง จึงได้เกิดมีอรรถกถาแห่งพระธรรมบทนี้ขึ้น ท่านอ้างว่า อรรถกถาเดิมรจนาในภาษาสิงห์ ก็น่าเห็นสม มีนิสัยของชาวสิงห์ ปรากฏอยู่ในนั้นเป็นอันมาก อ่านในท้องเรื่องก็คงรู้ได้.

เดิมพระอริยมุนี (จตุตสลุโธ เจ่ม) วัดมกุฏกษัตริย์ ได้แปล

คาถาพระธรรมบท เป็นความไทย พิมพ์ขึ้นครั้งหนึ่ง ข้าพเจ้าได้ขอ
ขอให้เรียงเรื่องที่ว่าทรงปรารภคริสต์ศาสนา ดังกล่าวในอรรถกถาเดิม
ขึ้นด้วย แม้เรื่องเหล่านั้นมีฝอยระคนอยู่มาก ก็พอนำความเข้าใจ
ให้แจ่มขึ้นได้ ทั้งจะเป็นประโยชน์อุดหนุนการเล่าเรียนบาลีด้วย พระ-
อรियมุนีจึงได้เรียบเรียงเพิ่มขึ้น ตามข้อนั้น เสร็จแล้วเธอนำมาให้
เพื่อตรวจ แต่คราวนั้น ข้าพเจ้ายังไม่มีช่องจะได้อ่านตรวจ จึงสั่ง
ให้เธอพิมพ์ไปพลาง ครั้นพิมพ์เสร็จแล้ว ยังไม่ทันได้แจกจ่าย
ข้าพเจ้าอ่านตรวจจบแล้ว จึงได้เรียงคำแก้ข้อความที่พระอรियมุนีแปล
พลาดไว้ และคำอธิบายความบางข้อที่ผู้อ่านควรรู้ ต่อไว้ข้างท้าย
ส่วนอักษรผิดหรือขาดวันในขณะพิมพ์ก็ดี ระยะเวลาไม่เรียบร้อย
ก็ดี ข้าพเจ้าไม่ได้ชำระทั่วไป เพราะการพิมพ์หนังสือไทยยังไม่แม่นยำ
พอจะวางใจได้ว่าแก้แล้วจะถูกต้อง แก้ไว้แต่เฉพาะบางคำที่เป็นบาลี อันจะ
นำความเข้าใจผิดไปได้เมื่อคำชำระมีน้อย หากจะพิมพ์พลาดอีกซ้ำหนึ่ง
ก็ยิ่งพอจะเขียนแก้ด้วยหมึกได้อยู่.

ข้าพเจ้าขอสรรเสริญพระอรियมุนีไว้ในที่นี้ว่า เป็นผู้เอาใจใส่ใน
การแปลและรจนานหนังสือต่าง ๆ เพื่อเพิ่มประโยชน์ให้แก่ผู้ถือศาสนา
ร่วมกัน ภิกษุเช่นนี้ ชื่อว่ายังพระศาสนาของพระศาสดาให้รุ่งเรือง
เพื่อคนทั้งหลายได้ญาณจักษุเห็นธรรม ดังคำเปรียบว่าเหมือนส่อง
ประทีปเพื่อคนมีจักษุได้เห็นฉะนั้น.

กรม-วชิรญาณวโรรส

วันที่ ๗ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๕๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

ขอนอบน้อม แด่พระผู้มีพระภาค อรหันต-

สัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น.

พระธรรมบท

ยมกวรรคที่ ๑

๑. เรื่องพระจักขุบาลเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระจักขุบาลเถระ เมื่อพระเถระเจ้า
ยังเป็นคฤหัสถ์ ได้ฟังธรรมเทศนาของพระศาสดา มีความเลื่อมใส
จึงมอบทรัพย์สมบัติให้แก่น้องชายแล้วออกบวช ครั้นมีพรรษาครบ ๕
เป็นนิตยมุคค์แล้ว จึงเข้าไปเฝ้าเรียนพระกรรมฐานในสำนักของพระ
ศาสดา แล้วทูลลาไปบำเพ็ญสมณธรรมอยู่ ณ ประเทศแห่งหนึ่ง กับ
ภิกษุทั้งหลาย ๖๐ รูป พระเถระเจ้าเป็นผู้มีความเพียรอันกล้า ตั้ง
สัจจาธิฐานไม่นอนจนตลอดไตรมาส ในกาลนั้น โรคในตาได้
เกิดขึ้นแก่ท่าน หมอจึงขอให้ท่านนอนหยอดยา ท่านไม่ยอมนอน
โรคนั้นก็กำเริบขึ้น ตาทั้งสองของท่านก็แตกปะทุ พร้อมกันกับ
การได้สำเร็จพระอรหัตตสุขขวิปัสสก ครั้นออกพรรษาแล้ว ได้มา
เฝ้าพระศาสดาที่วิหารเชตวัน เมืองสาวัตถี ในเวลารাত্রีวันหนึ่ง

พระเถระเจ้าได้เดินจงกรมเหยียบแมลงเม่าตาย โดยมีได้เห็นและไม่มี
เจตนาแก่ง.

ครั้งนั้น มีพวกภิกษุอาคันตุกะมาเห็นแมลงเม่าตายอยู่ในที่
จงกรมของท่าน จึงพากันติเตียนต่าง ๆ พระศาสดาจึงทรงแสดงว่า
มรณเจตนาไม่มีในจีณาสพ พระภิกษุเหล่านั้น จึงทูลถามว่า พระ
จีณาสพทำไมจึงเสียชีวิต พระองค์จึงทรงแสดงบุรพกรรม ในชาติ
หนึ่ง พระเถระเคยเป็นหมอยาตา รักษาจักขุสตรีผู้หนึ่งหายแล้ว แต่
สตรีนั้นแก่งทำเป็นยังไม่หาย ด้วยความกลัวจะต้องเสียขวัญข้าว
หมอรู้ทันจึงแก่งเอายากัดหยอดจักขุสตรีนั้นบอดทั้งสองข้าง ด้วย
กรรมนี้ตามมาให้ผลในชาตินี้ ในที่สุดอดิตนิทาน จึงได้ตรัสพระ
คาถานี้

มโนปุพฺพพฺกมา ฌมฺมา,	ธรรมทั้งหลาย มีใจเป็นหัวหน้า
มโนเสฏฺฐา มโนมยา,	มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จแล้วด้วยใจ
มนสา เจ ปทฺฐุเจณ,	ถ้าบุคคล มีใจชั่วแล้ว
ภาสติ วา กโรติ วา,	พูดอยู่ที่ตาม ทำอยู่ที่ตาม (ก็ชั่ว)
ตโต นํ ทุกฺขมเนวติ,	เพราะความชั่วนั้น ทุกข์ย่อมตาม
	บุคคลผู้นั้นไป
จกฺกํ ว วหโต ปทํ.	คุณล่อตามรอยเท้าแห่งโค ผู้นำ
	แอกไปอยู่ ฉะนั้น.

๒. เรื่องมัญญุกุณฑล

พระบรมศาสดา ทรงปรารภมัญญุกุณฑล เป็นบุตรผู้เดียวของ
พราหมณ์ตระหนี่ผู้หนึ่ง พราหมณ์ผู้เป็นบิดา ได้กระทำกุณฑล
เกลี้ยง ๆ เองให้ประดับ ด้วยความกลัวจะต้องเสียค่าบำเหน็จ เวลา
บุตรเจ็บก็ไม่หาหมอรักษา ด้วยความกลัวจะต้องเสียค่าขวัญข้าว ครั้น
เวลาใกล้จะแตกดับ พระศาสดาได้เสด็จไป ทรงเปล่งพระโอภาสรัศมี
ให้มัญญุกุณฑลเห็น เธอก็เกิดปสาทะความเลื่อมใส กระทำกาล-
กิริยาลงในขณะนั้น ไปเกิดในดาวดึงส์เทวโลก เห็นพราหมณ์ผู้บิดา
เสว้าโศกนัก จึงลงมากระทำพราหมณ์นั้น ให้คลายจากความ
เสว้าโศก ได้ความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา แล้วกลับไปเทวโลก
ในวันรุ่งขึ้นพราหมณ์ได้เชิญเสด็จพระศาสดากับพระภิกษุสงฆ์ มา
กระทำกตกิจที่เรือนตน แล้วทูลถามถึงการทำให้เลื่อมใสใน
พระองค์เท่านั้น ไม่ได้ทำกุศลอย่างอื่น ๆ อาจให้เกิดในสวรรค์ได้
หรือ ในขณะนั้น พระองค์จึงทรงอธิบายให้มัญญุกุณฑลเทวบุตร
มาแสดงเหตุผลให้ปรากฏเป็นพยานแก่ประชาชนในที่นั้น แล้วจึงตรัส
พระคาถานี้

มโนปุพฺพุกมา ฌมฺมา,	ธรรมทั้งหลาย มีใจเป็นหัวหน้า
มโนเสฏฺฐา มโนมยา,	มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จแล้วด้วยใจ
มนสา เจ ปสนฺเนน,	ถ้าบุคคลมีใจผ่องใสแล้ว
ภาสติ วา กโรติ วา,	พูดอยู่ก็ตาม ทำอยู่ก็ตาม (ก็
	ผ่องใส)

ตโต นํ สุขมเนวติ, เพราะความส่องใส่นั้น สุขย่อม
ตามผู้นั้นไป

ฉายา ว ออนุปายินี. คุณเงาตามตนไป ฉะนั้น.

๓. เรื่องพระติสสเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระติสสเถระ ผู้เป็นโอรสของพระ
ปิตุจฉาของพระองค์ผนวชเมื่ออายุแก่ ไม่กระทำความผิดปฏิบัติแก่อาคันตุก-
ภิกษุผู้แก่กว่าตนตามวินัยนิยม พระศาสดาทรงปรับโทษให้ไปขอขมา
ภิกษุเหล่านั้น เธอคือไม่กระทำความรับสั่ง จึงตรัสเล่าเรื่องพระติสส-
เถระคือให้ภิกษุทั้งหลายฟัง ตั้งแต่ครั้งเป็นดาบสชื่อเทวละ พระองค์
เป็นดาบสชื่อนารทะ วิวาทกัน จนพระเจ้าพาราณสีเสด็จไปให้พระ
เทวละขอโทษพระนารทะ พระเทวละไม่ยอมขอ เธอคือมาแต่ครั้งโน้น
แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

อกุโกจฺจึ มํ อวชิ มํ, เขาได้ค่าเราแล้ว เขาได้ดีเราแล้ว
อชิณี มํ อหาลิ เม, เขาได้ผจญเราแล้ว เขาได้ลัก
ของ ๆ เราไปแล้ว
เย จ ตํ อุนยฺหฺนุติ, ก็ชนทั้งหลายเหล่าใด ย่อมเข้าไป
ผูกความโกรธนั้นไว้ดังนี้
เวรี เตถฺถิ น สมฺมตฺติ; เวนของชนทั้งหลายเหล่านั้น ย่อม
ไม่ระงับได้.

ถวายพระศาสดา เวลานั้นพอนางยักษินีตามมาทัน พระองค์จึงได้ตรัส
พระคาถานี้

น หิ เวเรน เวรานิ ในกาลไหน ๆ มา เวรทั้งหลาย
สมฺมุนฺติส กุทาจัน, ในโลกนี้ ย่อมไม่ระงับได้ด้วย

เวรเลย

อเวเรน จ สมฺมุนฺติ, ก็แต่ว่า ย่อมระงับได้ด้วย
ไม่มีเวร

เอส ธมฺโม สนนฺตโน. ธรรมนี้เป็นของเก่า.

๕. เรื่องโกสัมพิกกิกขุ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพวกภิกษุชาวเมืองโกสัมพี พระภิกษุ
พวกนี้ชั้นเดิมอาศัยเหตุปรับอาบัติโทษกันเล็กน้อย ภายหลังเกิดทะเลาะ
วิวาทกันลุกลามใหญ่โต ถึงกับพระศาสดาเสด็จไปทรงห้ามปรามเอง
ก็ไม่ฟัง พระองค์จึงได้เสด็จไปประทับจำพรรษาเสียในป่ารกจิตวันแต่
พระองค์เดียว ภายหลังภิกษุเหล่านั้นรู้สึกโทษตน จึงพร้อมกันส่ง
ข่าวสาส์นไปยังพระอานนท์ ให้ช่วยนำไปทูลขอมาโทษเชิญเสด็จกลับ
พระองค์ก็ทรงรับ แล้วเสด็จมาสมานสามัคคี ด้วยธรรมมีกถาที่ชาวชาดก
แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

ปเร จ น วิชานนฺติ, คนทั้งหลาย ฝ่ายพวกอื่นย่อมไม่รู้ศึก
มยเมตฺถ ยมามฺหเส, ว่าเราทั้งหลายยุบยับในท่ามกลาง
สงฆ์นี้

เย จ ตคฺค วิชานนฺติ, ฝ่ายพวกใด ในหมู่นั้นย่อมรู้ดังนั้น
ตโต สมฺมุนฺติ เมธกา. ความมั่นหมายกัน ย่อมสงบเพราะ
ชนพวกนั้น.

๖. เรื่องพระจุลกกาลมหากาลเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระจุลกกาลแลพระมหากาลเถระ
พระจุลกกาลนั้นเป็นน้องพระมหากาลเถระ บวชตามพี่ ไม่ถึงพรรษาก็
สึก ด้วยพวกภรรยาเก่าช่วยกันรังควาน พระมหากาลเป็นพี่ บวช
ด้วยความศรัทธา เพียรพยายามเจริญอุสภกรรมฐานจนได้สำเร็จพระ
อรหันต์พร้อมด้วยปฏิสัมภิตา ส่วนภรรยาเก่าของท่านเห็นตัวอย่างพวก
ก่อน จึงนิมนต์พระศาสดาพร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์รับภัตตาหารที่เรือน
ข้าง เสร็จภัตกิจแล้ว ทูลขอพระมหากาลอยู่ทำอนุโมทนาแต่องค์เดียว
พระศาสดาก็ทรงอนุญาต เสด็จกลับแล้ว พวกภรรยาเก่าก็พากัน
ห้อมล้อมจะให้ท่านสึก ท่านหะหะหนีมาทางอากาศ ภิกษุทั้งหลาย
ปรารภกันถึงเรื่องพระจุลกกาลและพระมหากาลเถระต่าง ๆ พระองค์จึง
ตรัสพระคาถานี้

สุภานุปลฺลสี วิหรนฺตํ	มารยอมรังควาน คนที่เห็นตาม
อินฺทุริเยสุ อสฺสูตํ	อารมณ์ว่างามอยู่ ไม่สำรวมแล้ว
โกชนมฺหิ อมตฺตลฺลยฺ	ในอินทรีย์ทั้งหลาย ไม่รู้ประมาณ
กฺุสฺสิตํ หีนวีริยํ	ในโภชนะ เกียจคร้านแล้ว มี
ตํ เว ปสฺหตี มาโร,	ความเพียรเลวนั้นแลได้

วาโต รุกข์ว ทุพพล, เหมือนลมรังควานต้นไม้ที่ทุพพล-
ภาพได้ ฉะนั้น.

อสุภานุปสุตี วิหรนุตฺต มาย่อมรังควาน คนที่เห็นตาม
อินุทริเยสุ สุตฺตวตฺต อารมณ์ว่าไม่งามอยู่ สำรวมดีแล้ว
โกชนมฺหิ จ มตฺตตฺถญฺญ ในอินทรีย์ทั้งหลาย รู้ประมาณ
สทฺธฺ อารทฺธวิริยฺย ในโภชนะ มีความเชื่อและมีความ
ตฺ เว นปฺปสทฺตี มาโร, เพียรอันปรารถแล้วนั้นแลไม่ได้
วาโต เสลฺว ปพฺพตฺติ. เหมือนลมรังควานภูเขาหินไม่ได้
ฉะนั้น.

๗. เรื่องพระเทวทัต

พระบรมศาสดา ทรงปรารภผ้ากาสาฬหพัศตร์ของพระเทวทัต
วันหนึ่งพระเทวทัตได้ผ้ามาแต่ชุมชนมนุษย์พวกหนึ่ง เป็นผ้ามีราคา
มาก เขาติเตียนว่าไม่สมควรแก่พระเทวทัตควรแก่พระสารีบุตรเถระ
พระศาสดาทรงทราบ จึงตรัสเล่าความที่พระเทวทัตนุ่งห่มผ้าอันไม่
สมควร เคยมีมาตั้งแต่เป็นนายพราน ลักผ้าพระปัจเจกพุทธเจ้าห่ม
ดวงช้าง คอยประทุษร้ายช้างที่ล่าอยู่เบื้องหลัง ครั้งพระองค์เป็น
พระยาช้าง เห็นบริวารน้อยไปก็ทราบตระหนก จึงแสวงล่าอยู่เบื้อง
หลัง จับนายพรานผู้ประทุษร้ายได้ ให้โอวาทสั่งสอนแล้วปล่อยไป
ในที่สุดอดิตนิทาน จึงตรัสพระคาถานี้

อนิกุกสาโว กาสาวุ คนใด มิใช่ผู้มีกิเลสดั่งน้ำฝาดอัน
โย วตุถุ ปรีทเหตุสติ ออกแล้ว ไปปราศแล้วจากความ
อเปโต ทมสจฺจน, ทรมานและสัจจะ จักนุ่งห่มผ้า
กาสาวะ
น โส กาสาวมรหติ, คนนั้นย่อมไม่สมควรฝ้ากาสาวะ
โย จ วนุตกสาวุสฺส, ส่วนว่าคนใด พึงเป็นผู้มีกิเลส
ดั่งน้ำฝาดอันคายแล้ว.
สีเลสุ สุตฺตมาหิโต, ตั้งมั่นดีแล้วในศีลทั้งหลาย
อุเปโต ทมสจฺจน, เข้าถึงแล้วด้วยความทรมานและ
สัจจะ
ส เว กาสาวมรหติ. คนนั้นแล ย่อมควรฝ้ากาสาวะ.

๘. เรื่องสญชัย

พระบรมศาสดา ทรงปรารภความไม่มาของสญชัยปริพาชก
กาลเมื่ออัครสาวกทั้งสองยังกำลังแสวงหาโมกขธรรมอยู่ ได้เคยเข้าไป
อาศัยศึกษาลัทธินิยม ในสำนักของสญชัยปริพาชก ผู้เป็นคณาจารย์
หนึ่งในเมืองราชคฤห์ อุปติสสปริพาชก (คือสารีบุตร) ได้ฟังอริย-
สัจจกถาย่อแต่สำนักพระอัสสชิเถระ ได้สำเร็จโสดาปัตติผล จึงนำ
ยุบลนั้นไปบอกแก่โกณฑปริพาชก (คือโมคคัลลานะ) ผู้สหายแล้ว พา
กันไปอำลาสญชัยปริพาชก ชวนให้ไปเฝ้าพระศาสดา ณ เวฬุวันวิหาร

สญชัยปริพาชกไม่ยอมไป สองสหายจึงพาบริวารไปเฝ้าทูลขอบรรพชา
อุปสมบท ครั้งสำเร็จโสฬสกิจดำรงในหน้าที่อัครสาวกแล้ว ภายหลัง
จึงเล่าความไม่มาของสญชัยถวาย พระองค์จึงตรัสพระคาถานี้

อสารเ สारมติน, ชนทั้งหลายเหล่าใด มีความรู้
ในสิ่งไม่ใช่สาระว่าเป็นสาระ
สาร จ อสารทสฺสฺสิน, มีความเห็นในสิ่งที่สาระ ว่า
ไม่ใช่สาระ
เต สาร์ นาทิจฺจนฺตฺติ, ชนทั้งหลายเหล่านั้น ย่อมไม่ถึง
สารธรรม
มิจุสาสฺกปฺปโจจฺรา, มีแต่ความดำริผิดเป็น โจร.
สารญจ สारโต ญตฺวา, ชนทั้งหลายเหล่าใด รู้สิ่งที่เป็น
สาระโดยเป็นสาระด้วย
อสารญจ อสารโต, สิ่งที่ไม่ใช่สาระ โดยไม่ใช่สาระ
ด้วย
เต สาร์ อธิจฺจนฺตฺติ, ชนทั้งหลายเหล่านั้น ย่อมถึง
สารธรรม.
สมฺมาสฺกปฺปโจจฺรา. มีแต่ความดำริชอบเป็น โจร.

๘. เรื่องพระนันทเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระนันทผู้มีอายุ เป็นโอรสของ

พระนางปชาบดีโคตมี วันหนึ่งเป็นวันวิวาหมงคลของนันทะกับด้วยนางชนบทกัลยาณี พระศาสดาได้เสด็จไปในการมงคลนั้น ประทานบาตรให้นันทะรับถือไว้ ครั้นมงคลพอสมควรแล้วเสด็จกลับ ไม่ทรงรับบาตรที่นันทะ นันทะก็ต้องเชิญบาตรตามเสด็จไปจนถึงวิหาร จึงรับสั่งถามว่า จะบวชหรือนันทะ ๆ ก็ทูลรับโดยเคารพ ครั้นผนวชแล้ว รำพึงถึงนางชนบทกัลยาณี พระองค์ทรงรับเป็นประกันจะให้ได้ตั้งแต่นั้นมาภิกษุทั้งหลายพากันหวั่นพระนันทะจนละอาย ท่านจึงหลีกเลี่ยงไปทำความเพียรแต่ผู้เดียวจนสำเร็จพระอรหันต์ ภายหลังภิกษุทั้งหลายถามถึงความกระสันในเรื่องสีก ท่านตอบว่าไม่มีแล้ว จึงพากันหาความว่าพระนันทะอดพระอรหันต์ผล จึงทูลความนั้นแก่พระศาสดา พระองค์รับรองว่า ท่านกล่าวตามเป็นจริง แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

ยถา อकारี तुज्जनุनि	ฝนย้อมรวัรดเรือนที่เขามุงแล้ว
วฏฺฐิจิ สมตฺติวิขุณฺตฺติ,	ไม่ได้ได้ ฉันทฺโต.
เอวํ อภาวิตํ จิตฺตํ	ราคะย้อมรวัรดจิตที่เขามิได้อบรม
ราโค สมตฺติวิขุณฺตฺติ,	แล้วฉันทฺตํ.
ยถา อकारี สุตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺ	ฝนย้อมรวัรดเรือนที่เขามุงดีแล้ว
วฏฺฐิจิ น สมตฺติวิขุณฺตฺติ,	ไม่ได้ได้ ฉันทฺโต.
เอวํ สุตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺ	ราคะย้อมรวัรดจิตที่เขอบรมดี
ราโค น สมตฺติวิขุณฺตฺติ.	แล้วไม่ได้ ฉันทฺตํ.

๑๐. เรื่องนายจุนทสุกริก

พระบรมศาสดา ทรงปรารภนายจุนทสุกริกบุรุษ เป็นคน
ร้ายกาจปราศจากเมตตาจิต แต่มาสุกกรเลี้ยงชีวิตมาถึง ๕๕ ปี วันเมื่อ
จะเห็นผลของกรรม เจ็บหนักมีอาการเร่าร้อน เหมือนไฟในอเวจี
มหานรกเผา ทรมนทรมายร้ออย่างสุกร เสวยทุกขเวทนาอยู่ ๗ วันจึงทำ
กาลกิริยา ไปบังเกิดในอเวจีมหานรก ภิกษุทั้งหลายได้ยินเสียงนั้น
สำคัญว่าสุกรร้อ ไปเฝ้าทูลพระศาสดาตามความเข้าใจของตน พระองค์
จึงตรัสความเป็นไปของนายจุนทสุกรอย่างแล้วมา ให้ภิกษุทั้งหลายฟังแล้ว
จึงตรัสพระคาถานี้

อิธ โสจติ เปจฺจ โสจติ ผู้ทำบาปยอมเสรำโศกในโลกทั้ง
ปาปการี อุกยตุลฺ โสจติ, สอง คือ เสรำโศกอยู่ในโลกนี้
ละไปแล้วยอมเสรำโศก
โส โสจติ โส วิหฺลฺยติ, เขาเสรำโศกอยู่ เขาเดือดร้อนอยู่
ทิสฺวา กมฺมกิลฺิฏฺฐมฺตฺตโน. เพราะเห็นกรรมอันเสรำหมอง
ของตน.

๑๑. เรื่องธัมมิกอุบาสก

พระบรมศาสดา ทรงปรารภธัมมิกอุบาสก เป็นผู้บริบูรณ์ด้วย
กัลยาณธรรม เวลาเจ็บจะสิ้นสังขารให้อารธนาภิกษุทั้งหลายมา
สังวัชยาศติปฏิฐาน ขณะที่ฟังธรรมอยู่ ได้เห็นเทวรถอันเทพดาเจ้า

ทั้ง ๖ ชั้นฟ้าจัดมากอวยรับ ต่างร้องเชิญให้ไปบังเกิดในพิภพแห่งตน ๆ
ชั้นมิถุนอุบาสกจึงร้องตอบไปว่ารอก่อน ด้วยประสงค์จะฟังธรรม ภิกษุ
ทั้งหลายหมายว่า เขาร้องให้หยุดสังวัชยาย ก็พากันหยุดกลับไปสิ้น
ครั้นอุบาสกไม่เห็นภิกษุเหล่านั้น ถามทราบความแล้ว ได้บอกว่า
ตนกล่าวแก่เทพดาต่างหาก ก็ไม่มีใครเชื่อ จึงห้เอาพวงมาลัยมา
โยนขึ้นไป อริยฐานให้คล้องงอนรถอันมาจากชั้นดุสิต คนอื่น ๆ เห็น
แต่พวงมาลัยลอยปรากฏอยู่ในอากาศ ไม่เห็นรถ ครั้นภิกษุเหล่านั้น
กลับมาแล้ว เข้าเฝ้าพระศาสดาทูลว่า อุบาสกไม่ยอมฟังธรรม จึง
บอกให้รอก่อน พระองค์จึงตรัสเหตุที่มีมาแล้วให้ภิกษุเหล่านั้นฟัง
แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

อิธ โมทติ เปจฺจ โมทติ ผู้มีบุญอันทำแล้ว ย่อมบันเทิงใน
กตปุญฺญโณ อุกยตุถ โมทติ, โลกทั้งสอง คือบันเทิงอยู่ในโลก
นี้ ละไปแล้วย่อมบันเทิง
โส โมทติ โส ปโมทติ, เขาย่อมบันเทิง เขาย่อมรื่นเริง
ทิสฺวา กมฺมุวิสุทฺถมตฺตโน. เพราะเห็นความบริสุทธิ์แห่งกรรม
ของตน.

๑๒. เรื่องพระเทวทัต

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระเทวทัต ตั้งแต่ผนวชแล้วได้
กระทำความชั่วต่าง ๆ.

๑. ชักชวนอชาตศัตรูกุมาร ให้ฆ่าพระราชบิดา.
๒. ประกอบบุรุษให้ฆ่าพระศาสดา บุรุษเหล่านั้นกลับสำเร็จโศดา-
ปัตติผล.
๓. ขึ้นเขาคิชฌกูฏ กลิ้งศิลาทำโลหิตุปบาท.
๔. ปล่อยช้างนาฬาคีรี เพื่อจะทำอันตรายแด่พระศาสดา ก็ไม่สำเร็จ.
๕. รวบรวมภิกษุได้ประมาณ ๕๐๐ แล้วกระทำสังฆเภท.

ครั้งอาพาธครั้งที่สุด รู้สึกโทษตน จะใคร่เฝ้าพระศาสดา ให้
ศิษย์ของตนช่วยพามาถึงสระโบกขรณีเคียงวิหารเชตวัน แผ่นดินสูบ
หายไป ภิกษุทั้งหลายทูลถามว่า เขาไปเกิดที่ไหน พระองค์จึงทรง
แสดงว่า ไปเกิดในอเวจีมหานรก แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

อิธ ตปฺปติ เปจฺจ ตปฺปติ ผู้ทำบาปย่อมเดือดร้อนในโลก
ปาปการี อุกฺยตุล ตปฺปติ, ทั้งสอง คือเดือนร้อนอยู่ในโลกนี้
ละไปแล้วย่อมเดือดร้อน,
ปาป เม กตฺนฺติ ตปฺปติ, (ในโลกนี้) เดือดร้อนอยู่ ด้วย
คิดว่าบาปอันเรากระทำแล้ว,
ภิกฺขุโย ตปฺปติ ทฺวคฺคฺติ คโธ. ไปทุกติแล้วจะเดือดร้อนยิ่งขึ้น.

๑๓. เรื่องนางสุมนเทวี

พระบรมศาสดา ทรงปรารภนางสุมนเทวี ผู้เป็นธิดาที่สุดของ
อนาถบิณฑิกเศรษฐี ได้สำเร็จสกทาคามีผลแต่ยังเป็นนางกุมาริกา

วันเมื่อเจ็บหนักได้เรียกเสรษฐีผู้บิดาน้องชาย เสรษฐีหมายว่าเพื่อ
ไม่มีสติ ครั้นทำกาลกิริยาแล้ว จึงร้องให้ไปเฝ้าพระศาสดา ทูล
ความเสียใจ ในการที่ธิดาของตนทำกาลกิริยาโดยมิได้สติ เพื่อเรียก
ตนว่าน้องชาย พระศาสดาตรัสบอกว่าไม่ใช่เพื่อ เรียกตามมรรคผล
ท่านเป็นพระโสดาบัน นางสุมนเทวีเป็นสกทาคามี เสรษฐีทูลถามว่า
บัดนี้นางไปเกิดที่ไหน พระองค์จึงทรงแสดงว่าไปเกิดในดุสิตเทวโลก
แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

อิธ นนุทติ เปจฺจ นนุทติ ผู้มีบุญอันทำแล้ว ย่อมบันเทิง
กตปุญฺโณ อุกยตุถ นนุทติ, ในโลกทั้งสอง คือ บันเทิงอยู่ใน
โลกนี้ ละไปแล้ว ย่อมบันเทิง,
ปุญฺญํ เม กตฺนุติ นนุทติ, (ในโลกนี้) บันเทิงอยู่ด้วยคิดว่า
บุญอันเราทำไว้แล้ว,
ภิกฺขุโย นนุทติ สุกฺคิ คโต. ไปสุคติแล้ว จะบันเทิงยิ่งขึ้น.

๑๔. เรื่องสหายภิกษุ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภภิกษุผู้สหายกันสองรูป รูปหนึ่ง
เรียนวิปัสสนาธุระ กระทบความเพียรจนได้สำเร็จพระอรหันต์ รูปหนึ่ง
เรียนคันถธุระเชี่ยวชาญในพระไตรปิฎก มีศิษย์หามาก ถูกพระภิกษุ
ฝ่ายวิปัสสนาธุระว่าโง่ไม่รู้อะไร จะใคร่ไล่ปัญหาท่าน ครั้นเวลา
ประชุมพร้อมกัน พระศาสดาเสด็จมาทรงถามปัญหาเสียเอง ภิกษุ

ฝ่ายคันถธุระแก้ไม่ได้ ภิกษุฝ่ายวิปัสสนาแก้ได้ตลอด พระองค์ก็ทรง
ประทานสาธุการ ส่วนศิษย์ของภิกษุฝ่ายคันถธุระติเตียนพระศาสดาว่า
ประทานสาธุการแก่ภิกษุโง่ ไม่ประทานแก่อาจารย์ของตน พระองค์
จึงตรัสพระคาถานี้

พหุมีปี เจ สหิต ภาสमान, ถ้าว่าตนกล่าวธรรมที่มีประโยชน์
แม้มากอยู่,
น ตกุกโร โหติ นโร ปมตฺโต, แต่เป็นคนประมาท หากกระทำ
ธรรมนั้นอยู่ไม่,
โคโปว คาโว คณยฺ ปเรถ, เท่ากับคนเลี้ยงโค นับโคทั้งหลาย
ให้ชนทั้งหลายอื่นอยู่,
น ภาควา สามณฺณสุส โหติ, ย่อมเป็นผู้ไม่มีส่วนแห่งสามัญผล,
อปฺปมฺปี เจ สหิต ภาสमान, ถ้าว่าตนกล่าวธรรมที่มีประโยชน์
แม้น้อย,
ธมฺมสุส โหติ อณุชฺมฺมจารี, แต่เป็นผู้ประพฤดิธรรมสมควร
แก่ธรรมอยู่,
ราคญจ โทสญจ ปหาย โมหํ, ละราคะและโทสะและโมหะได้,
สมฺมบุปฺพานิ สุวิมุตฺตจิตฺโต, เป็นผู้รอบรู้ มีจิตพ้นแล้วด้วยดี,
อนฺุปาทียานิ อิท วา หุริ วา, ไม่ถือมั่นในโลกนี้หรือ ๆ ในโลก
อื่น,
ส ภาควา สามณฺณสุส โหติ. ย่อมเป็นผู้มีส่วนแห่งสามัญผล.

อัปมาทรรคที่ ๒

๑๕. เรื่องนางสามาวดี

พระบรมศาสดา ทรงปรารภมรณะของสตรีสองพวก คือ
พวกนางสามาวดี ๑ พวกนางมาคัณฑีย์ ๑. นางสามาวดีและ
นางมาคัณฑีย์ทั้งสองนี้ เป็นพระมเหสีของพระเจ้าอุเทนราชาในพระ
นครโกสัมพี ครั้นเมื่อพระศาสดาเสด็จประทับอยู่ ณ พระนครนั้น พวก
นางสามาวดีได้สำเร็จโศดาปัตติผล พวกนางมาคัณฑีย์ไม่เลื่อมใสใน
พระศาสดา และคอยหาเหตุประทุษร้ายในพระศาสดากับพวกนาง
สามาวดีต่าง ๆ ให้คนลอบไปเผาปราสาทของนางสามาวดี ๆ กับบริวาร
ก็มรณะในเพลิงนั้นสิ้น พระเจ้าอุเทนจึงทรงชำระ ล่อด้วยราโชบาย
ได้ความแล้ว ได้ขูดหลุมฝังพวกนางมาคัณฑีย์เพียงนาภี แล้วให้เอา
เพลิงคลอกเสียสิ้น คลอกแล้วให้เอาไถเหล็กไถเป็นชั้นน้อยชั้นใหญ่
ส่วนตัวนางมาคัณฑีย์นั้น ให้เชือดเนื้อออกทอดน้ำมันให้กินทีละชิ้น ๆ
จนตาย ภิกษุทั้งหลายประชุมกันปรารภถึงเรื่องนั้น พระองค์จึงตรัส
พระคาถานี้

อปฺปมาโท อมตํ ปท,	ความไม่ประมาทเป็นทางไม่ตาย
ปมาโท มจฺจุโน ปท,	ความประมาทเป็นทางแห่งความตาย
อปฺปมตฺตา น มียนฺนติ,	ชนทั้งหลายผู้ไม่ประมาทแล้ว ชื่อ
	ไม่ตายอยู่

เย ปมตุตา ยถา มตา,   ชนทั้งหลายเหล่าใด ประมาทแล้ว
                                          ชนทั้งหลายเหล่านั้น ชื่อเหมือน
                                          คนตายแล้ว

เอตํ วิเสสโต ลตฺวา   บัณฑิตทั้งหลาย ทราบความข้อ
อปฺปมาทฺมุหิ ปณฺหิตา,   นี้ โดยวิเศษ (ต่างกัน) จึงดำรง
                                          อยู่แล้วในความไม่ประมาท

อปฺปมาเท ปโมทฺหติ,   บันเทิงในความไม่ประมาทอยู่
อริยานํ โคจเร รตา,   ยินดีแล้ว ในธรรมเป็นโคจรของ
                                          พระอริยเจ้าทั้งหลาย

เต ฌายิโน สาทติกา,   ท่านมีความเพ่งเป็นปกติ มีความ
                                          เพียรต่อเนื่องกัน (ไม่ขาดสาย)

นิจฺฉํ ทพฺหปรกฺกมา,   มีความบากบั่นมั่นคงเป็นนิตย์
สุสนฺติ ชีรา นิพฺพานํ,   มีปัญญา ถูกต้องพระนิพพาน
โยคกฺเขมํ อนุตฺตรํ.   อันเกษมจากโยคะอย่างยิ่ง.

๑๖. เรื่องกุมภโฆสก

พระบรมศาสดา ทรงปรารภกุมภโฆสกเศรษฐีผู้เป็นบุตรของ
ราชคฤห์เศรษฐี กาลเมื่ออหิวาตโรคเกิดขึ้นแก่เศรษฐีผู้บิดา ได้
หนีอหิวาตโรคไปอยู่ประเทศแห่งหนึ่ง ประมาณ ๑๒ ปี กลับมา

ไม่มีใครจำได้ คิดจะขุดทรัพย์ที่ฝังไว้ใช้สอยก็กลัวอันตราย จึงไปเที่ยว
รับจ้างเขาเลี้ยงชีพทำเป็นคนจน พระเจ้าพิมพิสารได้ทรงดับเสียงของ
กুমภโฆสก ทรงทราบว่าเป็นคนมีทรัพย์ ใ้ราโชบายได้ความจริงแล้ว
ประทานที่เศรษฐีและราชธิดาให้ ภายหลังนำไปเฝ้าพระศาสดา ทูล
สรรเสริญกুমภโฆสกโดยประการต่าง ๆ พระองค์จึงตรัสพระคาถานี้

อุฏฐานวโต สติมโต ยศยอมเจริญ แก่ผู้มีความหมั่น
สุจิตมมุตต นิสมมการิโน มีสติ มีกิจการงานสะอาด ใคร
สยยตตต จ รมุมชีวิโน ครวญแล้วทำ ระวังดีแล้ว เป็นอยู่
อุปมตตตต ยโสภิตทุกคิ. โดยธรรม และไม่ประมาทแล้ว.

๑๗. เรื่องพระจูฬบันถกเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระจูฬบันถกเถระ ในครั้ง
พระกัสสปพุทธกาล พระเถระเจ้าเป็นผู้ฉลาด ล้อพระภิกษุโง่รูปหนึ่ง
จนเธอกระด้างไม่เล่าเรียนศึกษาในศาสนานี้ พระมหาบันถกผู้พี่ชาย
ให้สั่งวิชายคาถาหนึ่ง ถึง ๔ เดือนล่วงแล้วยังจำไม่ได้ ถูกพระเถระ
ผู้พี่ชายรุกราน คิดจะสึก พระศาสดาทรงทราบอุปนิสัย ได้ประทาน
พระกรรมฐานและโอวาทให้สำเร็จพระอรหันต์ พร้อมด้วยปฏิสัมภทา
ในวันนั้น ภิกษุทั้งหลายประชุมปรารภกันถึงความเพียรของพระ
จูฬบันถกเถระ พระองค์จึงตรัสพระคาถานี้

อุฏฐานเนนปฺปมาเทน	กิลเสตฺถห้วงน้ำ ท่วมที่พึงอันใด
สญฺญเมณ ทเมณ จ	ไม่ได้ผู้มีปัญญาควรทำที่พึงอันนั้น
ทีปํ กยิราถ เมธาวิ	ด้วยความหมั่น ด้วยความไม่
ยํ โไอโม นาคีกรติ.	ประมาท ด้วยความระวัง และด้วย
	ความฝึก.

๑๘. เรื่องพาลนักขัต

พระบรมศาสดา ทรงปรารภนักขัตฤกษ์ของคนพาล ครั้งหนึ่ง
ในเมืองสาวัตถี พวกคนพาลเล่นนักขัตฤกษ์กันต่าง ๆ แต่แล้ว
ล้วนเป็นที่ไม่น่าดูไม่น่าฟังของพวกอริยสาวก ๆ จึงส่งข่าวสาส์นไปถวาย
พระศาสดา ขอให้พระองค์กับพระภิกษุสงฆ์ประทับอยู่เสวยในวิหาร
งดการเสด็จไปภายนอก แล้วได้ตกแต่งข้าขโภชนาหารส่งไปถวาย
ครั้งสิ้น ๗ วันหมดนักขัตฤกษ์นั้นแล้ว จึงพากันไปเฝ้ากราบทูลเรื่อง
นักขัตฤกษ์นั้น อันเป็นของไม่ควรดูไม่ควรฟัง พระองค์จึงตรัส
พระคาถานี้

ปมาทมนุญฺญชนติ	ชนทั้งหลายที่เป็นพาล มีปัญญา
พาลา ทุมฺเมธิโน ชนา,	ทราม ประกอบความประมาท
	อยู่เนื่อง ๆ
อปฺปมาทญฺจ เมธาวิ	ส่วนผู้มีปัญญา ย่อมรักษาความ
ชนํ เสฏฺฐจฺจ รกฺขติ;	ไม่ประมาท เหมือนคนมีทรัพย์
	รักษาทรัพย์อันประเสริฐฉะนั้น

มา ปมาทมนุญฺเจต, ท่านทั้งหลายจงอย่าตามประกอบ

ความประมาท

มา การมรตีสุนฺหว, จงอย่าตามประกอบความชื่นชม คือ

ความยินดีในกาม

อปฺปมตฺโต หิ ฌายนฺโต, เพราะว่าผู้ไม่ประมาทแล้ว พังพินิจ

อยู่

ปโปติ วิปลฺลํ สุขํ. ย่อมบรรลุสุขอันไพบูรณ์.

๑๕. เรื่องพระมหากัสสปเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระมหากัสสปเถระ เพลวันหนึ่ง พระเถระเจ้านั่งดูสัตว์ทั้งหลาย ที่จุดปฏิสนธิในที่ต่าง ๆ ด้วยทิพยจักขุ พระศาสดาทรงทราบ จึงตรัสห้ามว่า อันนั้นมีไข่วิสัยของท่าน วิสัยของท่านเป็นผู้ไม่ประมาท ความรู้ความเห็นสัตว์ทั้งหลายผู้จุดปฏิสนธิ เป็นวิสัยของพระพุทธเจ้าจำพวกเดียว แล้วเปล่งพระโอภาสรัศมีไป ประคองประทับนั่งในที่เฉพาะหน้า แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

ปมาทํ อปฺปมาเทน เมื่อใดบัณฑิตย่อมบรรเทาความ
ยทา นฺหติ ปณฺทิตฺโต, ประมาท ด้วยความไม่ประมาท
ปญฺญาปาสาทมารุหฺห, เมื่อนั้น ขึ้นสู่ปัญญาดังคนขึ้นสู่
ประสาท

อโสก โสกีนี ปหํ, ไม่มีโศกย่อมเห็นหมู่สัตว์ที่มีโศก

ปพฺพตฺถุโรว ภูมฺมฺภูเจ ผู้มีปัญญาอ่อนเห็นคนพาลทั้งหลาย
ธีโร พาลเ อเวกฺขติ. เหมือนคนยืนอยู่บนภูเขา เห็นคน
ยืนอยู่ที่พื้น ฉะนั้น.

๒๐. เรื่องสหายภิกษุ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภภิกษุสหายกันสองรูป ได้เรียนพระ
กรรมฐานในสำนักของพระองค์ แล้วพากันไปเจริญสมณธรรมอยู่ใน
อรัญญิกวิหารแห่งหนึ่ง รูปหนึ่งเป็นผู้ไม่ประมาท หมั่นเจริญ
สมณธรรม ไม่ช้าก็ได้สำเร็จพระอรหันต์ พร้อมด้วยปฏิสัมภิทา รูปหนึ่ง
แม้แต่สังสนทนากับด้วยภิกษุสามเณร ดิเตยนภิกษุผู้เจริญสมณธรรมนั้น
ว่าเป็นผู้เกียจคร้าน ครั้นออกพรรษาแล้ว พากันไปเฝ้าพระศาสดา
ทูลหาภิกษุผู้สำเร็จนั้นว่าเป็นผู้ประมาท ขกตนเองว่าเป็นผู้ขยัน หมั่น
เก็บฝืนมาปรีอไฟ ทั้งในเวลาเช้าและเย็นเสมอ พระองค์จึงตรัสพระ
คาถานี้

อปฺปมตฺโต ปมตฺเตสุ ผู้มีปัญญาดี เมื่อสัตว์ทั้งหลายอื่น
สุตฺเตสุ พหุชาคโร ประมาทแล้ว ท่านไม่ประมาท
อพฺลสฺสว สิมฺสฺโส กลับแล้ว ท่านเป็นผู้ตื่นมาก ทั้ง
หิตฺวา ยาทิ สุเมธโส คนโง่ไปอยู่ เหมือนมาเร็วทั้งม้า
ไม่มีกำลัง ฉะนั้น.

๒๑. เรื่องสักกะ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภท้าวสักกเทวราช ครั้งหนึ่งลิจฉวี มหาลีได้สดับสักกปัญหาสูตร มีความสงสัย จึงเข้าไปเฝ้าทูลถามว่า พระเจ้าข้า พระองค์ได้ทรงเห็นทรงรู้จักท้าวสักกเทวราชจริงหรือ ? พระศาสดาทรงรับว่าจริง และทรงทราบตลอดถึงกรรมเครื่องทำให้เป็นท้าวสักกะ ๆ มีนามว่า มฆวา เพราะเมื่อเป็นมนุษย์มีนามว่า มฆมาณพ, ว่า ปุรินททะ เพราะเมื่อเป็นมนุษย์ได้เริ่มทำทานก่อนกว่าชน ๓๐, ว่า วาสวะ เพราะเมื่อเป็นมนุษย์ได้ให้ที่พักอาศัย, ว่า สหัสสักกะ เพราะดำริข้อความตั้งพันโดยครู่เดียว, ว่า สุชัมบดี เพราะได้นางสุชาดา ผู้เป็นธิดาของอสูรมาเป็นชายา.

วัตตบท คือกรรมเครื่องทำให้เป็นสักกะ ๗ อย่าง ๑. เลี้ยงมาดาบิดา ๒. อ่อนน้อมต่อผู้เจริญในตระกูล ๓. มีวาจาไพเราะ สละสลวย ๔. มีวาจาไม่ต่อเสียด ๕. ไม่ตระหนี่ ๖. เป็นผู้จริง ๗. เป็นผู้ไม่โกรธ เมื่อโกรธเกิดขึ้นรับระงับเสีย ท้าวสักกะอาศัยความไม่ประมาท ยังวัตตบทให้บริบูรณ์ จึงถึงความเป็นสักกะ ในที่สุด พระองค์จึงตรัสพระคาถานี้

อุปฺปมาเทน มฆวา ท้าวมฆวเทวราช ถึงความเป็น
เทวานํ เสฏฺฐตํ คโต, ผู้ประเสริฐ กว่าเทพดาทั้งหลาย
ด้วยความไม่ประมาท

อุปมาทำ ปัสสนุตติ, บัณฑิตทั้งหลาย ย่อมสรรเสริญ

ความไม่ประมาท

ปมาโท ครหิโต สทา. ความประมาทอันท่านติเตียนทุกเมื่อ.

๒๒. เรื่องอัญญตรภิกขุ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภภิกษุรูปหนึ่ง ได้เรียนพระกรรม-
ฐานในสำนักของพระองค์ แล้วทูลลาไปบำเพ็ญเพียรอยู่ในป่า เมื่อ
ไม่อาจเพื่อบรรลุพระอรหันต์ จึงกลับมาหวังจะทูลขอเปลี่ยนพระ
กรรมฐานใหม่ พบไฟป่าไหม้เชื้อใหญ่้อยอยู่ในระหว่างทาง ได้
ยึดเอาเป็นอารมณ์ว่า นั่นฉันใด ไฟคืออริยมัคคญาณ ก็เผาสังโยชน์
ใหญ่้อยฉันนั้น พระศาสดาประทับอยู่ในคันธกุฎีทรงทราบ จึงทรง
เปล่งพระโอภาสรัศมีไป ประคุดประทับอยู่ที่เฉพาะหน้า แล้วจึง
ตรัสพระคาถานี้

อุปมาทรโต ภิกขุ,	ภิกษุผู้ยินดีแล้วในความไม่ประมาท
ปมาเท ภยทสฺสึ วา,	หรือเป็นผู้เห็นภัยในความประมาท
สญฺโฆชนํ อณฺเฏ ฐลํ	ย่อมเผาสังโยชน์น้อยใหญ่ไป
ททํ อคฺคิวั คจฺฉติ.	เหมือนไฟเผาเชื้อน้อยใหญ่ไปฉะนั้น.

๒๓. เรื่องพระนิคมตีสเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระนิคมตีสเถระ เป็นผู้มักน้อย
สันโดษ เมื่ออนาถบิณฑิกเศรษฐีกระทำมahatan และพระเจ้าโกศล
ทรงกระทำอสทิสทานก็หาไปไม่ เทียวบิณฑิกแต่ในบ้านญาติของตน
ได้อย่างไรก็บริโภคอย่างนั้น ภิกษุทั้งหลายหาท่านว่า เป็นผู้เกี่ยวข้อง
อยู่ในหมู่ญาติ พระศาสดาให้หาตัวมาถาม ท่านก็ปฎิญาณตามความ
เป็นผู้มักน้อยสันโดษ จึงทรงอนุโมทนาตรัสชมว่า เป็นเชื้อสายปวง
ของพระองค์ ทรงเล่าถึงเมื่อพระองค์เสวยพระชาติเป็นนกแขกเต้า
สุวรรณ ก็เคยเป็นผู้มักน้อยสันโดษเหมือนกัน แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

อุปมาทรโต ภิกขุ,	ภิกษุผู้ยินดีแล้วในความไม่ประมาท
ปมาเท ภยทสุติ ว,	หรือเป็นผู้เห็นภัยในความประมาท
อภพฺโพ ปริหานาย,	ไม่ควรเพื่ออันเสื่อม
นิพฺพานสุเสว สนฺติเก.	(ตั้งอยู่) ในที่ไกลแห่งพระนิพพาน

ที่เดียว.

จิตตวรรคที่ ๓

๒๔. เรื่องพระเมฆิยะเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระเมฆิยะผู้มีอายุ ในกาลนั้นพระผู้
เป็นเจ้าของเป็นพุทธอุปัฏฐาก วันหนึ่งได้ไปเห็นอัมพวันเป็นที่รมณีย-
สถาน จึงทูลลาพระศาสดาเพื่อจะไปบำเพ็ญเพียรอยู่ที่นั่น พระองค์
ทรงผัดให้รอก่อน ต่อเมื่อได้ภิกษุอื่นเป็นอุปัฏฐากแล้ว จึงค่อยไป
ต่อภายหลัง พระเมฆิยะไม่ฟังทูลตัดพ้อโดยประการต่างๆ พระองค์
เสร็จกิจแล้ว ข้าพเจ้าองค์ยังมีกิจที่จะต้องทำอยู่ จะเอาอย่างพระองค์
ไม่ได้ ครั้นไปอยู่ที่นั่นแล้ว ถูกอกุศลกระหนาบ อยู่ไม่ได้ กลับ
มาเฝ้าทูลความนั้นแด่พระศาสดา พระองค์จึงตรัสพระคาถานี้

พหูทนต์ จปลิ จิตฺตํ	ผู้มีปัญญา ย่อมทำจิตที่คั่นรณ
ทุรกุขํ ทุนฺนิวารยํ	กวัดแกว่ง ที่เขารักษาได้โดยยาก
อุหุํ กโรติ เมธาวิ,	ห้ามได้โดยยากให้ตรงได้
อุตุกาโรว เตชนํ,	เหมือนช่างศรทำลูกศรให้ตรงฉะนั้น
วาริโชน ฤเต จิตฺโต,	จิต (ที่ยินดีแล้วในกามคุณ) นี้
โอกโหมกตอุพฺภโต,	อันเขายกขึ้นจากอาลัย คือกามคุณ
ปริพนฺททิตฺถิ จิตฺตํ,	เพื่อจะให้ละวัฏฏะเป็นที่ตั้งแห่งมาร
มารเชยฺยํ ปหาตเว.	ย่อมคั่นรณ เหมือนปลาที่เขาจับ
	ขึ้นแล้วจากที่อยู่คือน้ำ โยนขึ้นไป
	แล้วบนบกคั่นอยู่ ฉะนั้น.

๒๕. เรื่องอัญญตรภิกษุ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภภิกษุรูปหนึ่งได้ยื่นพระภิกษุทั้งหลาย
อันมาแต่ชนบท กล่าวสรรเสริญคุณมหาอุบาสิกา มาตีกมาตาใน
สำนักของพระองค์ว่า เป็นผู้รู้วารจิตของผู้อื่น ได้ตกแต่งของเคี้ยว
ของฉันอันสบาย บำรุงตามความดำริทุกประการ จึงได้สำเร็จพระอรหันต์
โดยสะดวก ภิกษุรูปนั้นมีความพอใจจะไปอยู่ที่นั่นบ้าง จึงขอเรียน
พระกรรมฐานในสำนักของพระองค์ แล้วจึงทูลลาไปอยู่ ณ ที่นั้น
มหาอุบาสิกา ก็บำรุงด้วยจตุปัจจัย ตามความดำริของเธอทุกประการ
ภิกษุนั้นมีความกลัวมหาอุบาสิกาว่า เรายังเป็นปุถุชนยากที่จะห้ามจิต
ของตนได้ ถ้าเราคิดสิ่งที่ไม่ดี นางก็จะดูถูก ครั้นดำรินี้แล้ว
ก็ผละที่นั่นมาเฝ้าทูลความดำรินั้นแก่พระศาสดา พระองค์จึงรับสั่ง
ให้เธอกลับไปอยู่ที่นั่นตามเดิม แล้วทรงสั่งสอนให้ระวังรักษาจิต จึง
ตรัสพระคาถานี้

ทุนุณิคุคหสุส	ลหุโน	ความฝึกจิตที่ข่มได้ยาก	ที่เบา
ยตุถ	กามนิปาติโน	(คือเกิดขึ้นดับไปเร็ว)	มีปกติดกไป
จิตตุสสุส	ทมโถ สาธุ,	ตามใครในอารมณ์	อันใดอันหนึ่ง
		ได้	เป็นคุณให้ประโยชน์สำเร็จ
จิตตุ	ทนุติ	สุขาวหิ.	จิตอันเขาฝึกแล้ว นำสุขมาให้.

๒๖. เรื่องอุกัณฐิติกิขุ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภภิกษุผู้กระสันจะสึกรูปหนึ่ง บวชแล้วเพื่อจะพ้นทุกข์ ครั้นเธอได้ยินพระอาจารย์กล่าวธรรม พระอุปัชฌายะกล่าววินัยว่า สิ่งนี้ควรทำ สิ่งนี้ไม่ควรทำ มีความหนักใจเห็นว่าธรรมวินัยมากมายปฏิบัติไม่ไหว ใครเพื่อจะสึก พระอุปัชฌายะอาจารย์จึงพาตัวภิกษุนั้นไปเฝ้าพระศาสดา ทูลความนั้นให้ทรงทราบ พระศาสดาจึงตรัสตามภิกษุนั้นว่า ถ้ากระนั้นท่านรักษาแต่สิ่งเดียวแล้วไม่ต้องรักษาสิ่งอื่นมากมาย จะได้หรือไม่ เธอทูลรับว่าได้ พระองค์จึงตรัสสอนให้รักษาจิต แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

สุทฺถุทฺถํ สุนิปฺณํ ผู้มีปัญญา ควรรักษาจิต ที่เห็นได้
ยตุถ กามนิปาตินํ แสนยากที่ละเอียดนัก มีปกคติดก
จิตฺตํ รุกฺเขถ เมธาวิ, ไปตามใครในอารมณ์อันใดอันหนึ่ง
จิตฺตํ คฺคฺคฺตํ สุขาวหํ. จิตอันเขารักษาแล้วนำสุขมาให้.

๒๗. เรื่องสังฆรักขิตเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภภิกษุชื่อสังฆรักขิต วันหนึ่งเธอได้ผ้าจำนำพรรษามา ๒ ผืน นำเข้าไปถวายพระอุปัชฌายะผืนหนึ่ง ท่านไม่รับ ภิกษุนั้นเสียใจคิดว่า "พระเถระนี้ท่านเป็นทั้งลุงทั้งอุปัชฌายะ เมื่อท่านไม่รับไม่นับถือ เราจะบวชไปทำไม สึกเสียดีกว่า สึกแล้วเราจัดเอาผ้านี้ขาย ชื่อนางแพะเลี้ยงเอาลูกแพะขาย มีเงินแล้วจะหา

ภรรยาสักคนหนึ่ง เมื่อมีบุตรเราจักตั้งชื่อให้เหมือนพระเถระ แล้ว
พาบุตรภรรยาไปหาท่าน เปลี่ยนกันกับภรรยานำเอาบุตรไป ครั้น
ภรรยาไม่อาจนำไป ก็จักวางบุตรในทางเกวียน ล้อเกวียนก็จักทับ
เอาบุตร เมื่อเป็นเช่นนี้เราจักเอาปะกุกประหารหลังภรรยา." ขณะนั้น
เธอกำลังนั่งพักพระเถระอยู่ จึงเอาพัดนั้นประหารศีรษะพระเถระลง
พระเถระจึงคิดว่า นี่เหตุอะไร ก็ทราบโดยตระหนัก จึงกล่าวว่า ท่าน
จะประหารมาตุคามไม่ได้ จึงมาประหารเรา ภิกษุนั้นก็กลัวว่าท่าน
รู้วารจิตของตน จึงทิ้งพัดปรารภจะหนี ภิกษุสามเณรช่วยกันพาตัวไป
ถวายพระศาสดา พระองค์จึงมีรับสั่งถาม เธอก็ทูลตามความเป็นมา
ถวาย พระองค์จึงตรัสพระคาถานี้

ทฺุรงฺคฺมํ เอกจรี ชนทังหลายใด จักระวังจิตซึ่งไป
อสริริ ฺุหาสยํ รับอารมณ์ในที่ไกล เทียวไป
เย จิตฺตํ สลฺยเมสฺสนฺตฺติ, คฺวงเดยว ไม่มีสรีระ มีคูหาเป็น
ที่อาศัยได้
โมกฺขนฺตฺติ มารพฺนฺชนา. ชนทังหลายนั้น จะพ้นจากเครื่อง
ผูกคือมาร.

๒๘. เรื่องพระจิตตหัตถเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระจิตตหัตถเถระ เธอเห็นพุทธ-
ศาสนาฟุ้งเฟ้อด้วยลาภสักการะจึงได้บวช ครั้นมีร่างกายอ้วนพีแล้ว

ก็ลาสิก แต่บวช ๆ สัก ๆ ถึง ๖ ครั้ง จนภรรยาไม่พอใจในครั้ง
ที่คำรบ ๗ ได้เห็นภรรยาของตนนอนหลับในกลางวัน อากามเหมือน
อสุภที่ขึ้นพอง ก็เกิดความเบื่อหน่าย ลงจากเรือนมีหน้ามุ่งไปวิหาร
ได้บรรลุโศคาปัตติผลในกลางทาง ครั้นถึงจึงเข้าไปหาพระภิกษุ ขอ
บวชอีก ภิกษุทั้งหลายไม่อยากจะให้บวช เธอก็วิงวอนจนได้บวช
ครั้นบวชแล้วไม่นานก็ได้สำเร็จพระอรหันต์ ภิกษุทั้งหลายเห็นข่าว จึง
ถามถึงความกลับไปอย่างเดิม ท่านแสดงตนว่าหมดความเกี่ยวข้องแล้ว
มีธรรมเป็นเครื่องไม่ไปเกิดขึ้นแล้ว ภิกษุทั้งหลายหาท่านว่าอวดพระ
อรหันต์ผล จึงเข้าไปเฝ้าทูลถามท่านแต่พระศาสดาให้ทรงทราบ
พระองค์ทรงรับรองว่าเธอกล่าวตามจริง แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

อนนวุจิจิตตสุต	ปัญญาย่อมไม่บริบูรณ์	แก่คนมี
สทุขมมํ อวิชานโต	จิตไม่มั่นคง	ไม่รู้สัทธรรม มี
ปริปลวปสาทสุต	ความเลื่อมใสเลื่อนลอย	
ปญญา น ปริปุรติ,		
อนนวุจิจิตตสุต	ภัยย่อมไม่มี	แก่คนผู้มีจิตอัน
อนนวุจิจิตตสุต	ระคะไม่ชุ่มแล้ว	มีจิตอันโทสะ
ปญญาปปหีนสุต	ไม่กระทบแล้ว	มีบุญและบาปอัน
นตฺถิ ชาครโต ภัย.	ละแล้ว	ตั้งอยู่ (ด้วยธรรม).

๒๕. เรื่องอาร์ทวิปีสกกิกขุ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพวกภิกษุผู้เห็นแจ้งด้วยความเพียร
ภิกษุพวกนี้ประมาณ ๕๐๐ รูป เรียนพระกรรมฐานในสำนักของพระ
ศาสดา แล้วทูลลาไปเจริญสมณธรรมอยู่ในไพรศณท์แห่งหนึ่งอัน
เป็นที่อยู่อาศัยของรุกขเทวดา เมื่อเทวดาเหล่านั้นเห็นภิกษุเป็นผู้มีศีล
อยู่ภายใต้ ก็พากันลงจากต้นไม้มาอยู่ ณ ภูมิภาค โดยสำคัญว่า พระผู้
เป็นเจ้าทั้งหลายจะอาศัยอยู่สักวันสองวัน ครั้นเห็นอาการจะอยู่จำพรรษา
จึงชวนกันแสดงอาการที่พิงกลัวต่าง ๆ โดยประสงค์จะมีให้อยู่ เมื่อเธอ
เหล่านั้นไม่ได้เสนาสนะอันสบาย จึงพากันกลับไปเฝ้าพระศาสดา ทูล
ความนั้นให้ทรงทราบ พระองค์จึงรับสั่งให้กลับไปในที่นั้นอีก แล้ว
ประทานกรณีเมตตสูตรสำหรับสาธยายในที่นั้น ภิกษุเหล่านั้นก็กระทำ
ตามรับสั่ง เทวดาเหล่านั้นกลับมีเมตตาคจิต อภิบาลรักษาโดยสุขสิริสวัสดิ
เมื่อภิกษุเหล่านั้นได้เสนาสนะสบาย จิตก็เป็นเอกัคคตารมณ์ ปรารภ
ขยวະในตนเป็นประจักษ์ขณะดินเกิดขึ้นแล้วก็แตกสลายไป พระ
ศาสดาประทับในคันธกุฎีทรงทราบ จึงทรงเปล่งโอภาสรัศมีไปประจักษ์
ประทับอยู่เฉพาะหน้า แล้วตรัสพระคาถานี้

กมุฏฺพมํ กายมิมํ วิทิตฺวา, บุคคลพึงรู้แจ้งกายนี้ ว่าเป็น

เหมือนหม้อ

นคฺรูปมํ จิตฺตมิตฺถํ ทกฺคฺวา, พึงกันจิตนี้ให้เป็นเหมือนเมือง

โยเชธ มารุ ปญญาเชน, พิงรบบมารด้วยอาวุธคือปัญญา
ชิตญจ รุกเข อนิเวสโน สียา. พิงรักษารธรรมที่ชนะแล้ว แต่
อย่าเป็นผู้ติดอยู่.

๓๐. เรื่องพระปฤติกัตตติสเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภติสเถระตัวเนา ในครั้งพระกัสสป-
พุทธกาลท่านได้เป็นนายพรานหักขาหักปีกนก เก็บไว้บำรุงอิสรชนบ้าง
บริโภคนบ้าง วันหนึ่งเห็นพระชีณาสพเทียวบิณฑบาตมา จึงเอาอาหาร
ที่ตกแต่งด้วยเนื้อมันจะบริโภคนั้นถวาย ครั้นมาในพระศาสนานี้
ได้มอบกายถวายชีวิตบวช ภายหลังเป็นโรคนิดหนึ่ง เป็นตุ่ม ๆ เท่า
เมล็ดพรรณผักกาด แล้วลามปามโนใหญ่แตกเนา ศิษย์ทั้งหลายอดหนาร
ระอาทอดทิ้งไม่ปฏิบัติ พระศาสดาทรงทราบได้เสด็จมาปฏิบัติเอง ให้
อาบน้ำชำระล้างเปลี่ยนผ้าใหม่แล้ว สรีระของท่านก็เป็นของเบา
สละสลวย พระศาสดาจึงทรงประทานโอวาทตรัสพระคาถานี้ (จบ
เทศนาได้สำเร็จพระอรหันต์)

อจิริ วตย กายโย กายนี้ มีวิญญาณไปปราศแล้ว
ปรวี อธิเสสุตติ อันเขาทิ้งเสียแล้ว จักนอนทับ
ฉุทุโธ อเปตวิญญาโณ, แผ่นดิน ไม่นานหนอ
นिरตถ ว กลิงคริ. ดังท่อนไม้ อันหาประโยชน์มิได้
ฉะนั้น.

๓๑. เรื่องนันทโคपालก

พระบรมศาสดา ทรงปรารภนายโคบาล ชื่อนันทะ เป็นคนมั่งคั่ง เลี้ยงหลีกราชภัยด้วยความเป็นคนเลี้ยงโค ของอนาถบิณฑิกคฤหบดี เธอเป็นผู้มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ได้ทูลเชิญพระศาสดา ให้เสด็จไป ณ สถานที่แห่งตน พระองค์ทรงรอกอัญญาณแก่ของนาย นันทะอยู่ ทรงเห็นว่าสมควรแล้ว ได้เสด็จไปกับด้วยภิกษุสงฆ์ นาย นันทะได้อังคาสภิกษุสงฆ์มีพระพุทเจ้าเป็นประธานสิ้น ๗ วัน พระ องค์ได้ทรงแสดงอนุப்புพิกถาอนุโมทนา ยังนายนันทะให้สำเร็จโศดา- บัตติผลแล้วเสด็จกลับ นายนันทะได้ตามส่งเสด็จแล้วกลับมา ครั้งนั้น นายพรานผู้หนึ่ง ได้ยิงนายนันทะตายในกลางทางนั้น ภิกษุทั้งหลาย เห็นจึงได้ทูลพระศาสดาว่า เพราะพระองค์เสด็จมานายนันทะจึงทำกาล- กิริยา พระองค์จึงตรัสว่า เพราะเรามาหรือไม่ก็ตาม อุบายที่จะพ้นจาก ความตายไปไม่มี แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

ทิสฺส ทิสฺส ยนฺตุ กยฺรา	โจรเห็นโจรแล้ว หรือคนมีเวร
เวรี วา ปน เวยฺย,	เห็นคนมีเวรแล้ว ต่างกระทำความ
	ฉิบหายฉันใด.
มิจฺฉาปณฺหิตํ จิตฺตํ,	จิตที่เขาตั้งไว้แล้วผิด.
ปาปิโย นํ ตโต เกร.	พึงทำเขาให้เร็วกว่าความฉิบหาย
	ฉันนั้น. (เสียอีก).

๓๒. เรื่องพระโศเรยยเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระโศเรยยเถระ เป็นบุตรเศรษฐี
ในโศเรยยนคร เมื่อท่านยังเป็นคฤหบดีได้เห็นพระกัจจายนเถระมี
วรรณงาม ดำริว่าไฉนภรรยาเราพึงมีวรรณงามเหมือนท่าน ขณะนั้น
เพศบุรุษก็กลายเป็นสตรี นางกระดากเลยหนีไปอยู่เมืองตักกสิลา
ได้เศรษฐีบุตรในเมืองนั้นเป็นสามี เวลาเมื่อเป็นบุรุษมีบุตรสองคน
เวลาเป็นสตรีมีบุตรอีกสองคน วันหนึ่งสหายที่เมืองโศเรยยะไปเมือง
ตักกสิลา ได้ทรงความนั้นก็ตกใจ จึงให้รีบไปขอโทษพระเถระ
เพศสตรีก็อันตรธานกลับเป็นบุรุษอย่างเดิม แล้วไปบวชอยู่ในสำนัก
พระเถระ บำเพ็ญเพียรไม่ช้าก็ได้สำเร็จพระอรหันต์ วันหนึ่ง มีผู้มาถาม
ท่านว่า รักบุตรฝ่ายไหนมาก ท่านจึงตอบว่า เราไม่รักใคร่ทั้งนั้น
ภิกษุทั้งหลายหาท่านว่า อวดอวดหัดตผล จึงทูลความนั้นแต่พระศาสดา
พระองค์ทรงรับว่า ท่านกล่าวความจริง แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

น ตั มาตา ปิตา กรिया,	มารดาบิดา ไม่พึงทำเหตุนั้นได้
อญฺเณ วาปี จ ฌาตกา,	หรือญาติทั้งหลายแม้อื่นก็ดี ไม่
	พึงทำเหตุนั้นได้
สมฺมาปณฺหิตํ จิตฺตํ,	จิตอันเขาตั้งไว้แล้วชอบ
เสยฺยโส นํ ตโต กเร.	พึงทำเขาให้ประเสริฐกว่าเหตุนั้นได้.

๓๓. เรื่องปฐวีภิกขาปัตถุสัจจตถิกขุ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูป ประชุม
พูดคุยถึงเรื่องแผ่นดินว่า ที่โน้นดินเสมอ ที่โน้นดินไม่เสมอ ที่โน้น
โคลนตมมาก ที่โน้นกรวดทรายมาก ที่โน้นดินดำมาก ที่โน้น
ดินแดงมากดังนี้ เป็นต้น พระองค์ได้เสด็จมาในที่ประชุมนั้น จึงทรง
แสดงว่า นั่นเป็นปฐวีภิกขาปัตถุสัจจตถิกขุใน แล้ว
จึงตรัสพระคาถานี้.

โก อิมฺ ปฐวี วิเชสุตฺติ, ไครจกัฏฐัชฺชัณฺณดิน (คืออรรถภาพ) นี้
ยมโลกญจ อิมฺ สเทวกํ ? และยมโลก (คืออบายภูมิ ๔) และ
โลกนี้กับทั้งเทวโลกได้

โก ฌมฺพทํ สุเทสิตํ ไครจะเลือกบทแห่งธรรม ที่เรา
กุสโล ปุปฺพมิว ปเจสุตฺติ ? แสดงแล้ว เหมือนช่างระเบียบ
ผู้ฉลาดเลือกดอกไม้ได้ฉะนั้น.

เสโช ปฐวี วิเชสุตฺติ, เสดขบุคคลจกัฏฐัชฺชัณฺณดิน
(คืออรรถภาพ) นี้.

ยมโลกญจ อิมฺ สเทวกํ, และยมโลกและโลกนี้กับทั้งเทวโลก
เสโช ฌมฺพทํ สุเทสิตํ ได้เสดขบุคคลจกัเลือกบทแห่งธรรมที่
กุสโล ปุปฺพมิว ปเจสุตฺติ. เราแสดงแล้ว เหมือนนายช่าง
ระเบียบผู้ฉลาดเลือกดอกไม้ได้

เมื่อวิทูรกะยังเป็นพระราชกุมารอยู่ ได้เสด็จไปเยี่ยมพระญาติวงศ์ฝ่าย
มารดา ณ กรุงกบิลพัสดุ์ ครั้นเสด็จกลับ พวกศักยราชให้คนลี้ภัยที่
วิทูรกะประทับนั่ง คนที่ลี้ภัยนั้นด่าว่า เพราะลูกทาสีมาเราจึงต้องลี้ภัย
วิทูรกะทราบ ได้ผูกเวรไว้แต่ครั้งนั้น ครั้นได้ราชสมบัติแล้ว จึง
ยกจตุรงคเสนาไปหวังจะแก้แค้น เอาโลหิตพวกศักยราชกลับลี้ภัยที่นั้น
ได้พบพระศาสดากลางทาง ทรงทราบว่าพระองค์เสด็จมาเพื่อพระ
อนุเคราะห์แก่พระญาติ ก็ยกกองทัพกลับ แต่ยกไปพบพระศาสดาแล้ว
ยกทัพกลับถึงสามครั้ง ในครั้งที่ ๔ พระศาสดาทรงเห็นบุรพกรรม
ของพวกศักยราชได้เคยเบียดเบียนไว้ พระองค์ก็ไม่เสด็จไปอย่างก่อน
วิทูรกะก็ยกไปฆ่าพวกศักยราช เอาโลหิตลี้ภัยที่นั้นได้ตามประสงค์
เสร็จแล้วยกกองทัพกลับพักผ่อนอยู่เนินหาด ในแม่น้ำอจิรวดี ขณะนั้น
เผอิญฝนตกน้ำท่วมวิทูรกะพร้อมด้วยบริษัทยาย ภิกษุทั้งหลายประชุม
พูดกันถึงเรื่องชนเหล่านั้น พระองค์จึงตรัสพระคาถานี้

บุปฺผานิ เหว ปจินฺนุตฺติ	ความตาย ย่อมพาเอาตนผู้มีใจข้อง
พฺยาสตุตฺตมนสฺส นริ	แล้วในอารมณ์ต่าง ๆ มัวเก็บ
สุตฺตํ คามํ มโหโฆว	ดอกไม้ทั้งหลาย (คือปัญญาจกามคุณ)
มจฺจุ อาทาย จจฺจติ.	อยู่นั้นเที่ยวไป ดังห้วงน้ำใหญ่พา
	เอาชาวบ้าน (คือสัตว์) ที่หลับแล้ว
	ไปอยู่ฉะนั้น.

๓๖. เรื่องนางปติปุชิกา

พระบรมศาสดา ทรงปรารภนางปติปุชิกา เดิมนางได้เป็นเทพธิดาของมาลาภารีเทวบุตรในดาวดึงส์เทวโลก วันหนึ่งได้ไปที่สวนสวรรค์กับเทวบุตรนั้น จุดจากที่นั่นมาเกิดเป็นมนุษย์ในเมืองสาวัตถี เป็นหญิงระลึกละลาได้ มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ได้ทำกุศลต่าง ๆ แล้วปรารถนาไปเกิดในที่เดิม นางได้มีสามีในมนุษย์แล้วมีบุตร ๔ คน ทำกาลกิริยาแล้วไปเกิดในเทวโลกอย่างเดิม ได้ยินว่า วันหนึ่งของสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เป็น ๑๐๐ ปีของมนุษย์ เพราะฉะนั้น มาลาภารีเทวบุตรจึงยังไม่ได้กลับจากสวนสวรรค์ เมื่อเห็นนางกลับไปจึงถามว่า เมื่อตะกี้อเข้าไปไหนมา นางเทพธิดานั้นเล่าเรื่องให้ฟัง มาลาภารีเทวบุตรเกิดกรรมสังเวชาว่า อายุของมนุษย์น้อยจริงหนอ เท่ากับนอนหลับแล้วตื่นขึ้นฉะนั้น ครั้งนั้นภิกษุทั้งหลายทราบว่ นางปติปุชिकाทำกาลกิริยาแล้ว ก็เข้าไปเฝ้าทูลแต่พระศาสดา พระองค์จึงทรงเล่าเรื่องนางปติปุชिकाให้ภิกษุเหล่านั้นเกิดกรรมสังเวช แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

บุปฺผานิ	เหว	ปจฺฉินฺนุติ	ผู้ทำที่สุด (คือมรณะ) ย่อมทำคน
พฺยาสตุตฺตมฺนสํ	นริ		ที่มีใจข้องแล้ว ในอารมณ์ต่าง ๆ
อดีตฺตํเยว	กาเมสุ		มัวเก็บดอกไม้ทั้งหลาย (คือปัญญา-
อนฺุตโก	กฺุรฺเต	วลํ.	กามคุณ) อยู่ในที่เดียว ผู้ไม่เบื่อ

แล้วในกามทั้งหลายทีเดียว ผู้
อำนาจของตน.

๓๗. เรื่องมัจฉริยโกถียเศรฐฐี

พระบรมศาสดา ทรงปรารภมัจฉริยโกถียเศรฐฐี เป็นคนตระหนี่
เหลือเกิน อยากรจะบริโภคนมเบื่อง ครั้งจะทำในที่เปิดเผย ก็กลัว
คนอื่นจะขอกิน จึงไปซ่อนทำในที่อยู่ของตนชั้นบน.

พระศาสดาทอดพระเนตรเห็นอุปนิสัยโศดาปัตติผลของเศรฐฐี
พร้อมด้วยภรรยา จึงตรัสเรียกพระโมคคัลลานเถระให้ไปทรมาน
พระเถระก็ได้ไปทรมานเศรฐฐีพร้อมด้วยภรรยา ให้เกิดความเลื่อมใส
ในพระพุทธศาสนาแล้ว พาเศรฐฐีกับภรรยาไปเฝ้า พระศาสดา
ได้ทรงแสดงธรรมเทศนาให้เธอทั้งสอง ดำรงอยู่ในโศดาปัตติผล พระ
ภิกษุทั้งหลาย จึงประชุมกันกล่าวสรรเสริญคุณของพระโมคคัลลานะเถระ
ต่าง ๆ พระองค์จึงตรัสพระคาถานี้

ยถาปี ภมโร ปุပ္ผิ แมลงผึ้ง ไม่ทำดอกไม้ วรรณ
วณฺณคณฺฐิ อหญฺย และกลืนให้เสียหาย พาเอาแต่
ปเลติ รสมาทาย, รสบินไป แม้นินใด.
เอวํ คามมฺ มุนิ จเร. ผู้รู้พึงเที่ยวไปในบ้าน ฉะนั้น.

๓๘. เรื่องปาฎิกาศีวก

พระบรมศาสดา ทรงปรารภอาชีวกชื่อปาฎิกะ ห้ามนางคหปตานี
ผู้อุปฐายิกาของตนไม่ให้ไปเฝ้า ด้วยกลัวจะคลายไปเสียจากตน นาง
คหปตานีจึงให้บุตรไปเชิญเสด็จพระศาสดา มาเสวยภัตตาหารที่เรือน

ครั้นเสร็จกตตกิจแล้ว พระศาสดาทรงกระทำอนุโทนาด้วยธรรมีกถา
อันไพเราะ นางเลื่อมใสถวายสาธุการ เวลานั้นอาชีวกอยู่ข้างหลังบ้าน
ได้ยินดังนั้นก็โกรธ ร้องคำปริภาษนางกับพระศาสดาโดยประการต่าง ๆ
จนนางตั้งสติอารมณ์ไม่อยู่ พระองค์จึงทรงเล้าโลมด้วยธรรมเทศนา
แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

น ปเรถั วิโลมานิ. ถ้อยคำหยาบทั้งหลาย ของชน
เหล่าอื่น อันบุคคลไม่ควรมาทำ
ไว้ในใจ.

น ปเรถั กตาคถั, กิจของชนเหล่าอื่น ที่เขากระทำ
แล้วและไม่ทำแล้ว (อันไม่ใช่
หน้าที่ของตน) อันบุคคลไม่ควร
แล.

อตุตโนว อเวกขะยุย บุคคลควรพิจารณากิจทั้งหลายที่
กตานิ ออกตานิ จ. ทำแล้ว และยังมีได้ทำ ของตน
ดีกว่า.

๓๘. เรื่องนัตตปาณิอุบาสก

พระบรมศาสดา ทรงปรารภนัตตปาณิอุบาสก ผู้เป็นบัณฑิต
อนาคามี พระเจ้าปเสนทิโกศลเชิญให้ไปสอนธรรมในพระราชสำนัก
ท่านไม่รับ ทูลว่าเป็นกิจของบรรพชิต พระราชาจึงได้เสด็จไปเฝ้าทูล

.อาราธนาพระศาสดา พระองค์จึงรับสั่งให้เป็นภาระของพระอานนท์
ครั้งกาลล่วงไปจึงรับสั่งถามพระอานนท์ว่า ใครเรียนธรรมเป็นอย่างไร
พระอานนท์จึงทูลว่า นางมัลลิกาเรียนธรรมโดยเคารพ นางวาสภขัตติยา
ไม่ค่อยเอาใจใส่ พระองค์จึงตรัสพระคาถานี้

ยถาปี รุจิริ ปุပ္ผิ ดอกไม้ มีทรวดทรงงามมีสี แต่
วณฺณวนฺตํ อคนุชฺคํ, หากกลิ่นมิได้ (ย่อมไม่หอมแก่ผู้
ตัดทรง) แม้นใจ.

เอวํ สุภาสิตา วาจา วาจาซึ่งเป็นสุภายิต ย่อมเป็น
อผลา โหติ อกุพฺพโต, ของไม่มีผลแก่ผู้ไม่กระทำฉันนั้น,
ยถาปี รุจิริ ปุပ္ผิ ดอกไม้ มีทรวดทรงงาม มีสีมีกลิ่น
วณฺณวนฺตํ สคนุชฺคํ, (ย่อมหอมแก่ผู้ตัดทรง) แม้นใจ.

เอวํ สุภาสิตา วาจา วาจาซึ่งเป็นสุภายิต ย่อมเป็นของ
สผลา โหติ อกุพฺพโต มีผลแก่ผู้ที่ทำโดยเคารพฉันนั้น.

๔๐. เรื่องนางวิสาขา

พระบรมศาสดา ทรงปรารภอุบาสิกาชื่อวิสาขา ผู้มีบุญญาธิการ
มาก เกิดในตระกูลธนญชัมมหาเศรษฐี มีลักษณะงามครบเบญจกัลยาณี
มีกำลังมากเท่า ๕ ช้างสาร เป็นคนฉลาดเฉียบแหลม เป็นโสดาบัน
แต่อายุ ๗ ขวบ เมื่อมีอายุ ๑๕-๑๖ ปี ได้ทำการมงคลกับบุญณ-
วัฑฒนกุมาร ผู้เป็นบุตรของมิกคารเศรษฐี ได้ทรมาณตระกูลสามีมีพ่อค้า

เป็นต้น ให้กลับเป็นสัมมาทิฐิ นางเจริญด้วยลูกหลายเหลน มีบุตรชาย ๑๐ คน บุตรหญิง ๑๐ คน หลาน ๔๐๐ คน เหลน ๘,๐๐๐ คน มีอายุ ๑๒๐ ปี มีร่างกายเหมือนหญิงอายุ ๑๖ ปี เป็นพุทธอุปัชฌายิกา และบำรุงพระภิกษุสงฆ์ บริจาคเครื่องประดับมหาศาลาปสาธน์ ออกสร้างวิหารบุพพาราม ในกาลเมื่อสร้างวิหารแล้วเสร็จ ได้เกิดปีติปราโมทย์ เดินกล่าวอุทานคาถารอบวิหาร พระภิกษุทั้งหลายได้เห็นเช่นนั้น จึงทูลพระศาสดาว่านางวิสาขาร้องเพลง พระศาสดาจึงทรงแสดงว่า นางวิสาขากล่าวอุทานด้วยเห็นความสำเร็จความปรารถนาของตน แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

ยถาปี ปุ่ปุผลาติมฺหา ช่างดอกไม้ทำกลุ่มดอกไม้ แต่
กยิรา มาลาคุณฺ พหู, กองดอกไม้ให้มากได้ แม้นั้นใด.
เอวฺ ชาเตน มจฺเจน กุศลอันสัตว์ผู้เกิดมาแล้ว ควร
กตฺตพฺพิ กุสลํ พหู. ทำไว้ให้มากฉนั้นนั้น.

๔๑. เรื่องอนันทเถรปัญหา

พระบรมศาสดา ทรงปรารภปัญหาของพระอนันทเถระ วันหนึ่งพระเถระได้รำพึงว่าบรรดากลิ่นทั้งหลายที่เกิดจากราก จากแก่น จากดอกไม้ ไปได้แต่ตามลมอย่างเดียว ไปทวนลมไม่ได้ กลิ่นอะไรหนอ จึงจะไปทวนลมได้ เมื่อดำริฉนี้แล้ว จึงเข้าไปเฝ้าทูลถามพระศาสดา พระองค์จึงตรัสพระคาถานี้

น ปุ่ผลคฺนุโห ปฏฺิวาตเมตฺติ, กลิ่นดอกไม้หอมไปทวนลมไม่ได้.
น จนุทนต์ ติครมลฺลิตฺตา วา, กลิ่นจันทน์ หรือกฤษณา และ
กระด้าพัก ก็ไปทวนลมไม่ได้.
สตยจ คฺนุโห ปฏฺิวาตเมตฺติ, ส่วนว่ากลิ่นของสัปบุรุษทั้งหลาย
หอมไปทวนลมได้.
สพฺพา ทิสฺสา สปฺบุริโส ปวายติ, เพราะสัปบุรุษหอมฟุ้งเฟื่องไปได้
ทุกทิศ.
จนุทนต์ ตครํ วาปี กลิ่นคือศีล เป็นเยี่ยมกว่ากลิ่น
อุปฺปลํ อถ วสุทฺธิ แห่งคันธชาติทั้งหลายเหล่านี้ คือ
เอเตลฺลํ คฺนุชชาตานิ จันทน์ คือกฤษณา คือ ดอกอุบล
ลิลคฺนุโห อณุตฺตโร. คือดอกมะลิเครือ.

๔๒. เรื่องพระมหากัสสปเถระบิณฑบาตทาน

พระบรมศาสดา ทรงปรารภการถวายบิณฑบาตแก่พระมหา-
กัสสปเถระ วันหนึ่งพระเถระเจ้าได้ออกจากนิโรธสมาบัติ มีประสงค์
จะโปรดทุกคน ครั้นนั้นท้าวสักกเทวราชกับนางสุชาดาเทวธิดา
แปลงเพศเป็นชายกะตาทำการทอผ้าอยู่ ณ ที่แห่งหนึ่ง ในเมืองราชคฤห์
พระเถระจึงเข้าไปบิณฑบาต เมื่อ ๒ เฒ่าได้เห็นก็ทำเป็นไม่รู้เนื้อรู้ตัว
ละล้าละลังจัดแจงบิณฑบาตตามมีตามได้ถวาย ครั้นพระเถระเจ้ารับ
บิณฑบาตแล้ว ทราบว่าท้าวสักกะกับนางสุชาดาแปลงเพศมาลวงถวาย

บิณฑบาตดั่งนั้น จึงรุกรานห้ามไม่ให้ทำเช่นนี้อีกต่อไป ท้าวสักกเทวราช
จึงเรียนถามว่า ทานที่ข้าพเจ้าล่วงถวายเช่นนี้ จะมีผลานิสงส์หรือไม่
พระเถระตอบว่ามีดังนี้แล้ว ท้าวเธอก็โสมนัสปรีดาเปล่งอุทานภยิต
แล้วเหาะกลับไปเทวโลก พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงสดับเสียงนั้น จึง
ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาทรงเล่าเรื่องให้ฟัง แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

อปฺปมคฺคโต อยํ อนฺุโช กลิ่นกฤษณาและจันทน์น้ำใจ กลิ่น
ยววยํ ตครจนฺุทนี, นีมีประมาณเล็กน้อย.
โย จ สึลวตฺ คนุโช, ส่วนว่ากลิ่นของคนผู้มีศีลทั้งหลาย
อันใด.
วาทิ เทวสุ อุตฺตุโม. กลิ่นอันนั้นสูงสุดฟุ้งไปในเทพยดา
และมนุษย์ทั้งหลาย.

๔๓. เรื่องพระโคติกเถรปรินิพพาน

พระบรมศาสดา ทรงปรารภปรินิพพานของพระอโคติกเถระผู้ยัง
ฉานให้บังเกิดขึ้นแล้วเสื่อมไปถึง ๖ ครั้ง โดยอำนาจโรคประจำกาย
อันหนึ่ง ท่านดำริว่า คติของผู้ที่เสื่อมจากฉานแล้วไม่เที่ยง ใน
ครั้งที่คำรบ ๗ ยังฉานให้เกิดขึ้นแล้ว เอาจิตโกนเชื่อดคองเจริญวิปัสสนา
สำเร็จพระอรหันต์เลยปรินิพพาน ขณะเมื่อท่านปรารภจะเชื่อดคองนั้น
มารได้เข้าไปห้ามปรามต่าง ๆ เห็นไม่ไหว จึงเข้าไปทูลความนั้นแด่
พระศาสดา พระองค์ก็ไม่ทรงห้ำ ครั้นปรินิพพานแล้ว มารได้เที่ยว

ตามหาปฏิสนธิวิญญาณของท่านในที่ต่าง ๆ ก็มีได้พบ จึงเข้าไปทูลถาม
พระศาสดา พระองค์จึงตรัสพระคาถานี้

เตสั สมฺปนฺนสีลาณั มรยอมนัไม่ประสบทาง ของท่าน
อปฺปมาทวิหารินั ทังหลาย ผู้มีศีลถึงพร้อมด้วย
สมฺมทญฺญา วิมุตฺตानั ผู้อยู่ด้วยความไม่ประมาท ผู้รู้
มาโร มคฺคั น วิหฺตติ. ชอบพ้นแล้ว.

๔๔. เรื่องครหทิน

พระบรมศาสดา ทรงปรารภครหทินผู้สาวกของนิครนถ์ เป็น
สหายกับสิริคุตสาวกของพระองค์ วันหนึ่งครหทินเกลี้ยกล่อมสิริคุต
อุบายสกลให้เลื่อมใสในพวกนิครนถ์ อวดอ้างนิครนถ์ว่าเป็นผู้สารพัดรู้
ทั้งอดีตอนาคตปัจจุบัน สิริคุตจึงให้ครหทินนิมนต์พวกนิครนถ์ เพื่อ
ทำภักตกิจที่เรือนตน แล้วจัดการให้คนชูดหลุมใส่คูถลงในหลุมนั้น
มีเครื่องปิดเรียบร้อยดี ครั้นถึงกำหนด ครหทินก็นำพวกนิครนถ์มา
พากันตกลงในหลุมคูถด้วยกันทั้งหมด สิริคุตจึงกล่าวที่ท่านเป็นผู้
สารพัดรู้ทั้งอดีตอนาคตปัจจุบัน ทำไมจึงตกลงในหลุมคูถเล่า ว่าแล้ว
พากันโอบยตีพอแกล้งใจแล้วปล่อยให้ ครหทินกับพวกนิครนถ์ก็ได้รับความ
อับอายอันเจ็บแสบ แต่แกล้งทำดีต่อด้วยคิดจะแก้ตัวบ้าง ครั้นได้โอกาส
จึงให้สิริคุตอาราธนาพระพุทธรเจ้าพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ไปทำภักตกิจที่บ้าน
ให้ชูดหลุมเอาถ่านเพลิงใส่ ปกปิดโดยเรียบร้อย ครั้นถึงเวลา พระ

ศาสดาพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ได้เสด็จไป ถ่านเพลิงในหลุมนั้นกลายกลับ
เป็นดอกบัวรองรับพระบาท ครหทินได้เห็นเช่นนั้น ก็หลากใจเลื่อมใส
ในพระพุทธานุภาพ พระองค์จึงตรัสพระคาถา.

ยถา สงฺการธานสุมี	ดอกบัวมีกลิ่นดีพึงเกิดในกองแห่ง
อุชฺฐิตสุมี มหาปถ	หยากเยื่ออันเขาทิ้งแล้วริมทางใหญ่
ปทุมํ ตตฺถ ชายถ	นั้น ยังเป็นที่ชอบใจ ฉันทใจ.
สุจิกนฺธํ มโนรมํ.	
เอวํ สงฺการญฺเตสุ	พระสาวก ของพระสัมมาสัมพุทธ-
อนุชฺฌเต ปุณฺธุชเน	เจ้า (แม่เกิด) ในหมู่ชนผู้เป็นดัง
อติโรจติ ปญฺญา	หยากเยื่อ ย่อมรุ่งเรืองสว่างบุณชน
สมฺมาสมฺพุทฺธสาวโก.	ทั้งหลาย ที่เป็นผู้มีดีด้วยปัญญา
	ฉันทนั้น.

พาลวรรคที่ ๕

๔๕. เรื่องอัญญตรบุรุษ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระเจ้าปเสนทิโกศลกับบุรุษผู้หนึ่ง
พระเจ้าปเสนทิโกศล มีพระราชประสงค์จะแย่งภรรยาของบุรุษผู้นั้น
จึงประกอบราโชบายจะฆ่าบุรุษผู้นั้นเสีย บุรุษผู้นั้นรู้ตัวก็ตกใจ ไม่แล
เห็นผู้ใดที่จะเป็นที่พึ่ง เห็นแต่พระพองจะเป็นที่พึ่งได้ จึงได้ไปซ่อนตน
นอนอยู่ในวิหาร ในคืนนั้นพระเจ้าปเสนทิโกศลทรงเร่าร้อนด้วยกาม
บรรทมไม่หลับ ครั้นตีกองคได้ยินเสียงเปรตร้องว่า พุ. ส. ส. โส.
ก็ตกพระทัยกลัวต่อมรณภัย นางมัลลิกाराชเทวี จึงทูลแนะนำให้ไป
เฝ้าทูลถามพระพุทธรเจ้า ท้าวเธอก็ทรงกระทำตามนางมัลลิกา พระ
ศาสดาจึงตรัสพระธรรมเทศนา ให้คลายวิตกเกิดกรรมสังเวชเห็นโทษ
ของกามมิจนจาร แล้วจึงตรัสพระคาถานี้ (บุรุษนั้นได้สำเร็จโสดา-
ปัตติผล)

ทีฆา ชาครโต รตฺติ ราตรีของคนที่นอนอยู่ (ด้วยกรรม)

อยู่ช้านาน.

ทีฆํ สนฺตสฺส โยชนํ, โยชนํของคนที่เหนื่อยแล้วอยู่ข้างไกล.

ทีโฆ พาลานํ ตํสโร สํสรวุฏฺฐของคนที่พาลทั้งหลายผู้

สทฺถมมํ อวิชานตํ. ไม่รู้สัจธรรมอยู่ย่อมนาน.

๔๖. เรื่องพระมหากัสสปเถระสัทธาวิหาริก

พระบรมศาสดา ทรงปรารภสัทธาวิหาริกของพระมหากัสสปเถระ เธอได้แสดงวัตรที่สัทธาวิหาริกุรูปอื่นทำแล้วเพื่อพระเถระ เป็นเหมือน ตนกระทำเอง พระเถระเจ้าทราบความก็ให้อิวาทสั่งสอน เธอกลับโกรธ วันหนึ่งพระเถระไม่อยู่ ได้ทูปต้อยเครื่องสมณบริโภคของท่าน แล้ว เอาไฟเผาบรรณศาลาหนีไป ภิกษุรูปหนึ่งได้ทรงความนั้น จึง มาเฝ้าทูลแด่พระศาสดา พระองค์จึงตรัสเล่าเรื่องอดีตกาล ครั้งเมื่อ สัทธาวิหาริกนั้นเป็นวานร มหากัสสปะเป็นนกขม้นเหลืองอ่อน ครั้น ฝนตกลงวานรไม่มีที่อาศัย จึงเข้าไปใกล้รังของนกขม้นเหลืองอ่อน ๆ จึงกล่าวคำเยาะเย้ยว่า ท่านมีศิรยะและมือเท้าเหมือนคน ทำไม่จึงไม่ทำ บ้านเรือนอยู่ วานรโกรธเข้ารื้อรังนกขม้นเหลืองอ่อนนั้นเสีย ในที่สุด อดีตนิทาน จึงตรัสพระคาถานี้

จรณเจ นาทิจจเจยฺย. ถ้าบุคคลเมื่อเที่ยวไปไม่พึงประสบ
เสยฺย สทิสมตฺตโน, ซึ่งสหายผู้ประเสริฐกว่าก็ดี ผู้เสมอ
แก่ตนก็ดี.

เอกจริยํ ทพฺพหํ กยิรา, พึงทำความเป็นคนเดียวเที่ยวไป
ให้มัน.

นตฺถิ พาเล สหายตา. เพราะคุณสมบัติเครื่องเป็นสหายไม่
มีในคนพาล.

๔๗. เรื่องอานันทเศรษฐี

พระบรมศาสดา ทรงปรารภอานันทเศรษฐี เป็นผู้มีคุณธรรมนี้ มาก มีบุตรชื่อมุลสิริ ได้ฝังทรัพย์ไว้ ๕ แห่งไม่บอกแก่ใคร ครั้นทำ กาลกิริยาแล้ว ได้ไปเกิดในตระกูลของคนจัณฑาล มีอัธยาศัยวิกล วิจารณ์ไปต่าง ๆ ไม่สมประกอบ ตั้งแต่วันตั้งปฏิสนธิมา ตระกูล จัณฑาลนั้น หาเลี้ยงชีพโดยฝืดเคือง จนมารดาเลี้ยงไม่ได้ ปล่อยให้ ไปเที่ยวขอทานกินเอง วันหนึ่งได้เดินพลัดเข้าไปในบ้านเดิมของตน เขาจับไล่โดยตีโดยสาหัส เวลานั้นพระศาสดามีพระอานนทเป็นปัจฉา- สมณะ เสด็จไปในที่นั้นทอดพระเนตรเห็นทารกนั้น จึงตรัสบอกแก่ มุลสิริเศรษฐีว่า ทารกนั้นคืออานันทเศรษฐีผู้เป็นบิดาของท่าน มุลสิริ เศรษฐีไม่เชื่อ จึงรับสั่งให้ทารกนั้นบอกขุมทรัพย์ที่ตนได้ฝังไว้แก่มุลสิริ แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

ปุตฺตตามตฺถิ ชนมตฺถิ	คนพาลย่อมยากเย็นอยู่ด้วยความ
อิตฺติ พาลो วิหฺมฺยตฺถิ,	สำคัญว่าบุตรทั้งหลายของเรามีอยู่
	ทรัพย์ของเรามีอยู่,
อตุตฺตา หิ อตุตฺตโน นตฺถิ,	อันที่จริงตนของตนย่อมไม่มี,
กุโธ ปุตฺตฺตา กุโธตฺต ชนฺ.	บุตรทั้งหลายจักมีแต่ที่ไหน ทรัพย์
	จักมีแต่ที่ไหน.

๔๘. เรื่องคณฐิเภทกโจร

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพวกคณฐิเภทกโจรเป็นโจรผู้ลี้ภัย
ในโจรพวกนั้นมีโจรสองคนชวนกันไปสู่เขตวันวิหาร กับด้วยมหาชน
ผู้ไปฟังธรรม โจรคนหนึ่งได้ฟังธรรมสำเร็จโศดาปัตติผล โจรคนหนึ่ง
มุ่งมองของที่ตนจะลัก ลักของได้ประมาณ ๕ มาสก ที่เขาผูกไว้ชาย
ผ้าของคนหนึ่ง ได้เอาของนี้มาจัดการเลี้ยงดูกันที่บ้านของตน เยาะเย้ย
เพื่อแกล้งกล่าวกับภรรยาของตนว่า ตนเป็นบัณฑิต ส่วนโจรผู้เป็น
โศดาบัน จึงเข้ามาเฝ้าทูลถามความนั้นแต่พระศาสดา พระองค์จึงตรัส
พระคาถานี้

โย พาโล มลฺลยตี พาลยฺ, คนใดเป็นคนพาล ย่อมรู้สึกความ
ที่แห่งตนเป็นพาลได้
ปญฺจติโต วาปี เตน โส, ด้วยความรู้สึกนั้น คนนั้นจะ
กลับเป็นบัณฑิตได้บ้าง,
พาโล จ ปญฺจติตมานิ, ก็แต่ว่าคนใดเป็นพาล กลับมี
ความสำคัญว่าตนเป็นบัณฑิต
ส เว พาโลติ วุจฺจติ. คนนั้นแลเราเรียกว่าพาลละ.

๔๙. เรื่องพระอุทายิเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระอุทายิเถระ ไปนั่งทำท่าอยู่ที่โรง
ธรรมสภาประคองพระมหาเถระ พระภิกษุอาคันตุกะได้มาเห็นสำคัญว่า

เป็นพหูสูต จึงเข้าไปถามปัญหา พระอุทายีแก้ไม่ได้ จึงพากันติเตียน
ว่าอยู่ในวิหารเดียวกันกับพระพุทธเจ้ายังไม่รู้จักธรรม จึงไปทูลถาม
ความนั้นแต่พระศาสดา พระองค์จึงตรัสพระคาถานี้

ยาวชีวมปิ เจ พาลो ถ้าคนพาลเข้าไปนั่งใกล้บัณฑิตจน
ปณฺฑิตํ ปยิรูปาสติ, ตลอดชีวิต
น โส ฌมฺมํ วิชานาติ, เขาย่อมหารู้ธรรมไม่
ทพฺพิ สุปรสํ ยถา. เหมือนช้อนไม่รู้รสแกง ฉะนั้น.

๕๐. เรื่องปาฐะยกภิกษุ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพวกปาฐะยกภิกษุ ประมาณ ๓๐.
คือพระภิกษุพวกภักทวัคคิยกุมาร ผู้ได้รับเอหิภิกขุอุปสมบท ในครั้ง
ปฐมกาล ภายหลังได้มาเฝ้าพระองค์ ฟังพระธรรมเทศนาสำเร็จ
พระอรหันต์ พระภิกษุทั้งหลาย พุคฺสรฺรเสริญฺทํานวํ ตฺรึสฺสรูํงาย พระ
ศาสดาจึงตรัสพระคาถานี้

มฺหุตฺตมปิ เจ วิญญู ถ้าวิญญูชนเข้าไปนั่งใกล้บัณฑิตอยู่
ปณฺฑิตํ ปยิรูปาสติ, แม้ครูเดียว
จิปปิ ฌมฺมํ วิชานาติ, ย่อมรู้ธรรมได้ฉับพลัน
ชิวฺหา สุปรสํ ยถา. เหมือนลิ้นรู้รสแกง ฉะนั้น.

๕๑. เรื่องสุปปพุทธกฐณี

พระบรมศาสดา ทรงปรารภสุปปพุทธกฐณี ได้ฟังธรรมเทศนา
สำเร็จพระโศดาปัตติผล เชื่อมันในรัตนตรัย ครั้งนั้นท้าวสักกเทวราช
มีเทวประสงค์จะทรงลองดูว่าจะจริงหรือไม่ จึงเสด็จมหาสุปปพุทธ
แล้วตรัสว่า ถ้าท่านกล่าวว่า พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ไม่ใช่
พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ดังนี้แล้ว เราจะให้ทรัพย์เป็นอัน
มากแก่ท่าน สุปปพุทธจึงตอบว่า เราไม่ใช่คนจน เราเป็นคนมีอริย-
ทรัพย์ ท้าวสักกเทวราชได้ทรงสดับก็ทรงเลื่อมใส มาเฝ้าทูลความนั้น
แต่พระศาสดา สุปปพุทธก็ได้มาเฝ้าพระศาสดาเหมือนกัน ครั้น
สุปปพุทธทูลลาไปแล้วไม่นาน นางโคแม่ลูกอ่อนซึ่งเคยเป็นเวรกัน
ได้ปลงชีพสุปปพุทธเสีย พระภิกษุทั้งหลายไปเฝ้าทูลเหตุนี้แต่พระ
ศาสดา พระองค์จึงตรัสพระคาถานี้

จรมุติ พาลา ทุมุเมธา	คนพาลผู้มีปัญญาทราวมทั้งหลาย
อมิตเตเนว อุตตนา	ทำกรรมลามก ซึ่งเป็นของมีผล
กโรนุตา ปापักิ กมมัม	เผ็ดร้อนอยู่ด้วยตน เหมือนศัตรู
ย โหติ กฏุกปผลั.	ผู้ไม่ใช่มิตรเที่ยวไป.

๕๒. เรื่องนายกสกะ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภขวานาคคนหนึ่ง พระองค์ทรงเห็น
อุปนิสัยโศดาปัตติมรรคของเขา จึงได้เสด็จไปที่นาในเวลาเขากำลัง

ทำนาอยู่ ได้ทอดพระเนตรเห็นอุทธรณ์อันพวกโจรทำตกไว้ที่นั่น
จึงตรัสบอกให้พระอานนท์คู่อสรพิษ ครั้นเจ้าของติดตามมาพบเห็น
อุทธรณ์อยู่ในนาของบุรุษนั้น จึงจับตัวเอาไปหาว่าเป็นโจร เขาให้การ
ว่าเขาไม่ได้ลัก อ้างพระศาสดากับพระอานนท์เป็นพยาน พระราชาจึง
นำตัวเขาไปเฝ้าพระศาสดา ทูลถามเรื่องที่เขาอ้างนั้น พระองค์จึงทรง
รับว่า ได้เห็นอยู่ก่อนจริง แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

ย ต กมฺมํ กตฺถิ สาสฺว กนทำกรรมใดแล้ว ย่อมตาม
ยํ กตฺวา อนุตฺตปฺปติ เตือดร้อน มีหน้าชุ่มด้วยน้ำตา
ยสฺส อสฺสุมุโข โรทํ ร้องไห้เสวยผลของกรรมใดอยู่
วิปากํ ปฏฺิเสวติ. กรรมที่เขาทำแล้วนั้น ไม่ดีเลย.

๕๓. เรื่องนายสุนนมาลาการ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภนายสุนนมาลาการ เคยเก็บดอกมะลิ
ไปถวายพระเจ้าพิมพิสารทุกวัน วันหนึ่งเขาได้พบพระศาสดามีจิตยินดี
เลื่อมใส เอาดอกมะลिनั้นถวายเป็นพุทธบูชา ความบูชาอันนั้นก็มิ
ปาฏิหาริย์น่าอัศจรรย์ พระเจ้าพิมพิสารทรงทราบก็ทรงเลื่อมใส พระ
ราชทานสมบัติเป็นอันมากแก่นายสุนนมาลาการนั้น พระภิกษุทั้งหลาย
ได้ประชุมกันสรรเสริญพุทธานุภาพ และกิจกรรมของนายมาลาการนั้น
พระศาสดาเสด็จมาแสดงธรรมมีกถาแล้ว จึงตรัสพระคาถานี้

ตลฺยจ กมฺมํ กตฺติ สาธุ บุคคลทำกรรมใดแล้วยอมไม่ตาม
ยํ กตฺวา นานฺตุปฺปติ เตือครื้อน ถึงความอ้อมใจ มีใจดี
ยสฺส ปตฺติโต สุมฺโน เสวยผลของกรรมใดอยู่ กรรมที่
วิปากํ ปฏฺิเสวตี. บุคคลทำแล้วนั้นแล เป็นการดี.

๕๔. เรื่องนางอุบลวันฉณาเถรี

พระบรมศาสดา ทรงปรารภนางอุบลวันฉณาเถรี ในกาลเมื่อท่านเป็นคฤหัสถ์ เป็นเศรษฐีธิดาในเมืองสาวัตถี มีพระราชามหาเศรษฐีเป็นอันมาก ได้ส่งบรรณาการไปขอ จนเศรษฐีบิดาผู้ไม่รู้จะให้แก่ใคร จึงแนะนำให้ธิดาของตนบวช นางได้ฟังคำของบิดาก็พอใจยินดีรับ จึงไปบวชในสำนักพระภิกษุณี บวชแล้วไม่ช้าวันก็ได้สำเร็จพระอรหันต์ ครั้งนั้นนันทมาณพผู้เป็นบุตรของลุง มีจิตปฏิพัทธ์ในพระเถรี ตั้งแต่ท่านยังเป็นคฤหัสถ์ ครั้นได้โอกาสจึงเข้าไปประทุษร้ายท่าน สำเร็จความประสงค์ของตนแล้ว แผ่นดินสูบไปเกิดในมหาอเวจี พระศาสดาจึงตรัสพระคาถานี้

มธฺว มลฺยตี พาโล บาปยอมไม่ให้ผลเพียงใด
ยาว ปาปี น ปจฺจติ, คนพาลยอมสำคัญบาปราวกะน้ำผึ้ง
เพียงนั้น
ยทา จ ปจฺจติ ปาปี, ต่อเมื่อใดบาปให้ผล
อด (พาโล) ทุกฺขํ นิคฺจฺจติ. เมื่อนั้น คนพาลยอมประสพทุกข์.

๕๕. เรื่องชัมพูกาชีวิต

พระบรมศาสดา ทรงปรารภชัมพูกาชีวิต ครั้งพระกัศสปสัมมาสัมพุทธกาล เคยเป็นภิกษุค่าปริภายพระอรหันตจีณาสรูปหนึ่ง ด้วยกรรมอันนั้น ต้องเสวยทุกข์ในอเวจินรกสิ้นพุทธันดรหนึ่ง มาในพุทธกาลนี้ ได้มาเกิดในเมืองราชคฤห์ เปลือยกายไม่นุ่งห่มผ้า กินแต่คูอย่างเดียว ชอบนอนที่แผ่นดิน เวลาพมยามากี่ใช้ถอนมหาชนพากันเลื่อมใสโดยมาก ตกแต่งโกชนะมาวิงวอนให้บริโภคน้ำเสียไม่ได้ จึงเอาปลายหญ้าคาจุ่มโกชนะนั้น ๆ แล้วตะที่ปลายดินประพุดอยู่เช่นนี้ถึง ๕๕ ปี

พระพุทธเจ้าได้ทอดพระเนตรเห็นอุปนิสัย จึงเสด็จออกมาอาศัย ณ ที่ใกล้ชัมพูกาชีวิตอยู่นั้น ในเวลารাত্রีปฐมยาม ท้าวมหาราชทั้ง ๔ มาเฝ้า ในมัชฌิมยาม ท้าวสักกเทวราชมาเฝ้า ในปัจฉิมยาม ท้าวมหาพรหมมาเฝ้า มีแสงสว่างรุ่งโรจน์ตลอดราตรี อาชีวิตได้เห็นนึกอัศจรรย์ใจ รุ่งขึ้นเข้าไปเฝ้า ทูลถามพระศาสดา พระองค์จึงตรัสบอกโดยลำดับ แล้วตรัสธรรมเทศนาให้ชัมพูกาชีวิตสำเร็จพระอรหันต์พร้อมด้วยปฏิสัมภทา ครั้งนั้นมหาชน ได้พากันมาในที่นั้นเป็นอันมาก เกิดความสนทนกันว่า พระสมณะกับชีวิตใครจะเป็นใหญ่กว่ากัน พระองค์ทรงทราบ จึงรับสั่งให้พระเถระเจ้าแก้ความสงสัยของประชุมชน แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

มาเส มาเส กุสกุเคน คนพาลพึงบริโภคโภชนะด้วย
พาลี ภูษเชธ โภชนํ, ปลายแห่งหญ้าคา ในเดือน ๆ
น .ส สงฆาตมฺมานํ เขาย่อมไม่ถึงเสี้ยวที่ ๑๖ อันหนึ่ง
กถิ อคฺขมฺมิ โสพลี. แห่งท่านที่มีธรรมอันนับพร้อมแล้ว
ทั้งหลาย (ตั้งแต่โสดาบันบุคคล
ขึ้นไป.)

๕๖. เรื่องอหิเปรต

พระบรมศาสดา ทรงปรารภอหิเปรตตัวหนึ่ง อยู่ที่เขาคิชฌกูฏ มีอัตรภาพเหมือนงู ยาวประมาณ ๒๐ โยชน์ มีศีรษะเหมือนคน พระโมคคัลลานเถระได้เห็นแล้ว จึงพูดกับพระลักขณเถระ หน้าที่นั่ง พระศาสดา พระองค์ทรงรับเป็นพยานของพระโมคคัลลานเถระ ภิกษุทั้งหลายจึงทูลถามบุรพกรรมของเปรตนั้น พระองค์จึงตรัสเล่าเรื่องอดีตกาล เมื่อครั้งเปรตนั้น เคยเป็นชาวนา เห็นหมู่มนุษย์เดิน ย่ำเหยียบนาของตนไปอุปฐากพระปัจเจกพุทธเจ้า วันหนึ่งพระปัจเจกพุทธเจ้าไม่อยู่ จึงลอบเข้าไปทูปต้อยเครื่องภาชนะใช้สอย แล้วเอาไฟเผาบรรณศาลาเสีย ด้วยกรรมอันนั้น ต้องไปเกิดในนรกชั่วแผ่นดินหนาขึ้น โยชน์หนึ่ง แล้วจึงมาเกิดเป็นอหิเปรตอยู่ที่เขาคิชฌกูฏ ในที่สุดอดีตนิทาน จึงตรัสพระคาถานี้

น หิ ปาปี กตัม กมัม กรรมลามกที่คนพาลทำแล้วยังไม่

สขุขีริว มุจจติ, ให้ผลเดียนั้นก็มี คังน้ำนมสด
ยังไม่แปรไป ในขณะนั้น ฉะนั้น
ทหนุตฺต พาลมธุวติ, บาปนั้นตามเผาคนพาลอยู่
ภสฺมาจฺจนฺโนว ปาวโก. เหมือนไฟอันเถ้ากลบไว้ ฉะนั้น

๕๗. เรื่องสังฆวิญญูเปรต

พระบรมศาสดา ทรงปรารภสังฆวิญญูเปรตตัวหนึ่ง อยู่ที่เขาคิชฌกูฏ มีอรรถภาพสูงประมาณสามคาพยุด (คือสามร้อยเส้น) อันเหล็กแดงประมาณ ๖ หมื่น ตกลงประหารที่ศีรษะแล้วๆ เล่าๆ พระโมคคัลลานเถระเห็นแล้วจึงพูดกับพระลัทธมเถระหน้าที่นั่ง พระองค์จึงทรงรับเป็นพยานของพระโมคคัลลานเถระด้วย พระภิกษุทั้งหลาย จึงทูลถามบุรพกรรมของเปรตนั้น พระองค์จึงตรัสเรื่องอดีตกาล ครั้งหนึ่งมีบุรุษเปลี่ยชำนานในการคิดกรวด พระราชารับสั่งให้หามาตรัสว่า ปุโรหิตของเราคนหนึ่งเป็นคนพูดมาก เวลาที่เข้ามาเฝ้าอำปากจะพูด ณ เวลาใดแล้ว ให้ดีดมูลแพะเข้าไปในปาก บุรุษเปลี่ยนั้นก็รับกระทำได้ตามพระราชประสงค์ ตั้งแต่นั้นมาปุโรหิตก็ซาพูดมาก พระราชาก็ทรงยินดีจึงพระราชทางสิ่งของต่างๆ แก่บุรุษเปลี่ยนั้น ครั้งนั้นมีบุรุษผู้หนึ่ง ขอมตัวเป็นศิษย์ขอเรียนศิลปะอันนั้นจากบุรุษเปลี่ย ครั้นได้แล้วจะใคร่ลองศิลปะ วันหนึ่งได้เห็นพระปัจเจกพุทธเจ้า เข้าใจ

ว่าท่านไม่มีมารดาบิดา จึงดีดก่อนกรวดเข้าทางหูข้างขวาทะลุออกข้าง
ซ้าย พระปัจเจกพุทธเจ้า ก็ดับขันธปรินิพพาน ด้วยกรรมอันนั้น
ต้องไปเกิดในอเวจีนรก ชั่วแผ่นดินหนาขึ้นโยชน์หนึ่ง แล้วจึงมาเกิด
เป็นสัจฉิกุญเปรตอยู่ที่เขาคิชฌกูฏ ในที่สุดอดีตนิทาน ตรัสพระคาถานี้

ยาวเทว อนาคตาย ความรู้ย่อมเกิดแก่คนพาลเพียง
ณตติ พาลสุต ชายติ, เพื่อความฉิบหายมิใช่ประโยชน์
ถ้ายเดียว
หนุติ พาลสุต สุกุกัถ, ย่อมขจัดส่วนแห่งกรรมขาวของคน
พาลเสีย
มุทุสมสุต วิปาคย์. ยังปัญญาของเขาให้ตกไปอยู่.

๕๘. เรื่องพระสุธัมมเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระสุทธธรรมเถระ เจ้าอาวาสอัมพา-
กภูวันเมืองมัจฉิกาสณฑ์ เห็นจิตตกหบดีผู้นาคามีอุปฐากตน ไป
เลื่อมใสในพระอัครสาวก ผู้เป็นอาคันตุกะไปในที่นั้นมากกว่าตน และ
นิมนต์อาคันตุกะก่อน นิมนต์ตนภายหลัง มีความริษยาโกรธคฤหบดี
กล่าวถ้อยคำแดกดันต่าง ๆ ทิ้งอาวาสนั้นมาเฝ้าทูลพระศาสดา พระองค์
จึงรับสั่งให้เธอไปขอมาโทษจิตตกหบดีเสีย แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

อสนุตี ภาวมิจุเฉยฺย, ภิกษุพาลพึงปรารถนาความยกย่อง
อันไม่มีในตน

ปุเรกขารณจ ภิกขุสุ, และความกระทำในเบื้องต้น (คือ
เป็นหัวหน้า) ในภิกขุทั้งหลาย
อวาเสสุ จ อีสฺสรีย์, และความเป็นอิสระในอวาส
ทั้งหลาย
ปุชา ปฺรกุเลสุ จ, และความบูชาทั้งหลาย ในตระกูล
แห่งชนเหล่าอื่น
มเมว กตมณฺเณตฺถุ คฤหัสถ์ บรรพชิต ทั้งสองพวก จง
คิหิปปุพฺพิตา อูโ, สำคัญกิจที่คนอื่นทำแล้วว่า ของ
เรา
มเมว อตีวสา อสุสุ, จงอยู่อำนาจเรารบที่เดียว
กิจจา กิจฺเจสุ กิสฺมิลฺลิจิ, ในกิจน้อยกิจใหญ่ไม่ว่ากิจอะไร ๆ.
อิติ พาลสุสฺส สงฺกปฺโป, ความดำริของภิกษุพาลอย่างนี้
อิสฺสา มาโน จ วฑฺฒติ. ริษยาและมานะย่อมเจริญแก่เขา.

๕๕. เรื่องวนวาสีตีสฺสเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภวนวาสีตีสฺสเถระ เป็นบุตรอุปฐาก
ของพระสารีบุตร มีความเลื่อมใสในพระเถระแต่ยังเล็ก ครั้นอายุ
ได้ ๗ ขวบ ได้บวชเป็นสามเณรในสำนักพระเถระ เป็นผู้บริบูรณ์
ด้วยลาภสักการะเป็นอันมาก แต่ท่านหายินดีในลาภสักการะอันนั้นไม่
ไปเฝ้าทูลขอพระกรรมฐานแต่สำนักพระศาสดา แล้วเข้าไปอยู่ในป่า

กระทำความเพียรจนบรรลุพระอรหันต์ในพรรษานั้น พระภิกษุทั้งหลาย
ได้ประชุมกันพูดสรรเสริญคุณของสามเณรว่า กระทำกิจที่บุคคลกระทำ
ได้โดยยาก สละลาภสักการะเห็นปานฉะนี้ แล้วเข้าไปอยู่ในป่าเลียงชีพ
ด้วยอาหารอันสำรวม พระศาสดาได้เสด็จมาในที่ประชุมฉนั้น จึงตรัส
พระคาถานี้

อภฺญา หิ ลาภูปนิสา, ปฏิปทาเข้าไปอาศัยลาภอันอื่นต่าง
หาก

อภฺญา นิพฺพานคามินี, เข้าไปอาศัยพระนิพพานอันอื่น
(คนละอัน)

เอวเมตํ อภฺญาย
ภิกฺขุ พุทฺธสุส สาวโก,
สกุการํ นาภินนุเทยฺย,
วิเวกมฺหุพฺรุหเย.
ภิกษุผู้สาวกของพระพุทธเจ้ารู้เหตุ
นี้ อย่างนี้แล้ว
ไม่ควรเพลนสักการะนั้ก
พึงยังวิเวกให้เจริญโดยลำดับ.

บัณฑิตวรรคที่ ๖

๖๐. เรื่องพระราชเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระราชผู้มีอายุ เมื่อท่านเป็น
คฤหัสถ์ เป็นพราหมณ์เจ้าใจ อาศัยพระภิกษุทั้งหลายเลี้ยงชีพอยู่
ในวิหาร ได้กระทำการแผ้วถางปัดกวาดตามบริเวณวิหาร. พระศาสดา
ได้ทอดพระเนตรเห็นอุปนิสัยพระอรหันต์ผล จึงเสด็จเข้าไปทาง
ปราศรัยด้วย พราหมณ์นั้นจึงทูลว่าอยากจะบวช พระศาสดาจึงให้
ประชุมสงฆ์ รับสั่งถามว่าใครระลึกถึงอุปการของพราหมณ์นี้ได้บ้าง
พระสารีบุตรเถระ จึงทูลว่าข้าพระองค์ระลึกได้ พราหมณ์นี้เคยให้
ภิกษาทัพพีหนึ่ง พระองค์จึงทรงอนุญาตให้พระสารีบุตรบวช ครั้น
ท่านบวชแล้วได้เป็นผู้ว่าง่ายอย่างยิ่ง รับคำสั่งสอนของพระเถระโดย
เคารพ ไม่ช้านักก็ได้สำเร็จพระอรหันต์ พระภิกษุทั้งหลายประชุมกัน
สรรเสริญพระสารีบุตรว่า เป็นผู้กตัญญูกตเวที สรรเสริญพระราช
ผู้มีอายุว่าเป็นผู้ว่าง่ายจริง พระศาสดาได้เสด็จมาในที่ประชุม แล้วจึง
ตรัสพระคาถานี้

นิธินว ปวตุตาริ	บุคคลพึงเห็นบัณฑิตใด ที่มี
ยิ ปสฺเส วชฺชทสฺสินิ	ปัญญากล่าววามขมิชชีโทษให้เห็น
นิคฺคยฺหวาทิ เมธาวิ,	เหมือนคนที่บอกขุมทรัพย์ให้ละนั้น
ตาทิสฺส ปญฺจติตฺถิ ภเช,	ควรคบบัณฑิตเช่นนั้นไว้
ตาทิสฺส ภขมานสฺส,	เพราะเมื่อคบบัณฑิตเช่นนั้นอยู่
เสยฺโย โหติ น ปาปิโย.	ย่อมมีแต่คุณ หาโทษมิได้.

๖๑. เรื่องอัสสชิปุณฺ์พสุกภิกขุ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภภิกษุอัสสชิและปุณฺ์พสุกะ เป็นภิกษุในจำนวนพวกฉัพพัคคิยะ เป็นสัทธิวิหาริกของพระอัครสาวก แต่เป็นภิกษุอัสสชิประพฤติอนาจาร กระทำการกุกกุก เลี้ยงชีพด้วยปัจจัยนั้น อาศัยที่เขาภิเษกสิริ กับภิกษุ ๕๐๐ ผู้เป็นบริวารของตน พระศาสดาทรงทราบ รับสั่งให้หาพระอัครสาวกทั้ง ๒ มา ทรงอนุญาตให้ไปทรมานสั่งสอนพระภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

โอวเพยฺยานุสาเสยฺย, บัณฺฑิตควรสอน ควรพฺร่าสอน
อสพฺภา จ นิวารเย, และควรห้ามเสยฺจากกรรมของ
อัสตฺบุรุษ (คืออกุศลกรรม)
สตฺ หิ โส ปิโย โหติ, บัณฺฑิตนั้นจะเป็นที่รักของสัตฺบุรุษ
ทั้งหลายเทยฺว
อสตุ โหติ อปฺปิโย. ย่อมไม่เป็นที่รักของอัสตฺบุรุษ
ทั้งหลาย.

๖๒. เรื่องพระนินนเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระนินนเถระ เป็นคนคู้ว่ายาก สอนยาก ถูตนาว่าเป็นข้าหลวงเดิม กล่าวอยู่ว่า เราได้ตามเสด็จพระลูกเจ้าออกมหาภิเนษกรรมณฺ์ เวลานั้นเราไม่เห็นใครสักคนเดียว มาเวลานี้ มีผู้กล่าวว่าเราเป็นอัครสาวกคั้งนี้

พระศาสดาทรงทราบรับสั่งให้หาตัวมาเทศนาสั่งสอน สรรเสริญ
คุณของพระอัครสาวกว่า เป็นผู้ควรสมาคม แล้วจึงตรัสพระคาถานี้
(พระันนะก็ยังคงคืออยู่อย่างนั้น ต่อพระผู้มีพระภาคเจ้าปรีนิพพาน
แล้ว จึงเรียบร้อยสำเร็จพระอรหันต์)

น ภเช ปาปกะ มิตุเต, คนไม่ควรคบมิตรชั่วทั้งหลาย
น ภเช ปุริสาชเม, ไม่ควรคบบุรุษเลวทรามทั้งหลาย
ภเชถ มิตุเต กุลยาณ, ควรคบมิตรที่ดีทั้งหลาย
ภเชถ ปุริสุตตะเม, ควรคบบุรุษชั้นสูงทั้งหลาย.

๖๓. เรื่องพระมหากัปปินเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระมหากัปปินเถระ ในกาลเมื่อท่าน
เป็นคฤหัสถ์ เป็นกษัตริย์เสวยราชสมบัติในนครกุกกุฏวดี มีมเหสี
มีนามว่านางอโนชา วันหนึ่งได้ทราบข่าวจากพวกพาดิชาว่า บัดนี้
มีพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ บังเกิดขึ้นแล้วในพระนครสาวัตถี
ก็ทรงโสมนัสปีติเป็นอันมาก ได้พระราชทานทรัพย์บูชาข้าวสาสน์นั้นแก่
พวกพาดิชา แล้วทรงละราชสมบัติเสด็จออกด้วยราชขริวารประมาณ
พันหนึ่ง มุ่งไปเมืองสาวัตถี พบพระศาสดาในกลางทาง ได้ฟัง
อนุบุพพิททา สำเร็จพระอรหันต์ ได้เอหิภิกขุในที่นั้น ภายหลัง
นางอโนชาเทวี พร้อมด้วยหญิงบริวารตามมา ได้ฟังเทศนาสำเร็จ
โศดาปัตติผล แล้วไปบวชเป็นภิกษุณีในสำนักนางอุบลวรรณาเถรี

สำเร็จพระอรหันต์ทั้งหมด วันหนึ่งพระภิกษุทั้งหลาย ได้ยินพระ
กัปปิณเถระกล่าวอุทานว่าสุขจริง ๆ ดังนี้ จึงเข้าไปทูลหาว่าท่านปรารถ
สุขในราชสมบัติ พระองค์จึงตรัสว่าท่านปรารถสุขในพระนิพพาน
แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

ธมฺมปีติ สุขํ เสติ	บัณฑิตผู้มีความเอิบอิ่มในธรรม
วิปฺปสฺสนฺเนน เจตฺตา	มีใจปล่อยแล้ว ย่อมอยู่เป็นสุข
อริยปฺปเวทิตฺเต ธมฺเม	ยินดีในธรรม ที่พระอริยเจ้า
สทา รมตี ปญฺชฺชิตฺโต.	ประกาศแล้วทุกเมื่อ.

๖๔. เรื่องบัณฑิตสามเณร

พระบรมศาสดา ทรงปรารถนบัณฑิตสามเณร เป็นบุตรของ
ตระกูลผู้อุปฐากของพระสารีบุตรเถระ ในเมืองสาวัตถี ท่านเป็นผู้
มีกุศลอันเคยอบรมมา เมื่ออายุ ๑๗ ขวบ ได้บวชเป็นสามเณรอยู่ใน
สำนักพระเถระ เวลาเช้าวันหนึ่ง ได้ไปเที่ยวบิณฑบาตกับพระเถระ
เห็นชวานาใจน้ำเข้านา ช่างครัดครูกครให้ตรง ช่างตาก ๆ ไม่ได้
ตามประสงค์ของตน ๆ จึงถือเอาเป็นอารมณ์ คิดจะฝึกจิตของตน
ลาพระเถระกลับมา เวลาจะกลับ จึงขอพระเถระเจ้า ให้นำภัตตาหาร
มาฝากตนบ้าง เมื่อกลับมาแล้วเข้าในห้องปิดประตูนั่งพิจารณาภายใน
ตนอยู่ ขณะนั้นเดชแห่งคุณของสามเณรบันดาลให้บัณฑิตกัมพลศิลาอาสน์
ของท้าวโกสินทรเทวาราชร้อนกระด้าง ท้าวเธอจึงทรงจินตนาการ แล้ว

ก็ทรงทราบโดยประจักษ์ จึงมีเทวโองการสั่งท้าวจตุมหาราช ให้ไป
พิทักษ์โดยรอบวิหาร อย่าให้มีเสียงสัตว์อันอื่นยิ่งขึ้นได้ แล้วตรัสสั่ง
จันทิมเทวบุตรและสุริยเทวบุตร ให้หยุดมณฑลของตน ส่วนพระองค์
เสด็จมารักษาอยู่ที่สายยูปประตู่วิหาร ที่นั่นก็สงบสงัดเสียง สามเณร
ก็บรรลุมณฑลทั้ง ๓ ในเบื้องต้นโดยลำดับ ยิ่งแต่อรหัตตผล องค์สมเด็จพระ
พระศาสดาทรงดำริว่า ถ้าสารีบุตรรับนำโภชนาหารมาให้เวลานี้ ก็จะเป็น
อันตรายแก่อรหัตตผลของสามเณร จึงเสด็จมายืนประทับอยู่ที่ซุ้ม
ประตู ครั้นพระเถระกลับมา จึงทรงหน่วงถามปัญหาแก่พระเถระ
กาลเมื่อจบปัญหาวิสัยชา สามเณรก็บรรลุมะรุตผล พระองค์
จึงทรงเตือนให้พระเถระให้ภัตตาหารแก่สามเณร ครั้นเสร็จภัตตาหารแล้ว
สุริยเทวบุตรก็ปล่อยแสงสว่าง ดวงอาทิตย์ปรากฏในตอนบ่าย พระ
ภิกษุทั้งหลายพากันสงสัน จึงสนทนาปรารภกันถึงเรื่องนั้น พระศาสดา
จึงทรงเล่าความนั้นให้ภิกษุทั้งหลายนั้นฟัง แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

อุทกณฺหิ นยฺนฺติ เนตฺติกา, ธรรมคาคนทั้งหลาย ผู้เป็นชาวนา
ย่อมไขน้ำเข้า

อุตุการา นมยฺนฺติ เตชนํ,	ผู้ทำศรย่อมตัดลูกศร
ทารุ นมยฺนฺติ ตจฺจนฺกา,	ผู้ถากย่อมตัดแปลงไม้
อตฺตานิ ทมยฺนฺติ ปญฺจติตา.	ผู้เป็นบัณฑิตย่อมฝึกตน.

๖๕. เรื่องพระลघุณภูกัททียเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระลघุณภูกัททียเถระ อัน
ภิกษุหนุ่มและสามเณรทั้งหลายที่เป็นปุถุชน เห็นท่านแล้ว จับที่ศีรษะ
เล่นบ้าง จับที่หูเล่นบ้าง จับที่จมูกเล่นบ้าง กล่าวถ้อยคำล้อเลียนต่าง ๆ
บ้าง พระเถระเจ้าไม่มีความโกรธเคืองเลย พระภิกษุทั้งหลายประชุมพูด
สรรเสริญคุณของท่าน พระศาสดาเสด็จมา ทรงแสดงคุณของพระ
จีณาสพ แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

เสโล ยถา เอหมโน ภูเขานิมมีแห่งทิบ ย่อมไม่หวั่น
วาทน น สมิริติ, ไหวด้วยลม ฉันทใด,
เอว นินฺหาปัสสาสุ บัณฑิตทั้งหลาย ย่อมไม่หวั่นไหว
น สมินฺชุนฺติ ปณฺธิตา. ในความนินทาและความสรรเสริญ
ทั้งหลาย ฉันทนั้น.

๖๖. เรื่องนางกามมารดา

พระบรมศาสดา ทรงปรารภมารดาของนางกามา จัดแจง
ทำขนม เพื่อส่งธิดาของตนไปสู่ตระกูลสามี ครั้งนั้นมีภิกษุ ๔ รูป
เปลี่ยนกันเข้าบิณฑบาต รูปหนึ่งถึง ๔ ครั้ง จนมารดาของนางกามา
ทำขนมไม่ทัน ซ้ำไป สามีของนางกามาจึงมีภรรยาใหม่ นางกามา
ทราบความนั้น โกรธภิกษุทั้งหลาย เห็นเข้าแล้วดำไม่เลือกหน้า
พระศาสดาเสด็จไปเทศนาสั่งสอน ให้นางกามาบรรลู่ไสดาปัตติผลแล้ว

เสด็จผ่านมาทางพระลานหลวง พระเจ้าปเสนทิโกศลทอดพระเนตรเห็น
จึงเสด็จเข้ามาเฝ้า พระศาสดาจึงทรงตรัสเรื่องนางกามาตั้งแต่ต้นจนนาง
ได้สำเร็จโศคาปัตติผล แก่พระราชฯ ทรงเลื่อมใสให้รับนางกามา
ไปเลี้ยงไว้คู่จราชธิดา แล้วนางได้เป็นภรรยาของมหาอำมาตย์ ตั้งแต่
นั้นมาก็ได้ทำบุญตามชอบใจ แต่ไม่ได้ภิกษุที่ตนจะพึงอุปฐาก เพราะ
เธอเข็ดเมื่อครั้งถูกค่า จึงวางบुरुยไว้ตามประตูเมือง ให้คอยอาราธนา
ภิกษุม่าบ้านตน ได้ทำกุศลทานบริจาคต่าง ๆ พระภิกษุทั้งหลายประชุม
พูดคุยถึงเรื่องนางกามา และสรรเสริญพระคุณพระศาสดาเจ้า พระองค์
จึงตรัสพระคาถานี้

ยถาปี รหโท คมภิโร   ห้วงน้ำลึกใสไม่ขุ่นมัว แม้นั้นใด
วิปฺปสนฺโน อนาวีโล,
เอวํ ธมฺมานิ สุตฺวาน   บัณฑิตทั้งหลาย ฟังธรรมทั้งหลาย
วิปฺปสีทฺหติ ปญฺทิตา.   แล้ว ย่อมผ่องใส ฉะนั้น.

๖๗. เรื่องปัญญาตตภิกษุ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระภิกษุ ๕๐๐ ในกาลเมื่อ
พระองค์เสด็จจำพรรษาอยู่ในเมืองเวรัญชา ประจวบเวลาข้าวแพง
พระภิกษุเหล่านั้นกันลำบากด้วยบิณฑบาต แต่กระนั้นก็ไม่กระเสือก
กระสน สงบเสงี่ยมเรียบร้อยอยู่เป็นปกติ ครั้นออกพรรษาแล้วได้ตาม
เสด็จพระศาสดา มาถึงวิหารเชตวันเมืองสาวัตถี ชาวเมืองได้กระทำ

อาคันตุกัตต์ ต้อนรับภิกษุผู้อคันตุกะเป็นอันมาก ครั้งนั้นมีวิฆาสาท
คนกินเดนประมาณ ๕๐๐ อาศัยพระภิกษุอยู่ที่วิหาร ครั้นได้รับ
ประทานโภชนะที่เหลืออิมหน้า ก็ครีกครืนเอิกเกริกปล้ำปลุกกันเล่น
เป็นที่สบาย ภิกษุทั้งหลายเห็นเช่นนั้น จึงประชุมปรารภกันถึงกิริยา
ของวิฆาสาท พระศาสดาเสด็จมาทรงแสดงธรรมมิกถา แล้วตรัสพระ
คาถานี้

สพพุทธ เว สปุริสาว วขนฺติ,	สัปบุรุษทั้งหลายย่อมละ (ไม่คิด
	อยู่) ในธรรมทั้งสิ้นแล
น กามกามา ลขยนฺติ สนฺโต,	ท่านผู้ระงับแล้วทั้งหลาย ย่อมไม่
	บ่นเพื่อเพราะความใคร่ในกาม
สุเขน ผุฏฺฐา อถวา ทุกฺเขน	บัณฑิตทั้งหลาย อันสุขหรือทุกข์
น อุจฺจาวจํ ปญฺชิตา ทสฺสยนฺติ.	ถูกต้องแล้ว ย่อมไม่แสดงอาการ
	ขึ้นลง.

๖๘. เรื่องพระธัมมิกเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระธัมมิกเถระ เมื่อท่านเป็น
คฤหัสถ์เป็นอุบาสกมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ใคร่เพื่อจะบวช
จึงปรึกษากับภรรยาของตน ภรรยาไม่พอใจจะให้บวช แสดงความ
ผิดเพี้ยนต่อให้บุตรที่อยู่ในครรภ์คลอดเสียก่อน ครั้นคลอดแล้วให้รอ
บุตรโตเสียก่อน อุบาสกเห็นไม่ได้การ ก็หนีไปบวช ได้กระทำความ

เพียรบรรลुพระอรหันต์แล้ว กลับมาแนะนำให้บุตรอกบวชบ้าง ครั้น
บุตรอกบวชแล้วไม่นานนัก ก็สำเร็จพระอรหันต์ ภรรยาจึงออกบวชบ้าง
ไม่นานนักก็ได้สำเร็จพระอรหันต์เหมือนกัน พระภิกษุทั้งหลาย จึง
ประชุมปรารภกันถึงเรื่องพระเถระทั้ง ๓ พระศาสดาเสด็จมาทรงแสดง
ธรรมมีกถา แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

น อตุตเหตุ น ปรสฺส เหตุ, บัณฑิตย่อมไม่ทำบาปเหตุ
แห่งตน เหตุแห่งผู้อื่น

น ปุตุมิจฺเจ น ฌนํ น รกฺขํ, ไม่พึงปรารถนาบุตร ไม่
พึงปรารถนาทรัพย์ ไม่พึง
ปรารถนาแว่นแคว้น

น อิจฺเจยฺย อชฺมุเมน สมิทุทฺตโน, ไม่พึงปรารถนาความสำเร็จ
สมบูรณ์เพื่อตน ด้วยเหตุ
ไม่ใช่ธรรม.

ส สีลวา ปญฺญา ฌมฺมิโก สียา. เขาพึงเป็นผู้มีศีล มีปัญญา
ครองธรรม.

๖๕. เรื่องชัมมัสสวนะ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภการฟังธรรมของมนุษย์ชาวเมือง
สาวัตถี วันหนึ่งได้พริกพร้อมกันกระทำทานแล้ว มีการธรรมสวนะ
จนตลอดรุ่ง บางพวกอาศัยความยินดีในกามกลับไปบ้านเสียบ้าง

บางพวกก็นอนหลับอยู่ที่วิหารนั่นเองจนสว่างแล้วก็กลับไป พระภิกษุทั้งหลายเห็นดังนั้น จึงประชุมปรารภกันถึงเรื่องนั้น พระศาสดาเสด็จมาทรงแสดงธรรมมีกถา แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

อปฺปกา เต มนุสฺเสสุ บรรดามนุษย์ชนทั้งหลาย ชน
เย ชนา ปารคามิโน, เหล่าใดยอมไปสู่ฝั่ง (คือพระ
นิพพาน) ชนเหล่านั้นมีประมาณ
น้อย
อถายฺ อิตรา ปชา ส่วนหมู่สัตว์ (คือชน) นอกจากนี้
ติรเมวานุชาวติ, นี้ ย่อมไปสู่ฝั่ง (คือ สักกายทิฏฐิ)
นั้นแล
เย จ โข สมุมทกฺขาเต ก็ชนทั้งหลายเหล่าใดแล เป็นผู้มี
ชฺมุเม ชฺมุมานุวตฺติโน, ปกติประพฤติตามธรรมในธรรม
ที่ตถาคตกล่าวแล้วชอบ
เต ชนา ปารเมสฺสนฺหิตฺติ, ชนทั้งหลายเหล่านั้น จักถึงฝั่ง
(คือ พระนิพพาน)
มจฺจุเชยฺยํ สุทฺตฺตรํ. ถ่วงวัฏฏะเป็นที่ตั้งอยู่แห่งมัจจุ
(คือกิเลสamar) อันบุคคลข้ามได้
ยากนัก.

๓๐. เรื่องอาคันตุกิกขุ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระภิกษุอาคันตุกะประมาณ ๕๐๐
พากันไปจำพรรษาอยู่ ณ แคว้นแคว้นโกศล ครั้นออกพรรษาปวารณา
เสร็จแล้ว จึงพากันมาเฝ้าพระศาสดา ที่วิหารเชตวัน ณ เมืองสาวัตถี
เมื่อพระองค์ทรงแสดงธรรมระงับข้าศึกของภิกษุเหล่านั้น จึงตรัสพระ
คาถานี้

กณ्हัม ชมมัม วิปฺปหาย	บัณฑิตควรรละธรรมดำเสีย ยัง
สุกุกัม ภาวเถ ปณฺฑิตฺโต,	ธรรมขาวให้เจริญ
โอกา อโนกมาคมม,	อาศัยพระนิพพานไม่มีอาลัยจาก
	อาลัย (คือ ออกจากอาลัย อาศัย
	พระนิพพาน)
วิเวเก ยตุถ ทูรมัม,	ความยินดีได้ยากในพระนิพพาน
	อันสงัดใด
ตตุราริทธิมิจฺเจยฺย	พึงละกามทั้งหลายเสีย เป็นผู้ไม่มี
หิตฺวา กามเ อภิญฺจโน,	เครื่องกังวลแล้วปรารถนาความ
	ยินดีในพระนิพพานนั้น
ปริโทเปยฺย อุตฺตานัม	บัณฑิต ควรยังตนให้ผ่องแผ้ว
จิตฺตเกฺลเสหิ ปณฺฑิตฺโต,	จากเครื่องเศร้าหมองแห่งจิต
	ทั้งหลาย
เยถัม สมุโปธิยฺจฺเจสุ	จิตอันบัณฑิตทั้งหลายเหล่าใด
สมฺมา จิตฺตัม สุภาวิตัม,	อบรมดีแล้วในองค์เป็นเหตุตรัสรู้
	ทั้งหลาย

อาทานปฏิณิสฺสกุเค   บัณฑิตทั้งหลายเหล่าใด ไม่ถือมั่น
อนุปาทาย เย รตา,   ยินดีแล้วในอันสละความยึดถือ
จีณาสวา ชุตินฺนุโต   บัณฑิตทั้งหลายเหล่านั้น
เต โลเก ปรีณพฺพตา.   เป็นผู้ไม่มีอาสวะ มีความโพล่ง
    ดับสนิทในโลก.

อรหันตวรรคที่ ๗

๓๑. เรื่องชีวก

พระบรมศาสดา ทรงปรารภปัญหาอันหมอชีวกทูลถาม ครั้งเมื่อเทวทัตคิดจะฆ่าพระองค์ กิ่งศีลาตลงมาจากเขาคิชฌกูฏ ศีลานั้นกระทบยอดเขาแตกออกเป็น ๒ ซีก สะเก็ดศีลาอันหนึ่งกระเด็นถูกพระบาทพระผู้มีพระภาค กระทำให้ห้อพระโลหิต พระภิกษุทั้งหลาย จึงเชิญเสด็จไปยังชีวกัมพวัน หมอชีวกจึงประกอบยาแก้พิษแล้ว เอาผ้าพันผูกไว้ ทูลลาว่าจะไปรักษาคนในเมืองกลับมาจึงจะแก้ออก ครั้นหมอชีวกไปทำการรักษาคนในเมืองแล้วพอเวลาย่ำค่ำ เขาปิดประตูเมืองเสีย ออกไม่ได้ มีความร้อนใจเป็นอันมาก พระผู้มีพระภาคทรงทราบความปริวิตกของหมอชีวก จึงรับสั่งให้พระอานนท์แก้ยานั้นออก ครั้นรุ่งเช้าเขาเปิดประตูแล้วหมอชีวกได้รับมาโดยเร็ว ทูลความปริวิตกของตน พระศาสดาจึงตรัสว่า ตถาคตไม่มีความเร่าร้อน แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

คตทุธิโน วิโสภณ	ความเร่าร้อน	ย่อมไม่มี	แก่ท่านที่มี
วิปฺปมุตฺตสฺส สพฺพธิ	ทางไกลอันถึงแล้ว	มีโสภปราศไป	
สพฺพคนฺธอุปฺปหีนสฺส	แล้ว	พินแล้วในธรรมทั้งหลาย	
ปริพาโห น วิชฺชติ.	ทั้งปวง	มีกิเลสเครื่องร้อยรัดทั้งสิ้น	

อันละเอียดแล้ว.

๑๒. เรื่องพระมหากัสสปเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระมหากัสสปเถระ เป็นผู้มีความ
ญาติโยมในเมืองราชคฤห์มาก ภิกษุทั้งหลายหาว่าท่านเป็นผู้มีความ
เกี่ยวข้องในตระกูลและปัจจัยทั้งหลาย พระศาสดาจึงทรงรับรองว่า
ท่านไม่มีความเกี่ยวข้องในที่ไหน ๆ แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

อุยฺยอุยฺยชุตติ สตีมนุโต, พระจีณาสพทั้งหลาย เป็นผู้มีสติ
ย่อมหลีกเลี่ยง

น นิเกเต รมนติ เต, ท่านไม่ยินดีอยู่ในที่อยู่ (คือ ไม่ยินดี
อยู่ในที่เดียว)

หังสว ปลุลลํ หิตฺวา ท่านละอาลัยอาวรณ์เสีย เหมือน
โอ๊กโมกข์ ชนฺหติ เต. หงส์ละเปลือกนมไปอยู่ฉะนั้น.

๑๓. เรื่องพระเพ็ญภูสีสเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระเพ็ญภูสีสผู้มีอายุ ท่านเที่ยว
บิณฑบาตได้ข้าวสุกมามาก เหลือฉันแล้วตากเป็นข้าวตากเก็บไว้ ต้อง
การอาหารเมื่อใด ก็เอาข้าวตากนั้นมาแช่น้ำบริโภคฉันเมื่อนั้น นาน ๆ
จึงจะเข้าไปบิณฑบาตในบ้านสักครั้งหนึ่ง คราวหนึ่งพระภิกษุทั้งหลาย
ทราบความนั้น จึงทูลแด่พระผู้มีพระภาค พระองค์จึงให้ประชุมสงฆ์
ทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามสันนิชการ แล้วทรงประกาศความที่แห่งพระ
เถระนั้นเป็นผู้ไม่มีโทษ เพราะยังไม่ได้ทรงบัญญัติสิกขาบท และท่าน
กระทำด้วยอาศัยความเป็นผู้มักน้อยแล้ว จึงตรัสพระคาถานี้

เยสฺส สนฺนิจฺจโย นตฺถิ, ความสังสมของชนเหล่าใด ย่อม
ไม่มี

เย ปริยฺญาตโกชนา, ชนเหล่าใด มีโกชนะอันกำหนดรู้
แล้ว

สุญฺญโต อนิมิตฺโต จ สฺญญตฺวิโมกฺข์ และอนิมิตตฺวิโมกฺข์
วิโมกฺโข เยสฺส โคจโร, (และอัปฺปณฺหิตฺวิโมกฺข์) เป็น
โคจร ของชนเหล่าใด

อากาเสว สกฺขนฺตํ ความไปของชนเหล่านั้น ๆ ยากที่
คตฺติ เตสฺส ทฺรฺนุยา. จะรู้ได้ ดังความไปของนกทั้งหลาย
ในอากาศฉะนั้น.

๓๔. เรื่องพระอนรุทธเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระอนรุทธเถระ ผู้มีจีวรเก่า
ที่เย็บแสวงหาผ้าบังสุกุล เห็นผ้าทิพย์อันนางเทพธิดานำมาวางไว้ที่กอง
หยากเยื่อแห่งหนึ่ง จึงถือเอาด้วยบังสุกุลสัญญา แล้วนำมาเพื่อทำจีวร
ครั้งนั้นพระศาสดากับพระอสีติมหาเถระ ได้ไปช่วยพระอนรุทธเถระ
ทำจีวร มหาชนได้ชักชวนกันจัดแจงเลี้ยงดูพระภิกษุทั้งหลาย ที่มาช่วย
ทำจีวรนั้น จนของนั้นเหลือเฟือมากมาย พระภิกษุทั้งหลายที่ไม่ทราบ
ความ จึงพากันติเตียนว่า พระอนรุทธเถระมีประสงค์จะอวดว่า
ญาติโยมของตนมาก จึงได้บอกให้เขานำบิณฑบาตมาเหลือเฟือ เมื่อ

พระศาสดาจะทรงเปลื้องวาทะของภิกษุเหล่านั้น จึงตรัสว่าพระชีณาสพ
ไม่กล่าวถ้อยคำประกอบด้วยปัจจัย แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

ยสุตาสวา ปริกชีณา, อาสวะทั้งหลายของคนใดสิ้นแล้ว
อาหาร จ อนิสฺสฺสิต, คนใดไม่ต้องอาศัย (ตัณหาทิฏฐิ)
ในอาหารด้วย

สุญฺญโต อนิมิตฺโต จ, สุญฺญวิโมกข์ และอนิมิตฺตวิโมกข์
วิโมกฺโข ยสุต โคจโร, (และอัปณฺหิตวิโมกข์) เป็น
โคจรของคนใด

อากาเสว สกฺขนฺตานิ, ร่องรอยของคนนั้น ๆ ยากที่จะรู้ได้
ปทนต์สุส ทฺรฺนุญฺย, ดั่งรอยของนกทั้งหลาย ในอากาศ
ฉะนั้น.

๗๕. เรื่องพระมหากัจจายนเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระมหากัจจายนเถระ ท่านไปอยู่
ประเทศชื่อวันตี ครั้นถึงวันมหาปวารณา พระศาสดาพร้อมด้วย
มหาสาวก ประชุมกันที่บุพพาราม เว้นอาสนะไว้ที่หนึ่ง เพื่อพระ
มหากัจจายนเถระ ครั้นนั้นท้าวสักกเทวราช ได้เสด็จมาทรงกระทำ
สักการบูชา ทอดพระเนตรหาพระมหากัจจายนเถระอยู่ ครั้นเห็นท่าน
มาถึง ก็ทรงโสมนัสถวายนมัสการแล้วทรงทักทายปราศรัยบูชาด้วยของ
หอมและระเบียบทิพย์ต่าง ๆ พระภิกษุทั้งหลายจึงติเตียนท้าวสักกะว่า

ทรงกระทำด้วยเห็นแก่หน้า พระศาสดาจึงได้ทรงแสดงว่า ภิกษุผู้
สำรวจอินทรีย์เช่นมหากัจจายนะนี้ ย่อมเป็นที่รักของเทวดาทั้งหลาย
แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

ยสุทินุฑุริยานิ สมถุจคทานิ, อินทรีย์ทั้งหลายของคนใด ถึง
ความระงับแล้ว
อสุตา ยถา สารธินา สุทนต์ตา, เหมือนม้าทั้งหลายอันนายสารถิ
ฝึกดีแล้ว
ปหิณมานสุต อนาสวสุต แม้เทวดาทั้งหลาย ก็กระหิ้มต่อ
เทวาปี ตสุต ปิหยนุตี ตาทิโน. คนนั้น ผู้มีมานะอันละแล้ว หา
อาสวะมิได้ เป็นผู้คงที่.

๗๖. เรื่องพระสารีบุตรเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระสารีบุตรเถระ ในกาลเมื่อ
ออกพรรษาแล้ว ท่านใคร่เพื่อจะจาริกไป ครั้งนั้นภิกษุทั้งหลายได้ตาม
ไปส่งเป็นอันมาก พระเถระได้ทักทายปราศรัยกับภิกษุเหล่านั้นเป็น
อันมาก แต่ภิกษุอีกรูปหนึ่งหาได้รับปฏิสันถารไม่ พอผ้าสังฆาฏิของ
พระเถระไปถูกเธอเข้า เธอก็โกรธไปเฝ้าพระศาสดา ทูลหาว่าพระเถระ
แกล้งแล้วไม่ขอขมาโทษ พระศาสดาจึงให้ตามพระเถระมารับสั่งถาม
เหตุการณ์อันนั้น พระเถระจึงทูลความที่ท่านมีจิตเสมอ ด้วยแผ่นดิน
ด้วยน้ำ ด้วยไฟ ด้วยลมเป็นต้น ขณะนั้น ความเร่าร้อนใดบังเกิดขึ้น

ในสรีระของภิกษุผู้กล่าวคู่ พระผู้มีพระภาคจึงรังสั่งให้พระสารีบุตร
อดโทษแก่เธอ พระเถระจึงนั่งกระโห่ยังทำอัญชลีขอขมาโทษ พระ
ภิกษุทั้งหลายจึงพากันสรรเสริญคุณของพระเถระ พระศาสดาจึงตรัส
พระคาถานี้

ปฐิโธ โน วิรุขฺมติ, ท่านที่มีใจเสมอด้วยแผ่นดิน ย่อม
ไม่ (ยินดี) ยินร้าย

อินฺทชิลฺลุปฺโป ตาติ สุพฺพโต, ท่านที่มีวัตรเช่นนั้น อุปมาด้วย
เสาอินทขิล (เสาเขื่อน)

รหฺโถว อเปตกทุกฺโข, ผ่องใส เหมือนห้วงน้ำที่มีเปือกตม
ไปปราศแล้ว

ถฺสํสํรา น ภวนฺติ ตาติโน. สังสารวัฏฏ์ทั้งหลาย ย่อมไม่มีแก่
ท่านเช่นนั้น.

๑๑. เรื่องโกสัมพีวาตีสตเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภสามเณรของพระตีสเถระผู้เป็นชาว
เมืองโกสัมพี ได้สำเร็จพระอรหันต์พร้อมด้วยปฏิสัมภิทาแต่อายุ ๑ ขวบ
ในขณะที่จดปลายมิดโกนจะปลงผมบรรพชา แต่พระตีสเถระผู้เป็น
อุปัชฌายะเป็นปุณฺชน วันหนึ่งท่านอุปัชฌายะได้พาสามเณรไปเฝ้าพระ
ศาสดา ณ เมืองสาวัตถี พักอยู่ในวิหารกลางทางแห่งหนึ่ง ในราตรี
ได้อาศัยอยู่ที่เดียวกันกับสามเณร เวลากลางคืนท่านอุปัชฌายะนอนหลับ

ส่วนสามเณรได้นั่งขัดสมาธิอยู่ที่ใกล้เตียงของท่าน ครั้นเวลาจวนรุ่ง ท่านสำคัญว่าสามเณรนอนหลับ จึงหยิบพัดตีปลุกสามเณรให้ไปข้างนอก เพื่อจะหนีสหายไสย ไปพัดไปตำตาสามเณรบอดข้างหนึ่ง สามเณรก็นั่ง ไม่ได้บอกให้ท่านทราบ ครั้นเวลาเช้าก็กระทำวัตรปฏิบัติตามเคย ท่านอุปัชฌายะเห็นตาของสามเณรบอดจึงถามขึ้น สามเณรจึงเล่าเรื่องให้ท่านฟัง ท่านอุปัชฌายะเกิดสังเวชขอโทษสามเณร สามเณรจึงเล่าโลมให้ท่านเบาใจ ว่าโทษของท่านไม่มี นี่เป็นโทษของวิภวัญจะต่างหาก เมื่อท่านอุปัชฌายะไปถึงเมืองสาวัตถีแล้วจึงนำสามเณรไปเฝ้า ทูลเกล้าความนั้นแด่พระศาสดา พระองค์จึงตรัสพระคาถานี้

สนฺตํ ตสฺส มนํ โหติ   ใจสงบ และวาจาสงบ และกาย-
สนฺตา วาจา จ กมฺม จ,   กรรมสงบ ย่อมมีแก่ท่าน
สมฺมทญฺญา วิมุตฺตสฺส,   ที่รู้ชอบ พันวิเศษแล้ว
อุปสนฺตสฺส ตาทิโน.   ผู้สงบระงับแล้ว เช่นนั้น.

๑๘. เรื่องพระสารีบุตรเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระสารีบุตรเถระ พระองค์ ได้ทอดพระเนตรเห็นอุปนิสัยของภิกษุผู้อยู่ป่าประมาณ ๓๐ รูป มาเฝ้า จึงตรัสเรียกพระสารีบุตรมาถามปริศนาคำนี้ว่า สารีบุตร เชื่อไหม ว่า อินทรีย์ทั้ง ๕ อันบุคคลทำให้มากแล้ว หยั่งลงสู่อมตธรรม มีอมตธรรม เป็นที่สุด พระเถระจึงทูลว่า ในเรื่องนี้ข้าพระองค์ไม่ต้องเชื่อพระผู้มี

ในหมู่พระภิกษุเหล่านั้น มีภิกษุแก่ ๒ รูป ได้เห็นที่อยู่ของ
เรวตสามเณรเช่นนั้น จึงคิดว่าสามเณรนี้ กระทำเสนาสนะเห็นปานนี้
คงไม่อาจทำสมณธรรมได้ พระศาสดาทรงทราบวารจิตของเธอทั้ง ๒
แล้ว เวลาจะกลับทรงบันดาลให้ภิกษุทั้ง ๒ สัมบริจารของตนไว้ในที่นั้น
เป็นป่าไม้ตะเคียน ได้บริจารแล้วก็ตามเสด็จกลับ ครั้นมาถึงบุพพาราม
นางวิสาขาที่จัดแจงอาคันตุกภัต ถวายพระภิกษุสงฆ์ที่ตามเสด็จมา ถาม
ถึงที่อยู่ของเรวตสามเณรนั้น ภิกษุแก่ ๒ รูปนั้นจึงบอกว่า ที่อยู่ของ
สามเณรนั้นเป็นป่าไม้ตะเคียน ครั้นไปถามภิกษุอื่น ๆ ตอบว่าเป็น
รัมมณีสถานน่าอยู่ นางวิสาขานิกอักษรระยใจ ฟังเสียงพระภิกษุที่ตาม
เสด็จพูดไม่ตรงกัน จึงเข้าไปเฝ้าทูลถามพระศาสดา พระองค์จึงตรัส
พระคาถานี้

คาเม วา ยทิ รณฺเณ	พระอรหันต์ทั้งหลาย ย่อมอยู่ใน
นิรุเน วา ยทิ วา ฤเล	ที่ใด จะเป็นบ้านหรือป่าก็ตาม
จตุถ อรหุโต วิหรนฺติ,	จะเป็นที่ลุ่มหรือที่ดอนก็ตาม,
ตํ ภูมिरามเณยฺยกํ.	ที่นั่นเป็นภูมิควรยินดี.

๘๐. เรื่องอัญญตริตถิ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภหญิงคนหนึ่ง นัดหมายกับบุรุษไว้ เพื่อพบกันที่สวนร้างแห่งหนึ่ง ครั้นถึงกำหนด ได้ไปที่สวนนั้นไม่เห็น บุรุษตามที่นัดหมาย เห็นพระภิกษุรูปหนึ่งนั่งเจริญกรรมฐานอยู่ เกิด ความกำหนัดจึงแสดงมารยาหญิง ยั่วกิเลสพระภิกษุนั้น ๆ ได้เห็น เช่นนั้น ก็สังเวชสลดใจ พระศาสดาประทับอยู่ที่คันธกุฎี ทรงทราบ ด้วยทิพยจักขุ ทรงเปล่งพระโอภาสรัศมีไปประคองประทับในที่เฉพาะ หน้า แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

รมณียาติ อรณฺณานิ	ป่าทั้งหลายอันไม่เป็นที่ยินดีของ
ยตุถ น รมติ ชโน,	มหาชน ย่อมเป็นที่น่ารื่นรมย์
วितราคา รเมสุสนฺตติ,	สมณะผู้มีราคะไปปราศแล้ว จัก
	ยินดีในป่าเหล่านั้น,
น เต กามคเวสินฺ.	เพราะเธอทั้งหลาย หาเป็นผู้
	แสวงหากามไม่.

สหัสสวรรคที่ ๘

๘๑. เรื่องตัมพทาฐิกโจรฆาตกะ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภนายเพชฌฆาตหมวดแดง เป็นคน
สำหรับฆ่าโจร ครั้นทูลพลภาพลง จึงออกจากหน้าที่นั้น ปรารภจะ
ແຕ່ງระดับประกายแล้ว บริโภคโภชนาหารให้เป็นที่สบาย
ครั้งนั้นพระสารีบุตรเถระ ออกจากมหาสมบัติแล้วเข้าไปบิณฑบาต
นายเพชฌฆาตได้เห็น ก็มีความเลื่อมใส จัดบิณฑบาตถวายโดยเคารพ
ครั้งเสร็จภัตกิจแล้ว ได้ฟังอนุโตนากถาโดยสังเขป สำเร็จโศดา-
ปัตติผล ครั้นพระเถระกลับ ได้ตามไปส่ง ขณะนั้นแม่โคนมตัวหนึ่ง
ได้ขวิดเขาตายในกลางทางนั้น พระภิกษุทั้งหลายประชุมสนทนากัน
ถึงคดีของนายเพชฌฆาตนั้น พระศาสดาจึงทรงแสดงว่าไปเกิดในคฤ-
พิภพ พระภิกษุเหล่านั้นจึงทูลว่าอนุโมทนานิคมน้อย สามารถถึงเพียงนี้
เทียวหรือ พระองค์จึงตรัสพระคาถานี้

สทฺสมปี เจ วาจา,	ฉิวาจาแม่สักพันหนึ่ง
อนตุลปทสญฺหิตา,	แต่ไม่ประกอบด้วยบทแสดงประ-
	โยชน์ วาจา นั้น หาประเสริฐไม่
เอกํ อตุลปทํ เสยฺโย	ใครฟังบทแสดงประโยชน์ใดแล้ว
ยํ สุตฺวา อุปสมฺมตฺติ.	โยชน์นั้นบทเดียวประเสริฐกว่า.

๘๒. เรื่องพระทวารุจิรียเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภทวารุจิรียเถระ ในกาลครั้งหนึ่ง
ท่านได้ลงเถรกรรมไปในมหาสมุทร ครั้นเรืออัปปางลง คลื่นซัดไป
จุ้นฝั่งได้ ไม่มีฝ้านุ่งฝ้าห่ม มหาชนเห็นสำคัญว่าเป็นอรหันต์ พากัน
ล้อมใส ถึงท่านก็สำคัญตนว่าเป็นอรหันต์เหมือนกัน ภายหลังรู้สึกตน
ว่าไม่ใช่อรหันต์ จากเทวดาบอกก็สลดใจ จึงเข้าไปเฝ้าพระศาสดา
พระองค์กำลังเที่ยวบิณฑบาตอยู่ ทูลขอให้แสดงธรรมโปรดในเดี๋ยวนั้น
ถึง ๓ ครั้ง พระองค์จึงได้ทรงแสดงธรรมโดยย่อให้สำเร็จพระอรหันต์
แล้วไปเที่ยวแสวงหาสมณบริวาร เพื่อเอหิภิกขุอุปสมบท โคนแม่ลูกอ่อน
ตัวหนึ่ง ซึ่งเคยเป็นเวรกันมา ได้ขวิดท่านถึงกับปรินิพพาน พระภิกษุ
ทั้งหลาย จึงพูดกับท่านว่าทวารุจิรียะพึงชรรมนิดหน่อยก็สำเร็จพระอรหันต์
ได้ พระศาสดาจึงตรัสพระคาถานี้

สหสุตมปี เจ คาถา,	ถ้าคาถาแม่สักพันหนึ่ง
อนตฺถปทสฺมุหิตา,	แต่ไม่ประกอบด้วยบทแสดงประ
	โยชน์ คาถานั้น หาประเสริฐไม่
เอกั คาถापथิ เสยโย	ใครฟังบทแห่งคาถาใดแล้ว ย่อม
ยิ สุตฺวา อุปสมฺมตฺติ.	สงบระงับได้ บทแห่งคาถานั้น
	บทเดียวประเสริฐกว่า.

๘๓. เรื่องนางกมลทลเกสึเถรี

พระบรมศาสดา ทรงปรารภนางกมลทลเกสึเถรี เป็นเศรษฐี
ธิดาในเมืองราชคฤห์ วันหนึ่งได้เห็นโจรผู้ต้องโทษประการชีวิต มี
ความรักถึงกับแสดงอาการว่า ถ้าไม่ได้จะตาย มารดาบิดาจึงไปไถ่
โจรนั้นมาให้เป็นสามีอยู่กับนาง โจรคิดอยากจะได้เครื่องประดับที่
นาง เพื่อแลกสุราบริโภค จึงแสวงกล่าวแก่นาง เราได้บนเทวดา
ไว้ บัดนี้จะแก้สินบนท่าน นางจึงตกแต่งเครื่องบวงสรวงเสร็จแล้วพา
กันไปสู่ที่เขาแห่งหนึ่ง ซึ่งเป็นที่สำหรับฆ่าโจร ด้วยอาการผลึกให้ตก
ลงตาย เรียกว่าโจรปปาตะ โจรจึงให้บริวารอยู่เชิงเขา นำนางขึ้นไป
ยังโจรปปาตะนั้น ครั้นถึง นางจึงเตือนให้กระทำพิธีกรรม โจร
จึงบอกความประสงค์ของตน นางได้ฟังก็ตกใจ วิงวอนขอชีวิตด้วย
ประการต่าง ๆ โจรก็ไม่ยอม นางจึงดำริว่าเมื่อภัยมาถึงตัวเข้า ควร
แก้ไขเอาตัวรอด จึงเข้าเฝ้าโลมโจรนั้นให้ตายใจ แล้วผลึกโจรตกลงไป
ตายในที่นั้น เปลื้องเครื่องประดับทิ้งไว้ที่นั่น หนีเที่ยวไปโดยลำดับ
ถึงที่อยู่ของพวกปริพาชก เลยบวชเป็นปริพาชิกา ศึกษาตามลัทธิของ
พวกปริพาชก ได้เชี่ยวชาญชำนาญแล้ว ได้เที่ยวไปถามปัญหากับมหาชน
พบพระสารีบุตรเถระ ท่านแก้ได้ตลอด ท่านจึงถามนางบ้าง นางไม่
สามารถจะแก้ได้ จึงขอเรียนต่อท่าน พระเถระจึงตอบว่า ถ้าท่านบวช
เหมือนเรา ๆ จึงบอกได้ นางก็ไปบวชในสำนักนางภิกษุณี ไม่ช้าวัน
ก็สำเร็จพระอรหันต์ พร้อมด้วยปฏิสัมภิตา พระภิกษุทั้งหลายประชุมพูด
กันว่า นางกมลทลเกสึฟังธรรมไม่มากก็ได้สำเร็จพระอรหันต์ พระศาสดา

จึงตรัสพระคาถานี้

โย จ คาถา สติ ภาเส,   ก็ผู้ใดพึงกล่าวคาถาสักร้อยหนึ่ง,
อนตฺตปทสฺสยหิตา,   แต่ไม่ประกอบด้วยบทแสดงประ-
โยชน์ คาถาที่ผู้นั้นกล่าวแล้วนั้น
หาประเสริฐไม่

เอก ฌมฺพทํ เสยฺโย   บทแห่งธรรมอันหนึ่ง เป็นที่พึง
ยํ สุตฺวา อุปสมฺมตฺติ,   สงบระงับได้ ประเสริฐกว่า,
โย สทฺสฺสํ สทฺสฺเสน   ผู้ใดพึงชนะหมู่มนุษย์ ในสงคราม
สฺงคฺคาเม มานุเส ชิน,   สิ้นพันด้วยพัน (คือล้านหนึ่ง)
เอกญฺจ เขยฺยมตฺตานิ,   ส่วนว่า ผู้ใดพึงชนะตนคนเดียวได้
ส เว สฺงคฺคามชุตฺตโม,   ผู้นั้นแล ชื่อว่าเป็นผู้สูงสุดกว่าผู้
ชนะในสงครามนั้น.

๘๔. เรื่องอนัตตปจฺจกพรหมณฺ์

พระบรมศาสดา ทรงปรารภอนัตตปจฺจกพรหมณฺ์ เป็นนักเลง
เล่นการพนัน หาเลี้ยงชีพด้วยการพนันนั้น วันหนึ่งเข้าไปเฝ้า
พระศาสดาทูลถามว่า พระองค์เห็นจะทรงทราบแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์
สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์เห็นจะไม่ทรงทราบ พระศาสดาจึงตรัสว่า เรา
รู้จักสิ่งทั้งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ พราหมณฺ์จึงทูลขอ
ให้แสดงสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่ตน พระองค์จึงทรงแสดงสิ่งที่
พราหมณฺ์นั้นประพฤติดูอยู่ คือนอนสาย เกียจคร้าน คุร้าย นอนมาก

ไปทางไกลคนเดียว เสพภรรยาท่าน เหล่านี้เป็นเหตุของความฉิบหาย
พราหมณ์ก็ย่อมสาธุการเห็นด้วย เมื่อพระองค์จะแสดงธรรมดีโทษของ
ความเล่นการพนันของพราหมณ์นั้น จึงตรัสพระคาถานี้

อดุตตา หเว ชิต์ เสยโย,   ตนเนื้ออันใครชนะแล้วประเสริฐ
กว่า

ยา จายิ อิตรา ปชา,   ส่วนว่าหมู่อัตว์นอกนี้ ๆ ใด ที่เขา
ชนะแล้ว หมู่อัตว์นอกนี้ ๆ นั้น
ที่เขาชนะแล้ว ไม่ประเสริฐเลย

อดุตตทนต์สส โปสสส,   เมื่อคนที่ตนทรमानแล้ว
นิจจํ สยฺยตจจาริโน,   ประพาศิตํารวมแล้วเป็นนิตยํ
เนว เทโว น คนฺธพฺโพ   เทพยดา คนธรรพ์ มารกับด้วย
น มาโร สห พฺรหฺมุนา   พรหมพึงกระทำความชนะของคน
ชิต์ อปชิต์ กยิรา   เห็นปานนั้น ให้แพ้ไม่ได้ทีเดียว.
ตถารูปสฺส ชนฺตฺวิน.

๘๕. เรื่องสารีบุตรเถรมาตุลพราหมณ์

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพราหมณ์ผู้เป็นลูกของสารีบุตรเถระ
เป็นผู้ปรารภจะไปพรหมโลก ได้บริจาคทานแก่พวกนิกครนถ์
ทุก ๆ เดือน พระสารีบุตรเถระจึงแนะนำให้เข้าไปเฝ้า ทูลถาม
พระศาสดา พราหมณ์นั้นก็ทำตาม พระองค์จึงตรัสพระคาถานี้

มาเส มาเส สหฺลฺเสน   ผู้ใดพึงบูชาด้วยทรัพย์พันหนึ่ง ใน
โย ยเชถ สत्ถิ สมนิ,   เดือน ๆ สิ้นร้อยปีเสมอ,

เอกฤจ ภาวิตตุดานัน ส่วนเขาบูชาท่านที่มีตนอันอบรม
มุหุตตมปี ปุชเย, แล้วผู้เดียว แม่ครูหนึ่ง,
ธา เยว ปุชนา เสโยโย, ความบูชานั้นนั่นแลประเสริฐกว่า
ความบูชาของผู้
ยลฺเจ วสุสสตี หุตฺ. ความบูชาสิ้นร้อยปี จะประเสริฐ
อะไรเล่า.

๘๖. เรื่องสารีบุตรเถรภาคินเยยพราหมณ์

พระบรมศาสดา ทรงปรารถนาลานของพระสารีบุตรเถระ
ปรารถนาจะไปพรหมโลก ฆ่าสัตว์วันละตัวบูชาเพลิงเสมอ พระเถระ
จึงแนะนำให้เข้าไปเฝ้า ทูลถามพระศาสดา เธอก็กระทำตาม พระ
องค์จึงตรัสพระคาถานี้

โย จ วสุสสตี ชนฺตุ ก็ชนใด พึงบำเรอไฟในป่า
อคฺคี ปริจเร วเน, ร้อยปี.
เอกฤจ ภาวิตตุดานัน ส่วนเขาบูชาท่านที่มีตนอันอบรม
มุหุตตมปี ปุชเย, แล้วผู้เดียว แม่ครูหนึ่ง.
ธา เยว ปุชนา เสโยโย, ความบูชานั้นนั่นแล ประเสริฐ
กว่าความบูชาของสัตว์นั้น.
ยลฺเจ วสุสสตี หุตฺ. ความบูชาสิ้นร้อยปี จะประเสริฐ
อะไรเล่า.

๘๗. เรื่องพระสารีบุตรเถรศหายพราหมณ์

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพราหมณ์ เป็นสหายของพระสารี-
บุตรเถระ ปรารภนาพรหมโลก ได้กระทำการเช่นสรวงบูชาสัตย์ต่าง ๆ
พระสารีบุตรจึงแนะนำให้เข้าเฝ้า ทูลถามพระศาสดา พราหมณ์นั้น
ก็กระทำตาม พระองค์จึงตรัสพระคาถานี้

ยงฺกิลฺลิจิ ยิฏฺฐณฺณจ หุตฺตณฺณจ โลก	คนผู้หวังบุญจะพึงบูชาสิ่งใดสิ่ง
ลํวจฺจริ ยเชถ ปุณฺณเปกฺโข,	หนึ่ง ที่เขาบูชาแล้วและเช่นสรวง
	แล้วในโลกทุกปี
สพฺพปี ตํ น จตุภาคเมติ,	ความบูชา แม้ทั้งหมดนั้น ย่อม
	ไม่ถึงส่วนที่สี่แห่งการอภิวัตน์
อภิวัตฺตนา อุชฺเชตฺสุ เสโยโย.	การอภิวัตน์ในท่านทั้งหลายผู้ไป
	แล้วตรง ประเสริฐกว่า.

๘๘. เรื่องอายุวัฒนกุมาร

พระบรมศาสดา ทรงปรารภอายุวัฒนกุมาร อันพราหมณ์ผู้หนึ่ง
ทำนายว่าจะต้องทำกาลกิริยาใน ๗ วัน มารดาบิดาคตกใจ จึงถาม
ถึงเหตุเครื่องป้องกันกับมรณภัย พราหมณ์นั้นก็ไม่ทราบเหตุ จึง
แนะนำให้ไปเฝ้า ทูลถามพระสมณะ สามิภรรยาจึงนำกุมารนั้นไปเฝ้า
พระองค์ก็ทรงพยากรณ์ตรงกันกับพราหมณ์ และทรงแสดงเหตุเครื่อง
ป้องกัน คือให้นิมนต์พระสงฆ์ไปสวดปริตร ไม่มีระวงหยุคสิ้น ๗ วัน
ในวันที่ ๗ พระองค์ได้เสด็จไปเอง ยักษ์ผู้จะมาปลงชีวิตนั้น เห็น

พระองค์ก็ทรงพระพุทธานุภาพ หลีกหนีไป ครั้นถึงวันที่ ๘ ก็หมดเขต
กุมารนั้นก็ถึงความสวัสดิ ต่อไปมีอายุยืน ๑๒๐ ปี พระภิกษุทั้งหลาย
ประชุมสนทนากันถึงเรื่องกุมารนั้นแล้ว ทูลถามเหตุเจริญอายุอย่างอื่น
พระองค์จึงตรัสพระคาถานี้

อภิวาทนสี่ลิสฺส ธรรมทั้งหลาย ๔ คือ อายุ วรรณ
นิจฺจํ วุฑฺฒาปจายิโน สุข พละ ย่อมเจริญแก่คนผู้มีอัน
จตุตาโร ฌมฺมา วุฑฺฒนฺติ ใหว่เป็นปกติ ผู้อ่อนนุ่มต่อท่าน
อายุ วรรณ สุข พลฺ. ที่เจริญแล้ว เป็นนิตย์.

๘๘. เรื่องสังกัจจสามเณร

พระบรมศาสดา ทรงปรารภสังกัจจสามเณร และอธิมุตตก-
สามเณร สังกัจจสามเณรนั้น เป็นคนอัศจรรย์ มารดาของท่านได้
กระทำกาลกิริยาแต่ในกาลเมื่อท่านยังอยู่ในครรภ์ เวลาเผา ทารกนั้น
ไม่ไหม้ไฟ พวกญาติได้เห็นก็ดีใจ จึงนำเอาไปเลี้ยงไว้ ครั้นอายุ
๗ ขวบ ได้บวชเป็นสามเณรในสำนักพระสารีบุตรเถระ สำเร็จพระ
อรหันต์ พร้อมด้วยปฏิสัมภทา ในขณะที่ปลงผมเสร็จนั่นเอง อยู่มา
ครั้งหนึ่งได้ไปกับภิกษุ ๓๐ รูป อาศัยอยู่ในคงไถ่กับที่อยู่ของหมู่โจร
ประมาณ ๕๐๐ พวกโจรได้จับสามเณรนั้นไป เพื่อทำพิธีกรรมแก้
เทพยดา เวลาที่นายโจรปรารภจะตัดศีรษะ สามเณรก็แสดงอาการเฉย
ไม่สะทกสะท้าน เวลาฟัน ดาบนั้นกลับงอ ทำอันตรายสามเณรไม่ได้

พวกโจรเห็นปาฏิหาริย์เช่นนั้น ก็เลื่อมใสพากันบวชในสำนักสามเณร
ทั้งหมด สามเณรจึงนำไปเฝ้าพระศาสดา พระองค์จึงทรงแสดงธรรมมีกถา
ประกาศคุณของความเป็นผู้มีศีล แล้วตรัสพระคาถาข้างหน้า.

เมื่อสังกิจจสามเณรอุปสมบทเป็นภิกษุได้ ๑๐ พรรษา จึงให้
อริมุตตกสามเณรผู้เป็นหลาน ไปอำลามารดาบิดาเพื่อจะอุปสมบท
เมื่อไปในระหว่างทาง พบพวกโจรประมาณ ๕๐๐ จึงเอาตัวไป
แล้วปรารถนาจะฆ่า อริมุตตกสามเณรจึงให้ปฎิญาณว่า ถ้าท่านปล่อยเรา
ไปแล้ว เราจะไม่บอกแก่ใครว่าท่านอยู่ในที่นี้ พวกโจรก็ปล่อยให้ไป
เมื่อสามเณรไปถึงมารดาบิดา ก็บอกแต่เรื่องที่จะอุปสมบท แล้ว
กลับมาก่อน มารดาบิดาตามมาภายหลัง พวกโจรเห็นจึงจับไว้ มารดา
บิดารำพันว่า สามเณรชะรอยจะเป็นพวกเดียวกันกับโจรเหล่านี้ จึง
ไม่บอกแก่เรา พวกโจรได้ยินเช่นนั้น มีความเลื่อมใสในสามเณรว่า
เป็นผู้รักษาสัจย์มั่นคง พากันบวชในสำนักสามเณรทั้งหลาย สามเณร
จึงพาไปเฝ้าพระศาสดาทูลเรื่องนั้นให้ทรงทราบ พระองค์จึงทรงแสดง
ธรรมมีกถา ประกาศคุณของความเป็นผู้มีศีล แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

โย จ วสุสสโต ชีเว
ทูลสึโล อสมาคีโต,
เอกาหิ ชีวิตฺเต สยโย
สึลวณฺทสฺส ฌายิโน.

ก็ผู้ใดเป็นผู้ทุกศีล มีจิตไม่มั่นคง
พึงเป็นอยู่ ๑๐๐ ปี
ความเป็นอยู่ของท่านที่มีศีลมีฉาน
วันเดียวประเสริฐกว่าความเป็น
อยู่ของผู้นั้น.

๕๐. เรื่องพระขานุกโณทัญญเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระขานุกโณทัญญเถระ ครั้งหนึ่ง ท่านไปกระทำความเพียรอยู่ในป่า สำเร็จพระอรหันต์แล้วกลับมา เพื่อจะไปเฝ้าพระศาสดา ได้หยุดพักเข้ามานอนอยู่ ณ ที่แห่งหนึ่ง ในคืนวันนั้นพวกโจรประมาณ ๕๐๐ พวกกันไปปล้นได้ทรัพย์มากคนละถุง ๆ เห็นพระเถระนั่งเข้ามานอนอยู่ สำคัญว่าตอไม้ ต่างคนก็เอาถึงทรัพย์ของตน ๆ วางซ้อน ๆ กันที่ศีรษะพระเถระจนหมด พระเถระเจ้านั่งเข้ามานอนเฉย ส่วนพวกโจรพากันพักผ่อนหลับไป ครั้นเวลาใกล้รุ่งตื่นขึ้น เห็นพระเถระสำคัญว่าอมนุษย์ ตกใจ ปรารภจะหนี พระเถระจึงบอกว่าเราเป็นบรรพชิต ท่านอย่ากลัวเลย พวกโจรก็เลื่อมใสชวนกันขอโทษ แล้วพากันบวชในสำนักพระเถระทั้งหมด พระเถระเจ้าจึงนำตัวไปเฝ้าพระศาสดา ทูลประวัตินั้นให้ทรงทราบ พระองค์จึงทรงแสดงธรรมมีกถา ประกาศคุณของความเป็นผู้มีปัญญา แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

โย จ วสุสสตี ชิเว	ก็ผู้ใด มีปัญญาทราวม มีจิตไม่
ทูปฺปญฺโณ อสมาคีโต,	มันคง พังเป็นอยู่ ๑๐๐ ปี
เอกาหิ ชิวิตฺ เตโย	ความเป็นอยู่ของท่านที่มีปัญญา มี
ปญฺญวนฺตสฺส ฌายิโน.	ปกติเฟื่องพิจาณณ์ วันเดียว ประ-
	เสริฐกว่าความเป็นอยู่ของผู้นั้น.

๕๑. เรื่องพระสัปทาสเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระสัปทาสเถระ มีความกระสัน
อยากจะสึก แล้วจึงกลับดำริว่า ตายในบรรพชาเพศประเสริฐกว่า
วันหนึ่งเห็นภิกษุจับงูเห่าใส่หม้อจะเอาไปปล่อย จึงรับอาสาว่าจะ
เอาไปปล่อยให้เอง อยากจะให้งูกัดเสียให้ตาย เอามือลงไปแกลงในหม้อ
งูก็ไม่กัด จนถึงเอานิ้วมือใส่ในปากงู ๆ ก็ไม่กัด เข้าใจว่าไม่ใช่งูร้าย
แล้วปล่อยไป วันหนึ่งถือมิดโคนไปด้วยคิดจะเชือดคอตาย จึงพาดคอ
ลงที่ต้นไม้ กระทบมิดไว้ที่คอ ปรารภพระกรรมฐานไปพลาง ได้
สำเร็จพระอรหันต์ในเวลานั้น พระภิกษุทั้งหลายจึงเข้าไปเฝ้าทูลพระ
ศาสดา พระองค์จึงทรงแสดงธรรมมิกถา ประกาศคุณของความเป็นผู้
ปรารภความเพียร แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

โย จ วสุตถ์ ชีเว	ก็ผู้ใดเป็นผู้เกียจคร้านแล้วมีความ
กุลีโต หีนวีริโย,	เพียรเลวทราม พึงเป็นอยู่ ๑๐๐ ปี
เอกาหิ ชีวิต์ เสยโย	ความเป็นอยู่ของท่านที่ปรารภ
วีริยิ อารภโต ทพฺพหิ.	เพียรมั่น อยู่วันเดียว ประ-
	เสริฐกว่าความเป็นอยู่ของผู้นั้น.

๕๒. เรื่องนางปฎาจาราเถรี

พระบรมศาสดา ทรงปรารภนางปฎาจาราเถรี เป็นธิดาของ
เศรษฐีในเมืองสาวัตถี นางได้ประสบวิปโยคทุกข์อันสาหัส คือ
สามีถูกงูกัดตาย บุตรใหญ่ตกน้ำตาย บุตรเล็กเหยี่ยวเฉี่ยวเอาไป

มารดาบิดาและพี่ชายเรือนพังทับตาย นางก็โหม่นสหมดสติสมปฤดี
เปลือยกายไม่มีผ้าถุงห่ม เดินบ่นเพื่อแต่ผู้เดียว เข้าไปในเขตวันวิหาร
กำลังพระศาสดาทรงแสดงธรรมเทศนาอยู่ในท่ามกลางบริษัท พระองค์
ได้ทอดพระเนตรเห็น จึงทรงเตือนให้นางกลับมึสติ แล้วตรัสเทศนา
ให้ดำรงอยู่ในโศคาปัตติผล แล้วนางได้ไปบรรพชาอยู่ในสำนักนาง
ภิกษุณี วันหนึ่งนั่งพิจารณาความสิ้นความเสื่อมอยู่ พระศาสดาเสด็จ
ประทับอยู่ในคันธกุฎีทรงทราบด้วยทิพยจักขุ จึงทรงเปล่งพระโอภาส
ไป แล้วจึงตรัสพระภาษิตนี้ (ให้นางสำเร็จพระอรหันต์)

โย จ วสุสตัดัง ชิว	ก็ผู้ใด เมื่อไม่เห็นความเกิดขึ้นและ
อุปสุตัง อุทยพฺพย,	ความเสื่อมไป พึงเป็นอยู่ ๑๐๐ ปี
เอกาหัง ชิวิตัง เสโย	ความเป็นอยู่ของท่านที่เห็นความ
ปสฺสโต อุทยพฺพย.	เกิดขึ้นและความเสื่อมไป อยู่วัน
	เดียว ประเสริฐกว่าความเป็นอยู่
	ของผู้นั้น.

๕๓. เรื่องกิสาคอตมิ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภนางกิสาคอตมิเถรี มีเรื่องเบื้องต้น
ว่า ทรัพย์ ๕๐ โกฏิของเศรษฐีคนหนึ่ง ในเมืองสาวัตถี กลายเป็น
ถ่านไปหมด เศรษฐีนั้นเศร้าโศกเสียใจ มีสหายมาบอกอุบายให้ว่า
เอาทรัพย์ที่กลายเป็นถ่านนี้ไปกองขายที่ตลาด เมื่อมีใครทักว่า เงิน

ทอง ถ้าเป็นหญิง ท่านจงขอให้กับบุตรชายของท่าน ถ้าเป็นชาย
ก็ยกบุตรหญิงให้ มอบทรัพย์ทั้งหมดให้ผู้นั้น เศรษฐีกระทำตาม
คนอื่น ๆ ได้เห็นแล้วกล่าวว่าท่านทั้งนั้น แต่นางกิสาคโคตมิกคนเดียว
กล่าวว่าเงินทอง เศรษฐีจึงขอให้อยู่กับบุตรของตน ยกทรัพย์อันนั้น
ให้ทั้งหมด เมื่อนางอยู่กับสามี มีบุตรคนหนึ่งพอเดินได้ก็ตาย นาง
ไม่เคยเห็นคนตาย อุ้มบุตรไปเที่ยวหาหา เพื่อรักษาให้กลับเป็นขึ้น
ใครเห็นก็เหมาว่าเป็นบ้า ครั้งนั้นบังเกิดผู้หนึ่ง แนะนำให้ไปเฝ้าพระ
ศาสดา นางก็ไปเฝ้าทูลขอหา พระศาสดาจึงทรงแสดงธรรมเทศนา
ให้ดำรงอยู่ในโศคาปัตติผล แล้วนางจึงขอบรรพชาอยู่ในสำนักนาง
ภิกษุณี วันหนึ่งได้นั่งดูดวงประทีปอันสว่างแล้วเสื่อมไป จึงนำมา
เทียบกับอัฐภาพตน พระศาสดาประทับอยู่ในคันธกุฎี ทรงทราบโดย
ทิพยจักขุ จึงเปล่งพระโอภาสไป แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

โย จ วสุสสตี ชิว	ก็ผู้ใด เมื่อไม่เห็นทางอันไม่ตาย
อปสฺสตี อมตํ ปท,	พึงเป็นอยู่ ๑๐๐ ปี
เอกาหํ ชิวตี เสยโย	ความเป็นอยู่ของท่านที่เห็นทาง
ปสฺสโต อมตํ ปท.	อันแม่ตาย อยู่วันเดียว ประเสริฐ
	กว่าความเป็นอยู่ของผู้นั้น.

๕๔. เรื่องนางพหูปัตติกาเถรี

พระบรมศาสดา ทรงปรารภนางพหูปัตติกาเถรี เป็นผู้มิบุตร
ธิดามาก ครั้นสามีตาย ได้แบ่งสมบัติให้แก่บุตรธิดาเหล่านั้น ตน
อาศัยบุตรธิดาอยู่ เห็นเข้าไม่นำพาก็โทมนัส ไปบวชเป็นภิกษุณี
ไม่เกียจคร้านมีเพียรเจริญสมณธรรม วันหนึ่งรำพึงถึงธรรมที่พระผู้มี
พระภาคเจ้าทรงแสดง พระศาสดาประทับในคันธกุฎี ทรงทราบด้วย
ทิพยจักขุ จึงเปล่งพระโอภาสไป แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

โย จ วสุสตัดัง ชีเว	ก็ผู้ใด เมื่อไม่เห็นธรรมอันอุดม
อปสตัดัง ชมมมุตตมัม,	พึงเป็นอยู่ ๑๐๐ ปี
เอกาหัง ชีวิตัง เสโยโย	ความเป็นอยู่ของท่านที่เห็นธรรม
ปสสโต ชมมมุตตมัม.	อันอุดม อยู่วันเดียวประเสริฐกว่า
	ความเป็นอยู่ของผู้นั้น.

ปาปวรรคที่ ๕

๕๕. เรื่องจูเพกสาฎกพราหมณ์

พระบรมศาสดา ทรงปรารภจูเพกสาฎกพราหมณ์ มีผ้าห่ม
ผืนเดียวกันกับภรรยาผัดกันห่ม ภรรยาห่มไปฟังธรรมกลางวัน
พราหมณ์ห่มไปฟังธรรมกลางคืน คืนวันหนึ่ง พราหมณ์ได้ไปฟัง
ธรรม มีความเลื่อมใส ใครเพื่อจะเปลื้องผ้าห่มนั้นออกบูชา คิด
แล้วคิดเล่า ตั้งแต่ยามต้นจนถึงยามที่สุด ต่อยามที่สุดจึงชนะ
ความตระหนี่บริจาคได้ แล้วร้องขึ้นด้วยเสียงอันดังว่า เราชนะ
แล้ว ๆ เวลานั้นพระเจ้าปเสนทิโกศล เสด็จประทับทรงธรรม
อยู่ในที่นั้นด้วย ได้ทรงทราบทรงเลื่อมใส จึงพระราชทาน
โภคทรัพย์เป็นอันมาก พวกภิกษุทั้งหลาย ประชุมกันพูดสรรเสริญ
จูเพกสาฎกพราหมณ์นั้น พระศาสดาจึงตรัสว่า ถ้าพราหมณ์ได้บูชา
แต่ในยามต้น ๆ จะได้บริโภครายยิ่งขึ้นไปกว่านั้น แล้วจึงตรัสพระ
คาถานี้

อภิตุลเรธ กุลยาณ,	คนควรรับชวนขวยในความดี
ปาปา จิตฺตํ นิวารเย,	พึงห้ามจิตเสียจากความชั่ว
ทนุञ्ชํ หิ กรโต ปุณฺณ,	เพราะว่าเมื่อคนทำความดีช้าอยู่
ปาปสุมี รมตี มโน.	ใจจะยินดีไปเสียในความชั่ว.

๕๖. เรื่องเสยยสภิกขุ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระเสยยสภิกขุ เป็นสัทธวิ
หาริกของพระโลพูทายี ครั้นเมื่อความกระสันเกิดขึ้น จึงบอก
แก่พระโลพูทายี ๆ จึงแนะนำให้ระงับโดยอฐานะ พระเสยยสภิก
กระทำตาม พระศาสดาทรงทราบ จึงทรงติเตียนเป็นอันมาก ให้
ประชุมสงฆ์ ทรงบัญญัติสิกขาบทห้าม แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

ปาปญฺเจ ปุริโส กยิรา,	ถ้าบุรุษทำบาปเข้า
น ตํ กยิรา ปุณฺปุณฺ,	อย่าพึงทำบาปนั้นบ่อย ๆ
น ตมฺหิ จนฺทํ กยิราถ,	อย่าพึงทำความพอใจในบาปนั้น
ทุกฺโข ปาปสฺส อจฺจโย.	เพราะการเจริญขึ้นแห่งบาป
	ย่อมให้เกิดทุกข์.

๕๗. เรื่องลาชเทวธิดา

พระบรมศาสดา ทรงปรารภลาชเทวธิดา เมื่อยังเป็นมนุษย์อยู่
เป็นชวานาได้ถวายข้าวตอกแก่พระมหากัสสปเถระ ครั้นทำลายจันทร์
ไปเกิดในดาวดึงส์พิภพ ทราบว่าทิพยสมบัตินี้ อันตนได้เพราะพระ
มหากัสสปเถระ ใครจะฉลองคุณท่าน จึงมาปิดกวดบริเวณ
วิหารตั้งน้ำจันน้ำใช้ไว้ โดยนิยมนี่ถึง ๓ วัน ต่อวันที่ ๓ พระเถระ
จึงทราบชัด แล้วขับไล่ห้ามมิให้ทำต่อไป จะเป็นตัวอย่างแก่กุลบุตร
ภายหลัง นางลาชเทวธิดาเสียใจ ประคองอัญชลีร้องให้อยู่ในอากาศ

พระศาสดาได้สดับเสียงนั้น จึงรับสั่งแก่เทวดานั้นว่า ความ
กระทำสังวรเป็นหน้าที่ของกัสสปะ ความกระทำบุญเป็นหน้าที่ของผู้
ต้องการบุญ การกระทำบุญเป็นสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า แล้ว
จึงตรัสพระคาถานี้

บุญลุลลเจ ปุริโส กยิรา,	ถ้าบรุษทำบุญเข้า
กยิราเถน ปุณปุณ,	พึงทำบุญนั้นบ่อย ๆ
ตมฺหิ นนฺทํ กยิราถ,	พึงทำความพอใจ ในบุญนั้น
สุโข ปุณฺณสุตฺต อจฺจโย.	เพราะการเจริญขึ้นแห่งบุญ
	ย่อมให้เกิดสุข.

๕๗. เรื่องอนาถบิณฑิกเศรษฐี

พระบรมศาสดา ทรงปรารภอนาถบิณฑิกเศรษฐี บริจาคทรัพย์
สร้างวิหารเชตวัน แล้วบริจาคทานให้พระศาสนาเนื่องนิตย์ จน
ทรัพย์สิ้นหมดสิ้นไปโดยลำดับ ถึงกระนั้นก็ยังคงบริจาคอยู่เสมอ จน
เทพดาผู้สิงอยู่ที่ซุ้มประตูของท่าน มาห้ามให้หยุดการบริจาคเสีย
เศรษฐีก็ได้ฟัง กลับขับไล่เทพดาไม่ให้อยู่ในที่นั้น เทพดารู้สึก
ว่าตนผิด จึงไปหาเทพดาทั้งหลาย ตลอดถึงท้าวสักกเทวราชวิงวอน
ให้ช่วยไปขอโทษเศรษฐี ท้าวสักกะจึงให้อุบายว่า ให้นำทรัพย์อันหา
เข้าของมิได้ไปให้เศรษฐีแล้วขอมาโทษ เทพดานั้นก็กระทำตาม
เมื่อเศรษฐีจะรับขมาโทษ จึงนำเทพดานั้นไปเฝ้า พระองค์
จึงประทานโอวาทสอนเศรษฐีและเทพดา แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

อุทพินทุนิปาเตน   แม่หม้อน้ำ ย่อมเต็มได้ด้วยหยาด
อุทกมุโหปี ปุรติ,   น้ำที่ตก
ปุรติ พาโล ปาปุตส   คนพาลตั้งสมบาปอยู่ แม่ทีละ
โลก โลกปี อาจัน.   น้อย ๆ ย่อมเต็มไปด้วยบาป.

๑๐๐. เรื่องพิพาลปกเสรษฐี

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพิพาลปกเสรษฐี เห็นเขาอบกบุญ
เรียไรทำทานมาถึงประตูบ้านของตน นึกไม่พอใจว่า ไม่ทำแต่พอจุ
กำลังของตน เทียวเรียไรผู้อื่น ๆ ด้วย จึงหยิบข้าวสารถั่วเขียว
ถั่วราชมารส อย่างละหยิบมือให้ไป บุรุษผู้จัดการนั้นก็นำไปรวบรวมตัก
แต่งบิณฑบาต ที่จะเลี้ยงพระในเวลาเช้า ครั้นรุ่งขึ้นเป็นเวลาเลี้ยงพระ
เสรษฐีจึงเห็นบิณฑบาตออกไปด้วยคิดว่า ถ้าบุรุษผู้จัดการพุดติเตียนเรา
เรื่องหยิบสิ่งนั้น ๆ เราจะประหารเสียด้วยกฤษนี้ ครั้นเสร็จการ
เลี้ยงพระแล้ว บุรุษผู้จัดการนั้น จึงทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้ชักชวนประชุมชนให้บริจาคทานตาม
กำลังของตน ๆ มากบ้าง น้อยบ้าง ขอผลจงมีแก่ประชุมชนผู้บริจาค
ทุก ๆ คนเทอญ เสรษฐีได้ฟังดังนั้นก็กลับจิต รู้สึกโทษตน ขอ
โทษบุรุษผู้นั้น พระศาสดาจึงตรัสพระคาถานี้

มามมณฺเณถ ปุณฺณุตฺต,   คนไม่ควรดูหมิ่นต่อบุญ
น มตฺตํ อากมิสฺสติ,   ว่าบุญมีประมาณน้อย จักไม่ให้ผล

อุทพินุทุนิปาเตน   แม่หม้อน้ำ ย่อมเต็มไปด้วยหยาด
อุทกมุโหปี ปุรติ,   น้ำที่ตก
อาปุรติ ชีโร ปุณฺณสุต   ผู้มีปัญญา สิ่งสมบุญอยู่ แม่
โลก โลกปี อาจัน.   ทีละน้อยๆ ย่อมเต็มได้ด้วยบุญ.

๑๐๑. เรื่องมหาชนพาณิช

พระบรมศาสดา ทรงปรารภมหาชนพาณิช จัดแจงสิ่งของ
บรรทุกเกวียน ๕๐๐ เพื่อจะได้ค้าขาย ณ ที่แห่งหนึ่ง จึงอาราธนาพระ
ภิกษุทั้งหลาย ผู้มีประสงค์จะไป ณ ที่นั้น ให้ไปพร้อมกัน จะไม่ต้อง
ลำบากด้วยบิณฑบาต ครั้นจัดการเสร็จแล้ว ก็พากันไปถึงหมู่บ้านปาก
ดงแห่งหนึ่งหยุดพักอยู่ที่นั่น พวกโจรประมาณ ๕๐๐ รู้ว่าพาณิชจะไปใน
ดงนั้น จึงไปกั้นสกัดอยู่ พาณิชรู้ตัวก็ไม่ไป เตรียมตัวจะกลับ
พวกโจรรู้ดังนั้น จึงพากันไปสกัดทางที่จะกลับนั้น พาณิชรู้ตัว ก็พัก
อยู่ที่นั่น จึงบอกเหตุนี้แก่พระภิกษุทั้งหลายๆ ก็พากันกลับมาเฝ้า
พระศาสดา ทูลความนั้นให้ทรงทราบ พระองค์จึงตรัสพระคาถานี้

วาณิโชว ภยฺ มคฺคํ   คนควรเว้นกรรมชั่วทั้งหลายเสีย
อปฺปสตฺโต มหฺตฺธโน   เหมือนพาณิชมีทรัพย์มากมีพวก
วิธํ ชีวิตฺตกาโม ว   น้อย เว้นทางพึงกลัวเสีย และ
ปาปาณี ปรีวชฺชเย.   เหมือนผู้ใคร่เพื่อจะเป็นอยู่ เว้น
ยาพิษเสีย ฉะนั้น.

๑๐๒. เรื่องนายกุกกุมิตร

พระบรมศาสดา ทรงปรารภนายพรานชื่อกุกกุมิตร วันหนึ่ง
เขานำเนื้อบรทุกเกวียนไปขายในเมืองราชคฤห์ ธิดาของเศรษฐีคน
หนึ่งในเมืองนั้น แลเห็นนายพรานก็มีจิตปฏิพัทธ์ด้วยบุพเพสันนิวาส
เวลานายกุกกุมิตรกลับ เศรษฐีธิดาก็ตามไปอยู่กินด้วยกันจนมีบุตร
ชาย ๗ คน ได้บุตรสะใภ้ ๗ คน พระศาสดาได้ทอดพระเนตรเห็น
อุปนิสัยโศดาปัตติผลของนายพราน กับบุตรชาย ๗ บุตรสะใภ้ ๗
จึงเสด็จไปสู่ที่คักเนื้อของนายพรานนั้น แสดงรอยพระบาทไว้ที่ใกล้
บ่วง วันนั้นเผชิญไม่มีเนื้อติดบ่วงสักตัวเดียว ครั้นนายพรานมาเห็น
พระศาสดาประทับอยู่ในที่นั้น เข้าใจว่าพระองค์มาแก้เนื้อของตน
ปล่อยเสีย ก็โกรธขึ้นธนะจะยิง ด้วยพระพุทธานุภาพนายพรานไม่อาจ
ยิงได้ โกงธนะค้ำทำแต่ทำอยู่อย่างนั้น ฝ่ายพวกบุตรทั้ง ๗ เห็นบิดา
หายไป จึงถือธนะพากันออกไปดู ได้เห็นพระผู้มีพระภาคเจ้า เข้าใจ
ว่าเป็นปัจฉามิตรแก้บิดาของตน ต่างคนก็ขึ้นธนะจะยิง ทำแต่ทำอยู่
อย่างบิดา ฝ่ายภรรยาเห็นสามีกับบุตรหายไปนาน ก็พาบุตรสะใภ้
ทั้ง ๗ คนไปดู ครั้นเห็นเช่นนั้น จึงร้องห้ามสามีและบุตรว่า อย่า
ประทุษร้ายบิดาของเรา นายพรานได้ยืนยันสำคัญว่าพระผู้มีพระภาคเป็น
พ่อตา บุตรได้ยืนยันสำคัญว่า พระผู้มีพระภาคเป็นตา จึงพากันกลับ
จิตคิดรักในพระผู้มีพระภาคเจ้า ทิ้งธนะไปขอโทษ พระองค์จึงทรง
แสดงอนุบุพพิทถา ให้นายพรานกับบุตรชายบุตรสะใภ้ดำรงในโศดา-
ปัตติผลแล้วเสด็จกลับ ทรงเล่าความเรื่องนั้น ให้พระอานนท์ฟัง

ของภิกษุ นั้นหลุดลงมากลุ่มนายพราน สุนัขเห็นสำคัญว่าภิกษุพลัดตกลงมา ก็พากันเข้ากัดคนนายพรานนั้นถึงแก่ความตาย ครั้นสุนัขหลีกไปแล้ว ภิกษุนั้นก็ลงมา เกิดความสงสัยคิดขบถตน จึงมาเฝ้าทูลถามพระศาสดา พระองค์จึงทรงแสดงว่า เธอมีศีลไม่ต่างพริ้วในเรื่องนั้น แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

โย อปฺปทฺถุรุตฺต นรุตฺต ทฺถุสฺสตี,	คนพาลใดประทุษร้ายอยู่ต่อชน
	ผู้ไม่ได้ประทุษร้ายแล้ว
สุทฺถุสฺส โปสฺสฺส อณฺจณฺสฺส,	ซึ่งเป็นคนบริสุทธิ์ ไม่มีกิเลส
	คุณนิน
ตเมว พาลํ ปจฺเจติ ปาปํ,	บาปย่อมกลับถึงคนพาลนั่นเอง
สุขุโม รโห ปภฺวิวาทว จิตฺโต.	เหมือนธูลิละเอียด ที่เขาซัด
	ทวนลมไป ฉะนั้น.

๑๐๔. เรื่องมณีการกุฎูปกตีสตเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระตีสตเถระ ผู้เข้าไปสู่ตระกูลของนายช่างมณี วันหนึ่งพระเจ้าปเสนทิโกศล พระราชทานแก้วไปให้นายมณีการนั้นเจียรไน นายมณีการกำลังนั่งหั่นเนื้อมือเปื้อนเลือดอยู่ จึงรับเอาวางไว้ที่เชิง แล้วเข้าไปล้างมือข้างใน ขณะนั้น

นกกะเรียนที่นายมณีการเลี้ยงไว้ เห็นแก้วสำคัญว่าขึ้นเนื้อ จึงจิก
กลืนกินเสีย นายมณีการออกมาไม่เห็นแก้วมณี สงสัยพระติสสเถระ
ซึ่งนั่งอยู่ในที่นั้นลักเอาไป จึงถามท่าน ๆ ตอบว่า เราไม่ได้เอาไป
นายมณีการจึงคิดว่า ถ้าเราจะถามโดยดีคงไม่ได้ ต้องบีบบังคับถามจึง
จะได้ คิดแล้วจึงเอาเชือกมามัดพระเถระ แล้วตีด้วยท่อนไม้จนตา
ทะเล้น โลหิตไหลออกทางหูทางจมูก นกกะเรียนก็วิ่งเข้ามากินโลหิต
นั้น นายมณีการกำลังโกรธ จึงเตะนกกะเรียนนั้นตาย ครั้นนกกะเรียน
ตายแล้ว พระเถระจึงได้บอกความนั้น นายมณีการจึงฆ่าห้อง
นกกะเรียน ได้แก้วแล้วสลัดใจ ขอโทษพระเถระเจ้า อยู่มาไม่ช้า
พระเถระก็ปรินิพพาน นกกะเรียนถือเอาปฏิสนธิในครรภ์ภรรยาของ
นายมณีการ นายมณีการทำกาลกิรียาแล้วไปเกิดในนรก ภรรยาไป
เกิดในเทวโลก พระภิกษุทั้งหลายจึงทูลถามสัมปรายภพของสัตว์
เหล่านั้นแต่พระศาสดา พระองค์จึงตรัสพระคาถานี้

คพุกเมเก อุบุปฺพชนฺติ,	คนทั้งหลายบางพวก ย่อมเกิดในครรภ์,
นิริยํ ปาปกมฺมิโน,	ผู้มีกรรมลามก ย่อมเข้าถึงนรก
สคฺคํ สฺสคฺติโน ยนฺติ,	ผู้มีกรรมเป็นเหตุแห่งสุคติ ย่อมไป
	สวรรค์
ปรินิพฺพานฺติ อนาสวา.	ผู้ไม่มีอาสวะ ย่อมปรินิพพาน.

๑๐๕. เรื่องตโยชน

พระบรมศาสดา ทรงปรารภคน ๓ คน ที่ ๑ ไฟไหม้หลังคา
ติดเสวียนหม้อปลิวขึ้นไปบนอากาศ จำเพาะคั้งคอกาตัวหนึ่งซึ่ง
บินมาไหม้ไฟพลัดตกลงมาตาย พระภิกษุที่ได้เห็น จึงไปเฝ้าทูล
ถามพระศาสดา. ที่ ๒ สำเภาลำหนึ่ง แล่นไปในมหาสมุทรแล้ว
หยุดเฉยอยู่ไม่หวั่นไหว คนในเรือจึงสันนิษฐานว่า ชะรอยจะมีคน
กาฬิณี จึงจับฉลากเสี่ยงทาย ฉลากกาฬิณีตกที่ภรรยา นาย
สำเภานั้น ๓ ครั้ง นายสำเภาก็ต้องเอาภรรยาถ่วงน้ำเสีย เรือจึง
แล่นไปได้โดยปกติ พระภิกษุอาศัยมาในเรือนั้น จึงไปเฝ้าทูลถาม
พระศาสดา. ที่ ๓ ภิกษุพวกหนึ่ง ๗ รูปด้วยกัน เข้าไปอาศัยอยู่ในถ้ำ
เวลากลางคืนศิลาประมาณเท่าเรือนยอด กลิ้งไปปิดปากถ้ำเสีย จะ
ทำอย่างไรก็ไม่ออก ต่อล่วงไป ๗ วันศิลานั้นจึงเปิดเอง ภิกษุทั้ง ๗
นั้น จึงไปเฝ้าทูลถามพระศาสดา พร้อมกับภิกษุ ๒ พวก.

พระบรมศาสดาจึงทรงแสดงบุรพกรรมของสัตว์เหล่านั้นโดยลำดับ
ที่ ๑ กำนันเคยเป็นชวานา โกรธโคคือตัวหนึ่ง เมื่อจะทรมานจึง
เอาฟางมาทำเป็นวงสวมคอโคนั้น เอาไฟจุดจนโคนั้นตาย
ที่ ๒ หญิงนั้นในชาติหนึ่ง โกรธสุนัขว่าไปไหนก็ตาม จนคนอื่น
เขาเหยยหัน จึงเอาหม้อใส่ทรายผูกคอสุนัขถ่วงน้ำเสีย ที่ ๓ ภิกษุ ๗
รูปนั้น ในชาติหนึ่งเคยเป็นพวกเด็กเลี้ยงโค เห็นเหยยตัวหนึ่งชวนกันไล่
จับ เหยยหนีเข้าจอมปลวก จึงช่วยกันอุดช่องไว้ แล้วลือไป ๗ วัน
จึงนึกขึ้นได้ ชวนกันเปิดช่องให้เหยยออกได้ ในที่สุดอดิตนันทาน

พระองค์จึงตรัสพระคาถานี้

น อนุตติกุเข น สมุทท-
มชฺเณ น ปพฺพตานิ วิวร
ปวิสุต,

คนที่ทำกรรมลามกไว้ หนีไปแล้ว
ในอากาศ ในท่ามกลางสมุทร
สู่ช่องแห่งภูเขาทั้งหลาย
ก็ดี ฟังพ้นจากกรรมลามกไป
ไม่ได้ ๆ ๆ เลย

น วิชฺเขต โส ชคตูปฺปะทโส
ยตุรฎฺฐิติโต มุจฺเจยฺย ปาป-
กมฺมา.

เพราะเขาสถิตอยู่แล้ว ณ ประเทศ
แห่งแผ่นดินใด ฟังพ้นจาก
กรรมลามกได้ ประเทศแห่ง
แผ่นดินนั้น ห้ามมิอยู่ไม่.

๑๐๖. เรื่องสุปปพุทธสักกะ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภสุปปพุทธสักยราช ผู้เป็นพระราช-
บิดาของพระนางพิมพาและพระเทวทัต แค้นพระทัยในพระผู้มีพระ-
ภาคเจ้าว่า ทิ้งพระนางพิมพาให้เป็นหม้าย ให้พระเทวทัตบวชแล้ว
ตั้งอยู่ในความเป็นผู้มีเวร วันหนึ่งให้คนปิดทางไม่ให้เสด็จดำเนินไป
กระทำกตกิจ พระศาสดาก็เสด็จกลับ แล้วรับสั่งกับพระอานนท์
ว่า สุปปพุทธะได้กระทำความอันหนัก ไม่ให้หนทางแก่พระพุทฺธะ
เช่นเรา ในวันที่ ๗ แผ่นดินจะสูบ ที่เชิงบันไดภายใต้ปราสาท

คนสอดแนมได้ฟังเช่นนั้น จึงนำความนั้นไปทูลแต่สุปปพุทธศักราย
ราช ท้าวเธอได้ทรงทราบ ทรงดำริจะปรับพระศาศดาว่ากล่าวเท็จ
จึงให้ขณเครื่องราชูปโภคขึ้นไปไว้บนปราสาทชั้นที่ ๗ เสด็จขึ้นไป
ประทับข้างบน แล้วให้คนชักบันไดปิดทวารเสีย วางคนล่า ๆ ไว้
ที่ทวาร ๆ ละสองคน สั่งว่าถ้าเราจะลงมาข้างล่างด้วยความประมาท
ให้ห้ามไว้ ครั้นถึงวันที่ ๗ มงคลอัศจรรย์ของสุปปพุทธศักราย
คำพองไม่หยุดเสียง พระองค์ใคร่จะเสด็จลง ขณะนั้นทวารทั้งหลาย
ก็เปิดเอง บันไดที่ขัดเสีย ก็กลับมาพึงอยู่อย่างเดิม คนล่าที่เฝ้า
ประตู ก็กลับใส่พระศอลง ตลอดจนถึงบันไดภายใต้ปราสาท มหา
ปฐพีก็แยกรับเสด็จไปเกิดในอเวจินรก พระศาศดาจึงตรัสพระกถานี้

น อนุตติเกเข น สมุทท-	ความตายไม่พึงครอบงำผู้หนีไป
มขุณเณ น ปพพต่าน วิวั	ในอากาศ ในท่ามกลางสมุทร
ปวิสุต,	สู่ช่องแห่งภูเขาทั้งหลายแล้วดำรง
	อยู่ได้ไม่มี ๆ เลย
น วิชเชเต โส ชคติปปเทโส	เพราะความตาย ไม่พึงครอบงำ
ยตุรฐริตํ นปฺปสเหยย มจฺจุ.	ผู้ที่ดำรงอยู่แล้วในประเทศแห่ง
	แผ่นดินใด ประเทศแห่งแผ่นดิน
	นั้น ห้ามอยู่ไม่.

ท้าวธรรมที่ ๑๐

๑๐๗. เรื่องฉัพพัคคีย์ภิกษุ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภภิกษุฉัพพัคคีย์ เมื่อภิกษุสัตตรส-
วัคคีย์ปิดกวาดเสนาสนะไว้ดีแล้ว จึงกล่าวว่า ท่านทั้งหลายจงออก
ไปเสีย เราเป็นใหญ่กว่า เสนาสนะถึงแก่เรา ภิกษุสัตตรสวัคคีย์
จึงกล่าวว่าเราไม่ยอมให้เราได้ปิดกวาดชำระไว้ก่อน ภิกษุฉัพพัคคีย์
จึงตีภิกษุสัตตรสวัคคีย์ ๆ กลัว ก็ร้องขึ้นด้วยเสียงอันดัง พระศาสดา
ทรงทราบ จึงทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามการประหาร แล้วจึง
ตรัสพระคาถานี้

สนพเพ ตสนฺติ ทณฺทสฺส,	สัตว์ทั้งหลาย ย่อมหวาดต่ออาชญา ทั้งสิ้น
สนพเพ ภายนฺติ มจฺจุโน,	ย่อมกลัวต่อความตายทั้งหมด
อตฺตานิ อูปมํ กตฺวา,	คนควรทำตนให้เป็นอุปมาแล้ว
น หนนฺยุย น ฆาตเย.	ไม่ควรประหารเอง ไม่ควรให้เขา ประหาร.

๑๐๘. เรื่องฉัพพัคคีย์ภิกษุ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภภิกษุพวกฉัพพัคคีย์ ด้วยเหตุ
อย่างเรื่องก่อน เธอเหล่านั้นเจือมือจะตีภิกษุสัตตรสวัคคีย์ ๆ เคย

เข็ดมาก็หวาดกลัวจะถูกตี จึงร้องขึ้นด้วยเสียงอันดัง พระศาสดา
ทรงทราบ จึงทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามการเงือมือจะตี แล้วจึงตรัส
พระคาถานี้

สพฺเพ ตสนฺติ ทณฺฑสฺส, สัตว์ทั้งหลาย ย่อมหวาดต่ออาชญา
ทั้งสิ้น

สพฺเพถํ ชีวิต ปิยํ, ชีวิตเป็นที่รักของสัตว์ทั้งหมด
อดุทานํ อุปมํ กตุวา, คนควรทำตนให้เป็นอุปมาแล้ว
น หนนฺยุย น ฆาตเย. ไม่ควรประหารเอง ไม่ควรให้เขา
ประหาร.

๑๐๕. เรื่องสัมหุลกุมาร

พระบรมศาสดา ทรงปรารภกุมารเป็นอันมาก รุมกันตั้งอยู่
พระองค์เสด็จเที่ยวไปบิณฑบาตในเมืองสาวัตถี ทอดพระเนตรเห็น
จึงรับสั่งถามว่าเด็ก ๆ ทำอะไรกัน กุมารเหล่านั้นจึงทูลว่า ตั้ง
พระเจ้าข้า ตีมันเพราะเหตุอะไร ? เพราะกลัวมันจะกัด พระเจ้าข้า
พระองค์จึงตรัสพระคาถานี้

สุขกามานิ ภูทานิ, สัตว์ทั้งหลายที่เกิดมาแล้วใครต่อ
ความสุข

โย ทณฺฑเทน วิหีสติ ผู้ใดแสวงหาความสุข เพื่อตนอยู่
อตุคฺโน สุขเมตฺตาน, แต่เบียดเบียนเขาด้วยอาชญา
เปจฺจ โส น ลภเต สุขํ. ผู้นั้นละโลกนี้ไปแล้ว ย่อมไม่ได้

ความสุข

สุขกามานิ ภูตานิ, สัตว์ทั้งหลายที่เกิดมาแล้ว ใคร

ต่อความสุข

โย ทณฺฑเทน น หีสติ ผู้ใดแสวงหาความสุขเพื่อตน ไม่
อตุคฺนุ สุขเมตฺตาน, เบียดเบียนเขาอยู่ด้วยอาชญา
เปจฺจ โส ลภเต สุขํ. ผู้นั้นละโลกนี้ไปแล้วย่อมได้ความสุข.

๑๑๐. เรื่องพระโกณฑธานเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระโกณฑธานเถระ ตั้งแต่
บวชแล้ว มีรูปสตรีหนึ่งเที่ยวไปกับพระเถระ ดังเงาตามตนเสมอ
พระเถระเองไม่เห็น แต่มหาชนเห็น ข้อนี้นี้เป็นบุรพกรรมในครั้ง
ศาสนาพระกัสสปทศพล ตนเป็นเทวดาแกเล็งนฤมิตเป็นสติมาอยู่
ข้าหลังแห่งภิกษุรูปหนึ่ง ให้ภิกษุสองรูปผู้พร้อมเพรียงกัน เกิด
รังเกียจสงสัยกันจนแตกสามัคคี กรรมนั้นมาให้ผลในพุทธกาลนี้ พระ
ภิกษุทั้งหลายหาท่านว่าเป็นผู้ทุศีล ท่านก็หาภิกษุทั้งหลายว่า เป็นผู้
ทุศีลเหมือนกัน พระภิกษุเหล่านั้น จึงเข้าไปทูลความนั้นแต่พระ
ศาสดา พระองค์จึงรับสั่งให้หาตัวมาชำระ แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

ทุกความนั้นแต่พระศาสดาโดยลำดับ พระองค์จึงทรงแสดงธรรมมีกตา
แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

ยถา ทณฺฑเทน โคปาโล	คนเลี้ยงโค ย่อมต้อนฝูงโคไปสู่ที่
กาโว ปาเชติ โจรฺร,	หากิน ด้วยอาชญา ฉนฺใด
เอวฺ ชรา จ มจฺจุ จ	ความแก่และความตายย่อมจับต้อน
อายฺุ ปาชนฺติ ปาณินฺ.	อายุของสัตว์ทั้งหลายไป ฉนฺนํ.

๑๑๒. เรื่องอชครเปรต

พระบรมศาสดา ทรงปรารภอชครเปรตมีอัตภาพเหมือน
งูเหลือมยาวประมาณ ๒๕ โยชน์ รุ่งโรจน์ด้วยเปลวเพลิง เมื่อ
พระโมคคัลลานเถระลงจาเขาคิชฌกูฏ ได้เห็นด้วยทิพยจักขุ จึง
มาพูดกับพระลักขณเถระหน้าที่นั่ง พระศาสดาจึงทรงแสดงว่า เรา
ได้เห็นเหมือนกัน พระภิกษุทั้งหลาย จึงทูลถามถึงบุรพกรรมของ
เปรตนั้น พระองค์จึงตรัสเรื่องอดีตกาล ครั้งศาสนาพระกัสสปทศพล
เปรตนั้นเป็นโจรประทุษร้ายสุมงคลเศรษฐี เผانا ตัดเท้าโค เผาเรือน
ของเศรษฐีอย่างละ ๗ ครั้ง ก็ยังไม่สำนึกใจ จึงผูกคอตายเศรษฐี
สร้างถวายพระกัสสปทศพลเสียอีก ครั้นทำลายขันธแล้วไปเกิดในอเวจี-
นรก มาในพุทธกาลนี้ ได้เกิดเป็นอชครเปรตใหม่อยู่ที่เขาคิชฌกูฏ
ในที่สุดอดีตนิทาน จึงตรัสพระคาถานี้

อล ปาปานิ กุมฺมานิ	ก็คนพาลมีปัญญาทราม เมื่อทำ
กริ พาลो น พุชฺฌติ	กรรมทั้งหลายที่เป็นบาป ย่อมไม่
เสหิ กมุเมหิ ทุมฺเมโธ	รู้สึก เขาจึงเดือดร้อนเหมือนถูกไฟ
อคุทิตฺตโฆว ตปฺปติ.	เผา เพราะกรรมทั้งหลายของตน.

๑๑๓. เรื่องพระมหาโมคคัลลานเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระมหาโมคคัลลานเถระ อันหม่
คติภัยจ้างพวกโจรให้ฆ่า พระเจ้าอชาตศัตรูทรงสืบชำระได้ความสัตย์
แล้วให้จับพวกคติภัยซึ่งเป็นต้นเหตุ กับโจรซึ่งเป็นผู้ฆ่า แล้วให้จุด
หลุมฝังเพียงนาถิ เอาฟางคลุมในเบื้องตน แล้วจุดไฟคลอกตายหมด
พระภิกษุทั้งหลายจึงสนทนากันเรื่องพระโมคคัลลานเถระ พระศาสดา
จึงทรงนำเรื่องอดีตกาล ครั้งเมื่อพระโมคคัลลานเถระเป็นกุลบุตร อัน
ภรรยาอุยงให้ฆ่ามารดาบิดาของตน แล้วไปหม้อยู่ในนรกหลายแสนปี
ด้วยเศษวิบากของกรรมนั้น ถูกเขาทุบตายอย่างนี้ถึงร้อยอัฐภาพ พระ
โมคคัลลานะถึงความตายสมควรแก่กรรมของตน ส่วนพวกคติภัยกับโจร
ประทุษร้ายต่อพระโมคคัลลานะผู้ไม่ประทุษร้าย จึงได้ความตายอัน
สมควรเหมือนกัน ในที่สุดอดีตนิทาน พระองค์จึงตรัสพระคาถานี้

โย ทณฺฑเทน อทณฺฑเตสุ	ผู้ใดมาประทุษร้ายในท่านทั้งหลาย
อปฺปทฺตฺตฺเตสุ ทฺตฺตฺติ,	ผู้ไม่มีอาชญา ผู้ไม่ประทุษร้าย
	แล้วด้วยอาชญา

ทสฺนุณมณฺญตรํ ฐานํ	ผู้นั้นย่อมถึงฐานะอันใดอันหนึ่ง
จิปฺปเมว นิคฺจฺจติ,	แห่งฐานะทั้งหลาย ๑๐ พลันทีเดียว
เวทณํ ผรุสฺสํ ชานํ,	คือพึงถึงเวทนาที่เข้มงวด อย่าง ๑
	" " ความฉิบหายทรัพย์ " ๑
สรีรสุตฺตํ ว เภทณํ,	" " ความทำร้ายร่างกาย " ๑
ครุฑํ วาปี อาพาธํ,	" " อาพาธหนัก " ๑
จิตฺตฺกฺเขปํ ว ปาปฺปณฺ,	" " ความฟุ้งซ่านแห่งจิต (บ้า)
	อย่าง ๑
ราชโศว อุตฺสคฺคํ,	" " ความขัดข้องแต่พระราช
	อย่าง ๑
อพฺภกฺขานํ ว ทารุณํ,	" " ความกล่าวดูที่ร้ายกาจ " ๑
ปริกฺขยํ ฌาตึณํ,	" " ความเสื่อมแห่งญาติทั้ง-
	หลาย อย่าง ๑
โภคานํ ว ปภฺงคฺคณํ,	" " ความย่อยยับแห่งโภคทรัพย์
	ทั้งหลาย อย่าง ๑
อถ วาสฺส อคารานิ	มิฉะนั้น ๖ ฝนแล้งย่อมไหม้เรือน
อคฺคิ ทฺหติ ปาวโก,	ทั้งหลายของผู้นั้น
กายสุตฺตํ เภทา ทฺปฺปญฺโธ	เพราะความแตกไปแห่งกาย คนผู้
นิริยํ โส อฺปฺปชฺชติ.	มีปัญญาธรรมนั้น ย่อมเข้าถึงนรก.

๑๑๔. เรื่องพหูภิกษุทักทิกฤษ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภภิกษุผู้มีบริวารมาก ภิกษุรูปนี้
เมื่อเป็นคฤหัสถ์ เป็นภุมมพิทรัพย์สมบัติมาก ครั้นภรรยาตายแล้ว
จึงบวช ก่อนแต่จะบวช ให้สร้างบริเวณ และโรงไฟ ห้องสำหรับไว้
ข้าวของต่าง ๆ ครั้นบวชแล้วเรียกทาสมาให้หุงต้มอาหารฉันตามสบาย
กลางคืนนุ่งห่มสำหรับหนึ่ง กลางวันสำหรับหนึ่ง มิได้ซ้ำกัน พระภิกษุ
ทั้งหลายได้เห็นเช่นนั้น จึงทูลความนั้นแด่พระศาสดา พระองค์จึงทรง
'ติเตียน เขาก็โกรธทิ้งจีวรเสีย นุ่งแต่สบงผืนเดียว เข้าไปยืนอยู่ท่ามกลาง
บริษัท พระศาสดาจึงตรัสเรื่องอดีตกาล ครั้งภิกษุนั้นเป็นรากษสผิเสื่อ
น้ำ ต้องการหิริโอตตปปะ อันเป็นทวารธรรม บัดนี้มาบวชในพระพุทธ
ศาสนาแล้ว กลับละหิริโอตตปปะนุ่งแต่สบงมายืนอยู่ในท่ามกลางบริษัท
เพราะเหตุอะไร ภิกษุนั้นได้ฟังพุทธพจน์ก็สลัดใจได้สติ เกิดหิริโอตตปปะ
ห่มจีวรถวายบังคมพระศาสดาแล้ว นั่งอยู่ ๕ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง เมื่อ
พระองค์จะทรงแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้

น นตุจจริยา น ชญา ปงกา	ความประพฤติด้วยความเป็นคน
นानาสกา ตณฺหิตลสยิกา วา	เปลือยกาย และชญา และเปือกตม
โรชชุลล์ อุกฺกุฏิกปฺปธานํ	และความไม่กิน และความนอน
โสเชนฺติ มจฺจํ อวิตินฺณงฺขมฺ.	เหนือพื้นดิน และความเป็นแห่ง
	น้ำเจือด้วยธุลี (คือความหมักหมม
	เหม็นอโคลไว้) และความเพียรด้วย
	ความเป็นผู้กระโหย่งเท้า (เหล่านี้)
	ทำสัตว์ที่มีความสงสัยยังข้ามไม่ได้
	แล้วให้หมดจดไม่ได้.

๑๑๕. เรื่องสันตติมหาอมาตย์

พระบรมศาสดา ทรงปรารภสันตติมหาอมาตย์ ไปปราบ
ปัจฉินตชนบทเรียบร้อยแล้ว พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงยินดีให้ครอง
ราชสมบัติ ๗ วัน แล้วพระราชทานหญิงผู้ฉลาดในการพ้อนจับนางหนึ่ง
เป็นรางวัล สันตติมหาอมาตย์ ได้เสพสุราเมามีนอยู่สิ้น ๗ วัน
ในวันครบ ๗ ประดับกายด้วยอสังการวิภูษิตทั้งปวง แล้วขึ้นสู่
คอกขสารตัวประเสริฐไปสู่ท่าน้ำ ได้เห็นพระศาสดาเจ้าเสด็จเที่ยวไป
บิณฑบาต จึงสันศิระชะถายนมัสการ พระศาสดาทรงกระทำเยี่ยม
พระโอษฐ์ให้ปรากฏ พระอานนทจึงทูลถามเหตุแห่งความเยี่ยมพระ-
โอษฐ์นั้น พระองค์จึงตรัสว่า สันตติมหาอมาตย์จักมาสู่สำนักของเรา
ทั้งเครื่องประดับแล้วจักสำเร็จพระอรหันต์ ปรีนิพพานในวันนี้แหละ
เมื่อสันตติมหาอมาตย์ไปเล่นน้ำสิ้นวันยังค่ำแล้วก็ไปสู่อุทยาน นั่งดูสตรี
ที่พระเจ้าปเสนทิโกศลพระราชทานนั้นแสดงการพ้อนรำ เวลานั้นลม
พัดกวาดบังเกิดขึ้นภายใน ตัดหทัยของสตรีนั้นขาด ทำกาลกิริยา
ในขณะนั้น สันตติมหาอมาตย์ได้เห็นดังนั้น ก็เสียใจเศร้าโศกเป็น
กำลัง ไม่เห็นคนอื่นจะดับความโศกอันนั้นได้ จึงเข้าไปเฝ้าพระศาสดา
พระองค์จึงทรงแสดงพระธรรมเทศนา ให้สำเร็จพระอรหันต์ แล้ว
ปรีนิพพานวันนั้น พระภิกษุทั้งหลายจึงประชุมปรารภกันถึงสันตติ-
มหาอมาตย์ ควรจะเรียกอย่างไร พระองค์จึงตรัสพระคาถานี้

อลงฺกโต เจปิ สมณฺจเรยฺย ถ้าแม่คนที่ประดับประดาแล้ว แต่
สนฺโต ทนฺโต นียโต พุรหฺมจารี เป็นผู้สงบระงับ ฝึกตนแล้ว เทียง
สพฺเพสฺส ญฺเตสฺส นิชาย ทณฺท์, ต่อมรรคผล เป็นผู้ประพฤติอย่าง
พรหม ละอาชญาในสัตว์ที่เป็น
แล้วทั้งหมด ประพฤติสมาสมา
ได้
โส พุราหฺมโณ โส สมโณ ผู้้นชื่อว่าพราหมณ์ ผู้้นชื่อว่า
ส ภิกฺขุ. สมณะ ผู้้นชื่อว่าภิกษุ (ได้
ทั้งนั้น).

๑๑๖. เรื่องพระปิโตนิกเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระปิโตนิกเถระ เมื่อท่านเป็น
คฤหัสถ์นุ่งห่มผ้าขาว ถือกะโหลกเที่ยวขอลาน พระอนนทเถระเจ้า
ชวนให้บวช ครั้นได้บวชแล้วได้คลี่ผ้าที่เคยนุ่งห่มนั้นออกดู จะหาดี
เพียงกรองน้ำได้ก็ไม่มี จึงเก็บผ้ากับกะโหลกนั้นไว้ที่กิ่งไม้แห่งหนึ่ง
เวลากระสันอยากสึกเมื่อใด ก็ไปในที่นั้น กล่าวตักเตือนสั่งสอนตน
เมื่อนั้น ครั้นคลายกระสันแล้วก็กลับมา พระภิกษุทั้งหลายเห็นท่าน
เวียนไปเวียนมาบ่อย ๆ จึงถามว่า ผู้มีอายุ ท่านไปไหนมา ท่านจึง
ตอบว่าเราไปหาอาจารย์ ครั้นอยู่มาไม่ช้านานก็ได้สำเร็จพระอรหันต์
พระภิกษุทั้งหลายจึงถามว่า เดียวนี้ทำไมไม่เห็นท่านไปหาอาจารย์

ชราวรรคที่ ๑๑

๑๑๘. เรื่องวิสาขาสาหายิกา

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพวกหญิงสหายของนางวิสาขา เป็นหญิงขี้อวดชอบเสพสุราเมรัย สามีของหญิงเหล่านี้ ได้มอบให้ นางวิสาขาว่ากล่าวสั่งสอน วันหนึ่งนางวิสาขาได้นำหญิงพวกนี้ไปสู่ วิหารเพื่อฟังธรรม หญิงเหล่านั้น ได้เอาขวดสุราแอบซ่อนไปบริโภค ด้วย ครั้นเมาเมึนแล้ว ก็โคลงกายส่ายหน้าปรารภจะพ้อนร่าขบร้อง หน้าที่นั่งพระศาสดา พระองค์จึงทรงดำริว่า นี่เรื่องอะไรกัน ก็ทรง ทราบซึ่งเหตุอันนั้น จึงทรงกระทำปาฏิหาริย์ให้มีดมม่น่ากลัว หญิง เหล่านั้นตกใจกลัวต่อมรณภัย ฤทธิสุรานั่นก็อันตรธานไป พระศาสดา จึงทรงแสดงธรรมมีกถา ประกาศโทษของความประมาทแล้ว จึงตรัส พระคาถานี้

โก นุ หาโส กิমানุโท ?
นิจจํ ปชฺชลิเต สติ,

อนุทธาเรน โอนทฺธา,
ปทีปํ น คเวสธ.

เมื่อโลกสันนิवास ลูกโพลงอยู่
เป็นนิตย์ จะมาร่ำเริงเพลิดเพลิน
อะไรหนอ

ท่านทั้งหลาย อันมีคปกคลุมแล้ว
ทำไมไม่แสวงหาประทีปเล่า.

๑๑๕. เรื่องนางสิริมา

พระบรมศาสดา ทรงปรารภนางสิริมา น้องสาวของหมอโกมารภัจ เป็นหญิงคณิกามีรูปสวย บุรุษที่ปรารถนาจะนอนด้วยคืนหนึ่ง ต้องให้ทรัพย์ถึงพันหนึ่ง ภายหลังได้ฟังพระธรรมเทศนา สำเร็จโศคาปัตติผล ตั้งแต่นั้นมา ก็ได้ถวายสังฆทานแก่พระภิกษุสงฆ์วันละ ๘ รูปเสมอ ภิกษุที่ไปรับสังฆภัตแล้ว พากันกล่าวสรรเสริญว่า นางสิริมานั้นสวยจริง ๆ จัดภัตตาหารก็ประณีตมีรสดี ครั้งนั้นมีภิกษุรูปหนึ่ง ยังหาทันได้เห็นไม่ เป็นแต่ได้ยินก็มีความสันทัดคอยคำนวณวาระที่จะถึงแก่ตนเสมอ พอวันรุ่งขึ้นเป็นวาระของตนก็จัดแจงเตรียมตัวไปแต่เช้า เวลานั้นนางสิริมาเจ็บ ไม่สบายมาแต่เมื่อวันวาน จึงให้คนจัดภัตตาหารถวายแทน แล้วให้เขาพยุงมานมัสการภิกษุสงฆ์ เมื่อภิกษุนั้นได้เห็นสิริรูปของนาง ก็ทิวความสันทัดมากขึ้น คิดว่าแม้นางเจ็บเปลืองเครื่องประดับเสียแล้วยังสวยถึงเพียงนี้ เมื่อไม่เจ็บมีเครื่องประดับอยู่ จะสวยสักปานไร ครั้นไปถึงกุฏิแล้วก็ปิดบาตรเข้าในห้องคลุมจีวรนอนซึมไป เพื่อภิกษุจะกล่าวตักเตือนแนะนำอย่างไร เธอก็มิได้เอื้อเพื่อฟังเสียง ในเย็นวันนั้นเอง นางสิริมาก็ถึงแก่กาลกิริยา เขาจึงนำศพไปไว้ที่ป่าช้า ครั้นถึงวันที่ ๔ พระศาสดาทรงอนุญาตให้พระภิกษุทั้งหลายไปดู พระภิกษุนั้นนอนซึมอยู่มิได้จัดภัตตาหารถึง ๔ วัน จนอาหวนในบาตรนั้นบูดเน่า เมื่อได้ทราบข่าวพระศาสดาทรงอนุญาตให้ไปดูนางสิริมา ก็ดีใจตะลึงตะลึงลุกขึ้น จัดแจงล้างเช็ดบาตรเสร็จ แล้วก็ตามเสด็จพระศาสดาไป ครั้นถึง

โรคนี้ทูล ปภงคุณ, เป็นที่พำนักแห่งโรค เป็นของเปื่อย

พัง

ภิชชติ ปุติ สนุเทโ, กายเน่าจะแตก

มรณนุตฺ หิ ชีวิตํ. เพราะว่าชีวิตมีความตายเป็นที่สุด.

๑๒๑. เรื่องอธิมานิกภิกขุ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพวกภิกษุผู้สำคัญว่าตนสำเร็จ
ประมาณ ๕๐๐ ได้เรียนพระกรรมฐานในสำนักของพระองค์แล้ว ไป
กระทำความเพียรอยู่ในป่าได้สำเร็จเพียงฉานเท่านั้น แต่สำคัญว่าตน
สำเร็จพระอรหันต์ จึงพากันกลับมาเพื่อจะเฝ้าทูลคุณสมบัติที่ตนได้ ใน
กาลเมื่อเธอเหล่านั้นมาถึงชุ่มประตู่ พระศาสดาจึงรับสั่งให้พระอานนท์
ไปบอกภิกษุเหล่านั้น ให้ไปที่ป่าช้าเสียก่อน พระภิกษุพวกนั้น ครั้น
ไปเห็นศพที่ยังสดคืออยู่ ก็เกิดความกำหนัด จึงรู้สึกตนว่า เรายังไม่สำเร็จ
ขณะนั้น พระศาสดาจึงทรงเปล่งพระโอภาสไป ประคองประทับอยู่ในที่
เฉพะหน้า แล้วจึงตรัสพระคาถานี้ (ให้สำเร็จพระอรหันต์ทั้งหมด)

ยานิmani อปตฺถานิ กระจุกทั้งหลายเหล่าใด อันทิ้ง
อลาพูนว สารเท เกลื่อนกลาดเหมือนน้ำเต้าในฤดู
กาโปตฺถานิ อฏฺฐินี, แล้ง มีสีดจสีแห่งนกพิราบ
ตานิ ทิสฺวาน กา รติ. ความยินดีอะไรเล่า เพราะเห็น
กระจุกทั้งหลายเหล่านั้น.

๑๒๒. เรื่องนางรูปนันทาเถรี

พระบรมศาสดา ทรงปรารภนางรูปนันทาเถรี เป็นธิดาของ
พระนางโคตมี เห็นพระญาติวงศ์พากันผนวชเป็นอันมาก จึงไป
ผนวชในสำนักภิกษุณีบ้าง ตั้งแต่ผนวชแล้ว ไม่ปรารถนาเพื่อจะไป
เฝ้าพระศาสดา ด้วยกลัวพระองค์จะทรงติรูปโฉมของตน แต่ได้ยิน
เขาสรรเสริญพระธรรมเทศนาของพระองค์อยู่เนื่อง ๆ วันหนึ่งได้แอบ
ไปฟังธรรมกับนางภิกษุณีทั้งหลาย พระศาสดาทรงทราบ จึงทรง
แสดงธรรมให้นางเห็นความแปรปรวนแห่งเบญจขันธ์โดยลำดับ นาง
ก็คลายความกำหนัดยินดี สำเร็จโสดาปัตติผลแล้ว พระองค์จึงตรัส
พระคาถานี้ (ให้สำเร็จพระอรหันต์)

อฏฺฐิณํ นครํ กตํ	สรีระนี้อันกรรมกระทำให้เป็นเมือง
มัลลโหิตเลปนํ	แห่งกระดูกทั้งหลาย มีเนื้อและ
ยตุถ ชรา จ มจฺจุ จ	เลือดเป็นเครื่องฉาบ ที่ความแก่
มาโน มกุโฆ จ โอิหิโต.	ความตายและความถือตัว ความ
	ลบหลู่ตั้งลงแล้ว.

๑๒๓. เรื่องพระนางมัลลิกาเทวี

พระบรมศาสดา ทรงปรารภนางมัลลิกาเทวี ผู้เป็นพระมเหสี
ของพระเจ้าปเสนทิโกศล นางสิ้นพระชนม์ไปก่อน พระราชาทรง
พระอาลัยถึงเป็นอันมาก วันหนึ่งเมื่อพระศาสดาเสด็จไปบิณฑบาต

ได้เสด็จไปสู่พระราชวัง พระราชทรงต้อนรับเสด็จ จะเชิญเสด็จขึ้น
สู่ปราสาท แต่พระศาสดาพอพระเหตุประทับที่โรงรถที่นั่ง พระราชา
ทูลถามถึงคติของนาง ทูลรำพันถึงพระนาง พระองค์ทรงพยากรณ์ว่า
พระนางไปเกิดในคฤศติพิภพแล้ว ทรงปลดปล่อยพระราชาด้วยธรรมมีกถา
ว่าเป็นธรรมดาของสังขาร ทรงชี้ราชรถของพระอัยยิกา และของ
พระชนก และของพระราชาเอง อันแก่คร่ำคร่ากว่ากันโดยลำดับ
เป็นนิทสนะแล้วตรัสพระคาถานี้

ชีรnutí เว ราชรถา สุกิตฺตา,   ราชรถทั้งหลายอันงดงาม ยัง
คร่ำคร่าเนื้อ

อโธ สรริรมุมิ ชรั อูเปติ,   แม้สตรีระย่อมาถึงความคร่ำคร่าเหมือน
กัน

สตถฺยจ ชมฺโหม น ชรั อูเปติ,   ส่วนธรรมของสัตว์บุรุษทั้งหลาย
ย่อมนไม่ถึงความคร่ำคร่าเลย

สนฺตุโต หเว สพุทฺธิ ปเวทยนฺตุติ.   ผู้ระงับแล้วทั้งหลายแล ย่อมรู้กัน
กับผู้ระงับทั้งหลาย.

๑๒๔. เรื่องพระโลพทายิเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระโลพทายิเถระ เมื่อมหาชน
ทำการมงคล กลับกล่าวอวมงคลมีติโรกฺขทตฺตสูตรเป็นต้น เมื่อมหาชน
ทำการอวมงคล กลับกล่าวมงคลมีรัตนสูตรเป็นต้น พระภิกษุทั้งหลาย

จึงทูลความนั้นแด่พระศาสดา พระองค์จึงทรงแสดงว่า เธอมิได้
เป็นแต่ในชาตินี้ แม้ในอดีตชาติ ก็เคยเป็นอย่างนี้เหมือนกัน แล้ว
จึงทรงนำเรื่องอดีตกาล ครั้งเมื่อพระโลพูทายเถระเป็นพราหมณ์ชื่อ
อัคคิทต มีโคสำหรับไถนาอยู่ ๒ ตัว ตายเสียตัว ๑ จึงเข้าไปเฝ้า
พระเจ้าพาราณสี เพื่อทูลขอประทานโคอีกตัว ๑ มาเข้าคู่ เวลาที่ทูล
ไปล่กลับไปขอถวายโคที่เหลืออยู่นั้นเสีย ในที่สุดอดีตนิทาน พระองค์
จึงตรัสพระคาถานี้

อปฺปสฺสุตายฺ ปุริโน	บุรุษผู้สดับแล้วน้อยนี้ ย่อมแก่
พลีพทฺโทว ชีริติ,	เหมือนโคเงินเกวียนที่เขาไม่ใช้
มฺหานิ ตสฺส วฑฺฒนฺตติ,	เนื้อทั้งหลายของเขาย่อมเจริญ
ปญฺญา ตสฺส น วฑฺฒตติ.	แต่ปัญญาของเขาย่อมไม่เจริญ.

๑๒๕. เรื่องปฐมโพธิ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภบุรุษของพระอนันตเถระ ใน
กาลเมื่อพระองค์ประทับ ณ ควงไม้มหาโพธิมณฑล ทรงผจญมารกับ
เสนามารให้ปราศัย ณ เวลาอาทิตย์ยังไม่อัสดงคต ในปฐมยาม
ทรงทำลายมืดอันปกปิดบุพเพนิวาสญาณ ในมัชฌิมยามทรงชำระ
ทิพยจักขุญาณให้บริสุทธิ์ ในปัจฉิมยามทรงอาศัยพระกรุณาในหมู่มสัตว์
หยั่งพระญาณลงในปัจจยาการ พิจารณาปัจจยาการนั้นด้วยสามารถ
อนุโลมปฏิโลม ครั้นเวลารุ่งสว่างก็ได้ตรัสรู้พระปรมาภิเษกสัมมา-

สัมโพธิญาณ พร้อมด้วยมหัศจรรย์ จึงทรงเปล่งอุทานเขี่ยค้นหาด้วย
พระคาถานี้ ภายหลังจากพระอนนทเถระทูลถาม จึงได้ตรัสอีก

อเนกชาติสตาร์   เมื่อเรายังไม่ประสบญาณ มัว
สนุชาวิสุตฺตํ อนินุพิตฺตํ   แสวงหาค้นหา เป็นดั่งนายช่างผู้
คหการี กวสนุโธ,   กระทำเรือน ได้ท่องเที่ยวไปสู่
                                         สงสารมีความเกิดเป็นอนนก
ทุกุขา ชาติ ปุณฺณปุณฺณ,   ความเกิดเป็นทุกข์รำไป
คหการก ทิฏฺฐโฉลฺลิตฺ,   แน่ค้นหาเป็นดั่งนายช่างผู้ทำเรือน
                                         เราเห็นเจ้าแล้ว
ปุณฺณ เคหํ น กาสฺส,   เจ้าจะทำเรือน (คืออรรถภาพ) ของ
                                         เราไม่ได้อีกต่อไป
สพฺพวา เต ฆาตุกา ภคฺคา,   เพราะซี่โครงทั้งหลายของเจ้าทั้งสิ้น
                                         (คือกิเลสที่เหลือ) เราหักเสียแล้ว
คหณฺณํ วิสฺสุขตฺ,   ยอดเรือน (คืออวิชชา) เราเรือ
                                         เสียแล้ว
วิสฺสุขารคตํ จิตฺตํ,   จิตของเราถึงนิพพาน มีสังขารไป
                                         ปราศแล้ว
ตณฺหณํ ขยมชฺฌนคา.   ถึงความสิ้นไปแห่งค้นหาทั้งหลาย
                                         แล้ว.

๑๒๖. เรื่องมหาชนเศรษฐีบุตร

พระบรมศาสดา ทรงปรารภมหาชนเศรษฐีบุตร มีทรัพย์ ๘๐ โกฎิ ภรรยาที่เป็นบุตรเศรษฐีมีทรัพย์ ๘๐ โกฎิเหมือนกัน สองคน ผัวเมียสำเหนียกแต่คิดปะพื้อนรำขบร้อง ด้วยเห็นว่าทรัพย์ของเรามี มาก แม้จะไม่ประกอบกิจการงานอะไร แล้วบริโภคนิสัยจนสิ้นชีพ ก็ไม่หมดสิ้น ครั้นมารดาบิดาทั้งสองทำกาลกิริยาแล้ว ก็ประพฤติก การเป็นนักเลงเสพสุราเมรัย มีพวกนักเลงแวดล้อมเป็นบริวาร จับ จำยทรัพย์หมดไป ๆ จนถึงขายบ้านเรือนที่ไร่นาโคจนหมดสิ้น พา ภรรยาไปเที่ยวอาศัยปะพื้อนผู้อื่นอยู่ ปรารภจะเที่ยวขอทาน วันหนึ่ง พระศาสดาได้ทอดพระเนตรเห็นเศรษฐีกับภรณยานั้น ยืนอยู่ ที่ประตูศาลา รับโภชนะอันเป็นเดนที่ภิกษุสามเณรให้อยู่ จึงตรัส บอกรให้พระอานนทคูแล้ว ทรงแสดงว่า ถ้าเศรษฐีกับภรรยาทั้งสอง ไม่ยังโภคะให้สิ้นไปในประณวันแล้ว ประกอบกิจการงาน จักเป็น เศรษฐีชั้นที่ ๑ ในเมืองนี้ ถ้าออกบวชสามิจักถึงอรหันต์ ภรรยา จักดำรงอยู่ในอนาคามีผล ถ้าไม่ยังโภคะให้สิ้นไปในมัชฌิมวัยแล้ว ประกอบกิจการงาน จักเป็นเศรษฐีชั้นที่ ๒ ในเมืองนี้ ถ้าออกบวช สามิจักเป็นอนาคามี ภรรยาจักดำรงอยู่ในสกทาคามีผล ถ้าไม่ยังโภคะ ให้สิ้นไปในปัจฉิมวัยแล้ว ประกอบกิจการงาน จักเป็นเศรษฐีชั้นที่ ๓ ในเมืองนี้ ถ้าออกบวช สามิจักเป็นสกทาคามี ภรรยาจักตั้งอยู่ใน โสคาปัตติผล บัดนี้เขาทั้งสองมาล้อมจากโภคะผล และสามัญญผล ทั้งสองประการ แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

อจริตฺวา พุรหฺมจริยํ,   คนพาลทั้งหลายไม่ประพฤติ
พรหมจรรย์

อลทฺฐา โยพุพฺเพ ฐนํ,   ไม่ได้ทรัพย์ในกาลแห่งคนยังเป็น
หนุ่มสาว

ชินฺณโกณฺจาย ฌายนฺติ,
จินฺนจฺเจว ปฺลุลฺล,
ต้องชบเซาดังนกกระเรียนแก่
ซึ่งชบเซาอยู่ในเปือกตม อันมีปลา
หมดไปแล้ว ฉะนั้น

อจริตฺวา พุรหฺมจริยํ,   คนพาลทั้งหลายไม่ประพฤติ
พรหมจรรย์

อลทฺฐา โยพุพฺเพ ฐนํ,   ไม่ได้ทรัพย์ในกาลแห่งตนยังเป็น
หนุ่มสาว

เสนฺติ จาปาติชีณฺว
ปฺราณานิ อฺนฺตุณฺนํ.
ต้องนอนทอดถอนถึงทรัพย์เก่า
ทั้งหลาย เหมือนลูกศร ที่เขายัง
ไปแล้วจากแฉ่ง ฉะนั้น.

อิตตวรรคที่ ๑๒

๑๒๗. เรื่องโพธิราชกุมาร

พระบรมศาสดา ทรงปรารภโพธิราชกุมาร ให้นายช่างกระทำปราสาท มีนามว่าโกกนทะ งดงามยิ่งนัก แล้วทรงดำริจะหม่านายช่างเสีย ด้วยเกรงจะทำปราสาทให้กษัตริย์พระองค์อื่น ปราสาทของพระองค์จะไม่อัศจรรย์ ครั้นนายช่างรู้ตัว จึงกระทำนกรูทประกอบ ด้วยเครื่องยนต์สำเร็จแล้ว ก็พาบุตรภรรยาลงในนกยนต์นั้น ใ้เครื่องบินหนีไป ถึงหิมวันตประเทศ สร้างนครอันหนึ่ง แล้วเป็นพระราชามีนามว่า พระเจ้ากัฏฐวาหนะอยู่ในนครนั้น ส่วนพระราชา-กุมาร เมื่อให้กระทำปราสาทเสร็จแล้ว ทรงปรารภจะทดลอง จึงนิมนต์พระศาสดากับพระภิกษุสงฆ์ ปลูกาดแผ่นผ้าตั้งแต่ธรณีประตูไป ทรงอธิษฐานว่า ถ้าเราจะได้อโอรสหรือธิดา ขอพระศาสดาจงทรงเหยียบแผ่นผ้านี้ ครั้นพระศาสดาเสด็จมาไม่ทรงเหยียบ พระราชกุมารจึงทูลวิงวอนขอให้ทรงเหยียบถึง ๓ ครั้ง พระองค์ก็ไม่ทรงเหยียบ เพราะทรงทราบว่า พระราชกุมาร จักไม่ได้โอรสและธิดาเป็นแน่ แล้วทรงแสดงบุรพกรรมในอดีตกาล ครั้งหนึ่ง พระราชกุมารกับพระมเหสีพากันลงสำเภาไปในทะเล ครั้นเรือแตกสองคนสามภรรยาเกาะแผ่นกระดานไว้ คลื่นซัดพาไปขึ้นฝั่งได้ ไม่มีอาหารจะบริโภค จึงบริโภคฟองนกบ้างตัวนกบ้าง ซึ่งอาศัยอยู่ในที่นั้นเป็นอาหาร ด้วยกรรมอันนั้น พระราชกุมารกับพระมเหสีจึงเป็นหมัน ไม่มีโอรสและธิดา ในที่สุดอดีตนิทานจึงตรัสพระคาถานี้

อตฺตานุเจ ปิย ชลฺยา   ถ้าบัณฑิตรู้ตนว่าเป็นที่รัก ควร
รกุเขยฺย นํ สุรกุจิตฺ   รักษาตนนั้นไว้ให้ดี พึงสงวนตน
ติณฺณมมฺยุตฺรํ ยามํ   ไว้ในวัยทั้งหลาย ๓ วัยใดวัย
ปฏฺิขกุเขยฺย ปณฺทิตฺ.   หนึ่ง.

๑๒๘. เรื่องพระอุปนันทศักยบุตร

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระอุปนันทศักยบุตร เป็นผู้ฉลาด
ในทางเทศนาวิธี สั่งสอนภิกษุอื่นให้เป็นผู้มักน้อย ส่วนตนเป็นผู้
มักมาก ครั้งหนึ่ง มีภิกษุ ๒ รูป ได้ผ้าสาฎกมา ๒ ผืน กับผ้ากัมพล
ผืนหนึ่ง แก่งแย่งแบ่งกันไม่ตกลง ครั้นเห็นพระอุปนันทมา จึงขอ
ให้ท่านช่วยแบ่ง พระอุปนันทแก้งทำอึดเอื้อน ภิกษุทั้งสองจึงวิงวอน
ขอให้ท่านช่วยแบ่ง พระอุปนันทจึงกล่าวว่า ถ้าท่านทั้งสองยอมตั้งอยู่
ในถ้อยคำของเราๆ จึงจะแบ่งให้ ภิกษุทั้งสองก็ยอมจะกระทำตาม
พระอุปนันทจึงแบ่งผ้าสาฎก ๒ ผืนนั้นให้รูปละผืน ส่วนผ้ากัมพลนั้น
ตนเอาเสีย พระภิกษุทั้งสองนั้น ก็เดือดร้อนไปเฝ้าทูลความนั้นแต่
พระศาสดา พระองค์จึงตรัสว่า เธอทำให้ท่านทั้งสองได้รับความเดือดร้อน
แต่ชาตินี้หามิได้ ถึงชาติก่อนก็เคยกระทำแล้วเหมือนกัน จึงทรงนำ
เรื่องอดีตกาล ครั้งเมื่อพระอุปนันทเป็นสุนัขจึงจอก ภิกษุทั้งสองเป็น
นาค ได้ปลาตะเพียนตัวหนึ่งมาแบ่งกันไม่ตกลง จึงขอให้สุนัขจึงจอก

ช่วยแบ่ง สุนัขจึงจอกจึงแบ่งเป็น ๓ ท่อน ท่อนหางเป็นของนาคที่
เที่ยวไปในน้ำตื้น ท่อนหัวเป็นของนาคที่เที่ยวไปในน้ำลึก ท่อนกลาง
ตนเอาเสีย ในที่สุดอดคิดนิทาน จึงตรัสพระคาถานี้

อตฺตทานเมว ปรมํ   บัณฑิตควรตั้งตนนั้นแหละ ไว้ใน
ปฏฺฐิรूपे นิวาสย   คุณอันสมควรก่อน ฟังสอนคนอื่น
อถลฺลยมนุสาเสยฺย   ภายหลัง จะไม่ฟังลำบาก.
น กิลิสฺเสยฺย ปญฺทิตฺโต.

๑๒๕. เรื่องพระปธานิกคิสสเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระปธานิกคิสสเถระ เป็นหัวหน้า
ของพระภิกษุทั้งหลายประมาณ ๕๐๐ เรียนพระกรรมฐานในสำนัก
พระองค์แล้ว พวกกันไปบำเพ็ญสมณธรรมอยู่ในป่าแห่งหนึ่ง พระเถระ
จึงให้โอวาทพระภิกษุเหล่านั้นว่า ท่านทั้งหลายจงเป็นผู้ไม่ประมาท
ทำสมณธรรมเถิด ในเวลารাত্রี ภิกษุทั้งหลายเจริญสมณธรรม
พระเถระแอบไปนอนเสีย เวลาภิกษุทั้งหลายนอน พระเถระตื่นเที่ยว
ไปปลุกภิกษุทั้งหลาย ให้เจริญสมณธรรม พระเถระได้กระทำอยู่เช่นนี้
ภิกษุทั้งหลายทนไม่ไหว แม้แต่รูปหนึ่งก็ไม่ได้สำเร็จอะไร จึงดำริว่า
อาจารย์ของเราทั้งหลายมีความเพียรกล้านัก ไม่เป็นอันหลับนอน
อย่างกระนั้นเลย เราทั้งหลายช่วยกันประคับประคองให้ท่านเจริญสมณ-

ธรรมโยสะควกเถิด ว่าแล้วก็ช่วยกันปฏิบัติพระเถระอยู่ ครั้นเห็น
ท่านเอาแต่นอน จึงพากันพูดว่า ตายจริง อาจารย์ของเราทั้งหลาย
ดีแต่เดือนเขา ครั้นออกพรรษาแล้ว จึงพากันมาเฝ้าทูลความนั้นแต่
พระศาสดา พระองค์จึงทรงเล่าเรื่องอดีตกาล ครั้งเมื่อปธานิกคิสสเถระ
เป็นไก่อ้นในเวลาไม่ไช่กาล กระทำภิกษุเหล่านั้น เมื่อยังเป็นมาณพ
ให้เข้าใจผิดเหมือนกัน ในที่สุดนิทาน จึงตรัสพระคาถานี้

อตฺตทานญฺเจ ตถา กยิรา	ถ้าบุคคลตั้งสอนคนอื่นอยู่ นั้นใด
ยถญฺญมฺนุสาสติ,	ควรทำตนฉันนั้น
สุทฺนฺโต วต ทเมถ,	ฝึกตนดีแล้วหนอ ควรฝึกผู้อื่น
อตฺตตา หิ กิร ทฺุทฺทโม.	ได้ยินว่าตนเองฝึกยาก.

๑๓๐. เรื่องพระมารดาของพระกุมารกัสสปเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภมารดาของพระกุมารกัสสปเถระเป็น
ธิดาของเศรษฐีในเมืองราชคฤห์ มีอัธยาศัยในบรรพชาเพศตั้งแต่เล็ก
จึงวอนบิดามารดาเพื่อจะบวช ก็ไม่ได้สมประสงค์ ครั้นเจริญวัยได้มี
สามี พอตั้งครรภ์ยังไม่ทันรู้สีกตน จึงขออนุญาตสามีบวช สามีก็
อนุญาตให้บวชตามประสงค์ นางจึงไปบวชในสำนักนางภิกษุณี ซึ่ง
เป็นฝักฝ่ายพระเทวทัต ครั้นจำเนียรกาล ครรภ์ก็ปรากฏชัดขึ้น
พระเทวทัตจึงบังคับให้สึกเสีย นางจึงกล่าวว่า เราไม่ได้บวชอุทิศ

ต่อพระเทวทัต เราบวชอุทิศต่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าต่างหาก พระ
ภิกษุทั้งหลาย จึงพาตัวไปเฝ้าทูลความนั้นแด่พระศาสดา พระองค์
จึงให้หาตระกูลใหญ่ ๆ มีอนาถบิณฑิกะและนางวิสาขาเป็นต้น ให้
พิจารณาว่า ครรภนั้นตั้งแต่เมื่อไร นางวิสาขาใคร่ครวญแล้ว จึง
คำนวณคิดได้ความว่า ครรภที่ตั้งแต่ในเวลาที่นางเป็นคฤหัสถ์ หาโทษ
มิได้ ครั้นกาลล่วงไป ได้คลอดบุตรเป็นชาย พระเจ้าปเสนทิโกศล
ทรงรับเอาไปเลี้ยงไว้ ให้นามว่ากุมารกัสสป ครั้นกุนานั้ววัฒนาขึ้น
ก็อุปสมบทเป็นพระภิกษุ ได้ฟังปัญหาพยากรณ์ แต่สำนักแห่งพระ
ศาสดา บรรลุพระอรหันต์ ฝ่ายภิกษุผู้เป็นมารดาของท่านตั้งแต่คลอด
ท่านมาแล้ว ก็ตั้งแต่นั้นให้คิดถึงบุตร มีตาทั้งสองอันชุ่มไปด้วยอัสสุชล
วันหนึ่ง ได้พบพระกุมารกัสสป กำลังเที่ยวไปบิณฑบาตด้วยกัน จึง
วิ่งหุนหันมาจะจับ เผอิญล้มลง พระกุมารกัสสปจึงดำริว่า ถ้ามารดา
จักได้ถ้อยคำอันไพเราะแต่สำนักของเรา ก็จักหนีภัยจากมรรคผล
ท่านจึงกล่าวถ้อยคำที่ไม่น่าฟัง เมื่อนางภิกษุณีได้ยินเช่นนั้น ก็หมด
อาลัยในบุตร ถึงพระอรหันต์ในวันนั้นเอง พระภิกษุทั้งหลายจึงประชุม
สนทนากันถึงเรื่องนั้น พระศาสดาจึงตรัสพระคาถานี้

อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ,	ตนนั้นแล เป็นที่พึ่งของตน
โก หิ นาโถ ปโร สียา,	ผู้อื่นใครเล่า พึ่งเป็นที่พึ่งได้
อตฺตนา หิ สุตฺตุนเตน,	ก็บุคคลมีตนฝึกดีแล้ว
นาถํ ลภติ ทูลลภํ.	ย่อมได้ที่พึ่ง ที่เขาได้โดยยาก.

๑๓๑. เรื่องมหากาลอุบาสก

พระบรมศาสดา ทรงปรารภอุบาสกผู้โศดาบัน ชื่อมหากาล
คนหนึ่ง ในวันอุโบสถ ได้รักษาอุโบสถในวิหาร แล้วเลยฟังธรรม
จนตลอดรุ่ง ในเช้าวันนั้น มีโจรคนหนึ่ง หนีเจ้าของทรัพย์วิ่งมา
ทางวิหาร เห็นมหากาลอุบาสก เดินออกมาล้างหน้าข้างนอก จึง
ทิ้งห่อทรัพย์ไว้เบื้องหน้าแล้วหนีไป ฝ่ายเจ้าของตามมาเห็นห่อทรัพย์นั้น
เข้าใจว่ามหากาลอุบาสกเป็นโจร จึงพากันทุบตีจนตาย ภิกษุสามเณร
ทั้งหลายออกไปเห็น จึงนำความนั้นมาทูลแด่พระศาสดา พระองค์
จึงทรงแสดงเรื่องอดีตกาล ครั้งหนึ่ง มหากาลอุบาสกเป็นอำมาตย์ของ
พระเจ้าพาราณสี เห็นภรรยาของบุรุษผู้หนึ่งมีรูปงามใคร่เพื่อจะได้ จึง
แกล้งเอาแก้วมณีไปใส่ไว้ แล้วพาลพาโลหาว่าลักแก้ว จับตัวมาเสีย
กรันจตุจากอัทธานั้นแล้ว ไปเกิดในอเวจินรก ด้วยเศษวิบากของ
กรรมนั้น เขาจึงโอบยติมหากาลอุบาสก ถึงความตายในอัทธานี้ ใน
ที่สุดอดีตนิทาน จึงตรัสพระคาถานี้

อตุตนา หิ หตฺ ปาปี	บาปอันตนเทียว กระทำไว้แล้ว
อตุรชฺ อตุตสมภูว,	เกิดในตน มีตนเป็นแดนเกิด
อภิมตุถติ ทุกมุเมธ,	ย่อมย้ายคนมีปัญญาทรม
วชิรวมุหฺย มณฺเฑ.	เหมือนเพชรอันกัดแก้วมณีที่เกิด แต่หินจะนั้น.

สุภราณี อสภุณี   กรรมทั้งหลายที่ไม่ดี และไม่เป็น
อตุตโน อหิตานี จ,   ประโยชน์แก่ตน บุคคลทำได้ง่าย
ยี่ เว หิตลฺยจ สาสฺลฺยจ,   กรรมใดเนื้อ เป็นประโยชน์ด้วย
ดีด้วย
คัม เว ปรมทุกฺกริ.   กรรมนั้นหนา บุคคลทำได้ยากนัก.

๑๓๔. เรื่องพระกาลเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระกาลเถระ อันสตรีผู้หนึ่งตั้งอยู่ในที่เพียงดั่งมารดาอุปฐากอยู่ สตรีนั้น ได้ยินเพื่อบ้านสรรเสริญ พระพุทธเจ้าและธรรมเทศนา ก็ใคร่เพื่อจะไปฟังธรรมบ้าง จึงบอกแก่พระกาลเถระ ๆ ได้ห้ามถึง ๓ ครั้ง ในครั้งที่สุด นางมิได้บอกสั่งเสียการบ้านแก่ธิดาแล้ว ก็ไปฟังธรรมที่วิหาร ขณะนั้นพระกาลเถระมาไม่เห็นสตรีนั้น ทราบว่าไปฟังธรรมของพระศาสดา ก็ตกใจกลัว นางจะเสื่อมจากตน ไปเลื่อมใสในพระศาสดา จึงรีบไปห้ามพระศาสดาว่า สตรีนี้เป็นคนโง่ พระองค์อย่าทรงแสดงธรรมที่สุขุมละเอียดเลย ทรงแสดงแต่เพียงทานศีลก็พอ พระองค์ทรงทราบอัธยาศัยของพระภิกษุนี้ จึงตรัสพระคาถานี้

โย สาสน์ อรหัต ผู้ใดมีปัญญาทราวม อาศัยทิฐฐิ
อริยาน์ ชมฺมุชชีวิน ทามก คัดค่านคำสั่งสอน ของ
ปฏิกโกสติ ทุมเมโธ พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ผู้อรหันต์
ทิฐฐิ นิสฺสาย ปาปิก, ไกลจากข้าศึก เป็นอยู่โดยธรรม
ผลานิ กณฺฏกตฺเสว ทิฐฐิของผู้มีปัญญาทราวมนั้น ย่อม
อตุตฺตมณฺเฑาย ผลลตฺติ. ผลิเพื่อมาตฺน ดังขุยทั้งหลายแห่ง
ไม้ไผ่ฉะนั้น.

๑๓๕. เรื่องจุลกาลอุบาสก

พระบรมศาสดา ทรงปรารภจุลกาลอุบาสก ในราตรีวันหนึ่ง
เขาได้ไปฟังธรรมที่วิหาร ครั้นรุ่งสว่าง ออกจากวิหารจะไปบ้าน
ครั้งนั้น มีพวกโจรขุดอุโมงค์หนีเจ้าของทรัพย์มาทางนั้น ทิ้งห่อทรัพย์ไว้
ในเบื้องหน้าของเขาแล้วหนีไป ฝ่ายเจ้าของติดตามมาเห็นห่อทรัพย์
เข้าใจว่าเขาเป็นโจร จึงเข้ารุมกันโบยตี พวกทาสีตักน้ำเห็นดังนั้น
จึงช่วยกันห้ามปรามรับรองว่าไม่ใช่โจร เปลื้องอุบาสกนั้นให้พ้นจาก
ความตาย พระภิกษุทั้งหลายทราบความนั้นแล้ว จึงทูลแต่พระศาสดา
พระองค์จึงทรงแสดงธรรมมีกถา แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

อตุตฺตนาว กตฺ ปาป, บาปที่เขาทำแล้วด้วยตนเอง
อตุตฺตนา สฺกฺกิลิสฺสติ, เขาจักเสร้างอมองด้วยตน

อตตนา อกตํ ปาปํ,   บาปที่เขาไม่ทำแล้วด้วยตน
อตตนาวิ วสุขมตติ,   เขาย่อมหมจดจด้วยตนแล
สุทฺธิ อสุทฺธิ ปจฺจตุตฺ,   ความหมจดจความไม่หมจด
                                                  เฉพาะตน

นายโธ อญฺญํ วิโสชเย.   คนอื่นพึงยังคนอื่นให้หมจดจไม่ได้.

๑๓๖. เรื่องพระอตตทัตถเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระอตตทัตถเถระ ในกาลเมื่อ
พระองค์ทรงปลงพระอายุสังขาร จะเสด็จขันธปรินิพพาน ในวัน
วิสาขบูชาครั้งนั้น พระภิกษุทั้งหลาย พากันสลัดใจมิได้ละที่เฝ้า
ประชุมปรึกษากันเป็นพวก ๆ แต่พระอตตทัตถเถระมิได้เข้าประชุม
ปรึกษาในภิกษุพวกนั้น ๆ มาดำริว่า เราจะบำเพ็ญเพียรให้สำเร็จ
พระอรหันต์ แต่เมื่อพระศาสดายังดำริพระชนม์อยู่เกิด ครั้นท่านคิด
ดังนี้แล้ว ก็หลีกไปบำเพ็ญสมณธรรมอยู่แต่ผู้เดียว พระภิกษุทั้งหลาย
หาท่านว่า ไม่มีความจงรักภักดีในพระศาสดา จึงนำความนั้นขึ้น
กราบทูล พระองค์จึงรับสั่งให้หาตัวมาแล้วตรัสถาม ท่านก็ทูลความ
ดำริของตนให้ทรงทราบ จึงประทานสาธุการ ให้พระภิกษุทั้งหลาย
ถือเอาเป็นตัวอย่าง แล้วทรงสรรเสริญชัมมานุชัมมปฏิบัติ แล้วจึงตรัส
พระคาถานี้

อตฺตทตฺถํ ปฺรตุเถน	คนไม่ควรยังประโยชน์ของตนให้
พหุณาปี น หาปเย,	เสื่อมเสีย เพราะประโยชน์ของผู้
	อื่น แม้มาก (ถ้ายเดียว)
อตฺตทตฺถมภิญญา,	รู้จักประโยชน์ของตนแล้ว
สทตฺถปสุโต ติยา.	ก็ควรเป็นผู้ชวนขายในประโยชน์
	ของตน.

โลกวรรคที่ ๑๓

๑๓๗. เรื่องทหริกขุ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภภิกษุหนุ่มรูปหนึ่ง ทะเลาะกับหลาน
ของนางวิสาขา ต่างคนต่างว่ากันว่า ศีรษะขาด หลานของนางวิสาขา
ร้องให้ไปฟ้องยาย นางวิสาขาจึงกล่าวถ้อยคำชี้แจงให้เลิกแล้วต่อกัน
ภิกษุนั้นหว่านางวิสาขาเข้ากับหลานของตัว เวลานั้นพระเถระผู้เป็น
อุปัชฌาย์ของภิกษุนั้นมา ใต้ตามทราบความแล้ว จึงกล่าวสอนภิกษุ
นั้น ๆ กลับหาว่าพระอุปัชฌาย์เข้ากับอุปัชฌายิกาของตัว กาลนั้น
พระศาสดาทอดพระเนตรเห็นอุปนิสัยโศคาปัตติผลของเธอ จึงได้เสด็จ
ไปในที่นั้น รับสั่งถามว่าเรื่องอะไรกัน นางวิสาขาจึงทูลความนั้น
ตั้งแต่ต้น พระศาสดาจึงทรงอนุวัตรคล้อยตามพระภิกษุนั้น รับสั่ง
กับนางวิสาขาว่า นางวิสาขา ทำไมหลานของท่าน มาด่าสาวกของเรา
ขณะนั้นภิกษุนั้นได้ลุกขึ้นประคองอัญชลิทูลว่า พระองค์ย่อมทรงทราบดี
อุปัชฌาย์ของข้าพระองค์ และนางวิสาขาหาทราบซัดไม่ พระศาสดา
จึงทรงแสดงธรรมมีกถา แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

หีนํ ชมฺมํ น เสเวยฺย,	บุคคลไม่ควรเสพธรรมที่เลว
ปมาเทน น สํวเส,	ไม่ควรอยู่ด้วยความประมาท
มิจฺจาทิฏฺฐี น เสเวยฺย,	ไม่ควรเสพความเห็นผิด
น สฺยิยา โลกฺวทุณฺโณ.	ไม่ควรเป็นผู้รุกรโลก.

๑๓๘. เรื่องพระเจ้าสุทโธทนะ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระเจ้าสุทโธทนมหาราช ในกาล
เมื่อพระองค์เสด็จไปเมืองกบิลพัสดุ์ ครั้งแรก กับภิกษุสงฆ์เป็นอันมาก
เสด็จประทับที่นิโครธาราม ทรงแสดงธรรมทำลายมานะ ของพระ
ประยูรญาติทั้งปวงแล้ว ยังฝนโบกขรพรรษาให้ตกในญาติสมาคมแล้ว
ตรัสเวสสันดรชาดก ยังสักยวงศมีพระเจ้าสุทโธทนมหาราช เป็น
ประธานให้ประสันนาการแล้ว ครั้นวันรุ่งขึ้นพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์เสด็จ
เที่ยวบิณฑบาตโดยลำดับ ฝ่ายพระเจ้าสุทโธทนมหาราช ครั้นเสด็จ
กลับแล้ว จึงรับสั่งให้ตกแต่งภัตตาหารและตั้งอาสนะไว้ เพื่อพระ
พุทธเจ้ากับพระภิกษุสงฆ์ แต่มิได้อารธนาเชิญเสด็จ ด้วยเข้าพระทัย
เสียว่า โอรสของเราไม่เสด็จมาสู่निเวศน์ของเราแล้ว จักเสด็จไปในที่ไหน
ครั้นทรงทราบว่พระศาสดา เสด็จไปเที่ยวบิณฑบาตเช่นนั้น จึงรับ
เสด็จออกมา ถวายนมัสการแล้วตรัสว่า ทำไมพ่อกมาเที่ยวบิณฑบาต
ให้บิดาขายหน้า พระศาสดาจึงตรัสว่า อาตมะอนุวัตรตามวงศ์ตระกูล
พระราชาจึงทูลถามว่า ข้อนี้เป็นวงศ์ของเราอย่างไร พระศาสดาจึง
ตรัสว่า ไม่ใช่วงศ์ของท่าน เป็นวงศ์ของอาตมะ เพราะพระพุทเจ้า
ทั้งหลายเที่ยวบิณฑบาตเช่นนี้แล้ว แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

อุตฺตฺธิฏฺเฐ นปฺปมฺหุชฺชเย,

บรพชิตไม่ควรประมาณในบิณฑ-

บาต อันตนพึงลุกขึ้นยืนรับ

ธมฺมํ สุจฺริตฺติ จเร,

บุคคลควรประพฤติธรรมให้เป็น

สุจริต

ธมฺมจารี สุขํ เสติ, ผู้ประพฤติธรรมเป็นปกติ ย่อมอยู่

เป็นสุข

อสุมี โลก ปรมฺหิ จ, ทั้งในโลกนี้ ในโลกหน้า

ธมฺมํ จเร สุจริตฺ, บุคคลควรประพฤติธรรมให้เป็น

สุจริต

น ตํ ทุจฺจริตํ จเร, ไม่ควรประพฤติธรรมนั้นให้เป็น

ทุจริต

ธมฺมจารี สุขํ เสติ, ผู้ประพฤติธรรมเป็นปกติ ย่อมอยู่

เป็นสุข

อสุมี โลก ปรมฺหิ จ. ทั้งในโลกนี้ ในโลกหน้า.

๑๓๕. เรื่องวิปัสสกิกิษุ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพวกพระวิปัสสกิกิษุ ประมาณ ๕๐๐
ได้เรียนพระกรรมฐานในสำนักพระองค์แล้ว ทูลลาไปบำเพ็ญเพียรอยู่
ในป่า ไม่อาจบรรลุคุณวิเศษ จึงดำริว่าเราจะไปทูลขอเปลี่ยนพระ-
กรรมฐานใหม่ เมื่อมาได้เห็นพยับแดดในระหว่างมรรคา จึงเจริญ
มริจิตกรรมฐานมา ในขณะที่เมื่อภิกษุเหล่านั้น เข้าไปสู่วิหาร ฝนตก
ฟองน้ำต้งขึ้นด้วยกำลังน้ำไหลแล้วแตกไป ภิกษุเหล่านั้นได้ยืนดูอยู่ที่
หน้ามุข จึงถือเอาเป็นอารมณ์ว่า แม้อัตภาพนี้ก็เช่นเดียวกันกับ
ฟองน้ำ เกิดขึ้นแล้วก็สลายไป พระศาสดาเสด็จประทับในคันธกุฎี
ทอดพระเนตรเห็นพระภิกษุเหล่านั้น จึงทรงเปล่งพระโอภาสไปประคอง
ประทับในที่เฉพาะหน้า แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

นตฺถิ สจฺจโก วิชานตฺ.

ความข้ອງใจโลกนััน ย่อมหามีแก่
ท่านผู้รู้ทั้งหลายไม.

๑๔๑. เรื่องพระสัมมชชนเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระสัมมชชนเถระ เป็นผู้ชอบ
กวาดวัดเสมอ ไม่กำหนดเวลาว่าเช้าหรือเย็น กวาดขนานไป
วันหนึ่ง เห็นพระเรวตเถระนั่งอยู่ในที่พักกลางวัน ติทานว่าภิกษุนี้ไป
มหาจีเกียจ บริโภคภัตตหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วมานั่งเฉยอยู่ ไม่
กวาดวัดวา วันหนึ่ง พระเรวตเถระ จึงให้โอวาทสั่งสอนว่า การ
กวาดวัดก็ดีอยู่แล แต่ต้องแบ่งเวลาสาธยายทวัตติงสการ เริ่มตั้งความ
สิ้นความเสื่อมในอัทภาพด้วยจึงสมควร พระสัมมชชนะก็ดำรงอยู่ใน
โอวาทของพระเรวตเถระ ไม่ช้านานก็ได้สำเร็จพระอรหันต์ ที่นั้น ๆ
ก็กลับรบกไปด้วยหยากเยื่อ พระภิกษุทั้งหลายจึงถามท่านว่าเดี๋ยวนีทำไม
จึงไม่เห็นท่านกวาดเหมือนแต่ก่อน ท่านตอบว่า แต่ก่อนเราเป็นผู้
ประมาท มาเดี๋ยวนีเราไม่ประมาทแล้ว ภิกษุทั้งหลายหาท่านว่า อวด
พระอรหัตตผล จึงทูลความนั้นแต่พระศาสดา พระองค์จึงทรงรับว่า
ท่านพูดตามเป็นจริง แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

โย จ ปุพฺพเพ ปมชฺชิตฺวา,	ก็ผู้ใดประมาทแล้วในก่อน
ปจฺจลา โส นปฺปมชฺชติ,	มาภายหลังเขาไม่ประมาทอยู่
โส อิมํ โลกํ ปภาเสติ,	ผู้นั้นจะยังโลกนี้ให้สว่างได้

๓. ทราบความตายของตนว่า เราต้องตายเป็นแน่

๔. ไม่ทราบว่า เราจักตายในเวลาใด.

ในที่สุดปัญหาข้อหนึ่ง ๆ พระศาสดาเจ้าได้ประทานสาธุการ
แล้วตรัสพระคาถานี้ (ใ้ให้นางสำเร็จโศดาปัตติผล)

อนุชฎโต อัย โลก	สัตว์โลกนี้เป็นผู้มีค
ตมุกตถ วิปสฺสติ,	น้อยคนจะเห็นแจ้งในโลกนี้
สกุโณ ชาลมุตฺโตว	น้อยคนจะไปสวรรค์ เหมือนนก
อโปโป สกุกาย คจฺจติ.	(ที่คิดข้ายของนายพราณแล้ว)
	น้อยตัวจะหลุดจากข้ายไปได้ ฉะนั้น.

๑๔๔. เรื่องตึงสภิกขุ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภภิกษุประมาณ ๓๐ รูป มีปกติอยู่ในทิส
พากันเข้าไปเฝ้าพระองค์ พระอานนทเถระได้เห็นภิกษุเหล่านั้นมาเฝ้า
ในเวลาที่จะกระทำวัตรปฏิบัติแต่พระศาสดา จึงหยุดยั้งอยู่ที่ซุ้มประตู
ด้วยคิดว่า เมื่อพระศาสดายังทรงกระทำปฏิสันถารกับด้วยภิกษุเหล่านี้
อยู่เราจักทำวัตรปฏิบัติอย่างไรได้ เมื่อเสร็จปฏิสันถารกิจแล้ว จึงเข้าไป
กระทำเถิด ครั้นพระศาสดาได้ทรงกระทำปฏิสันถารแก่ภิกษุเหล่านั้น
จึงตรัสธรรมมีกถาสาราณียธรรม พระภิกษุเหล่านั้นก็ได้บรรลุพระอรหันต์
ทั้งหมด แล้วหาไปโดยอากาศ ฝ่ายพระอานนทที่ยืนคอยอยู่ที่ซุ้มประตู
เห็นนานนัก จึงเข้าไปไม่เห็นภิกษุเหล่านั้น จึงทูลถามพระศาสดาว่า
พระภิกษุประมาณ ๓๐ รูปมาในที่นี้แล้วหายไปไหน พระเจ้าข้า. ไป

แล้วอานนท์. ไปแล้วทางไหน พระเจ้าข้า. ไปทางอากาศ อานนท์.
ก็ภิกษุเหล่านั้นเป็นพระจีณาสพหรือ พระเจ้าข้า. เอออานนท์ เธอ
ได้ฟังธรรมในสำนักเราแล้ว ถึงพระอรหันต์. ในขณะนั้นหงส์ทั้งหลาย
ได้บินมาทางอากาศ พระศาสดาจึงตรัสแก่พระอานนท์ว่า อานนท์
อิทธิบาท ๔ อันผู้ใดแลมาเจริญดีแล้ว ผู้นั้นย่อมไปได้ทางอากาศ
เหมือนหงส์ทั้งหลายขณะนั้น แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

หัตถา อาทิจุจปเต ยนฺติ,	หงส์ทั้งหลายย่อมไปในทางของ
	พระอาทิตย์
อากาเส ยนฺติ อิทธิยา	ท่านที่มีฤทธิ์ทั้งหลาย ย่อมไปใน
	อากาศด้วยฤทธิ์
นิยุยฺนติ ชีรา โลกมฺหา	ผู้มีปัญญาทั้งหลายชนะมารทั้ง
เชตุวา มารี สวาหนํ.	วาหนะแล้วย่อมออกไปจากโลก

๑๔๕. เรื่องนางจิญจมาณวิกา

พระบรมศาสดา ทรงปรารภนางจิญจมาณวิกา รับอาสาพวก
อัญญุตตถีย์ ผู้มีความศรัทธาในพระองค์ ไปแกล้งทำเป็นหญิงมีครรภ์
เอาผ้าพอกพันท้องให้ป่อง แล้วห่มผ้าสาฎกคลุมปิดไว้ เอาไม้มาตี
มือเท้าเข้าให้บวม ทำให้เป็นประจวบว่าครรภ์แก่ เข้าไปโอบพระผู้มี
พระภาคเจ้า กำลังทรงแสดงธรรมอยู่ท่ามกลางบริษัทว่า มหาสมณะ
ท่านรู้แต่เพื่ออภิมรณ ไม่รู้จักการรักษาครรภ์ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึง
ตรัสว่า คุณก่อนน้องหญิง เรากับเจ้าสองคนเท่านั้น ย่อมรู้ความจริง

และความเท็จในเรื่องนี้ นางจิณฺจมาณวิกาจึงกล่าวว่า ก็อย่างนั้นสิ มหาสมณะ ในขณะที่นั้นก็ร้อนไปถึงสมเด็จพระอินทราชา ท้าวเธอ ทรงพิจารณาดู ก็ทรงทราบโดยประจักษ์ จึงเสด็จมานมิตกายเป็น ลูกหนู กัดเชือกที่รัศมีมณฑลห้องขาดลงให้ลมพัดผ้าสาฎกที่คลุม เลิกขึ้น มหาชนได้เห็นดังนั้น ก็พากันโกรธ เข้าตีค่าจตุศร่าออกจาก วิหาร เมื่อนางจิณฺจมาณวิกาหลีกพ้นคลองพระเนตรของพระคฤดาการเจ้า ไป แผ่นดินสูบไปเกิดในอเวจีนรก พระภิกษุทั้งหลายประชุมพูดคุยกัน ถึงเรื่องนางจิณฺจมาณวิกา พระศาสดาได้เสด็จมาทรงแสดงธรรมมีกถา- มหาปทุมชาดก แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

เอกธมฺมมตีตฺตสฺส	บาปอันชนผู้ล่วงธรรมอันเอก
มฺสฺสวาทีสฺส ชนฺตฺตฺโน	(คือละสัจจะ) ไป มีปกติกกล่าวปด
วิตฺติณฺณปรโลกลสฺส	มีโลกหน้าอันสละเสียแล้ว ไม่พึงทำ
นตฺถิ ปาปํ อการียํ.	ไม่มีเลย.

๑๔๖. เรื่องอสทิสทาน

พระบรมศาสดา ทรงปรารภอสทิสทานของพระเจ้าปเสนทิโกศล ในชั้นต้นพระราชากับชาวนคร ได้กระทำทานแข่งกัน ต่างคนต่างทวีกันขึ้นไป ๆ พระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงกระทำการอันไม่เป็นวิสัยที่ชาวเมืองกระทำได้ ทรงบริจาคทรัพย์ที่กระทำในวันนั้นถึง ๑๔ โกฏิ และสิ่งของที่กำหนดราคาไม่ได้อีกมาก ครั้งนั้นมีอำมาตย์ ๒ คือกาฬอำมาตย์หนึ่ง ชุณห์อำมาตย์หนึ่ง กาฬอำมาตย์ไม่มีความเลื่อมใสในพระราช-

กุศลทานอันนั้น ส่วนชุนหอำมาตย์มีความเลื่อมใสต่อพระราชกุศล
อสทิสทาน พระศาสดาได้ทรงทราบวารจิตของอำมาตย์ทั้งสอง จึงทรง
พระดำริว่า ถ้าเราจะกระทำอนุโมทนา ให้สมควรแก่ทานของพระราช
ศิระของกาฬอำมาตย์จะพึงแตกออก ๗ เสียง ส่วนชุนหอำมาตย์จัก
ดำรงอยู่ในโศดาปัตติผล ทรงอาศัยพระกรุณาในกาฬอำมาตย์ จึงตรัส
พระคาถา ๔ บาทอนุโมทนา แล้วเสด็จกลับวิหาร พระเจ้าโกศลก็ทรง
เสียดพระทัย จึงเสด็จตามไปเฝ้า ทูลถามเหตุต่อพระศาสดา พระองค์
จึงทรงแสดงเหตุดังกล่าวมา ให้พระเจ้าโกศลทรงทราบ ท้าวเธอจึงลง
โทษกาฬอำมาตย์ให้ออกเสียดจากแวนแคว้น พระราชทานราชสมบัติให้
ชุนหอำมาตย์เสวย ๗ วัน แล้วทูลความนั้นแด่พระศาสดา พระองค์
จึงตรัสพระคาถานี้

น เว กทริยา เทวโลกั ฆนุติ,

คนตระหนี่ทั้งหลายจะไปเทวโลก

ไม่ได้เนื้อ

พาลา หเว นปปลัสนุติ ทานั,

คนพาลทั้งหลายแล ย่อมไม่-

สรรเสริญทาน

ธีโร จ ทานั อนุโมทนาโน,

ส่วนผู้มีปัญญาอนุโมทนาทานอยู่

เตเนว โส โหติ สุขิ ปรตุถ.

ท่านย่อมเป็นผู้มีสุขในโลกหน้า

เพราะเหตุอนุโมทนานั้นนั่นแล.

๑๔๗. เรื่องอนาถบิณฑิกปุตตกาละ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภบุตรของอนาถบิณฑิกเศรษฐี

มีนามว่ากาละ เป็นมิชฌาทิภูติ ไม่เดินตามรอยของเศรษฐีผู้เป็นบิดา เศรษฐีมีความปริวิตกที่จะให้นายกาละมีศรัทธาปสาทะในพระพุทธศาสนา จึงประโลมปลอมด้วยทรัพย์ว่า คุณก่อนพ่อ ถ้าเจ้าไปรักษาศูโบสถ์ฟังธรรมที่วิหารแล้ว บิดาจะให้ทรัพย์แก่เจ้า ๑๐๐ กหาปณะ นายกาละอยากได้ทรัพย์ จึงรับต่อเศรษฐี ครั้นถึงเวลาก็ไป แต่มิได้ฟังธรรม ไปซอมนอนอยู่ พอรุ่งเช้าก็กลับมา เศรษฐียินดีให้ทรัพย์ตามสัญญา วันรุ่งขึ้นเศรษฐีจึงกล่าวแก่บุตรอีกว่า ถ้าเจ้าไปฟังธรรมจามาได้เพียงบทหนึ่ง บิดาจะให้ทรัพย์แก่เจ้าพันกหาปณะ นายกาละก็รับต่อบิดา ครั้นถึงเวลาจึงไปสู่วิหาร ตั้งใจว่า ถ้าเรากำหนดธรรมได้บทหนึ่งแล้วจะกลับไป พระศาสดาจึงทรงกระทำไม่让他กำหนดได้ นายกาละก็ตั้งใจฟังโดยเคารพ ได้ดำรงอยู่ในโศคาปัตติผลในคืนวันนั้น วันรุ่งเช้า จึงกลับไปบ้าน พร้อมกับภิกษุสงฆ์มีพระพุทธองค์เป็นประธาน เศรษฐีจึงจัดการเลี้ยงดูพระภิกษุสงฆ์ เสร็จภัตกิจแล้ว ยกเอาทรัพย์พันหนึ่งมาให้แก่บุตรตามสัญญา ต่อหน้าที่นั่ง นายกาละละอายไม่รับ เศรษฐีจึงทูลเล่าเรื่องนั้นแต่ต้นถวายเป็นพระศาสดา พระองค์จึงตรัสพระคาถานี้

ปจฺพฺยา เอรฺชฺเชน	โศคาปัตติผลประเสริฐกว่าความ
สกุสฺส คมเนน วา	เป็นเอกราชในปฐพี และความ
สพฺพโลกาธิปฺเจน	ไปสวรรค์ และความเป็นอธิบดี
โศคาปัตติผลํ วรํ	ในโลกทั้งหมด.

พุทธวรรคที่ ๑๔

๑๔๘. เรื่องมารชิตา

พระบรมศาสดา ทรงปรารภนางตันทา นางอรดี นางราคา ผู้เป็นธิดาของพระยาวสวัติมาร ๆ นั้น เฝ้าราวีพระองค์มาตั้งแต่ยังเป็นมหาสัตว์ในกาลเมื่อทรงละสิริราชสมบัติ ทรงกัณฐกัณฐคร มีนายฉันทะ เป็นสหาย เสด็จออกมหาภิเนษกรรมณ์ ครั้งนั้นพระยามารยื่นที่ทวารนคร กล่าวห้ามว่าสิทธัตถกุมาร จงกลับเสียเถิด อี ๗ วัน จักรัตนะจะเกิดขึ้นแก่ท่าน ท่านจะได้เป็นพระเจ้าบรมจักรพรรดิ พระองค์จึงตรัสตอบมารว่า เราก็รู้อยู่เหมือนกัน ก็แต่เรามีได้ปรารภนาจักรพรรดิราช จำเดิมตั้งแต่นั้นมา พระยามารก็คอยแสวงหาช่องที่จะประทุษร้าย ติดตามพระมหาสัตว์เจ้าอยู่ถึง ๗ ปี ส่วนพระมหาสัตว์ ครั้นเสด็จออกบรรพชา ทรงละทุกกรกิริยาเสีย บำเพ็ญเพียรโดยชอบ ก็ได้ตรัสรู้พระปรมาภิเษกสัมโพธิญาณ ณ ควงไม้โพธิมณฑล เสด็จประทับเสวยวิมุตติสุข ณ ที่นั้นสิ้น ๗ วัน แล้วเสด็จไปประทับภายใต้ไม้ชปาลนิโครธ ไม้มุจลินท์ ไม้ราชายตนะ สถานละ ๗ วัน ๆ แล้วเสด็จกลับมาประทับภายใต้ไม้ชปาลนิโครธอีก.

สมัยนั้น พระยามารดำริว่า บัดนี้ สัตถัตถราชกุมาร ล่วงวิสัยของเราไปเสียแล้ว ก็โหม่นสเป็นทุกข์อยู่ ฝ่ายธิดาทั้งสามของพระยามาร เห็นบิดาเป็นทุกข์เช่นนั้น จึงรับอาสาบิดามาเพื่อจะกระทำพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ให้อยู่ในวิสัยของตน. ต่างคนก็นฤมิตกาย เป็นหญิงตั้งอยู่ในประณมวัยบ้าง มัชฌิมวัยบ้าง ปัจฉิมวัยบ้าง มีพรรณอันงามยิ่ง

ทูลประเล้าประโลมว่า ข้าแต่พระสมณะ หม่อมฉันทั้งสามขอถวาย
เป็นข้าบ่าเรอบาท พระศาสดาจึงทรงจับไล่มารธิดาทั้งสามนั้น แล้วจึง
ตรัสพระคาถานี้

ยสุต ชิตี นาวชียติ,   ความชนะของพระพุทธเจ้าองค์ใด
ย่อมไม่กลับแพ้กิเลส

ชิตมสุต โน ยาทิ โกจิ โลก,   กิเลสหน้อยหนึ่งในโลก ย่อม
ไปหาความชนะของท่านไม่ได้

คัม พุทฺธมนนฺตโคจร   เจ้าทั้งหลายจักนำพระพุทธเจ้า
องค์นั้น ซึ่งเป็นผู้มีโคจรไม่มีที่สุด
หาร่องรอยมิได้ ไปด้วยร่องรอย
อะไรเล่า ?

ยสุต ชาลินี วิสตุติกา   ตัณhamิข่าย มีอันชานไปใน
ตณฺหา นตุถิ กุหิณฺจึ เนตเว,   อารมณ์ต่าง ๆ ย่อมไม่มีแก่พระ-
พุทธเจ้าองค์ใด เพื่อจะนำไปใน
ภพไหน ๆ

คัม พุทฺธมนนฺตโคจร   เจ้าทั้งหลายจักนำพระพุทธเจ้า
องค์นั้น ซึ่งเป็นผู้มีโคจรไม่มี
ที่สุด หาร่องรอยมิได้ ไปด้วย
ร่องรอยอะไรเล่า.

๑๔๕. เรื่องยมกปาฏิหาริย์

พระบรมศาสดา ทรงปรารภเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายเป็นอันมาก ในกาลเมื่อพระองค์ทรงกระทำยมกปาฏิหาริย์ ที่นครสาวัตถี แล้วเสด็จขึ้นไปจำพรรษาที่ดาวดึงส์พิภพ แสดงพระอภิธรรมโปรดพระพุทธมารดา ให้ดำรงอยู่ในโศคาปัตติผล ครั้นออกพรรษาแล้ว ได้เสด็จลงจากดาวดึงส์เทวโลก สู่เมืองสังกัสสนคร ในเวลานั้น เทพยดา มนุษย์ อมนุษย์ นิกร เบื้องบนตลอดพรหมโลก เบื้องต่ำตลอดอเวจี เบื้องขวางตลอดแสนจักรวาล ได้แลเห็นกันทั้งหมด เป็นที่ยินดีของสรรพสัตว์ทั้งหลาย ลำดับนั้น พระสารีบุตรเถระจึงกราบทูลพระศาสดาเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ วันนี้ เทพยดาและมนุษย์ทั้งหลายพากันยินดีปรารภนาต่อพระองค์ พระศาสดาจึงตรัสว่า ธรรมดาพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยคุณเห็นปานฉะนี้ ย่อมเป็นที่ยินดีรักใคร่ของเทพยดาและมนุษย์ทั้งปวง แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

เย ฌานบุปฺสุตา ธีรา, ผู้มีปัญญาทั้งหลายใด ขวนขวาย
แล้วในฌาน

เนกขมฺมุปฺสเม รตา, ยินดีแล้วในธรรมเป็นที่เข้าไปประจักษ์
คือเนกขัมมะ (พระนิพพาน)

เทวา เตสํ ปิหยนฺตติ, แม่เทพยดา และมนุษย์ทั้งหลาย
ย่อมกระหึ่ม ต่อผู้มีปัญญาทั้งหลาย
นั้น

สมุพฺพุธานํ สติมตฺ, ซึ่งเป็นผู้รู้พร้อม ผู้มีสติ.

๑๕๐. เรื่องเอร์กปัตตนาคราช

พระบรมศาสดา ทรงปรารภนาคราชเอร์กปัต ในครั้งศาสนา
พระกัสสปพุทธเจ้าท่านเป็นภิกษุ เวลาใกล้จะทำกาลกิริยาเกิดวิปปฏิสาร
เดือดร้อนว่า ศีลของเราไม่บริสุทธิ์ เพราะกระทำบาปอะไรน้ำขาด
ครั้นจืดจากอัฐภาพนั้นแล้ว ได้เกิดเป็นพระยานาค มีนามว่าเอร์กปัต
มีประสงค์จะทรงความเกิดขึ้นแห่งพระพุทธเจ้า จึงผูกเพลงขับให้ธิดา
ของตน นั่งขับเหนือฟังพาน แล้วประกาศว่า ผู้ใดตอบเพลงขับได้
จะยกธิดาให้ผู้นั้นเป็นภรรยา ก็ในกาลนั้นพระศาสดาได้บังเกิดขึ้นแล้ว
ในคถก จึงประทานเพลงขับแก่อุตตรมานพให้ไปขับตอบธิดาของ
พระยานาค เมื่ออุตตรมานพกำหนดเพลงขับตอบได้แล้วก็สำเร็จโสดา-
ปัตติผล แล้วนำไปขับตอบแก่ธิดาของพระยานาค เมื่อพระยานาคได้
สดับ ก็รู้ชัดว่า บัดนี้ มีพระพุทธเจ้าบังเกิดขึ้นแล้ว ก็โสมนัสปริดา
พร้อมด้วยอุตตรมานพ เข้าไปเฝ้าถวายนมัสการแล้วยืนร้องให้ ทูล
ประวัติของตนแก่พระศาสดา พระองค์จึงตรัสพระคาถานี้

กัจโฉ มนุสสุตปฐฺฐิตาโก,	ความกลับได้อัฐภาพเป็นมนุษย์ อันสัตว์ได้โดยยาก
กัจฉํ มจฺจานชีวิทํ,	ความเป็นอยู่ของสัตว์ทั้งหลาย อันสัตว์ได้โดยยาก
กัจฉํ สทฺธมฺมุสฺสวนํ,	ความได้ฟังธรรมของสัพบุรุษ อันสัตว์ได้โดยยาก
กัจโฉ พุทฺธานมฺบุปฺปาโท.	กาลที่เกิดขึ้นแห่งพระพุทธเจ้า ทั้งหลาย อันสัตว์ได้โดยยาก.

๑๕๑. เรื่องอานันทเถระปัญหา

พระบรมศาสดา ทรงปรารภปัญหาของพระอานันทเถระ ในวัน
หนึ่ง พระอานันทเถระเจ้าเข้าไปเฝ้าทูลถามเรื่องอุโบสถของพระพุทธรเจ้า
ทั้งหลาย พระศาสดาจึงทรงแสดงว่า การทำอุโบสถของพระพุทธรเจ้า
ทั้งหลายต่างกัน ส่วนโอวาทคาถาเหมือนกันทุก ๆ พระองค์ เมื่อจะ
ทรงแสดงโอวาทคาถา จึงตรัสพระคาถานี้

สพฺพปาปสฺส อภฺรณฺ,	ความไม่กระทำความชั่วทั้งสิ้น
กุสลสฺสฺสพฺพปาตา,	ความยังกุศลให้ถึงพร้อม
สจิตฺตปริโยทปนฺ,	ความทำจิตของตนให้ผ่องใส
เอตํ พุทฺธาน สาสนฺ,	นี่เป็นคำสอนของพระพุทธรเจ้า ทั้งหลาย
ขนฺตี ปรมํ ตโป ตีติกฺขา,	ความอดทน คือ ความอดกลั้น เป็นธรรมเผาบาปอย่างยิ่ง
นิพฺพานํ ปรมํ วทนฺตี พุทฺธา	ท่านผู้รู้ทั้งหลาย ย่อมกล่าว พระนิพพานว่า เป็นธรรมอย่าง ประเสริฐ
น หิ ปพฺพชิตो ปรุพฺมานตี,	ผู้ทำร้ายผู้อื่น ไม่ถือว่าเป็นบรรพชิต ทีเดียว
สมโณ โหติ ปรี วิหฺลยฺนุโต	ผู้เบียดเบียนผู้อื่นอยู่ ไม่ชื่อว่า เป็นสมณะ

อนุปวาโท อนุปมาโต

ความไม่กล่าวร้าย และความไม่

ทำร้าย

ปาฏิโมกฺเข จ ถัมโร,

และความสำรวมในพระปาฏิโมกข์

มตฺตณฺณตฺตา จ ภตฺตสฺสมี,

และความเป็นผู้รู้ประมาณใน

ภัตตอาหาร

ปนฺนตฺถจฺ สยนาสนํ,

และที่นอนที่นั่งอันสงบ

อริจิตฺเต จ อาโยโค,

และความประกอบในอริจิต

เอตํ พุทฺธานฺ สาสนํ.

นี่ เป็นคำสอนของท่านผู้รู้ทั้งหลาย.

๑๕๒. เรื่องอนภิตกิกขุ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภกิกขุรูป ๑ ผู้ไม่ยินดีบวช อยากจะสึก พระกิกขุทั้งหลายจึงนำตัวไปเฝ้าทูลความนั้นให้ทรงทราบ พระองค์จึงตรัสถามกิกขุนั้นว่า ปัจจัยเครื่องเลี้ยงชีพของท่านผู้จะสึก มีอยู่หรือ เธอจึงทูลว่า มีกหาปณะอยู่ ๑๐๐ บิดาได้มอบสั่งน้องชายไว้ในสมัยเมื่อจะทำกาลกิริยา พระศาสดาจึงให้คำนวณกหาปณะที่จะต้องจ่ายซื้อเครื่องบริโภคนิสัย คือซื้อโค ซื้อพืช ข้าวปลุก ซื้อแอก ไร่ ซื้อจอบเสียม ซื้อมีดขวานเหล่านี้ ครั้นกิกขุนั้นคำนวณด้วยเมล็ดกรวด กหาปณะ ๑๐๐ นั้นก็ไม่พอ พระศาสดาจึงตรัสว่า ดูก่อนกิกขุ กหาปณะ

ของท่านน้อยนัก ท่านอาศัยหาปณะเหล่านี้แล้ว จักยังค้นหาให้เต็ม
อย่างไร ดังนี้แล้ว จึงตรัสมันธาตุราชชาดก ในที่สุดอดีตนิทาน
จึงตรัสพระคาถานี้

น กหาปณวสุเสน	ความอึดในกามทั้งหลายย่อมไม่มี
ติตฺติ กามสฺส วิชฺชติ,	เพราะกหาปณะ (ตกลง) ดังหาฝน
อปฺปสฺสทา ทุกฺขา กามา	กามทั้งหลาย มีรสอร่อยน้อย
	มีทุกข์มาก
อิติ วิญฺญา ย อณฺฑิโต	บัณฑิตผู้เป็นสาวกของพระสัมมา-
อปี ทิพฺเพสฺส กามสฺส	สัมพุทธเจ้ารู้ดังนี้แล้ว ท่านย่อมไม่
รตี โส นาธิจฺจนฺติ	ถึงความยินดีในกามทั้งหลาย แม้
ตณฺหุขยโรโต โหติ	เป็นของทิพย์ ย่อมเป็นผู้ยินดีแล้ว
สมฺมาสมฺพุทฺธสวาโก.	ในความสิ้นไปแห่งตัณหา.

๑๕๓. เรื่องอัคคิทัตตปุโรหิต

พระบรมศาสดา ทรงปรารภปุโรหิตาจารย์ชื่ออัคคิทัต ของ
พระเจ้าโกศล เห็นภัยในฆราวาส ละสมบัติออกบวช เป็นฤาษีอยู่ที่
ระหว่างแห่งนครอังคมคธราชฎร์ และนครกุรุราชฎร์ต่อกัน มีบุรุษ
บวชตามอัคคิทัตตดาบสนั้น ประมารหนึ่งหมื่น ในกาลครั้งนั้น พระ
ศาสดาได้ทอดพระเนตรเห็นอุปนิสัยพระอรหันตผล ของอัคคิทัตตดาบส
กับอันเตวาลิกทั้งหลาย จึงรับสั่งให้พระโมคคัลลานเถระ ไปทรมาน

ให้โอวาทแก่ดาบสเหล่านั้น พระเถระเจ้าจึงเข้าไปหาอัคคิทัตตดาบสขอ
อาศัยพักอยู่ด้วย อัคคิทัตตดาบสได้แสดงที่กองทราย อันเป็นที่อยู่
ของพระยานาคตัวหนึ่ง ให้พระเถระเจ้าๆ ได้ทราบพระยานาคนั้น
ให้ละพยอันร้าย กลับมีจิตเลื่อมใสแล้ว หมู่ฤาษีได้เห็นฤทธิ์ของพระ
โมคคัลลานเถระเช่นนั้น ก็เลื่อมใส พวกกันกระทำอัญชลีกล่าวสรรเสริญ
ในขณะนั้น พระศาสดาเจ้า ได้เสด็จมาในที่นั้น เมื่อพระเถระได้เห็น
จึงลุกขึ้นถวายนมัสการ ครั้งนั้น พวกฤาษีจึงถามพระโมคคัลลานเถระ
ว่าท่านผู้นี้ใหญ่กว่าท่านอีกหรือ พระเถระเจ้าจึงตอบว่า ใหญ่กว่าเรา
ท่านเป็นครูของเรา เราเป็นศิษย์ของท่าน พวกดาบสเหล่านั้น ก็นึก
อัศจรรย์ใจ จึงพากันประคองอัญชลีถวายนมัสการ พระศาสดาจึงรับสั่ง
ถามอัคคิทัตตดาบสว่า คุณก่อนอัคคิทัต ท่านให้โอวาทแก่สาวกของท่าน
อย่างไร อัคคิทัตจึงทูลว่า ข้าพเจ้าองค์ให้โอวาทอย่างนี้ว่า ท่านทั้งหลาย
จงถึงภูเขป่าอารามต้นไม้วัวเป็นสรณะ เมื่อท่านทั้งหลายถึงสิ่งนั้น ๆ
ว่าเป็นสรณะแล้ว จะพ้นจากทุกข์ได้ดังนี้ เมื่อพระองค์จะทรงประทาน
โอวาท จึงตรัสพระคาถานี้

พหู เว ธรรม อนุติ	มนุษย์ทั้งหลายเป็นอันมากนา
ปพุตตานิ วนานิ จ	อันภัยคุกคามแล้ว ย่อมถึงภูเขา
อารามรุกขเจตยานิ	ทั้งหลายบ้าง ป่าทั้งหลายบ้าง
มนุสฺสา ภยตฺชชิตา,	อารามและต้นไม้ที่เป็นเจดีย์ทั้ง
	หลายบ้าง ว่าเป็นสรณะ
เนตฺ โข ธรรม เขม,	นั้นแหละไม่ใช่สรณะอันเกษม

เนตํ สรณมุตมํ,	นั่นไม่ใช่สรณะอันอุดม
เนตํ สรณมามุมม,	เขาอาศัยอันนั้นเป็นสรณะแล้ว
สพฺพทุกฺขา ปมฺจุจติ,	ย่อมไม่พ้นจากทุกข์ทั้งปวงไปได้
โย จ พุทฺธลฺลจ ชมฺมลฺลจ	ส่วนว่าผู้ใด ถึงพระพุทธรด้วย
สงฺฆลฺลจ สรณํ คโต,	พระธรรมด้วย พระสงฆ์ด้วย ว่า
	เป็นสรณะแล้ว
จตุตตาริ อริยสจฺจจานิ	มาเห็นอริยสัจทั้งสี่ ด้วยปัญญา
สम्मปฺปญฺญา ย ปสฺสตี,	อันชอบ
ทุกฺขํ ทุกฺขสम्मปฺปาทํ,	คือทุกข์และตัณหาเป็นแดนเกิดขึ้น
	พร้อมแห่งทุกข์ (คือสมุทัย)
ทุกฺขสฺส จ อติกฺกมํ,	และความก้าวล่วงทุกข์ (คือนิโรธ)
อริยํ อฏฺฐงฺกิกํ มคฺคํ,	และมรรคมืองค์ ๘ อันไปจาก
	ข้าศึก
ทุกฺขุปสฺมคามินํ,	ให้ถึงพระนิพพาน เป็นที่เข้าไป
	ระงับทุกข์
เอตํ โข สรณํ เขมํ,	นี้แลเป็นสรณะอันเกษม
เอตํ สรณมุตมํ,	นี่เป็นสรณะอันอุดมของผู้นั้น
เอตํ สรณมามุมม,	ผู้นั้นอาศัยอันนี้เป็นสรณะแล้ว
สพฺพทุกฺขา ปมฺจุจติ.	ย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้.

๑๕๔. เรื่องอนันตเถรปัญหา

พระบรมศาสดา ทรงปรารภปัญหาของพระอนนตเถระ วันหนึ่ง
พระเถรเจ้า เข้าไปเฝ้าทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บุรุษ
ผู้อาชาไนยย่อมเกิดขึ้นในที่ไหน พระศาสดาจึงตรัสว่า คู่ก่อนอนนต
ขึ้นชื่อว่าบุรุษอาชาไนยแล้ว หากเกิดทั่วไปในที่ทั้งปวงไม่ ย่อมเกิดขึ้น
ในตระกูลขัตติยมหาศาล และพราหมณ์มหาศาล ตระกูลใดตระกูลหนึ่ง
ดังนี้แล จึงตรัสพระคาถานี้

ทูลโภ ปริสาขญโณ,	บุรุษอาชาไนยหาได้ยาก
น โส สพฺพุตฺต ชายติ,	ท่านย่อมไม่เกิดในที่ทั้งปวง
ยตุล โส ชายติ ธีโร,	ท่านมีปัญญาเป็นอาชาไนยนั้น เกิด
	ในตระกูลใด
ตํ กุลํ สุขเมชฺติ.	ตระกูลนั้นย่อมถึงความสุข.

๑๕๕. เรื่องสัมพหุลภิกขุ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภภิกขุเป็นอันมาก วันหนึ่ง
พระภิกษุเหล่านั้น นั่งประชุมปรารภกันว่า คู่ก่อนผู้มีอายุทั้งหลาย ใน
โลกนี้มีอะไรหนอจะเป็นสุข บางพวกกล่าวว่า ความเป็นพระราชามหา
กษัตริย์ นี้แลเป็นสุข บางพวกกล่าวว่า กามนั้นแลเป็นสุข บางพวก
กล่าวว่า การบริโภคข้าวกับ มีรสอร่อย นี้แลเป็นสุข พระศาสดา
ได้เสด็จมาในที่ประชุมนั้นแล้ว จึงตรัสพระคาถานี้

กันขึ้นว่า เพราะเหตุอะไรหนอ พระผู้มีพระภาคเจ้าจงตรัสสรรเสริญ การไหว้ศาลเจ้าอย่างนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อจะปลดเปลื้องความ สงสัยของภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น จึงได้ตรัสว่า ที่นี่เป็นเจดีย์ทอง ของ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วทรงแสดงพุทธานุภาพให้พระเจดีย์ปรากฏ แก่สายตาของประชาชน และภิกษุทั้งหลายในที่นั้น ประชาชนได้พากัน สักการะบูชาด้วยความเลื่อมใสอย่างยิ่ง พระองค์จึงทรงแสดงอนิสงส์ แห่งการบูชาด้วยสองพระคาถานี้

ปูชารहे पुष्योत्	ใคร ๆ ไม่อาจเพื่อจะนับบุญของ
पुत्रे यथि सवके	บุคคลผู้บูชาอยู่ ซึ่งท่านผู้ควรบูชา
पपुजसमतिकुण्डे	คือพระพุทธรเจ้า หรือพระสาวก
दिण्डुल्लोसप्रितुवे	ทั้งหลายด้วย, ผู้ก้าวล่วงปปัญจ-
ते ताथिसे पुष्योत्	ธรรม เครื่องเน้นซ้ำได้แล้ว ผู้
निपुपुते अकुतोये	มีความเศร้าโศก และความคร่ำ
B>न सका पुण्डु सखत्तु	ครวญอันข้ามพ้นแล้ว (หรือว่า)
อิมตตมปี เคนจิ.	ของบุคคลผู้บูชาอยู่ ซึ่งท่านผู้ควร
	บูชาเช่นนั้น นั้น ผู้นิพพานแล้ว
	ไม่มีภัยแต่ที่ไหน ๆ ด้วยการนับ
	แม้วิธีไร ๆ ก็ตาม ว่า บุญนี้มี
	ประมาณเท่านี้ ดังนี้.

สุขวรรคที่ ๑๕

๑๕๗. เรื่องการห้ามพระญาติ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพวกพระญาติวิวาทกัน ด้วยเหตุพวกกรรมกรของศักยะและโกถิยะ กระทำนาอาศัยแม่น้ำโรหิณีซึ่งอยู่ในระหว่างกรุงกบิลพัสดุ์และกรุงโกถิยะ กันทำนบแย่งน้ำทะเลาะวิวาทกัน จนเหตุอันนั้นลามปามจนถึงเจ้าชายของตน กษัตริย์ทั้ง ๒ พระนครนั้น ต่างก็ยกพยุหแสนยากร เพื่อกระทำสงครามกัน เมื่อพระศาสดาได้ทอดพระเนตรเห็น จึงเสด็จโดยนภากาศ ประทับนั่งขัดสมาธิในอากาศ ณ ท่ามกลางแม่น้ำโรหิณีนั้น พระญาติทั้งหลายได้เห็นพระองค์เช่นนั้น ก็ตั้งอาวุธถวายนมัสการ พระศาสดาจึงตรัสถามว่า คุณกรมหาราชทั้งหลาย น้ำกับกษัตริย์อย่างไหนจะมีราคามากกว่ากัน พระญาติทั้งหลายจึงทูลว่า น้ำมีราคาน้อย กษัตริย์มีค่ากำหนดมิได้ พระองค์จึงตรัสว่า ควรแล้วหรือท่านทั้งหลายอาศัยน้ำประมาณเล็กน้อยแล้วจะยังกษัตริย์มีค่ากำหนดมิได้ให้ฉิบหายเสีย แล้วทรงแสดงธรรมิกถานี้

สุสุขัม วต ชีวาม	ในมนุษย์ทั้งหลายมีเวรกัน เราไม่มี
เวรินสุ อเวริน,	มีเวร เป็นอยู่สบายดีหนอ
เวรินสุ มนุสุเสสุ	ในมนุษย์ทั้งหลายมีเวรกัน เราจึง
วิหราม อเวริน,	เป็นผู้ไม่มีเวรอยู่เถิด
สุสุขัม วต ชีวาม	ในมนุษย์ทั้งหลายเดือดร้อนกัน
อาตุเรสุ อนาคตรา,	เราไม่มีความเดือดร้อน เป็นอยู่
	สบายดีหนอ

อาตุเรสุ มนุเสสุ ในมนุษย์ทั้งหลายเดือดร้อนกัน
วิหราม อนาตุรา, เราจึงเป็นผู้ไม่มีความเดือดร้อนอยู่
เกิด.

สุสุขัม วต ชีวาม ในมนุษย์ทั้งหลายชวนชวายนกัน
อุสุสุเกสุ อนุสุสุกา, เราไม่ต้องชวนชวายเป็นอยู่สบายดี
หนอ

อุสุสุเกสุ มนุเสสุ ในมนุษย์ทั้งหลายชวนชวายนกัน
วิหราม อนุสุสุกา. เราจึงเป็นผู้ไม่มีความชวนชวายนอยู่
เกิด.

๑๕๘. เรื่องมาร

พระบรมศาสดา ทรงปรารภมาร ในกาลเมื่อพระองค์เสด็จเข้าไปสู่พราหมณคาม เพื่อบิณฑบาต ครั้งนั้น มารเข้าไปสิงในสตรีระของชาวบ้าน ไม่ให้พระศาสดาได้บิณฑบาต แล้วกล่าวถ้อยคำเย้ยพระองค์ว่า พระสมณะ ท่านไม่ได้อาหารบ้างหรือ เมื่อท่านไม่ได้อาหารฉันมิหิวหรือ พระองค์จึงตรัสตอบมารว่า ดูกรมาร ถึงเราไม่ได้อาหาร เราก็มีปิตุสุขเป็นอาหาร เหมือนอากัสสรพรหม ฉะนั้นแล้ว จึงตรัสพระคาถานี้

สุสุขัม วต ชีวาม กิโลสเครื่องกังวลย่อมไม่มี แก่เรา
เยสนุโน นตฺถิ กิณฺจณฺ, ทั้งหลายใด เราทั้งหลายนั้น เป็น
อยู่สบายดีหนอ

ปีติภุกขา ภวิสฺสาม, เราทั้งหลาย จักเป็นผู้มีปีติเป็นภักษา
เทวา อาภิสฺสุธา ยถา. เหมือนหมู่เทพดาชั้นพวกอภิสฺสร
จะนั้น.

๑๕๘. เรื่องโกศลราชปราชัย

พระบรมศาสดา ทรงปรารภความปราชัยของพระเจ้าโกศล
เหตุเบื้องต้นว่า พระเจ้าโกศลนั้น ทรงอาศัยกาลิกคาม กระทำยุทธ
สงครามกับพระเจ้าอชาตศัตรู ผู้เป็นพระราชภาคิไนย พระเจ้าอชาตศัตรู
ยังพระเจ้าโกศลให้ปราชัยถึง ๓ ครั้ง ในครั้งที่ ๓ พระเจ้าโกศลทรง
ดำริว่า เราไม่อาจเพื่อจะยังทหารก็มีปากยังไม่สิ้นกลืนน้ำนมให้ปราชัยได้
จะอยู่ไปทำไม ตามเสียดึกว่า เมื่อทรงดำรินี้แล้ว ก็มีได้เสวยพระ
กระยาหาร บรรทมเหนือพระแท่นมัญจาอาสน์ พระภิกษุทั้งหลาย
ทราบความนั้นแล้ว จึงเข้าเฝ้าทูลพระศาสดา พระองค์จึงตรัส
พระคาถานี้

ขยฺ เวรํ ปสวติ,	บุคคลผู้ชนะย่อมประสพเวร
ทุกขํ เสติ ปราชิต,	ผู้แพ้ย่อมอยู่เป็นทุกข์
อุปสนฺนตฺต สฺขํ เสติ	ผู้เข้าไปละความชนะ และความ
हितฺวา ขยปราชยฺ.	แพ้แล้ว สงบอยู่ ย่อมอยู่เป็นสุข.

๑๖๐. เรื่องอัญญตรกุลทวาริกา

พระบรมศาสดา ทรงปรารภนางกุมาริกาคนหนึ่ง มารดาบิดา
ของนาง กระทำการอวาหมงคล จึงเชิญพระศาสดา พร้อมด้วย
ภิกษุสงฆ์ เสด็จไปในการมงคลนั้น นางกุมาริกานั้นเป็นหญิงกำลังสาว
ได้กระทำการทั้งหลาย มีการกรอน้ำถวายพระภิกษุเป็นต้น เดินไป
เดินมาอยู่ ส่วนชายผู้จะเป็นสามี ได้ยืมแลดูนางนั้น เกิดความ
กำหนัดขึ้น ให้มีคมนไป ไม่เป็นอันที่จะปฏิบัติพระพุทธเจ้าและ
พระสงฆ์ คิดอยู่แต่ว่าเราจะประเล้าประโลมนาง พระศาสดาทรง
ทราบอัชฌาสัยของชายนั้นแล้ว จึงทรงกระทำไม่ให้ชายนั้นเห็นนาง
แล้วทรงแสดงธรรมีกถา ตรัสพระคาถานี้ (ให้บ่าวสาวคู่กันสำเร็จ
โศดาปัตติผล)

นตุถิ รากสโม อตุถิ,	ไฟที่เสมอด้วยรากะย่อมไม่มี
นตุถิ โทสสโม กถิ,	โทษที่เสมอด้วยโทษะไม่มี
นตุถิ ขนุทธมา ทุกุขา,	ทุกข์ทั้งหลายที่เสมอด้วยขันธย่อม ไม่มี
นตุถิ สนุติปริ สุกุ.	สุขที่ยิ่งกว่าความสงบไปย่อมไม่มี.

๑๖๑. เรื่องอัญญตรอุบาสก

พระบรมศาสดา ทรงปรารภอุบาสกคนหนึ่ง เป็นมนุษย์ทุกคตะ
ชาวเมืองอาฬวี พระองค์ได้ทอดพระเนตรเห็นอุปนิสัยโศดาปัตติผล
จึงเสด็จไปเมืองอาฬวีนั้น กับภิกษุสงฆ์ประมาณ ๕๐๐ ชาวเมืองได้

พริกพร้อมกันจัดการรับเสด็จ ตกแต่งภัตตาหารถวาย เวลานั้นบุรุษ
ทุกคนจะมัวไปเที่ยวตามโคอยู่ ครั้นได้แล้วก็มาสู่ที่สมาคมอันนั้น พระ
ศาสดาจึงรับสั่งให้ทานไวยวัจกร จัดอาหารให้ทุกคนนั้นบริโภคน
บรรเทาความหิวแล้ว จึงตรัสอนุப்புพิกถาประกาศจตุราริยสัง เมื่อ
จบเทศนา บุรุษทุกคนได้ดำรงอยู่ในโศคาปัตติผล พระภิกษุทั้งหลาย
ที่ตามเสด็จไป จึงพูดปรารภกันถึงเรื่องนั้น พระองค์จึงทรงแสดง
ธรรมมีกถา แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

ขิมจจมา ปรมมา โรคา,	ความหิวเป็นโรคอย่างยิ่ง
สงฺขารา ปรมมา ทุกฺขา,	สังขารทั้งหลายเป็นทุกข์อย่างยิ่ง
เอตํ ฌตฺวา ยถาภูตํ	การทราบเนื้อความนั้นตามเป็นจริง
นิพฺพานํ ปรมํ สฺวํ.	แล้ว ดับเสียได้ เป็นสุขอย่างยิ่ง.

๑๖๒. เรื่องพระเจ้าปเสนทิโกศล

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระเจ้าปเสนทิโกศล แต่ก่อนมี
พระกายอันอืดอืดไม่ผาสุก เพราะโทษเสวยมาก ครั้นได้สดับพุทธภาษิต
ติโทษของการที่บริโภคมาก สรรเสริญคุณของการรู้จักประมาณ พระ
องค์จึงทรงลดพระกระยาหาร เสวยแต่พอเหมาะ ตั้งแต่นั้นก็ทรงพระ
สำราญ มีพระกายอันคล่องแคล่วสละสลวย แต่ก่อนพระองค์ได้กระทำ
สงครามกับพระเจ้าอชาตศัตรู บัดนี้เรียบร้อยเป็นไมตรีกัน และได้
พระราชทานนางวิจิตรกุมารีราชธิดา แก่พระเจ้าอชาตศัตรู แก้วมณี
ของเก่า เป็นของพระเจ้ากุสราชตกมาเป็นของพระองค์แล้วหายไป

บัดนี้ได้กลับคืนมาอยู่อย่างเดิม พระองค์มีพระราชประสงค์จะเกี่ยวดองกับพระศาสดา จึงให้ขอศักราชธิดา ได้นางวาสกขัตติยา ของมหานามศักราช มาเป็นมเหสี เพื่อเป็นทางวิสาสะกับพระสาวกทั้งหลาย ท้าวเธอทรงอาศัยเหตุเหล่านี้ ทรงสำราญราชหฤทัย จึงเสด็จเข้าไปเฝ้าทูลความนี้แด่พระศาสดา พระองค์จึงตรัสพระคาถานี้

อาโรคฺยุปรมา ลาภา,	ลาภอย่างยิ่งคือความเป็นผู้ไม่มีโรค
สนฺตุฏฺฐจิปรมฺ ฌนฺ,	ทรัพย์อย่างยิ่งคือสันโดษ
วิสุตาปรมา ฌาติ,	ญาติอย่างยิ่งคือความคุ้นเคยกัน
นิพฺพานํ ปรมฺ สุขํ.	สุขอย่างยิ่งคือพระนิพพาน.

๑๖๓. เรื่องพระติสสเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระติสสเถระ ในกาลเมื่อพระองค์ทรงปลงพระชนมายุสังขาร จะเสด็จดับขันธปรินิพพานในวันวิสาขบูชาครั้งนั้น พระภิกษุทั้งหลาย พวกกันสลัดใจมิได้ละที่เฝ้าประชุมปรึกษากันเป็นพวก ๆ แต่พระติสสเถระ มิได้เข้าประชุมปรึกษาในภิกษุพวกนั้น ๆ มาดำริว่า เราจะบำเพ็ญเพียรให้สำเร็จพระอรหัต แต่เมื่อพระศาสดายังดำรงพระชนม์อยู่เถิก. ครั้นท่านคิดดังนี้แล้ว ก็หลีกไปบำเพ็ญสมณธรรมอยู่แต่ผู้เดียว พระภิกษุทั้งหลายหาท่านว่าไม่มีความจงรักภักดีในพระศาสดา จึงนำความนั้นขึ้นกราบทูล พระองค์จึงรับสั่งให้หาตัวมาแล้วตรัสถาม ท่านก็ทูลความดำริของตนให้ทรงทราบ จึงประทาน

สาธุการให้พระภิกษุทั้งหลายถือเอาเป็นตัวอย่าง แล้วทรงสรรเสริญ
ชัมมานุชัมมปฏิบัติ แล้วตรัสพระคาถานี้ (ให้พระเถระสำเร็จพระอรหัต)

ปวิเวอร์ถ์ ปีตุวา,	บุคคลที่ดื่มรสที่เกิดแต่วิเวก
รถ์ อุปสมตฺส จ.	และรศธรรมเป็นที่เข้าไปประจับ
นิทฺทโร โหติ นิปฺปาโร	ดื่มรสปีติอันเกิดแต่ธรรม ย่อม
ชฺมฺมปีติรถ์ ปีว.	เป็นผู้ไม่มีความกระวนกระวาย
	ไม่มีความเศร้าหมอง.

๑๖๔. เรื่องสักกะ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภท้าวสักกเทวราช ในกาลเมื่อ
พระองค์ทรงปลงพระอายุสังขารแล้ว ได้ประจวรโลหิตปกข์ขันทิกาพาธ
(อาเจียนโลหิต) ครั้งนั้นท้าวโกสิย้อมรินทราธิราชเสด็จมากระทำ
พุทธคิลานุปฏฐาก เวลาเมื่อจะเชิญภาชนะพระบังคนไป ได้วางบน
พระเศียรมิได้ทรงรังเกียจ แม้แต่สยิวพระพักตร์ก็มีได้มี ครั้นหาย
ประจวนแล้วก็เสด็จกลับเทวโลก พระภิกษุทั้งหลาย ประชุมกันพูด
สรรเสริญท้าวสักกะ พระศาสดาได้เสด็จมาในที่ประชุมนั้นแล้วตรัสว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย การที่ท้าวสักกะกระทำเช่นนั้น ไม่อัสจรรย เพราะ
เราได้กระทำให้เขอบรรลุโสดาปัตติผล เปลี่ยนอตภาพแก่เป็นอตภาพ
หนุ่ม แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

สาธุ ทสฺสนมรียานํ,	การได้พบเห็นพระอริยเจ้าทั้งหลาย
	เป็นความดี

สนุนิวาโส สทา สุโข,
การได้อยู่ร่วมกับท่าน เป็น สุข
ทุกเมื่อ

อทสุสเนน พาธานัน
คนพึงเป็นผู้มีสุขเป็นนิตย์ได้เพราะ
นิจฺจเมว สุขี ลียา,
อันไม่พบเห็นคนพาลทั้งหลาย
พาลสงฺกตจาริ หิ,
จริงอยู่ ผู้ที่ประพฤติระคนไปด้วย
ชนพาล

ทิมมทฺชาน โสจติ,
ย่อมเสร้าโศกตลอดกาลช้านาน
ทฺกุโข พาเลหิ สฺวาโส
ความอยู่ร่วมกับคนพาลทั้งหลาย
อมิตฺเตเนว สพฺพทา,
ย่อมให้เกิดทุกข์ ในกาลทุกเมื่อ
เช่นเดียวกับอยู่ร่วมศัตรูฉะนั้น

ธีโร จ สุขสฺวาโส,
ส่วนผู้มีปัญญามีอันอยู่ร่วมกันเป็นสุข
ฉาตีนว สมากโม,
คงความมาพร้อมมูล แห่งญาติ
ทั้งหลาย

ตสุมา หิ,
เพราะเหตุนั้นแล
ธีรณฺจ ปญฺณณฺจ พหุสฺสุตณฺจ
คนควรคบ ท่านที่เป็นปราชญ์
โรรยหสิลํ วตฺตนฺตมริยํ
รอบรู้ ได้รับฟังมากแล้ว มี
ตํ ตาทิสํ สปุปริสํ สุเมธํ
ปกติน่ารักจะไป มีวัตร (จริยาอันดี)
ภเชถ นกฺขตฺตปลวํ จนิตีมา.
ไกลจากกิเลส เป็นสัปปบุรุษและ
มีปัญญาดีเช่นนั้น ๆ ไว้ เหมือน
พระจันทร์คบทางแห่งนักษัตร
ฉะนั้น.

ปิยวรรคที่ ๑๖

๑๖๕. เรื่องตโยบรรพชิต

พระบรมศาสดา ทรงปรารภบรรพชิต ๓ รูป เรื่องเบื้องต้นว่า
ตระกูลหนึ่ง ๓ คน คือ บิดา ๑ มารดา ๑ บุตร ๑ บุตรมีความ
เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา วิงวอนมารดาบิดาของบวช มารดาบิดา
ไม่ยอม บุตรจึงหนีไปบวช บิดาไปเที่ยวตามพบบวชเสียแล้ว ด้วย
อำนาจความรักบุตร ก็เลยบวชเสียบ้าง ฝ่ายมารดาเห็นสามีและบุตร
บวชเสียทั้ง ๒ คน ก็ไปบวชในสำนักภิกษุณีบ้าง ครั้นบวชแล้ว
เฝ้าแต่สนทนากันทุกเช้าเย็น ไม่อาจพราดจากกันได้ พระศาสดา
ทรงทราบ รับสั่งให้หาตัวมาชำระ แล้วทรงแสดงธรรมมีกถา ตรัส
พระคาถานี้ (ครั้นจบเทศนาพากันลึกละเหี่ยทั้ง ๓ รูป)

อโยเค ยุลุขมตุทานัน,   บุคคลประกอบตนอยู่ในกรรมอัน

ไม่ควร

โยคตุมิลฺลจ อโยชย,   และไม่ประกอบอยู่ในกรรมอันควร

อตุถึ หิตฺวา ปิยฺคฺคาหี,   ละสิ่งที่เป็นประโยชน์เสียแล้ว ถือ

ตามชอบใจ

ปีเหตฺตฺตานุโยคินัน,   (ภายหลัง) ย่อมอยากเป็นเหมือน

ชนที่ประกอบตนไว้ในกรรมอัน

ควร

เสด็จไปที่เรือนของกุกุมพินันท์ ทรงแสดงธรรมมีกถาเครื่องระงับโศก
แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

ปิยโต ชายเต โสโก, ความโศกย่อมเกิดแต่อารมณ์เป็นที่รัก

ปิยโต ชายเต ภัย, ภัยย่อมเกิดแต่อารมณ์เป็นที่รัก

ปิยโต วิปฺมุตฺตสฺส ความโศกไม่มีอยู่ แก่ผู้พ้นแล้ว

นตฺถิ โสโก กุโธ ภัย. จากอารมณ์เป็นที่รัก ภัยจักมีมาแต่ที่ไหน.

๑๖๗. เรื่องนางวิสาขาอุบาสิกา

พระบรมศาสดา ทรงปรารภนางวิสาขาอุบาสิกา ตั้งนางสุทัตตี ซึ่งเป็นธิดาของบุตร ให้กระทำไวยาจักรแก่ภิกษุสงฆ์ ที่เรือนแทนตัว ครั้นนางสุทัตตีทำกาลกิริยาลง นางวิสาขาไม่อาจเพื่อจะกลั้นต่อความโศก จึงร้องให้ไปเฝ้าพระศาสดา พระองค์จึงทรงแสดงธรรมมีกถาเครื่องระงับโศก แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

เปมโต ชายเต โสโก, ความโศกย่อมเกิดแต่ความรัก

เปมโต ชายเต ภัย, ภัยย่อมเกิดแต่ความรัก

เปมโต วิปฺมุตฺตสฺส ความโศกไม่มีอยู่แก่ผู้พ้นแล้วจาก

นตฺถิ โสโก กุโธ ภัย. ความรัก ภัยจักมีมาแต่ที่ไหน.

๑๖๘. เรื่องลิจนวิ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพวกกษัตริย์ลิจนวิ ระดับประคา
องค์ด้วยเครื่องสรรพากรณวิภูสิตวิจิตรบรรจงต่าง ๆ อย่างประหนึ่ง
เทพดาในดาวดึงส์พิภพ เสด็จประพาสราชอาณาจักรชอุทยาน เกิดแย่งหญิง
นครโสเภณีคนหนึ่ง ถึงกับประหัตประหารซึ่งกันและกัน ให้โลหิต
เป็นไปคุดจวน้ำในนที ครั้งนั้น พระศาสดาพร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์
เสด็จเที่ยวไปบิณฑบาตในเมืองเวสาลี ทอดพระเนตรเห็นแล้ว จึง
ตรัสพระคาถานี้

รติยา ชายเต โสโก.	ความโศกย่อมเกิดแต่ความยินดี
รติยา ชายเต ภัย,	ภัยย่อมเกิดแต่ความยินดี
รติยา วิปฺปมุตฺตสฺส	ความโศกไม่มีอยู่แก่ผู้พ้นแล้วจาก
นตฺถิ โสโก กุโธ ภัย.	ความยินดี ภัยจักมีมาแต่ที่ไหน.

๑๖๙. เรื่องอนิตถิกันธกุมาร

พระบรมศาสดา ทรงปรารภอนิตถิกันธกุมาร ผู้จุติจากพรหมโลก
มาเกิดในตระกูลมั่งคั่ง ในเมืองสาวัตถี ตั้งแต่วันเกิดมา ไม่ปรารถนา
ให้สตรีจับต้อง ถ้าสตรีไปจับต้อง ก็ร้องไห้ เมื่อนางนมจะให้รับ
ประทานนม ต้องเอาผ้ารองเสียบก่อนจึงจะอุ้มได้ ครั้นเจริญวัยขึ้น
ก็ไม่ปรารถนาด้วยสตรี มารดาบิดาจึงวอนให้มีภรรยา อนิตถิกันธ-
กุมาร จึงให้ช่างทำรูปสตรีแล้วด้วยทองคำ แล้วกล่าวแก่มารดาบิดาว่า

ถ้าสตรีมีรูปพรรณเช่นนี้ จึงจะยอมมีภรรยา มารดาบิดาก็ให้คนเที่ยว
สืบเสาะแสวงหาในนานาประเทศ ได้พบสตรีหนึ่ง ในสาคลนคร มี
รูปพรรณงามกว่ารูปทองนั้นอีก ก็นำความนั้นมาบอกแก่มารดาบิดา
ของอนิตถิคันธกุมาร ๆ จึงส่งคนให้ไปขอร้องแล้วนำมา สตรีนั้นได้ทำ
กาลกิริยาเสียในกลางทาง อนิตถิคันธกุมารได้ทราบเช่นนั้น ก็มี
ความโศกเศร้าเป็นกำลัง พระศาสดาได้ทอดพระเนตรเห็นอุปนิสัย
โศดาปัตติผลของกุมาร จึงเสด็จไปแสดงธรรมมีกถาเครื่องระงับโศก
แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

กามโต ชายเต โสโก,	ความโศกย่อมเกิดแต่ความใคร่
กามโต ชายเต ภย,	ภัยย่อมเกิดแต่ความใคร่
กามโต วิปฺปมุตฺตสฺส	ความโศกไม่มีแก่ผู้พ้นแล้วจาก
นตฺถิ โสโก กุโต ภย.	ความใคร่ ภัยจักมีมาแต่ที่ไหน.

๑๗๐. เรื่องอัญญตรพราหมณ์

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพราหมณ์มีจชาติภูมิผู้หนึ่ง ไป
ทำนาอยู่ที่แห่งหนึ่ง พระองค์ได้ทอดพระเนตรเห็นอุปนิสัยโศดา-
ปัตติผลของแก จึงได้เสด็จไปปราศรัยด้วยเนื่อง ๆ จนตาแก่พอใจ
นับถือเป็นสหาย กล่าวว่ พระโคดมผู้เจริญ ถ้าเราได้ข้าวปลาบริบูรณ์
แล้ว จะแบ่งให้สหายบ้าง ในคืนวันหนึ่งฝนตกใหญ่ ทำลายล้างข้าว
ของแกเสียหายหมด เวลาเช้าแก่ได้ไปเห็น ก็เสียใจ มีความเศร้าโศกเป็น

กำลัง พระศาสดาจึงได้เสด็จไปที่บ้านของแก ทรงแสดงธรรมมีกถา
เครื่องระงับโศก แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

ตณฺหยา ชายเต โสโก,	ความโศกย่อมเกิดแต่ตัณหา
ตณฺหยา ชายเต ภยฺ,	ภัยย่อมเกิดแต่ตัณหา
ตณฺหยา วิปฺปมุตฺตสฺส	ความโศกย่อมไม่มีอยู่แก่ผู้พ้นแล้ว
นคฺคฺติ โสโก กุโธ ภยฺ.	จากตัณหา ภัยจักมีมาแน่ที่ไหน.

๑๗๑. เรื่องปัญจสททารก

พระบรมศาสดา ทรงปรารภทารก ๕๐๐ คน ชวนกันไปเที่ยว
เล่นในสวนในวันมหรสพ ได้พบพระศาสดา กับพระภิกษุสงฆ์ใน
กลางทาง ครั้นแลเห็นพระมหากัสสปเถระ ก็มีความเลื่อมใสถวาย
ขนมของตน ๆ แก่พระเถระเจ้า พระภิกษุทั้งหลายพากันติเตียนว่าทารก
เหล่านั้น ทำบุญเพราะเห็นแก่หน้า พระศาสดาจึงได้ทรงแสดง
ธรรมมีกถา แล้วตรัสพระคาถานี้ (ให้กุมารเหล่านั้นสำเร็จโศคาปัตติผล)

สีทสฺสณสมฺปนฺนํ	ชนยอมทำท่านผู้ประกอบศีล และ
ธมฺมฏฺฐํ สจฺจวาทีนํ	ความเห็นชอบ ดำรงอยู่ในธรรม
อตุตฺตโน กมฺมกุพฺพานํ	กล่าวจริงเป็นปกติ ทำกรรมของ
ตํ ชโน กุรุเต ปิยฺ.	ตน (คือไตรสิกขา) ให้เป็นที่รัก.

๑๗๒. เรื่องพระอนาคามีเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระอนาคามีเถระรูปหนึ่ง พวกศิษย์
ถามถึงคุณวิเศษที่มีอยู่ในท่าน พระเถระละอายด้วยคิดว่า แม้มฤตทัสถ์
ก็สำเร็จอนาคามีผลได้ เมื่อเราได้พระอรหันต์แล้ว จึงจะบอกแก่พวก
ศิษย์ต่อภายหลัง พระเถระเจ้ายังไม่ทันบอก ได้กาลกิริยาเสียก่อน
แล้วไปเกิดในสุทธาวาสเทวโลก พวกศิษย์จึงร้องให้ไปเฝ้าพระศาสดา
พระองค์จึงทรงแสดงธรรมมีกถาเครื่องระงับโศก เมื่อจะทรงแสดง
สัมปรายภพของพระเถระ จึงตรัสพระคาถานี้ (ให้ภิกษุเหล่านั้นสำเร็จ
โศคาปัตติผล)

ฉนฺทชาโต อนกฺขาเต,

คนใดมีฉันทะเกิดแล้วในพระ
นิพพานที่ใคร ๆ กล่าวไม่ได้ (ว่า
อย่างไร)

มนสา จ สุญฺญํ สฺย,

และเป็นผู้มีอันใจ (คือมรรคจิต
ผลจิตเบื้องต้น) ถูกต้องแล้ว

กามสฺส อปฺปฏิพทฺชจฺจโต,

มีจิต ไม่ปฏิบัติพทฺชในกามทั้งหลาย

อุทฺธโรโตติ วุจฺจติ.

เราข่อมเรียกคนนั้นว่า ผู้มีกระแส
ในเบื้องบน.

๑๗๓. เรื่องนันทิยะ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภนันทิยบุรุษ เป็นบุตรในตระกูล
ที่มีศรัทธาในพระศาสนา เขาเป็นอนุชาตบุตร ดำเนินตามมารดาบิดา
ครั้งมารดาบิดาทำกาลกิริยาไปแล้ว ก็ได้เป็นมหาทานบดี ถวายทาน
แก่พระภิกษุสงฆ์ และให้ทานแก่คนยากจนอนาถา แล้วได้สร้างศาลา
๔ มุข ๔ ห้อง ที่ป่าอิสิปตนมหาวิหาร พร้อมด้วยเครื่องสำหรับเสนา-
สนะ เสร็จแล้วถวายแก่สงฆ์ มีพระพุทธรูปเจ้าเป็นประธาน หลังน้ำ
ทักษิณาทก ให้ตกลงเหนือฝ่าพระหัตถ์ของพระตถาคตเจ้า ขณะนั้น
ทิพยปราสาทแล้วด้วยแก้ว ๗ ประการ ใหญ่ ๑๒ โยชน์ สูง ๑๐๐ โยชน์
พร้อมด้วยหมู่เทพธิดา ก็เกิดขึ้นในเทวโลก วันหนึ่งพระมหา
โมคคัลลานเถระ ได้เที่ยวจาริกไปในเทวโลก เห็นทิพยปราสาทนั้น
ถึงถามเทพบุตรทั้งหลายว่า นั่นทิพยปราสาทของใคร เทพบุตรจึง
เรียนว่าของนันทิยะ ฝ่ายหมูนางเทพธิดา ซึ่งเฝ้าคอยอยู่ที่ปราสาทนั้น
จึงส่งพระโมคคัลลานเถระ ให้ช่วยบอกนันทิยะ รับมาเกิดในที่นี้โดยเร็ว
เถิด ครั้นพระโมคคัลลานเถระกลับจากเทวโลกแล้ว จึงมาเฝ้าทูล
ความนั้นแก่พระศาสดา พระองค์จึงตรัสพระคาถานี้

จิรปุปวาสิ ปุริสั	ญาติและมิตรสหายผู้มีใจดีทั้งหลาย
ทูโรโต โสตุถิมาคตัม	ย่อมยินดีบุรุษผู้ที่อยู่แรมนาน ถึง
ฉวาตี มิตตุตา สุหชชชา จ	ความสวัสดิมาแล้วแต่ที่ไกลฉันใด
อภินนุทนต์ อาคตัม,	

ตถเว กตปุณฺณมฺปี

อสุมา โลกา ปรี คตํ

ปุณฺณานิ ปฏิกุคฺคณฺหฺนฺติ

ปิยํ ฌาตีว อาคตํ.

แม้บุญทั้งหลาย ย่อมรับรองผู้มี

บุญอันทำแล้วไปจากโลกนี้สู่โลก

หน้า เหมือนญาติทั้งหลายรับรอง

ญาติอันเป็นที่รักมาแล้ว ฉะนั้น.

โกธวรรคที่ ๑๗

๑๗๔. เรื่องนางโรหิณีขัดตียกัญญา

พระบรมศาสดา ทรงปรารภนางกษัตริย์โรหิณี เป็นกนิษฐภคินี
ของพระอนุรุทธเถระ เป็นโรคเรื้อนมีความละเอียด คอยซ่อนองค์
ไม่ให้ใครเห็น พระอนุรุทธเถระ ไปแนะนำให้บริจาคเครื่องประดับ
ออกสร้างศาลา สำหรับนั่งอาศัย โรคนั้นจะได้หาย นางก็กระทำตาม
ครั้นสร้างเสร็จแล้วจึงนิมนต์พระภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน
ถวายภัตตาหารเป็นการฉลอง พระผู้มีพระภาค รั้งสั่งให้หานางโรหิณี
ออกมาแล้ว ตรัสเทศนาบุรพกรรมในครั้งอดีตกาล นางโรหิณีนั่ง
ได้เป็นอัครมเหสีของพระเจ้าพาราณสี มีความริษยาในนางสนมคนหนึ่ง
คิดจะทำให้เสียโฉม จึงเอาหมามู้อยู่ไปเกาะไว้บนที่นั่งที่นอนของนาง
แล้วด้วยที่สรีระของนาง ทำประหนึ่งว่าล้อเล่น นางสนมนั้นก็คัน
เกาเป็นปุ่มปมไป ด้วยกรรมอันนั้นตามให้ผล นางโรหิณีจึงเป็น
โรคเรื้อน ในที่สุดอดีตนิทาน จึงตรัสพระคาถานี้

โกธฺ ขเห วิปฺปชฺเหยยฺ มานํ,

คนควรละความโกรธ ควรละ

ความมานะ

ลํโยชนํ สพฺพมตฺตฺกฺกเมยฺย,

ควรลวงหลีกสังโยชน์ทั้งปวงเสีย

ตํ นามรูปสฺมฺมุติมฺสขฺชฺมานํ

ทุกข์ทั้งหลาย ย่อมไม่ติดตามผู้

อภิญฺจนํ นานุปฺตฺนฺตฺติ ทฺกุขฺขา.

ไม่เกี่ยวข้องอยู่ในนามและรูป ผู้
ไม่มีกิเลสเครื่องกังวลนั้น.

๑๗๕. เรื่องอัญญตรภิกษุ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภภิกษุรูปหนึ่ง ในกาลเมื่อพระองค์
ยังไม่ทรงบัญญัติสิกขาบท ห้ามการทำลายต้นไม้ ภิกษุนั้นจะใคร่ทำ
เสนาสนะ เห็นต้นไม้ต้นหนึ่งเป็นที่ชอบใจ ปรารถนาเพื่อจะตัด มี
เทวดาลูกอ่อนองค์หนึ่ง อาศัยอยู่ที่ต้นไม้ นั้น มาวิงวอนไม่ให้เธอตัด
ภิกษุนั้นก็มีได้ฟัง จึงตัดจนมีคไปฟันถูกแขนลูกเทวดาขาด เทวดานั้น
โกรธเป็นกำลัง คิดจะฆ่าภิกษุนั้นเสีย แล้วกลับมีสติยังคิดว่าภิกษุนี
เป็นผู้มีศีล ถ้าเราจะฆ่าให้ตาย ก็จะต้องไปทนทุกข์ในอบาย แม้
เทวดาทั้งหลายอื่น ก็จะเอาอย่าง อนึ่งเธอก็เป็นผู้มีเจ้าของ ควรเรา
จะไปฟ้อง คิดแล้วก็ร้องให้ไปเฝ้าพระศาสดา ทูลความนั้นแก่พระองค์
พระศาสดาทรงแสดงธรรมมีกถา แล้วตรัสพระคาถานี้ (ให้เทวดานั้น
สำเร็จโศคาปัตติผล แล้วทรงประทานต้นไม้เคียงพระคันธกุฎีให้อยู่)

โย เว อูปตติ โกธ
รณิ ฆนตุว ชาเรย,
ตมहि สารถิ พุริมิ,
รสุมิคคาโห อิตโร ชโน.

ผู้ใดแล ข่มความโกรธที่เกิดขึ้น
เหมือนคนห้ามรถกำลังแล่นอยู่ได้
เราเรียกผู้นั้นว่าเป็นสารถิ
ชนนอกจากนี้เป็นผู้ถือบังเหียน
(ไม่ใช่สารถิ).

๑๗๖. เรื่องนางอุตตราอุบาสิกา

พระบรมศาสดา ทรงปรารภนางอุตตราอุบาสิกา ผู้เป็นโสดาบัน เป็นธิดาของปุลณเศรษฐี ได้บุตรของราชคฤหเศรษฐีเป็นสามี ตระกูลของสามีนั้น เป็นมิจนาคิภูติ นางอุตตราไม่ได้เพื่อจะบริจาคนาน แต่ภิกษุสงฆ์ตามปรารภนา จึงไปจ้างนางสิริมาซึ่งเป็นหญิงนครโสเภณี มาอยู่กับสามีของตน ได้หลีกออกกระทำการกุศลตามปรารภนา ส่วนนางสิริมานั้น มีจิตกำริบคิดจะแย่งที่แม่เรือน ได้ประทุษร้ายในนางอุตตราต่าง ๆ แต่นางอุตตรานั้นไม่โกรธ ภายหลังนางสิริมา รู้สึกโทษของตน จึงเข้าไปขอโทษนางอุตตรา ๆ ก็นำตัวไปเฝ้าพระศาสดา ทูลความนั้นให้ทรงทราบ พระองค์จึงทรงแสดงธรรมมีกถาแล้วตรัสพระภาษานี้ (ให้นางสิริมาสำเร็จโสดาปัตติผล)

อกโกเชน ชินะ โภช,

ชนพึงชนะคนโกรธได้ ด้วยความ

ไม่โกรธ

อสาธุ ฐาธุนา ชินะ,

พึงชนะคนไม่ดีได้ ด้วยความดี

ชินะ กทริย ทานน,

พึงชนะคนตระหนี่ได้ ด้วยการให้

สัจเจนาลิกวาทีน.

พึงชนะคนมักพูดพล่อย ๆ ได้ ด้วย

คำจริง.

๑๗๗. เรื่องพระโมคคัลลานเถรปัญหา

พระบรมศาสดา ทรงปรารภปัญหาของพระโมคคัลลานเถระ
วันหนึ่งพระเถรเจ้า ได้เที่ยวจาริกไปในเทวโลก มีเถรวาทถามหมู่
เทพธิดาที่มาถวายนมัสการว่า ท่านได้ทำกุศลอะไร จึงมาได้สมบัติ
เห็นปานฉะนี้ หมู่เทพธิดาเหล่านั้น ก็อายไม่อยากบอก พระ
เถรเจ้าก็แค้นใจถามจนได้ เทพธิดาบางองค์เรียนว่าไม่ได้กระทำกุศล
อะไร เป็นแต่รักษาศีลจะอย่างเดียว บางองค์เรียนว่าไม่กระทำความ
โกรธเท่านั้น บางองค์เรียนว่า ได้บริจาคทานด้วยพัสดุนั้น ๆ จึงได้
สมบัตินี้ ครั้นพระเถรเจ้ากลับจากเทวโลกแล้ว จึงมาเฝ้าทูลถามนั้น
แต่พระศาสดา พระองค์จึงตรัสพระคาถานี้

สจฺจํ ภณฺเณ น กุขุณฺเณยฺย,	คนควรกล่าวคำจริง ไม่ควรโกรธ
ททฺชา อปฺปปี ยาจิโต,	เป็นผู้อันท่านขอแล้วซึ่งวัตถุที่มีอยู่
	เมื่อน้อย ก็ควรให้ (ตามน้อย)
เอเตหิ ตีหิ จาเนหิ	เขาพึงไปในสำนัก แห่งเทพเจ้า
คจฺจเ ทวานฺ สนฺติเก.	ทั้งหลายได้ ด้วยเหตุ ๓ สถาน
	เหล่านี้

๑๗๘. เรื่องพระภิกษุทูลถามปัญหา

พระบรมศาสดา ทรงปรารภปัญหาของพระภิกษุทั้งหลาย เรื่อง
เบื้องต้นว่า มีพราหมณ์ พราหมณี ๒ คน เป็นชาวเมืองสาเกต

ในอดีตชาติเคยเป็นบิดามารดาของพระคฤหบดีเจ้า ถึง ๕๐๐ ชาติ ครั้น
มาในชาตินี้ พรหมณ์ พรหมณีทั้ง ๒ นั้น ได้เห็นพระผู้มีพระ
ภาคเจ้า ก็เกิดความรักเหมือนบุตร ยกตนว่าเป็นพุทธบิดาพุทธมารดา
ได้อารธนาเชิญเสด็จ ให้ไปรับภัตตาหารที่เรือนตนตลอดไตรมาส
พระองค์ได้ประทานธรรมมีกถา ให้พรหมณ์พรหมณีทั้ง ๒ บรรลุ
มรรคผลจนถึงอรหันต์ แล้วปรินิพพาน พระภิกษุทั้งหลายที่ไม่ทราบ
ความ จึงทูลถามสัมปรายภพของพรหมณ์พรหมณีทั้ง ๒ พระองค์
จึงตรัสพระคาถานี้

อหีสกา เย มุนโย   ชนเหล่าใด เป็นมุนีไม่เบียดเบียน
นิจฺจํ กายเณ ตํวฺตา,   เขา สำรวมแล้วด้วยกาย (เป็นต้น)
                                                  เป็นนิตย

เต ยนฺตึ อจฺจตุํ ฌานํ   ชนเหล่านั้น ย่อมไปสู่สถานอันไม่
ยตุลฺล กนฺตฺวา น โสจเร.   แปรผัน ซึ่งเป็นที่ไปไม่โสภเสว.

๑๗๕. เรื่องนางปุลณทาสี

พระบรมศาสดา ทรงปรารภทาสีของราชกฤเศรษฐี ชื่อนาง
บุรณ วันหนึ่ง เศรษฐีนั้นใช้ให้นางบุรณซุ่มข้าวเป็นอันมาก นาง
บุรณได้ซุ่มอยู่วันยังค่ำก็ไม่หมด ครั้นเวลาค่ำ จึงจุดประทีปซุ่ม
มีตัวซุ่มได้ด้วยเหงื่อ จึงไปยืนพักอยู่ที่ลมพัดข้างนอก เพื่อจะระงับ
ความเหนื่อ ได้เห็นแสงไฟในที่อยู่ของพระภิกษุทั้งหลาย ซึ่งอาศัย

อยู่ที่เขาคิชฌกูฏ จึงคิดว่า เราเป็นคนยาก ต้องทนลำบากไม่ได้หลับ
ได้นอนในเวลานี้ ส่วนพระภิกษุทั้งหลาย ด้วยอะไรเล่า จึงมิได้หลับ
ได้นอน หรือชะรอยความไม่ผาสุก จักมีแก่พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย
ครั้นเวลาเช้า นางจึงเอารามาทำเป็นแป้งจี๋ สุกเสร็จแล้วห่อพกเดิน
ไปตักน้ำ ปรารถนาจะไปบริโภครกลางทาง พบพระศาสดามีพระอานนท์
เป็นปัจฉาสมณะ เกิดความเลื่อมใส ควักแป้งจี๋ออกถวายพระศาสดา
ก็ทรงรับ แล้วทรงกระทำอนุโมทนา นางบรูณจึงดำริว่า พระองค์
คงจะไม่เสวย พระศาสดาทรงทราบวารจิตของนาง จึงประทับนั่งเสวย
ให้นางเห็น เมื่อเสร็จภัตกิจแล้ว พระองค์จึงตรัสเรียกนางบรูณมา
รับสั่งว่า นางบรูณเมื่อคืนนี้เจ้านิกสาวกของเราอย่างไร นางบรูณ
ก็ทูลความคำริขของตนนั้นแก่พระศาสดา พระองค์จึงตรัสพระคาถานี้

สทา ชาครมานานัน	อาสวะทั้งหลาย ของท่านทั้งหลาย
อโหระตานุสิกุขินัน	ผู้ตื่นอยู่ทุกเมื่อ ผู้ศึกษาอยู่เนือง ๆ
นิพพานัน อธิมุตตานัน	ทั้งกลางวันและกลางคืน ผู้น้อม
อตุลัน คจฺจนฺตฺติ อาสวา.	จิตไปสู่พระนิพพาน ย่อมถึงความ
	ตั้งอยู่ไม่ได้.

๑๘๐. เรื่องอตุลอุบาสก

พระบรมศาสดา ทรงปรารภอุบาสกชื่ออตุลละ วันหนึ่ง อตุล-
อุบาสกนั้น พร้อมด้วยอุบาสกประมาณ ๕๐๐ ไปฟังธรรมของพระ

เรวตเถระ ครั้นพระเรวตเถระไม่แสดงก็โกรธ ชวนกันไปสำนัก
พระสารีบุตรเถระ ครั้นพระสารีบุตรเถระแสดงอภิธรรมอันละเอียด
สุขุมมากไป ก็โกรธว่าแสดงมากนัก จึงพากันไปสู่สำนักของพระ
อานนทเถระ ครั้นพระอานนทเถระแสดงธรรมน้อยไป ก็โกรธว่า
แก่งแสดงน้อยนัก จึงพากันไปเฝ้าพระศาสดา ทูลเรื่องราวตั้งแต่ต้น
ให้ทรงทราบ พระองค์จึงทรงแสดงธรรมมีกถา แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

โพรณเมตฺ อตุล,	ดูก่อนอตุลละ ความนิทาและ
	ความสรรเสริญนี้เป็นของเก่า
เนตฺ อชฺชตนามิว,	ข้อนี้เป็นดังมีขึ้นในวันนี้หามิได้
นินุทฺติ ตฺถุหิมาสินฺ,	คนทั้งหลายบางพวก ย่อมนิทา
	ผู้นั่งนั่งบ้าง
นินุทฺติ พหุภาณินฺ,	บางพวก ย่อมนิทาผู้พูดมากบ้าง
मितภาณิปิ นินุทฺติ,	บางพวก ย่อมนิทาผู้พูดพอ
	ประมาณบ้าง
นตฺถิ โลก อนินุทฺติโต,	ใคร ๆ ในโลกไม่ถูกเขานิทาเลย
	ไม่มี
น จาหุ น จ ภวิสฺสตี	คนถูกเขานิทาแล้วส่วนเดียวหรือ
น เจตฺรหิ วิชฺชตี	ได้ความสรรเสริญแล้วส่วนเดียว
เอกนฺตํ นินุทฺติโต โปโส	ไม่ได้มีแล้วในอดีตด้วย จักไม่มี
เอกนฺตํ วา ปัสสีโต,	ในอนาคตด้วย ไม่มีอยู่ในปัจจุบัน
	เดี๋ยวนี้ด้วย.

ยลฺเจ วิญญู ปลฺลสฺสฺสตี
อนฺนุวิจฺจ สฺสฺสเว สฺสฺสเว
อจฺฉิตฺตทฺตฺตตี เมชวารี
ปลฺลญฺญาตีลลสมทิตฺต,

ถ้าผู้ทั้งหลาย ใคร่ครวญทุกวัน ๆ
แล้วสรรเสริญผู้ใด ซึ่งเป็นผู้มี
ความประพฤติไม่ขาดวัน ผู้มี
ปัญญา มั่นคงแล้วด้วยปัญญาและ
ศีล

เนกขัม ชมฺโพนทสฺสฺสเสว
โก ตํ นิมนฺนิตฺตมฺรหตี,
เทวาปี นํ ปลฺลสฺสฺสตี,
พฺรหฺมุนาปี ปลฺลลิตฺต.

ใครเล่าควรที่จะนิมนทาผู้นั้น ซึ่ง
เป็นเหมือนแท่งแห่งทองชมพูนุท
เทพยดาและมนุษย์ทั้งหลาย ต้อง
สรรเสริญเขาโดยแท้
ถึงพรหมก็ต้องสรรเสริญเขา
(เหมือนกัน).

๑๘๑. เรื่องนั้พคคิยภิกขุ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภภิกษุณั้พคคิยมีพวก ๖ คือ
บัณฺฑกฺกะ ๑ โลหิตกฺกะ ๑ เมตตียะ ๑ ภูมมชกฺกะ ๑ อัสนธิ ๑ ปุณฺนพฺพสุกฺกะ ๑
ภิกษุพรรคพวกของเธอก็ได้ชื่อนั้พคคิยเหมือนกัน วันหนึ่ง พระ
ภิกษุพวกนี้ ถือไม้เท้าสองมือ สวมเชิงเท้าไม้ จงกรมอยู่เหนือหลังหิน
พระศาสดาได้สดับเสียงดังกุกกัก จึงรับสั่งถามพระอานนทว่า อานนท
นั่นเสียงอะไร ครั้นพระอานนททูลให้ทรงทราบแล้ว จึงทรงบัญญัติ
สิกขาบท ห้ามภิกษุทั้งหลายไม่ให้สวมเชิงเท้าไม้ แล้วตรัสว่า

ธรรมเนียมภิกษุควรรักษามารยาทให้เรียบร้อย แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

กายปโปโกปี รกฺขเขยฺย,   บุคคลควรรักษาความกำเริบแห่ง

กาย

กาเยน ตํวฺโต ลียา,
กายทฺวจฺจริตํ หิตฺวา,
กาเยน สฺวจฺจริตํ จเร,
วจฺปิโกปี รกฺขเขยฺย,

พึงเป็นผู้สำรวมแล้วด้วยกาย
ควรละกายทุจริต
ประพฤตีสุจริตด้วยกาย
บุคคลควรรักษาความกำเริบแห่ง

วาจา

วาจาย ตํวฺโต ลียา,
วจฺิทฺวจฺจริตํ หิตฺวา,
วาจาย สฺวจฺจริตํ วเร,
มโนปโปโกปี รกฺขเขยฺย,
มนสา ตํวฺโต ลียา,
มโนทฺวจฺจริตํ หิตฺวา,
มนสา สฺวจฺจริตํ จเร,
กาเยน ตํวฺตา ธีรา,

พึงเป็นผู้สำรวมแล้วด้วยวาจา
ควรละวจีทุจริต
ประพฤตีสุจริตด้วยวาจา
บุคคลควรรักษาความกำเริบแห่งใจ
พึงเป็นผู้สำรวมแล้วด้วยใจ
ควรละมโนทุจริต
ประพฤตีสุจริตด้วยใจ
ผู้มีปัญญาทั้งหลายสำรวมแล้วด้วย

กาย

อโธ วาจาย ตํวฺตา,
มนสา ตํวฺตา ธีรา,
เต เว สฺวปริตํวฺตา,

อนึ่ง สำรวมแล้วด้วยวาจา
ผู้มีปัญญาทั้งหลายสำรวมแล้วด้วยใจ
ท่านทั้งหลายนั้นเนื้อ ชื่อว่าเป็น
ผู้สำรวมรอบคอบแล้ว.

โส ภโรหิ ทีปมตฺตโน,	ท่านนั้นจงทำที่ ฟังแก้ตนเสียเถิด
จิปฺปิ วายม ปณฺฑิตฺโต ภว,	จงรีบพยายามเป็นบัณฑิต
นิทฺชนฺตมโล อนนฺจฺโคณ,	จักได้มีมลทินอันขจัดแล้ว ไม่มี กิเลสเครื่องช่วยวนใจ
ทิพฺพํ อริยภูมิมหิตฺติ,	บรรลุมิแห่งอริยะอันเป็นทิพย์
อุปนีตวโยว ทานิสฺสิ,	บัดนี้ท่านเป็นผู้มีวิยอันหรานำเข้า ไปแล้วเทียว
สมฺปยาโตสิ ยมสฺส สนฺติกํ,	เป็นผู้จวนจะไปสู่สำนักของพระ ยายม
วาโสปี จ เต นตฺถิ อนฺตรรา,	อนึ่ง ที่เป็นที่พักระหว่าง ย่อมไม่มี แก่ท่านด้วย
ปาเถยฺยมุปี จ เต น วิชฺชติ,	แม้เสียบยงก็ยังไม่มีแก่ท่าน
โส ภโรหิ ทีปมตฺตโน,	ท่านนั้น จงทำที่ฟังแก้ตนเสียเถิด
จิปฺปิ วายม ปณฺฑิตฺโต ภว,	จงรีบพยายามเป็นบัณฑิต
นิทฺชนฺตมโล อนนฺจฺโคณ,	จักได้มีมลทินอันขจัดแล้ว ไม่มี กิเลสเครื่องช่วยวนใจ
น ปุณฺ ชาตฺติขรํ อุเปหิสฺสิ.	ไม่ต้องเข้าถึงชาติและชราอีก.

๑๘๓. เรื่องอัญญตรพราหมณ์

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพราหมณ์คนหนึ่ง ได้กระทำกุศล เป็นลำดับมา เบื้องต้นได้เห็นที่ ๆ ภิกษุรูปหนึ่ง ยืนครองจีวร รกไป ด้วยหญ้า จึงทำที่นั่นให้เตียนแล้ว เกลี่ยทราย ทำประรำบังแดดสร้าง ศาลา มีการฉลองเลี้ยงภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน แล้ว ทูลประวัติแห่งการสร้างศาลา แต่เบื้องต้นเป็นลำดับมา เมื่อพระองค์ จะทรงอนุโมทนา จึงตรัสพระคาถานี้

อนุปุพฺพเพน เมธาวิ	ผู้มีปัญญา ควรขจัดมลทินของตน
โลกํ โลกํ ขณฺณ ขณฺณ	เสียในขณะ ๆ ทีละน้อย ๆ โดย
กมุมาโร รชตสุเสว	ลำดับไป เหมือนช่างทองชำระ
นิทุชฺเช มลฺมตฺตโน,	สนิมแห่งเงินจะนั้น.

๑๘๔. เรื่องพระคิสสเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภภิกษุรูปหนึ่ง ชื่อคิสสเถระ มีจีวร เนื้อละเอียดดีตัวหนึ่ง เป็นที่พอใจนัก ยังไม่ทันได้บริโภคน ก็ทำกาลกิริยาเสียก่อน ครั้นทำกาลกิริยาแล้ว ได้ไปเกิดเป็นเส้นอยู่ที่จีวรนั้น สงฆ์ปรารภจะแจกจีวรนั้น เส้นวิ่งร้องไปมาว่าไม่ยอมให้ พระศาสดา ทรงทราบด้วยทิพยโสต จึงทรงห้ามพระภิกษุให้รอก่อน ต่อล่วง ๗ วัน แล้วจึงแจก ในวันที่ ๗ เส้นนั้นก็ทำกาลกิริยา ไปเกิดในดุสิตพิมาน

พระองค์จึงทรงอนุญาตให้แจกจีวรนั้น พระภิกษุทั้งหลายสงสัยไม่ทราบ
เหตุจึงทูลถาม พระองค์จึงทรงแสดงเหตุที่นั่นดังกล่าวมาแล้ว จึงตรัส
พระคาถานี้

อัยสว มลฺล สมฺภูจาย	สนิมตั้งขึ้นแล้วจากเหล็ก ครั้น
สทฺฐจาย ตเมว ขาทติ,	ตั้งขึ้นจากเหล็กนั้นแล้ว ย่อมกัด
	เหล็กนั่นเอง ฉันทิ
เอวฺ อติโชนจารินํ	กรรมทั้งหลายที่เป็นของตนย่อมนำ
สถานิ กมฺมานิ นยฺนุติ ทฺทุกคฺติ.	บุคคลผู้ประพฤติล่วงปัญญาเครื่อง
	ชำระจิต ไปสู่ทุกคตินั้น.

๑๘๕. เรื่องพระโลพูทายีเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระโลพูทายีเถระ เป็นคนขี้อวด
วันหนึ่งได้ยืมมนุษย์ผู้ไปได้ฟังธรรมกลับมา กล่าวคุณกถาสรรเสริญ
พระสารีบุตรเถระและพระโมคคัลลานเถระทั้งสอง จึงพูดขึ้นว่า ถ้า
ท่านทั้งหลายได้ฟังธรรมในสำนักของเราแล้ว จะกล่าวสรรเสริญคุณ
สักเพียงไร วันหนึ่งมนุษย์ทั้งหลายได้ประชุมกันบริจาทาน อารามนา
ให้เธอแสดงธรรม พระโลพูทायีรับแล้ว ขึ้นบนธรรมาสน์จับพัดวิชนี
โยกไปย้ายมา นึกธรรมที่จะแสดงไม่ได้ จึงคิดว่าเวลานี้ยังแสดงไม่ได้
จะแสดงได้ต่อกลางคืน ครั้นถึงเวลากลางคืนก็แสดงไม่ได้ ผัดไปย่ำรุ่ง

ครั้นย่ำรุ่งก็แสดงไม่ได้ ผัดต่อไปอีก มนุษย์เหล่านั้นจึงพากันคุกคาม
จับไล่พระโลพูทายี ๆ หนีไปลี้มอยู่ที่เว็จกุฎี พระภิกษุทั้งหลายประชุม
พูดกันถึงเรื่องพระโลพูทายีต่าง ๆ พระองค์จึงตรัสพระคาถานี้

อสขุฌายมลา มนุตา, มนต์ทั้งหลายมีอันไม่สาธยายเป็น
มลทิน

อนุฏฐานมลา ฆรา, เรือนทั้งหลายมีอันไม่หมั่น (บำรุง)
เป็นมลทิน

มถิ วณฺณสุต โกสขุขุ, ความเกียจคร้านเป็นมลทินของ
วรรณะ

ปมาโท รกฺขโต มถิ. ความประมาทเป็นมลทินของผู้
รักษา.

๑๘๖. เรื่องอัญญตรกุกฺกบุตร

พระบรมศาสดา ทรงปรารภกุกฺกบุตรคนหนึ่ง เป็นอุบาสกผู้
เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา มีภรรยาเป็นคนประพฤตินอกใจ เลย
กระดากกระเดื่อง ไม่อาจเข้าในที่ประชุม วันหนึ่ง ได้ไปเฝ้าทูล
ความนั้นแด่พระองค์ ๆ จึงตรัสเล่าเรื่องอดีตกาลเคยมีมาว่า มีภรรยา
ของเศรษฐีคนหนึ่ง ประพฤตินอกใจสามี ๆ เสียใจ ท่านทิสปาโมกข์
ผู้เป็นอาจารย์รู้เหตุ นั้น จึงกล่าวสอนเศรษฐีนั้นว่า หญิงในโลกเป็น
สาธารณะแก่ชาย เหมือนแม่น้ำ หนทาง โรงสุรา โรงธรรมสภา ศาลา

ป้อน้ำ ฉะนั้น ในที่สุดจึงตรัสพระคาถานี้

มลิตุติยา ทูจจริต,   ความประพฤติชั่วเป็นมลทินของ
หญิง

มจฺเจรํ ททโต มลํ,   ความตระหนี่เป็นมลทินของผู้ให้อยู่
มลา เว ปาปกา ชฺมฺมา,   ธรรมเป็นบาปทั้งหลายเป็น
มลทินเนื้อ

อสุมี โลเก ปรมฺหิ จ,   ทั้งในโลกนี้ ในโลกหน้า
ตโต มลา มลตรํ,   สิ่งที่เป็นมลทินกว่ามลทินนั้น
อวิชฺชา ปรมํ มลํ,   คืออวิชาเป็นมลทินอย่างยิ่ง
เอตํ มลํ ปหฺนฺตุวาน,   ท่านทั้งหลายจงละมลทินนั้นเสีย
นิมฺมลา โหถ ภิกฺขโว.   เป็นผู้ไม่มีมลทินเกิดนะภิกษุทั้ง-
หลาย.

๑๘๗. เรื่องจูฬสารีริกขุ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระจูฬสารีริกขุ ผู้เป็นสัทธาวิหาริก
ของพระสารีบุตรเถระ ประพฤติเวชกรรม หาเลี้ยงชีพด้วยการเป็น
หมอ วันหนึ่ง ได้โภชนะประณีตอันเกิดแต่เวชกรรมนั้น นำไปถวาย
พระสารีบุตรเถระ ผู้เป็นอุปัชฌาย์ของตน ท่านนั่งเสียไปรับ พระ
ภิกษุทั้งหลายทราบความนั้น จึงทูลฟ้องพระศาสดา พระองค์จึงตรัส
พระคาถานี้

สุชีวิ อหิริเคน	อันคนที่ไม่หิริ กล้าเพียงดังกา มี
กาตสุเรน ฐัสนา	ปกติขจัด (คุณท่าน) มักเล่นไป
ปกุขนุทีนา ปคพุเณน	(เอาหน้า) ผู้คะนองเสร้าหมอง
สงกสิญฺเฐน ชีวิทํ,	แล้ว (เช่นนี้) เป็นอยู่ง่าย
หิริมตา จ ทุขุชีวิ	ส่วนอันคนที่มีหิริ มีปกติแสวงหา
นิจจํ สุกิเวสนา	กรรมสะอาดเป็นนิตย์ ไม่ย่อท้อ มี
อลีเนนาปคพุเณน	ใช้ผู้คะนอง มีความเพียรเครื่อง
สุทฺธาชีเวน ปสฺสตา.	อาศัยเป็นหมดจด เห็นอยู่
	(เช่นนี้) เป็นอยู่ยาก.

๑๘๘. เรื่องปัญญาอุบาสก

พระบรมศาสดา ทรงปรารภอุบาสก ๕ คน รักษาศีล ๕ คนละอย่าง คนหนึ่งรักษาไม่ฆ่าสัตว์ คนหนึ่งรักษาไม่ลักของเขา คนหนึ่งรักษาไม่ประพฤติกามมิฉาจาร คนหนึ่งรักษาไม่พูดปด คนหนึ่งรักษาไม่เสพสุราเมรัย ใครรักษาอย่างใด ก็เข้าใจว่าอย่างนั้นดี แข็งแข็งท่มเถียงกัน จึงพร้อมกันไปเฝ้า ทูลขอพระบรมพุทฺธวินิจนัย พระองค์จึงตรัสพระคาถานี้

โย ปาณมตีมาเปติ,	ชนผู้ใดทำลายสัตว์มีชีวิตอยู่ด้วย
มฺุสาวาทญจ ภาสติ,	กล่าวมฺุสาวาทอยู่ด้วย

โลก อทินัน อาทิยติ,   ถือเอาของที่เขาไม่ให้ในโลกอยู่
ด้วย

ปรทารณจ คจฺจติ,   ถึงภรรยาของชายอื่นอยู่ด้วย
สุรามเรยปานณจ   ชนผู้ใด ประกอบการดื่มกินสุรา
โย นโร อหฺยุณฺชติ,   และเมรัยด้วย
อิเชวมโส โลกฺสุมี   ชนผู้นั้น ชื่อว่าขุคมูลของตนอยู่
มุถฺติ ขนฺติ อคฺคฺตโน,   ในโลกนี้นั้นแล
เอว โภ ปุริส ชานาหิ,   แนะนำผู้เจริญ ท่านจงรู้อย่างนี้
ปาปชฺรมา อสณฺณตา   ธรรมเป็นบาปทั้งหลายคือ โลกและ
มา ตํ โลก อชฺมุโม จ   โทษมิใช่ธรรม ที่ท่านไม่แก้มแล้ว
จิรํ ทุกฺขาย รนฺธยุํ.   อย่าอย่าท่านเพื่อทุกข์สิ้นกาลนาน

เลย.

๑๘๕. เรื่องคิสสทหระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภภิกษุหนุ่มชื่อคิสสะ เป็นชาวชนบท
ได้ไปบวชอยู่ที่เมืองสาวัตถี พุดอวดอ้างญาติพี่น้องของตนต่าง ๆ
ติเตียนทานที่คนอื่นให้แล้วว่า สู้อานที่ญาติของตนให้ไม่ได้ พระภิกษุ
ทั้งหลายจับปดได้ จึงนำความนั้นขึ้นกราบทูล พระองค์จึงตรัสพระ
คาถานี้

ททาทิ เว ยถาสทุธิ	ชนยอมให้ตามศรัทธา ตามความ
ยถาปสาทนํ ชโน,	เลื่อมใส (ของเขา) แล
ตตถ โย มงฺกุตฺโต โหติ	ผู้ใดเป็นผู้ก่อเงินในเพราะน้ำและ
ปเรถํ ปานโกชน,	ข้าวของชนทั้งหลายอื่นนั้นอยู่
น โส ทิวา วา รตฺตี วา	ผู้นั้นยอมไม่บรรลุมาริ ในกลาง
สมาธิ อธิคจฺจติ,	วันหรือกลางคืน.
ยสุส เจตํ สมฺมจฺฉินฺนํ	ก็ความเป็นผู้ก่อเงินนั้น อันผู้ใด
มุลฆจฺฉํ สมฺมุตฺติ,	ขุดให้มีรากอันขาดแล้ว ถอนเสีย
ส เว ทิวา วา รตฺตี วา	ผู้นั้นแล ย่อมบรรลุมาริในกลาง
สมาธิ อธิคจฺจติ.	วันหรือกลางคืน.

๑๕๐. เรื่องปัญญาอุบาสก

พระบรมศาสดา ทรงปรารภอุบาสก ๕ คน ชวนกันไปฟัง
ธรรมเทศนาที่วิหาร คนหนึ่งนั่งฟังเพลินจนหลับ ด้วยนิสัยเคยเป็นงู
คนหนึ่งนั่งเอามือขีดเขียนแผ่นดินเล่น ด้วยนิสัยเคยเป็นไส้เดือน คน
หนึ่งนั่งเขย่าต้นไม้เล่น ด้วยนิสัยเคยเป็นวานร คนหนึ่งนั่งแหงนคออากาศ
ด้วยนิสัยเคยเป็นหมอดูฤกษ์บ่น คนหนึ่งนั่งฟังธรรมโดยเคารพ ด้วย
นิสัยเคยเป็นพราหมณ์กำหนดมนต์ พระอานนท์เห็นดังนั้น จึงทูลถาม
พระศาสดาว่า สัตว์ทั้งหลายอาศัยอะไร จึงไม่อาจฟังธรรม พระองค์
จึงตรัสพระคาถานี้

นคติ รากสโม อคฺคิ,	ไฟเสมอด้วยวาระะ ย่อมไม่มี.
นคติ โทสสโม คฺโห,	ผู้จับเสมอด้วย โทสะ ย่อมไม่มี
นคติ โมหสมฺม ชาลฺ,	ข้ายเสมอด้วยโมหะ ย่อมไม่มี
นคติ ตณฺหาสมา นทฺิ.	แม่น้ำเสมอด้วยตัณหา ย่อมไม่มี.

๑๕๑. เรื่องเมณฑกเศรษฐี

พระบรมศาสดา ทรงปรารภเมณฑกเศรษฐี ผู้มีบุญญาธิการ มาก พระองค์ได้ทอดพระเนตรเห็นอุปนิสัยโสคาปัตติผลของท่าน พร้อมด้วยนางจันทปทุมผู้เป็นภรรยา และธัญชัยเศรษฐีผู้บุตร และนางสุนเทวีผู้เป็นสะใภ้ และนางวิสาขาผู้เป็นหลาน และนายบุรณ- ทาส จึงเสด็จไปสู่ภัททนิคร เมื่อเมณฑกเศรษฐีทราบข่าวเสด็จ จึง พร้อมกันมากอยรับเสด็จที่กลางทาง พวกคิดถ้อยได้เห็นจึงห้ามปราม เศรษฐีไว้ และยกโทษพระศาสดาต่าง ๆ เศรษฐีก็ไม่ฟัง ครั้นมาเฝ้า ได้ฟังธรรมเทศนาสำเร็จโสคาปัตติผลแล้ว จึงทูลความนั้นให้ทรงทราบ พระองค์จึงตรัสพระคาถานี้

สุทฺถุถฺติ วชฺชมณฺเณถฺติ,	โทษของคนทั้งหลายอื่นเห็นได้ง่าย
อตุตฺตโน ปน ทฺุทฺถุถฺติ,	ส่วนโทษของตนเห็นได้ยาก
ปเรถฺติ หิ โส วชฺชานิ	เพราะว่าเขายอมโปรยโทษทั้งหลาย
โอปฺุณาติ ยถา ภูถฺติ,	แก่คนเหล่าอื่น เหมือนคนโปรย

แกลบ ฉะนั้น.

อตุตโน ปน ฉาเทติ,	แต่ว่าย่อมปิดโทษของตนไว้
กลีว กิตวา สโร.	เหมือนนายพราน ปิดกายด้วย
	เครื่องปิดฉะนั้น.

๑๕๒. เรื่องอุชฌมานตัณฺญีเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระเถระรูปหนึ่ง ชื่ออุชฌมาน-
ตัณฺญี ผู้มีปกติหมายในอันยกโทษผู้อื่น เทียวแสหาโทษของภิกษุ
ทั้งหลายขึ้นพุดต่าง ๆ พระภิกษุทั้งหลาย จึงกราบทูลความประพฤติ
ของเธอแก่พระศาสดา พระองค์จึงตรัสพระคาถานี้

ปรวฺขุขานุปฺลฺลิสฺส,	เมื่อบุคคล คอยฟังถึงโทษของ
	ผู้อื่นเป็นปกติ
นิจฺจํ อุชฺฌมานสฺสณฺนิโน,	มีความหมาย จะยกโทษผู้อื่นเป็น
	นิตย์
อาสวา ตสฺส ททฺฒนฺติ,	อาสวะทั้งหลายของเขาย่อมเจริญ
อารา โส อาสวฺกุขยา,	เขามีแต่ห่างเหินจากความสิ้นไป
	แห่งอาสวะ.

๑๕๓. เรื่องสุภัททะ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภสุภัททปริพาชก ในกาลเมื่อพระองค์
เสด็จประทับในสาลวัน แห่งมัลลกษัตริย์กรุงกุสินารา เสด็จบรรทมอยู่

เหนือพระแท่นที่ปรินิพพาน สุกัททปริพาชกได้เข้าไปเฝ้าเพื่อจะทูล
ถามปัญหา พระอานนทเถระเห็นว่า ไม่เป็นสมัยไซ้โอกาส จึงห้าม
เสียด พระศาสดาทรงทราบ จึงประทานโอกาสแก่สุกัททปริพาชก ๆ
จึงทูลถามปัญหา ๓ ข้อ

๑. ชื่อว่ารอยในอากาศ มีหรือไม่
๒. ชื่อว่าสมณะภายนอกพุทธศาสนา มีหรือไม่
๓. สังขารทั้งหลายชื่อเป็นของเที่ยง มีหรือไม่ ดังนี้ เมื่อ

พระองค์จะทรงพยากรณ์ปัญหา จึงตรัสพระคาถานี้

อากาเสว ปทํ นตฺถิ, สมโณ นตฺถิ พาหิโร, ปปลฺลจาทริตา ปชา, นินฺนปฺปปลฺลจา ตถาคตา, อากาเสว ปทํ นตฺถิ, สมโณ นตฺถิ พาหิโร, สงฺขารา สสุตฺตา นตฺถิ, นตฺถิ พุทฺธานมิลฺลชิตํ	รอยในอากาศย่อมไม่มีแท้ สมณะภายนอกย่อมไม่มี หมู่สัตว์ยินดีแล้วในธรรมเครื่อง เนิ่นช้า พระตถาคตเจ้าทั้งหลาย ไม่มีธรรม เครื่องเนิ่นช้า รอยในอากาศย่อมไม่มีแท้ สมณะภายนอกย่อมไม่มี สังขารทั้งหลายชื่อเป็นของเที่ยง ย่อมไม่มี ความห้วนไหว ของพระพุทธรเจ้า ทั้งหลายย่อมไม่มี.
---	---

ธัมมัญญวรรคที่ ๑๕

๑๕๔. เรื่องวินิจัยมหาอมาตย์

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพวกวินิจัยมหาอมาตย์ เป็น
ตุลาการพิพากษาโดยยุดิธรรม เมื่อได้รับสินบนของฝ่ายใด ก็เข้า
ด้วยฝ่ายนั้น วันหนึ่ง พระภิกษุทั้งหลาย ได้เดินไปทางศาลวินิจัย
คิดฝนอยู่ที่นั่น ทราบความของพวกวินิจัยมหาอมาตย์เช่นนั้นแล้ว
จึงทูลความนั้นแด่พระศาสดา พระองค์จึงตรัสพระคาถานี้

น เตน โหติ ธมมัญโญ

เยนตุถิ สหสา นเย,

โย จ อตุถิ อนตุกถุจ

อุโถ นิจุเจยยุ ปญฺทิตโต,

อสาหเสน ธมฺเมน

สเมน นยตี ปเร,

ธมฺมสฺส กุตุโต เมธาวิ,

ธมฺมัญโญติ ปวฺจจฺจติ.

บุคคลตัดสินความโดยความผลุน

ผลันด้วยเหตุใด จะเป็นผู้ชื่อว่า
ตั้งอยู่ในธรรม ด้วยเหตุนั้นหามิได้

ส่วนว่าผู้ใดเป็นบัณฑิต ตัดสิน

ความทั้งสอง คือความจริงและ
ความเท็จ

แนะนำชนทั้งหลายอื่นอยู่ ด้วย

ความไม่ผลุนผลัน โดยธรรม

ตามสมควร (แก่โทษ)

ผู้นั้น ชื่อว่าเป็นผู้มีปัญญาคุ้มครอง
ธรรม

เราเรียกว่า ผู้ตั้งอยู่ในธรรม

๑๕๕. เรื่องฉัพพัคคียภิกขุ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภภิกษุพวกฉัพพัคคีย์ เล่นหยอกเย้า
ภิกษุสามเณรทั้งหลายต่าง ๆ ในวัดบ้างในบ้านบ้าง ไม่มีความละอาย
พุดยกย่องพวกตนว่าเป็นบัณฑิต พระภิกษุทั้งหลายนำความนั้นกราบทูล
แต่พระศาสดา พระองค์จึงตรัสพระคาถานี้

น เตน ปณฺฑิโต โหติ	บุคคลกล่าวได้มากอยู่ ด้วยเหตุ
ยาวตา พหุ ภาสติ,	มีประมาณเท่าใด จะชื่อว่าเป็น
	บัณฑิตด้วยเหตุมีประมาณเท่านั้น
	หามิได้
เขมิ อเวรี อภโย,	ผู้ที่มีความเกษม ไม่มีเวรไม่มีภัย
ปณฺฑิโต ปวฺจจติ.	เราเรียกว่าบัณฑิต.

๑๕๖. เรื่องพระเอกุทานเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระเอกุทานเถระ เป็นอรหันต-
จิณาสพ เป็นผู้เดียวอาศัยอยู่ในไพรสณฑ์แห่งหนึ่ง ครั้นถึงวันอุโบสถ
ได้กล่าวคาถาอุทานอันหนึ่งเสมอ เทพยดาที่อาศัยอยู่ในไพรสณฑ์นั้น
ถวายเป็นสาธุการก็ก้อง ประคองเสียงแห่งแผ่นดินทรุด วันหนึ่ง
มีภิกษุ ๒ รูปเป็นผู้ทรงพระไตรปิฎก มีศิษย์เป็นบริวารรูปละ ๕๐๐
ไปในที่นั้น พระเถระเจ้าจึงเชื่อเชิญให้แสดงธรรม เมื่อพระภิกษุ
ทั้ง ๒ แสดงธรรมจบแล้ว เทพยดาก็ไม่ถวายเป็นสาธุการ ครั้นพระเถระ

กล่าวอุทานคานันนั้นจบลง เทพดาจึงถวายสาธุการ พวกศิษย์ของ
พระภิกษุทั้ง ๒ จึงโพนทนาติเตียนเทพดาว่าให้สาธุการเพราะเห็นแก่
หน้า ครั้นเธอเหล่านั้นกลับมาถึงเขตวันวิหารแล้ว จึงทูลความนั้นแต่
พระศาสดา พระองค์จึงตรัสพระคาถานี้

น ตาวตา ชมุฆโร	บุคคลกล่าวได้มากอยู่ ด้วยเหตุมี
ยาวตา พหู ภาสติ,	ประมาณเท่าใด จะถือว่าเป็นผู้
	ทรงธรรม ด้วยเหตุมีประมาณ
	เท่านั้นหามิได้
โย จ อปปี สุตวาน,	ส่วนว่าผู้ใด ฟังแล้วแม่เล็กน้อย
ชมุฆ กายน ปสฺสติ,	เห็นธรรมอยู่ด้วยนามกาย (คือใจ)
ส เว ชมุฆโร โหติ,	ผู้นั้นแล ถือว่าเป็นผู้ทรงธรรม
โย ชมุฆ นปฺปมชฺชติ.	ผู้ใดยอมไม่คู้หมิ่นธรรม แม้ผู้นั้น
	ถือว่าเป็นผู้ทรงธรรมเหมือนกัน.

๑๕๗. เรื่องลक्षणภูกัททียเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภลक्षणภูกัททียเถระ วันหนึ่งพระ
ภิกษุทั้งหลายประมาณ ๓๐ รูปมาเฝ้าพระศาสดา ได้เห็นท่านออกไป
จากที่เฝ้า พระองค์จึงตรัสถามพระภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นว่า เมื่อท่าน
มาได้เห็นพระเถระรูปหนึ่งหรือไม่ พระภิกษุทั้งหลายจึงทูลว่าไม่เห็น
พระเจ้าข้า เห็นแต่สามเณรเล็กรูปหนึ่ง พระองค์จึงตรัสว่านั่นแหละ

เถระ ภิกษุ จึงทูลว่า เถระเล็กมากนัก พระองค์จึงตรัสพระคาถานี้

น เตน เถโร โหติ	ศิระะพึงเป็นของหงอกแล้ว ด้วย
ยนสุส ปลิตฺติ สิโร,	เหตุใด เขาจะชื่อว่า เป็นผู้เฒ่า
	ด้วยเหตุ นั้น หามิได้
ปริปกฺโก วโย ตสุส,	วัยของเขาแก่ห่อมแล้ว
โมฆชิณฺโณติ วุจฺจติ,	เราเรียกว่า เป็นผู้แก่เสียดเล่า
ยมฺหิ สจฺจญฺจ ชฺมุโม จ	สัจจะด้วย ธรรมด้วย ความ
อหีสา สญฺจโม ทโม,	ไม่เบียดเบียนด้วย ความสำรวม
	ด้วย ความทรمانด้วย มีอยู่
	ในบุคคลผู้ใด
ส เว วนฺตมโล ชิโร,	บุคคลผู้นั้นแล ชื่อว่าผู้มีมลทิน
	อันกายแล้ว ผู้มีปัญญา
โส เถโรติ ปวฺจฺจติ.	เราเรียกเขาว่าผู้เฒ่า.

๑๕๘. เรื่องสัมพหุลภิกขุ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภภิกษุมากหลายรูป เป็นผู้ใคร่ใน
ลาภสักการะ เข้าเฝ้าทูลขอให้พระองค์ทรงบังคับภิกษุสามเณรทั้งหลาย
ที่ไปเรียนธรรมในสำนักภิกษุอื่น ๆ มาแล้ว ต้องให้สอบซ่อมในสำนัก
ของตนเสียก่อน จึงจะสาธยายได้ พระศาสดาทรงทราบความประสงค์
ของภิกษุเหล่านั้น ไม่ทรงอนุญาต แล้วตรัสพระคาถานี้

น วากรรมมตุเตน	คนที่มีใจริษยาเขา มีความ ตระหนี่
วณฺณโปกฺขรตา วา	ใจอวด จะชื่อว่าเป็นคนมีรูปสวย
สาธฺฐโป นโร โหติ	ด้วยอาการสักว่า อันกระทำความ
	พุด (พุดดี) หรือด้วยความเป็นผู้
	มีวรรณงามหามีได้,
ยสุส เจตํ สมฺมุจฺฉินฺนํ,	ก็โทษเช่นนั้น อันผู้ใดขุด
มุถฺตมจฺฉํ สมฺมุหฺตํ,	ให้มีรากอันขาดแล้ว ถอนขึ้นเสีย
ส วนฺตโทโส เมธาวิ,	ผู้นั้น ชื่อว่าเป็นผู้มีโทษอันคาย
	แล้ว มีปัญญา
สาธฺฐโปติ วุจฺจติ.	เราเรียกว่า ผู้มีรูปสวย.

๑๕๕. เรื่องหัตถกภิกขุ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภหัตถกภิกขุ เธอเป็นคนตลบแต่ลง พุคกลับกลอก วันหนึ่งได้นัดกับพวกคิตติย์ให้ไปประชุมในที่แห่งหนึ่ง เพื่อปุจฉาวิสัยกัน ครั้นถึงวันกำหนด รับไปในที่นั้นเสียก่อน เมื่อยังไม่ถึงเวลา พวกคิตติย์ก็ยังไม่มา เธอจึงพูดอวดว่า พวกคิตติย์กลัวเราจึงไม่มา พระศาสดาทรงทราบ จึงรับสั่งให้หาตัวมาชำระ แล้วเทศนาสั่งสอน ตรัสพระคาถานี้

น มุณฑกน สมโณ,	บุคคลไม่ถือว่าเป็นสมณะ เพราะ ความเป็นผู้มีศีระโธ
อพุทธโธ อธิกั ภณ,	ผู้ไม่มีวัตร (คือศีลและธุดงค์) พูดพล่อย ๆ อยู่
อิจฺฉาโลกสมาปนโน, สมโณ ก็ ภวิสฺสติ, โย จ สเมติ ปาปานิ,	ประกอบด้วยอิจฉาและโลกะ จักถือว่าเป็นสมณะ อย่างไรได้ ส่วนว่าหนใด ย่อมระงับบาป ทั้งหลาย
อณฺเฏฏลานิ สพุพฺโธ,	น้อยและใหญ่ โดยประการทั้งปวง ได้
สมิตตฺตา หิ ปาปานิ สมโณติ ปุจฺจติ.	ชนนั้น เราเรียกว่าสมณะ เพราะ ความที่แห่งบาปทั้งหลาย เป็น กิเลสอันเขาจะงับเสียแล้วเทียว.

๒๐๐. เรื่องอัญญตรพราหมณ์

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพราหมณ์คนหนึ่ง บวชภายนอก
พระศาสดา เทียวภิกขาจารเลี้ยงชีพ พราหมณ์นั้นมาคิดว่า พระ
สมณโคดมเรียกสาวกของพระองค์ผู้เทียวภิกขาจารว่าภิกษุ ควรจะเรียก
เราว่าภิกษุบ้าง จึงเข้าไปเฝ้าทูลความดำรินั้นแด่พระศาสดา พระองค์
จึงตรัสพระคาถานี้

น เตน ฤๅษ โส โหติ	บุคคล ขอกะชนทั้งหลาย อยู่นอยู่
ยาวตา ฤๅษเต ปเร,	ด้วยเหตุมีประมาณเพียงใด เขา
	จะชื่อว่าเป็นฤๅษ ด้วยเหตุมี
	ประมาณเพียงนั้น ห้ามได้,
วิสุตัม ชมมัม สมาทาย,	บุคคลสมาทานธรรมเป็นพิช
ฤๅษ โหติ น ตาวตา,	จะชื่อว่าเป็นฤๅษ ด้วยเหตุมี
	ประมาณเพียงนั้น ก็ห้ามได้.
โยธ ปุณฺณญจ ปาปญจ	ผู้ใด ในศาสนานี้ ลอยบุญและ
วาเหตุวา พุรหุมจริยวา,	บาปเสียแล้ว มีความประพฤติ
	อันประเสริฐ.
สงฺขาย โลก จรติ,	เที่ยวพิจารณาโลก (คือสังขาร)
	ทั้งหลายอยู่
ส เว ฤๅษุติ วุจฺจติ.	ผู้นั้นแล เราเรียกว่าฤๅษ.

๒๐๑. เรื่องคิตติย

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพวกคิตติย ในกาลเมื่อพระองค์
ทรงอนุญาตอนุโมทนาพิธี แก่ฤๅษทั้งหลายแล้ว หมู่มนุษย์ที่ได้ฟัง
อนุโมทนา ก็มีปีติปราโมทย์ กระทำสักการะแก่ฤๅษ เหล่าคิตติย
จึงเที่ยวโพนทนาว่า สวากของพระสมณโคดมพุดมาก เราเป็นมุณี
จะกระทำความนิง พระศาสดาทรงทราบ จึงตรัสพระคาถานี้

น โมนน มุณี โหติ	บุคคลที่มีอันหลงเป็น ธรรมดา มิใช่
มุพฺหุโรโป อวิทฺตสฺ,	ผู้รู้แจ้ง จะชื่อว่าเป็นมุณี ด้วยความ
	เป็นผู้นิ่งหามิได้,
โย จ ตูลฺลว ปคฺคยฺห	ส่วนบุคคลใด เป็นบัณฑิต ยึด
วรมาทาย ปณฺฑิโต	เอาธรรมอันประเสริฐ เว้นบาป
ปาปานิ ปริวฺหเชติ,	ทั้งหลายอยู่ เหมือนคนถือเอา
	ตราชูซึ่ง
ส มุณี เต โส มุณี,	บุคคลนั้นชื่อว่ามี เขาชื่อว่ามี
	เพราะเหตุนั้น,
โย มุนาติ อุโภ โลก,	ผู้ใดรู้เนื้อความทั้งหลายสอง (คือ
	จันทร์อันเป็นภายในภายนอก) ใน
	โลกอยู่
มุณี เตน ปวฺจจติ.	ผู้นั้นเราเรียกว่ามุณีเพราะเหตุนั้น.

๒๐๒. เรื่องอริยพาลิติกะ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพรานเบ็ดคนหนึ่งชื่ออริยะ พระองค์ทอดพระเนตรเห็นอุปนิสัยโศคาปัตติผล จึงเสด็จไปยังสำนักแห่งเขามีรับสั่งถามว่า ท่านชื่อไร พรานเบ็ดจึงทูลว่า ข้าพระองค์ชื่ออริยะ พระองค์จึงตรัสว่า ผู้ทำปาณาติบาต ไม่ชื่อว่าเป็นอริยะ อริยะต้องไม่เบียดเบียนสัตว์ ดังนี้ แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

น เตน อริโย โหติ
เยน ปาณานิ หีสติ,

อหีตา สพุพปาณานัน
อริโยติ ปวุจฺจติ.

บุคคล ยังเบียดเบียนสัตว์ทั้งหลาย
อยู่ด้วยเหตุใด จะชื่อว่าเป็นอริยะ
เพราะเหตุนั้นห้ามมิได้
บุคคลที่เราเรียกว่าอริยะ เพราะ
ความเป็นผู้ไม่เบียดเบียนสัตว์
ทั้งปวง.

๒๐๓. เรื่องสัมพหุลภิกขุ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภภิกษุผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยศีลาทีคุณ
เป็นอันมาก บางพวกสมบูรณ์ด้วยศีล บางพวกสมบูรณ์ด้วยธุดงค์
บางพวกเป็นพหูสูต บางพวกชอบอยู่ในเสนาสนะอันสงัด บางพวก
สมบูรณ์ด้วยฉานสมาบัติ ภิกษุเหล่านั้นมาทำความเข้าใจว่าพระอรหันต์
เป็นของไม่ยาก อยู่ในกำมือ จะต้องเมื่อไรก็ได้ วันหนึ่ง จึงชวน
กันไปเฝ้าพระศาสดา ทูลความดำรินั้นให้ทรงทราบ พระองค์จึงตรัส
พระคาถานี้

น ลีลพุดมตฺเตน
พาหุสจฺเจน วา ปน
อถวา สมาธิลาเภน
วิวิคฺตสยเนน วา
ผุสฺสามิ เนกขมฺมสุขํ
อปฺปญฺชชนเสวิตํ
ภิกฺขุ วิสุตฺตสมาปาที
อปฺปตฺโต อาสวกฺขยํ.

ภิกษุผู้ยังไม่บรรลุนิพพานไปแห่ง
อาสวะ ไม่ควรถึงความวางใจเสีย
ว่าเราถูกต้องอยู่ซึ่งเนกขัมมสุขอัน
ชนมิใช่ปุถุชน (คือพระอรหันต์)
เสพแล้ว ดังนี้ ด้วยคุณสักว่าศีล
และวัตร หรือด้วยความเป็นผู้
สดับแล้วมาก หรือด้วยความ
ได้สมาธิ หรือด้วยความเป็นผู้
อยู่ในที่อันสงัด.

มัคควรรคที่ ๒๐

๒๐๔. เรื่องปัญจสตภิกขุ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภภิกขุประมาณ ๕๐๐ ภิกขุเหล่านั้น
ได้ประชุมกันพูดถึงเรื่องทางที่สัญจรไปด้วยเท้าว่า ในที่โน้น ๆ เป็น
อย่างนั้น ๆ พระศาสดาได้เสด็จมาในที่ประชุมนั้น จึงตรัสพระคาถานี้

มคฺคานญฺจฺจฺจโก เสฏฺโฐ,   ทางมีองค์ ๘ ประเสริฐกว่าทาง
ทั้งหลาย

สตฺถฺจํ จตุโร ปทา,   บท (คืออริยสัจ) ๔ ประเสริฐ
กว่าสัจจะทั้งหลาย

วิราโค เสฏฺโฐ ชมฺมานํ,   วิราคธรรม ประเสริฐกว่าธรรม
ทั้งหลาย

ทิปทานญฺจ จกฺขุมา,   อนึ่ง พระตถาคตผู้มีจักขุประเสริฐ
กว่าสัตว์มีเท้า ๒ ทั้งหลาย

เอเสว มคฺโค นตฺถญฺโณ
ทสฺสนสฺส วิสุทฺธิยา   ทางนั้นนั่นแหละ เพื่อความหมดจด
แห่งญาณเครื่องเห็น อันไปย่อม
ไม่มี

เอตฺถฺหิ ตุมฺहे ปฏฺิปชฺชถ,   ท่านทั้งหลาย จงดำเนินไปสู่ทาง
นั้นแล

มารเสนปฺปโมหณํ,   อันเป็นที่ยังมารและเสนามานให้หลง
เอตฺถฺหิ ตุมฺहे ปฏฺิปนฺนา,   ท่านทั้งหลาย ดำเนินไปสู่ทางนั้น
แล้วเทียว

ทกุขสุสนุ่ถุ่ กริสุสถ,
อกุขำโถ โว มยา มกุโค
อถุณยา สลลสตุถนุ่,

จักทำที่สุคแห่งทูกข์ได้.
ทางอันเราจักรู้ซู้ด
ซู้งถูกศร ได้บอกแล้วแก่ท่าน
ซู้งหลาย

ตุมุเหหิ กิจจัน อาทปป์,

ความเพียรอันท่านซู้งหลายต้อง
ทำเอง

อกุขาทาโร ตถาคตา,

พระตถาคตซู้งหลาย เป็นแต่ผู้
บอกทางให้

ปฏิปนุณา ปโมกขนุติ

ชนซู้งหลาย ได้ดำเนินพินิจไปแล้ว

ถมายิโน มารพนุชณา.

จะพ้นจากเครื่องผูกคือกิเลสมาร.

๒๐๕. เรื่องอุปปีญจสตถิกขุ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภภิกขุประมาณ ๕๐๐ อีกพวกหนึ่ง
ภิกขุเหล่านั้น เรียนพระกรรมฐานในสำนักของพระองค์แล้ว ไป
กระทำความเพียรอยู่ในป่า ยังไม่บรรลุพระอรหันต์ จึงกลับมาเฝ้า
พระองค์ ทูลขอเปลี่ยนพระกรรมฐานใหม่ พระองค์จึงประทานพระ
คาถานี้

สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ
ยทา ปถุณยา ปสุตฺติ,

เมื่อใดบุคคลเห็นอยู่ด้วยปัญญาว่า
สังขารซู้งปวงไม่เที่ยง

อด นิพพินุทติ ทุกฺเข,	เมื่อนั้น ย่อมเบื้อหน่ายในทุกข์
เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา,	ข้อนี้ เป็นทางแห่งความหมดจด
สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขาติ	เมื่อใด บุคคลเห็นอยู่ด้วยปัญญาว่า
ยทา ปลฺลยาถ ปสฺสตี,	สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์
อด นิพพินุทติ	เมื่อนั้น ย่อมเบื้อหน่ายในทุกข์
เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา,	ข้อนี้ เป็นทางแห่งความหมดจด
สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ	เมื่อใดบุคคลเห็นอยู่ด้วยปัญญาว่า
ยทา ปลฺลยาถ ปสฺสตี,	ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา
อด นิพพินุทติ ทุกฺเข,	เมื่อนั้น ย่อมเบื้อหน่ายในทุกข์
เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา.	ข้อนี้ เป็นทางแห่งความหมดจด.

๒๐๖. เรื่องปธานกัมมิกคิสสภิกขุ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภปธานกัมมิกคิสสภิกขุ เธอได้เห็น
พระองค์ทรงทำปฏิสันถาร กับด้วยภิกษุทั้งหลายผู้ได้เรียนพระกรรมฐาน
พร้อมกับตน ไปเจริญสมณธรรม สำเร็จพระอรหันต์มารเฝ้า มีประสงค์
อยากจะให้พระศาสดาทรงทำปฏิสันถารกับตนบ้าง จึงขมิขมันไป
เดินจงกรมในที่แห่งหนึ่ง ง่วงนอนจัด ล้มลงในแผ่นดินที่สุดจงกรม
ขาหัก ร้องอึกทึกขึ้น พระภิกษุทั้งหลาย ก็ช่วยกันจัดแจงพยาบาล
จนสว่างสาย เลยไม่ได้ไปภิกขาจาร พระศาสดาได้เสด็จมา แสดง

โทษของผู้กระทำกิจอันควรกระทำก่อนเอามาทำภายหลัง แล้วจึงตรัส
พระคาถานี้

อุฏฐานกาลมฺหิ อณุฏฺฐหาโน
ยฺวา พลี อาลสิยฺ อูเปโต,

ถฺสนฺนสงฺกปฺปมโน กุสิโต
ปญฺญา มคฺคํ อลฺโส น วิหฺตติ,

ชนผู้ยังหนุ่มมีกำลัง แต่เข้าถึง
ความเป็นผู้เกียจคร้าน ไม่หมั่น
ในกาลที่ควรจะหมั่น

มีคำริในใจอันจมเสียดแล้ว เป็นคน
เกียจคร้าน ย่อมไม่ประสบทางด้วย
ปัญญา.

๒๐๗. เรื่องสุกรเปรต

พระบรมศาสดา ทรงปรารภสุกรเปรต ด้วยบุรพกรรมครั้ง
ตนเป็นภิกษุในศาสนาพระกัสสป กล่าววาจาของพระเถระสองรูปผู้มี
ศีลาทีคุณอันดี ให้บาดหมางแตกสามัคคีกัน ด้วยกรรมนั้นไปเกิด
ใหม่อยู่ในอเวจีนรก สิ้นพุทธันดรหนึ่ง มาในพุทธกาลนี้เกิดเป็น
เปรตมีตัวเหมือนคน มีศีรษะเหมือนสุกร อยู่ที่เขาคิชฌกูฏ พระ
โมคคัลลานเถระได้เห็นแล้ว จึงพูดกับพระลักษณะเถระ ในที่เฉพาะ
พระพักตร์พระศาสดา พระองค์จึงตรัสพระคาถานี้

วajanurukhi mamsa sututot,

กาเยน จ อกุสลํ น กยิรา,

คนควรระวังรักษาวาจา สำรวม
แล้วด้วยใจ

และไม่ควรกระทำอกุศลด้วยกาย

เอเต ตโย กมฺมปเถ วิโสชเย,

พึงยังกรรมบถ ๓ ประการเหล่านี้
ให้หมดจด

อาราชเย มคฺคมิสึปฺปเวทิตฺ.

พึงยินดีทาง ที่ท่านผู้แสวงประกาศ
แล้ว

๒๐๘. เรื่องพระโปฐิตเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระโปฐิตเถระ ผู้ทรงพระไตรปิฎก เป็นอาจารย์บอกพระธรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย วันหนึ่งเธอได้ยื่นพระ ศาสตราศรียกตนว่า ภิกษุผู้มีคัมภีร์เปล่า ก็เกิดสังเวชสลดใจ เข้าไปขออาศัยอยู่ด้วยภิกษุผู้จีณาสพประมาณ ๓๐ รูป ในป่าแห่งหนึ่ง เข้าไปหาพระเถระก่อน ขอให้ท่านเป็นที่พึ่ง ท่านก็ปฏิเสธไม่รับ จึงเข้าไปหาพระภิกษุอื่นโดยลำดับ จนถึงสามเณร ๗ ขวบเป็นที่สุด สามเณรแกลังทำอิดเอื้อนไม่รับ เธอจึงวิงวอนโดยประการต่าง ๆ ครั้นหมดทฎฐิमानะแล้ว สามเณรจึงกล่าวว่า ท่านอาจารย์ จอมปลวก แห่งหนึ่ง มีช่อง ๖ ช่อง เขี้ยเข้าไปอยู่ภายในโดยช่องอันหนึ่ง บุคคลประสงค์จะจับเขี้ยนั้น ก็จงปิดช่องทั้ง ๕ เสีย คอยจับในช่อง ที่เขี้ยเข้าไป ฉนใด ท่านอาจารย์จงปิดทวารทั้ง ๕ เสีย แล้วกำหนด การงานในมโนทวาร ฉนนันเกิด เมื่อภิกษุนั้นได้ฟังดังนี้แล้ว ก็เห็น ความซัด เพราะตนเป็นพหุสตอยู่แล้ว จึงเริ่มปรารภสมณธรรม

พระศาสดาจึงทรงเปล่งพระโอภาสไป ประคองประทับในที่เฉพาะหน้า
แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

โยคา เว ชายเต ฐิริ, ปัญญาย่อมเกิดเพราะความประ-
กอบแล

อโยคา ฐิริสขโขโย, ความสิ้นไปแห่งปัญญา เพราะ
ความไม่ประกอบ

เอตฺ เตวชาปถํ ฌตฺวา บุคคลรู้จักทางแห่งความเจริญ และ
ภวาย วิภวาย จ, แห่งความเสื่อม ๒ อย่างนี้แล้ว
ตถตฺตานํ นิเวเสยฺย ปัญญาจะเจริญด้วยประการใด ควร
ยถา ฐิริ ปวทุตฺติ. ตั้งตนไว้ ด้วยประการนั้น.

๒๐๕. เรื่องพระมหัลลกเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภภิกษุแก่หลายรูป ภิกษุพวกนี้
เมื่อเป็นคฤหัสถ์ เป็นคนมั่งคั่ง ชวนกันออกบวช ได้สร้างบรรณศาลา
หลังหนึ่ง ในที่สุดแห่งวิหาร แล้วอยู่ด้วยกันในที่นั้น ภริยาเก่าของ
ภิกษุรูปหนึ่ง ชื่อนางมธุรปาณิกา เป็นผู้อุปการะจัดหาบิณฑบาตถวาย
พระภิกษุเหล่านั้น ไม่ให้เดือดร้อน ครั้งนั้นนางมธุรปาณิกาทำกาล-
กิริยาลง ภิกษุเหล่านั้นไปประชุมกันที่บรรณศาลากอดคอกันร้องไห้
พิไรรำพันต่าง ๆ พวกภิกษุอื่นไปเห็นเข้า จึงนำความนั้นมาพูดขึ้น

ที่โรงธรรมสภา พระศาสดาเสด็จไปในที่ประชุมอันนั้น จึงตรัส
พระคาถานี้

วนํ ฉินฺทุท มา รุกฺขํ,	ท่านทั้งหลายจงตัดกิเลสจุงป่า อย่า ไปตัดต้นไม้
วนโต ชายเต ภยํ,	เพราะภัยย่อมเกิดแต่กิเลสจุงป่า
เฉตุวา วนํ วนญฺจณฺจ	ท่านทั้งหลาย จงตัดกิเลสจุงป่า
นิพฺพนา โทถ ภิกฺขโว	และกิเลสจุงต้นไม้อันตั้งอยู่ในป่า (กิเลสใหญ่่น้อย) แล้วเป็นผู้หา กิเลสมิได้เกิด นะภิกษุทั้งหลาย
ยาวณฺหิ วนญฺโจ น ฉินฺชติ	ก็กิเลสจุงต้นไม้ อันตั้งอยู่ในป่า
อณฺุมตุโตปี นรุตฺต นาริสฺสุ,	ของนรชน แม้มีประมาณน้อย ยังไม่ขาดในหล่นาริ ตราบใด
ปฏฺิพทุสมโนว ตาว โส	นรชนนั้นเป็นเหมือนลูกโคที่ยังค่อม
วจฺฉ โฉริปโกว มาตริ.	น้ำนม มีใจพัวพันในแม่ตราบนั้น.

๒๑๐. เรื่องพระสารีบุตรเถรสังฆวิหาริก

พระบรมศาสดา ทรงปรารภสังฆวิหาริกของพระสารีบุตรเถระ
ผู้เป็นบุตรของนายช่างทอง พระเถรเจ้าสอนให้เจริญอุสุภกรรมฐาน
เธอได้เพียรพยายามเจริญอยู่ถึง ๔ เดือน ก็ไม่สำเร็จอะไร พระเถรเจ้า
จึงนำตัวไปเฝ้า พระศาสดาจึงประทานดอกประทุมแก่ภิกษุนั้น ให้

บริกรรมโลหิตกสิณ เธอก็ได้สำเร็จในพระกรรมฐานอันนั้น ครั้นเห็น
ดอกบัวเหี่ยวเศร้าหมอง จึงกำหนดเทียบอุปาทินนกงังขารเห็นความ
เป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตาปรากฏ พระศาสดาจึงทรง
เปล่งพระโอภาสไป คุงประทับในที่เฉพาะหน้า แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

อุจฺจนฺโท สีนหมตฺตโน,	ท่านจงถอนเยื่อใยของตนเสีย
กฺกมฺภํ สาทิกัฏฺว ปาณินา,	เหมือนคนถอนดอกบัวที่เกิดใน สารทกาลด้วยฝ่ามือ
สนฺตีมคฺคเมว พฺรุหฺย,	จงเจริญทางพระนิพพานถ่ายเดียว
นิพฺพานํ สฺกฺเตน เทสิตํ,	พระนิพพาน อันพระสுகตเจ้า แสดงแล้ว.

๒๑๑. เรื่องมหาชนพาณิช

พระบรมศาสดา ทรงปรารภมหาชนพาณิช เป็นชาวเมือง
พาราณสี จัดแจงสินค้าบรรทุกเกวียนจะไปค้าขายที่เมืองสาวัตถี ไป
ได้ถึงกลางทางถูกฝนตกใหญ่ถึง ๗ วัน เลยพักอยู่ที่นั่น พระศาสดา
ได้ตรัสแก่พระอานนท์ว่า อีก ๗ วัน มัจจราชจะปลงชีวิตมหาชนพาณิช
นั้นเสีย พระอานนท์จึงทูลขอโอกาสไปตักเตือนสั่งสอน มหาชนพาณิช
ก็เลื่อมใส จึงนิมนต์พระภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน แล้ว
บริจาคนหาทาน พระองค์ทรงทำอนุโมทนาแล้วจึงตรัสพระคาถานี้

อิธ วสฺสํ วสิสฺสามิ,   เราจะอยู่ตลอดฤดูฝนในที่นี้

อิช เหมนุตคิมุหิสฺส,

ในเหมันตฤดู และกิมหฤฤดูทั้งหลาย
ในที่นี้

อิติ พาโล วิจิเนตติ,

คนพาลย่อมคิดผิดดังนี้

อนุตรายํ น พุชฺฌติ.

หาฐีสึกอันตรายอยู่ไม่.

๒๑๒. เรื่องนางกิสาโคตมิ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภนางกิสาโคตมิ เมื่อบุตรของนาง
ตายแล้ว ก็อุ้มบุตรนั้นไปเที่ยวหาหา หวังจะรักษาบุตรให้กลับเป็นขึ้น
ใครได้เห็นเข้าก็เหม่าว่านางเป็นบ้า ครั้งนั้น มีบัณฑิตผู้หนึ่งแนะนำ
ให้นางไปเฝ้าพระศาสดาที่พระเชตวันวิหาร นางก็ไปเฝ้าทูลขอหา พระ
บรมศาสดาจึงแสดงธรรมเทศนาสั่งสอน แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

ตํ ปุตุตฺตปฺสุมมุตฺตํ

ความตายย่อมพาเอาชนผู้มีวิมา

พฺยาสตุตฺตมนสํ นรํ

แล้ว ด้วยบุตรและสัตว์ของเลี้ยง

สุตฺตํ คามํ มโหโฆว

ผู้มีใจข้องเกี่ยวแล้ว ในอารมณ์

มจฺจุ อาทาย กจฺจติ.

ต่าง ๆ นั้นไป เหมือนห้วงน้ำใหญ่

พัดพาเอาชาวบ้านที่หลับแล้ว ไป

อยู่ฉะนั้น.

๒๑๓. เรื่องนางปญฺจาราเถรี

พระบรมศาสดา ทรงปรารภนางปญฺจาราเถรี เมื่อบุตร สามี
บิดา มารดา พี่ชาย ของนางตาย นางก็หมดสมปฤดี เปลือยกาย
ไม่มีผ้านุ่งห่ม เดินเข้าไปในพระเชตวันวิหาร กำลังพระศาสดาจารย์
ประทานธรรมเทศนาอยู่ในท่ามกลางบริษัท พระองค์ได้ทอดพระเนตร
เห็น จึงทรงเตือนให้นางมีสติ แล้วตรัสพระคาถานี้

น สหฺติ ปุตุตา ตาณาย
น ปีตา นปี พนฺชวา
อนฺตเกนาธิปนฺนสฺส,

นตฺถิ ณาตีสุ ตาณตา,
เอตมตฺถวลลํ ญตฺวา
ปญฺชิตฺโต สีสํวฺโต,
นิพฺพานคฺมณํ มคฺคํ
จิปฺปเมว วิโสชฺเย.

เมื่อบุคคล อันมัจจุราช ครอบงำ
แล้ว บุตรทั้งหลาย มีอยู่เพื่ออัน
ต้านทานมัจจุราชไม่ได้ บิดาก็ไม่
ได้ ถึงพวกพ้องก็ไม่ได้

ความป้องกันย่อมไม่มีในหมู่ญาติ
บัณฑิตทราบอำนาจแห่งเหตุนี้แล้ว
พึงเป็นผู้สำรวมแล้วในศีล พึง
เร่งรีบทำทางเป็นที่ไปพระนิพพาน
ให้หมดจด.

ปกรณกวรรคที่ ๒๑

๒๑๔. เรื่องอัครโนบุพพกรรม

พระบรมศาสดา ทรงปรารภบุพพกรรมของพระองค์ ในกาลเมื่อเมืองไพศาลี เกิดทุพภิกขภัย มนุษย์ที่ยากจนก็ล้มตาย ด้วยความอดอาหารเป็นอันมาก จนซากศพเหม็นตลบฟุ้งไปทั้งเมือง ด้วยกลิ่นปฏิกูลอันนั้น ทำให้เกิดอหิวาตกโรค ทั้งหมู่มนุษย์ก็เข้าไปอยู่เป็นอันมาก ชาวนครได้ประชุมกันแก้ไขต่าง ๆ ภัยอันนั้นก็ยังไม่สงบ จึงพร้อมกันไปเฝ้าทูลเชิญเสด็จพระศาสดา ซึ่งเสด็จประทับอยู่กรุงราชคฤห์ แล้วจักแจ้งพระนครให้สะอาดหายปฏิกูลคอยรับเสด็จ ครั้นพระองค์เสด็จมาแล้ว ภัยเหล่านั้นก็สงบ ในกาลเมื่อพระองค์เสด็จมาและเสด็จกลับ หมู่เทพยดามนุษย์ตลอดถึงนาคครุฑสุบรรณ ได้กระทำสักการบูชาเป็นมโหฬารเอิกเกริก ครั้นเสด็จกลับกรุงราชคฤห์แล้ว พระภิกษุทั้งหลายประชุมกันกล่าวสรรเสริญพุทธานุภาพ พระองค์ตรัสว่า อันนั้นไม่ใช่พุทธานุภาพ เป็นอานุภาพแห่งการสละในอดีตชาติ ที่พระองค์ได้กระทำมา ในที่สุดจึงตรัสพระคาถานี้

มตฺตาสฺยปฺริจฺจาคา	ถ้าผู้มีปัญญามาเห็นสุขอันไพบูลย์
ปฺลฺสฺส เจ วิปฺลฺลํ สฺขํ	เพราะสละสุขพอประมาณ ก็ควร
จเช มตฺตาสฺขํ ธีโร	สละสุขพอประมาณเสีย จะได้พบ
สมฺปฺลฺลํ วิปฺลฺลํ สฺขํ.	สุขอันไพบูลย์.

๒๑๕. เรื่องกุกกุณฺฑชาทิกา

พระบรมศาสดา ทรงปรารภนางกุมาริกาคนหนึ่ง ชอบกิน
ฟองไก่อ่ นางไก่อ่ได้เห็นนางกุมาริกานำไข่ของตนไปเนื่อง ๆ ก็โกรธ
ผูกอาฆาตในนางกุมาริกา นางไก่อ่นางกุมาริกาก็เป็นเวรแก่กันและกัน
ดูจึ่งเรื่องที่ ๔ ดังนี้

นางไก่อ่	นางแมว	นางเนื้อ	นางยักษ์ินี
นางกุมาริกา	นางไก่อ่	นางเสือเหลือง	นางกุลธิดา

ในชาติที่สุด นางยักษ์ินีได้กินลูกนางกุลธิดาถึงสองครั้ง ในครั้งที่สาม
นางกุลธิดาได้พาลูกหนีเข้าไปในเขตวันวิหาร กำลังพระศาสดาเสด็จ
ประทับแสดงธรรม อยู่ท่ามกลางบริษัท พระองค์จึงตรัสพระคาถานี้

ปรทุกุบุปฺธานน	บุคคลผู้ใด ปรารภนาสุขเพื่อตน
โย อตุตฺตโน สุขมิจฺจติ,	เพราะความก่อทุกข์ให้ผู้อื่น
เวรตฺตสุคตฺตญฺโจะ	บุคคลผู้นั้น ระคนอยู่แล้วด้วย
เวรา โส น ปริมุจฺจติ.	สังสัคคะคือเวร ย่อมไม่พ้นจาก

เวรได้.

๒๑๖. เรื่องภทฺทียภิกขุ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพวกภทฺทียภิกขุ ผู้ชวนชวายอยู่
แต่ในการประดับประดาเชิงเท้ารองเท้า ไม่เป็นอันเล่าเรียนทอดทิ้ง

วัตตปฏิบัติของตนเสีย พระองค์ทรงทราบ ให้หาตัวมาประทาน
เทศนาสั่งสอน แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

ยี้ หี กิจจํ ตทปวิทุธ,	ก็สิ่งใดที่ควรทำสิ่งนั้นอันชนเหล่าใด ทอดทิ้งเสียแล้ว
อกิจจํ ปน กยิริติ,	แต่สิ่งที่ไม่ควรทำ ไปทำเข้า
อุหุณพานํ ปมตฺตานํ	อาสวะทั้งหลาย ย่อมเจริญแก่ชน
เตสํ วฑฺฒนฺติ อาสวา,	เหล่านั้น ซึ่งเป็นผู้มีมานะดั่งไม้้อ อันยกขึ้นแล้ว ผู้ประมาทแล้ว
เยสฺสจฺจ สฺตสมารทุธา	ส่วนว่าสติไปแล้วในกาย อันชน
นิจฺจํ กายคตา สติ,	เหล่าใดปรารภดีแล้วเป็นนิตย์
อกิจจํ เต น เสวนฺติ	ชนเหล่านั้น หมั่นกระทำในกิจที่
กิจฺจเจ สฺตัจจกการิโน,	ควรทำ ไม่ต้องเสพกิจที่ไม่ควรทำ
สฺตานิ สฺมปฺชานานํ	อาสวะทั้งหลายของชนเหล่านั้น
อติถํ คจฺจนฺติ อาสวา.	ซึ่งเป็นผู้มีสติสัมปชัญญะ ย่อม ถึงความสิ้นไป.

๒๑๗. เรื่องพระลกุณฏกภัททิยเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระลกุณฏกภัททิยเถระมาเฝ้าแล้ว
ทูลลากลับไป ครั้งนั้นมีพระภิกษุอาคันตุกะเป็นอันมาก มาเฝ้าพระ

ศาสดาเหมือนกัน ได้พบท่านเดินสวนทางออกไป เมื่อพระภิกษุ
เหล่านั้นเข้าเฝ้าแล้ว พระศาสดาจึงตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ท่านเห็น
ใหม่ ภิกษุที่เดินสวนทางออกไปนั้น ชำมารดาบิดาแล้ว พันทุกข์
ถึงพระนิพพาน ขณะนั้น พระภิกษุเหล่านั้น เกิดความสงสัยเหยียด
กันและกัน ไม่ทราบในพระพุทธานิบายจึงทูลถาม พระองค์จึงตรัส
พระคาถานี้

มาตริ ปิตริ หนตุวา,	บุคคลฆ่าตัดหาคุณมารดาด้วย ฆ่า อัสมิมานะคุณบิดาด้วย
ราชาโน เทว จ ขตุติเย,	ฆ่าสัตสตทิกฺขุ และอุจเฉททิกฺขุ ทั้งหลาย คุณพระราชาผู้เป็นกษัตริย์ สองพระองค์ด้วย
รฏฺฐิ สานุจริ หนตุวา,	ฆ่าอายตนะคุณแว่นแคว้นพร้อมด้วย นันทิราคะ คุณขุนส่วยด้วยได้แล้ว
อนินฺนุ ยติ พุราหฺมณเ,	จะเป็นพราหมณ์ไม่มีทุกข์ ไปพระ นิพพาน
มาตริ ปิตริ หนตุวา,	บุคคลฆ่าตัดหาเป็นดังมารดา และ ฆ่าอัสมิมานะเป็นดังบิดา
ราชาโน เทว จ โสตุติเย,	และฆ่าสัตสตทิกฺขุ และอุจเฉททิกฺขุ ทั้งหลาย เป็นดังพระราชาผู้เป็น พราหมณ์สองพระองค์

เวยยคุณปลงจม หนุตวา, และฆ่าหมวด ๕ แห่งนิวรรณ์มีวิจิจจา-
นิวรรณ์ คุจทางอันเสื่อโคร่งเที่ยวไป
แล้วเป็นที่ ๕ (คือฆ่าความสงสัย)
ได้แล้ว

อนิโฆ ยาทิ พุราหุมนโณ, จะเป็นพราหมณ์ไม่มีทุกข์ไปพระ-
นิพพาน

๒๑๘. เรื่องนายทวารุสากฎิกะ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภบุตรของนายทวารุสากฎิกะ บิดา
เป็นคนเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา บุตรก็เป็นสัมมาทิฐิตามบิดา
เขาได้เคยเล่นขลุบกับบุตรของมิจฉาทิฎฐิกคนหนึ่ง เวลาเล่นระลึก
พระพุทธคุณไปพลาง ได้ช่วยชนะบุตรของมิจฉาทิฎฐิกทุกคราว จน
บุตรของมิจฉาทิฎฐิกยอมแพ้ วันหนึ่งบิดาเขาได้พาเขาไปเก็บฟืนใน
ป่า พักเกวียนอยู่ที่ใกล้ป่าช้า ปล่อยให้โคไปเที่ยวหากิน ครั้น
ตกเย็นเข้า โคนั้นได้หนีตามฝูงโคเข้าไปในเมือง นายสากฎิกะ
ก็เที่ยวติดตามไปพบโคในเมืองเป็นเวลาอย่าค่า นายทวารบาลปิด
ประตูเมืองเสียออกไม่ได้ บุตรก็เฝ้าเกวียนอยู่แต่ผู้เดียวในที่นั้น
ครั้นตกเวลากลางคืน เขาระลึกถึงพระพุทธคุณนอนอยู่ หม่อมมนุษย์
ในป่าช้านั้น ช่วยกันอภิบาลรักษาไม่ให้เป็นอันตราย ภายหลัง

พระเจ้ามครรัฐทรงทราบประพตฺติเหตุตั้งนั้น จึงทรงพาเด็กนั้นไป
เฝ้าพระศาสดา ทูลสรรเสริญพระพุทธานุสสติ และทูลถามถึงกรรม
เหล่าอื่น อันมีอานุภาพเช่นพุทธานุสสติ ยังมีอีกหรือไม่ พระองค์
จึงตรัสพระคาถานี้

สุปฺปพุทฺธํ ปพุชฺฌนฺตฺติ
สทา โคตมสาวกา
เยถํ ทิวา จ รตุโต จ
นิจฺจํ พุทฺธคตา สติ,

สติของชนเหล่าใดไปแล้วในพุทธะ
ทั้งกลางวันทั้งกลางคืน เป็นนิตย
ชนเหล่านั้น ชื่อเป็นสาวกของ
พระโคตม ตื่นอยู่ตื่นดีแล้วใน
กาลทุกเมื่อ

สุปฺปพุทฺธํ ปพุชฺฌนฺตฺติ
สทา โคตมสาวกา
เยถํ ทิวา จ รตุโต จ
นิจฺจํ ชมฺมคตา สติ,

สติของชนเหล่าใดไปแล้วในธรรมะ
ทั้งกลางวันทั้งกลางคืน เป็นนิตย
ชนเหล่านั้น ชื่อเป็นสาวกของ
พระโคตม ตื่นอยู่ตื่นดีแล้วใน
กาลทุกเมื่อ

สุปฺปพุทฺธํ ปพุชฺฌนฺตฺติ
สทา โคตมสาวกา
เยถํ ทิวา จ รตุโต จ
นิจฺจํ สงฺฆคตา สติ,

สติของชนเหล่าใดไปแล้วในสังฆะ
ทั้งกลางวันทั้งกลางคืน เป็นนิตย
ชนเหล่านั้น ชื่อเป็นสาวกของ
พระโคตม ตื่นอยู่ตื่นดีแล้วใน
กาลทุกเมื่อ

สุปฺปพุทฺธํ ปพฺพชฺฌนฺติ
สทา โคตมสวากา
เยสํ ทิวา จ รตุโต จ
นิจฺจํ กายคตา สติ,

สติของชนเหล่าใดไปแล้วในกาย
ทั้งกลางวันทั้งกลางคืน เป็นนิตย์
ชนเหล่านั้น ชื่อเป็นสาวกของพระ
โคดมตั้งอยู่ตั้งดีแล้วในกาลทุก
เมื่อ

สุปฺปพุทฺธํ ปพฺพชฺฌนฺติ
สทา โคตมสวากา
เยสํ ทิวา จ รตุโต จ
อหีสาย รโต มโน,

ใจของชนเหล่าใด ยินดีแล้วใน
ความไม่เบียดเบียน ทั้งกลางวัน
ทั้งกลางคืน ชนเหล่านั้น ชื่อเป็น
สาวกของพระโคดม ตั้งอยู่ตั้งดี
แล้วในกาลทุกเมื่อ

สุปฺปพุทฺธํ ปพฺพชฺฌนฺติ
สทา โคตมสวากา
เยสํ ทิวา จ รตุโต จ
ภวานาย รโต มโน.

ใจของชนเหล่าใด ยินดีแล้วใน
ภavanaทั้งกลางวันทั้งกลางคืน ชน
เหล่านั้นชื่อเป็นสาวกของพระ-
โคดมตั้งอยู่ตั้งดีแล้วในกาลทุกเมื่อ

๒๑๕. เรื่องวัชชีปุตตกภิกขุ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระภิกษุผู้เป็นราชบุตรของกษัตริย์
วัชชีละวาระราชสมบัติออกผนวช อาศัยอยู่ในไพรศนธ์แห่งหนึ่ง ใกล้
เมืองไพศาลี วันหนึ่ง ได้ฟังเสียงนักร้องนกกิ่งก้องในเมือง เกิด
ความสังเวชถึงตนว่า กลายเป็นคนเลวมาอยู่ในป่าเหมือนไม้ที่เขา

หึ่งเสีย มีความกระสันอยากจะสึก จึงเข้าไปเฝ้าทูลความนั้นแต่พระ
ศาสดา พระองค์จึงทรงแสดงเหตุแห่งทุกข์ แล้วตรัสพระคาถานี้

ทูปุปพุพชฺชํ ทุรภิรมํ,	การบวช เป็นของยาก การยินดี
	ในธรรมปฏิบัติ เป็นของยาก
ทุราวาสา ฆรา ทุกฺขา,	เรือนทั้งหลาย อันบุคคลครองไม่ดี
	เป็นทุกข์
ทุกฺโข สมานลฺลาโส,	ความอยู่ร่วมด้วยคนเสมอกัน (ไม่
	มีที่ย่าเกรง) เป็นทุกข์
ทุกฺขานุปตฺติตฺตฺตฺตฺ,	ชนทั้งหลายผู้ไปทางไกล (คือวัฏฏะ)
	เป็นผู้อันทุกข์ตามติดไปแล้ว
ตฺตฺมา น จทฺตฺตฺ สฺยา,	เพราะเหตุนั้น บุคคลไม่พึงเป็นผู้
	ไปทางไกลด้วย
น จ ทุกฺขานุปตฺโต สฺยา.	ไม่พึงเป็นผู้อันทุกข์ตามติดไปด้วย.

๒๒๐. เรื่องจิตตคฤหบดี

พระบรมศาสดา ทรงปรารภจิตตคฤหบดีเป็นชาวเมืองมัจฉิ-
กาสณฑ์ วันหนึ่ง อยาจะไปเฝ้าพระศาสดา ณ เมืองสาวัตถี จึง
ออกจากเมืองด้วยบริษัทเป็นอันมาก มาในกลางทาง หมู่เทพยดาได้
บำรุงเลี้ยงดูด้วยภัชชโภชอาหาร ให้เป็นสุขสำราญทั่วถึงกัน เวลาเขา
เฝ้าพระศาสดา เทพยดาบันดาลดอกไม้ทิพย์ให้ตกลงดูง่าฝน เวลา

จะกลับไป ก็บันดาลรัตนะทั้ง ๗ ให้เต็มในเกวียนของคฤหบดี ครั้น
คฤหบดีกลับไปแล้ว พระอนนทจึงทูลถามว่า ลากสักการะที่เกิด
ขึ้นแก่คฤหบดีนั้น เพราะเขามาเฝ้าพระองค์ หรือไปในที่อื่น ก็เกิด
เหมือนกัน พระองค์จึงตรัสว่า ถึงเขาไปในที่อื่น ก็เกิดเหมือนกัน
และได้ทรงชมคฤหบดีโดยประการต่าง ๆ แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

สตุโธ สีเลน สมบุโน,	ผู้มีศรัทธาถึงพร้อมแล้วด้วยศีล
ยโสภคสมบัติ,	เอิบอímแล้วด้วยยศและโภคะ
ยัม ยัม ปเทสั ภขติ,	จะไปประเทศใด ๆ
ตตุถ ตตุถเว ปุชิต.	ก็เป็นผู้อันเขาบูชาแล้ว ในประเทศ
	นั้น ๆ แล.

๒๒๑. เรื่องนางจูฬสุภักทา

พระบรมศาสดา ทรงปรารภนางจูฬสุภักทา เป็นธิดาของอนาถ-
บิณฑิกเศรษฐี ได้ไปอยู่กับสามีที่เมืองอุคคนคร ตระกูลของสามีเป็น
มิจฉาทิฏฐิ นับถือพวกอเจลกะ พ่อผู้แนะนำให้นางเลื่อมใสในพวก
อเจลกะนั้นบ้าง นางไม่เลื่อมใส กลับติเตียนพวกอเจลกะ สรรเสริญ
พระมหาสมณะต่าง ๆ พ่อผู้แม่ผู้จึงถามว่า เจ้าอาจแสดงสมณะ
ของเจ้าได้หรือ นางรับว่าได้ จึงได้จัดแจงมหาทานไว้คอยรับ แล้ว
นางระลึกถึงพระพุทธรูปอุชิวฐานเชิญเสด็จพระศาสดาพร้อมด้วยภิกษุ-
สงฆ์มารับภัตตาหารที่สถานแห่งตน ณ เมืองอุคคนครนั้น ในวันนั้น

อนาถปิณฑิกเสฐฐี ทูลอาราธนาเชิญเสด็จรับภัตตาหารที่สถาน
แห่งนี้ พระศาสดาไม่ทรงรับ รับสั่งว่าได้รับอาราธนาของ
สุภัททาเสียก่อนแล้ว เสรฐฐีอัศจรรย์ใจ จึงทูลถามว่า นางสุภัททา
อยู่ถึงอุคคนครเชิญเสด็จเมื่อไร พระองค์จึงทรงตรัสพระคาถานี้

ทูเร สนฺโต ปกาเสนฺติ,   สัพฺปบุรุษทั้งหลายย่อมปรากฏไปได้
ในที่ไกล

หิมวนฺโตว ปพฺพโต,   เหมือนภูเขาหิมพานต์ฉะนั้น
อสนฺเตตฺถ น ทิสฺสนฺติ,   อสัพฺปบุรุษทั้งหลาย (ถึงอยู่แล้ว)
ในที่นี้ ก็ย่อมไม่ปรากฏ

รตฺตี จิตฺตา ยถา สรา.   เหมือนลูกศรที่เขายิงไปแล้ว ใน
กลางคืน ฉะนั้น.

๒๒๒. เรื่องพระเอภิวาริเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระเอภิวาริเถระ เป็นผู้ชอบอยู่คนเดียว
เดียว ไม่ชอบเคลื่อนไหวคลั่งด้วยหมู่คณะ พระภิกษุทั้งหลายได้เห็นความ
ประพฤติกของท่าน จึงนำความนั้นขึ้นกราบทูล พระองค์จึงทรงประทาน
สาธุการ ให้ภิกษุทั้งหลายถือเอาเป็นตัวอย่างแล้ว จึงตรัสพระคาถานี้

เอกาสนํ เอกเสยฺยํ,   ภิกษุควรตั้งเสพความนั่งคนเดียว
ความนอนคนเดียว

เอโก จรมตฺนุทีโต,

เป็นผู้เดียวเที่ยวไป ไม่เป็นผู้เกี่ยว-
กร้านแล้ว

เอโก ทมยมตฺตานัน,

เป็นผู้เดียวทรมานตนอยู่

วณฺเฑ รมีโต ลียา.

เป็นผู้ยินดีแล้วในที่เป็นส่วนแห่งป่า.

นริยวรรคที่ ๒๒

๒๒๓. เรื่องนางสุนทรปริพาชกา

พระบรมศาสดา ทรงปรารภนางสุนทรปริพาชกา อาสาพวก
อัญญุคติถีย์ ไปแก่งทำเลห์อุบาย ประหนึ่งว่าตนอยู่ในกฏีเดียวกับ
พระองค์ในเวลากลางคืน ประชาชนบางพวก ก็เกิดความสงสัย
ในพระศาสดา โพนทนาติเตียนกันต่าง ๆ พวกอัญญุคติถีย์
มีประสงค์ ต่ออวรรณโทษอันใหญ่ยิ่งขึ้นไปอีก จึงไปจ้างพวก
นักเลงสุรา ให้ฆ่านางสุนทรนั้นเสียแล้วเอาไปหมกไว้ในที่ใกล้
คันธกฏีของพระศาสดา แก่งทำคันหาศพ ครั้นได้แล้วก็ยก
โทษโพนทนาต่าง ๆ พระเจ้าสาวัดตีทรงสืบสวนชำระได้ความจริง
แล้ว ให้กลับลงโทษพวกอัญญุคติถีย์ ภิภษุทั้งหลายได้นำความนั้น
กราบทูลแด่พระศาสดา พระองค์จึงตรัสพระคาถานี้

อภุตวาที นริยํ อูปติ,

ผู้กล่าวคำไม่เป็นจริง ย่อมเข้าถึง

นรก

โย วาปี กตุวา น กโรมิจจาห

หรือแม่ผู้ใด ทำกรรมชั่วแล้ว

กล่าวแล้วว่า เราจะไม่ทำได้ทำ ดังนี้

ผู้นั้นย่อมเข้าถึงนรกเหมือนกัน

อุโภปี เต เปจฺจ สฺมา ภวนฺติ

คนทั้ง ๒ ซึ่งเป็นผู้มีกรรมชั่วช้า

นิหีนกมฺมา มนุชา ปรตฺถ.

นั้น ละโลกนี้ไปแล้ว ย่อมเป็น

ผู้เสมอกัน (ด้วยคติ) ในโลกหน้า.

๒๒๔. เรื่องทุกขปีฬิตสัตว์

พระบรมศาสดา ทรงปรารภสัตว์ทั้งหลาย อันอานุภาพแห่งผล
ของทวาริตเบียดเบียนแล้ว สัตว์พวกนั้น ได้เป็นภิกษุลามก ในครั้ง
ศาสนาพระกัสสปทศพล มาในศาสนา นี้ ได้เกิดเสวยผลของกรรม
อันนั้นอยู่ที่เขาคิชฌกูฏ มีกายกับเครื่องบริวาร อันรุ่งโรจน์ด้วย
เปล่ง พระโมคคัลลานเถระได้ไปเห็นแล้ว จึงพูดกับพระลักษณะเถระ
ในที่เฉพาะพระพักตร์แห่งพระศาสดา พระองค์จึงตรัสพระคาถานี้

กาสาวกนุจฺจา พหโว,   คนเป็นอันมากผู้มีผ้ากาสาวะที่คอ
(คนนุ่งผ้าเหลือง)

ปาปชฺชมา อสฺสยฺตา,   มีกรรมลามก ไม่สำรวมแล้ว
ปาปา ปาเปหิ กมฺเมหิ   คนลามกเหล่านั้นยอมเข้าถึงนรก
นิริยํ เต อุปฺปชฺชเร.   ด้วยกรรมทั้งหลายอันลามก.

๒๒๕. เรื่องอวัคคุมุทาตีริยภิกขุ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพวกวัคคุมุทาตีริยภิกขุ พวกนี้
อวดอุตตริมนุสสธรรมเลี้ยงชีพ ในกาลเมื่อเกิดทุกข์ภิกขุภัย พระองค์
ทรงทราบ จึงทรงติเตียนโดยอเนกปริยาย แล้วทรงบัญญัติสิกขาบท
ห้ามภิกษุบริษัททั่วไป เมื่อจะทรงประทานโอวาทสั่งสอนภิกษุเหล่านั้น
จึงตรัสพระคาถานี้

เสຍโย อโยคุโโพ ภูตโต
ตตุโต อคฺคิสิขุโป,
ยลฺเจ ภูลฺเขยฺย ทุสฺสีโล
รฏฺฐปิณฺฑํ อสฺสณฺโถ.

ก้อนเหล็กที่ ร้อน มีอันเปรียบ
ด้วยเปลวแห่งไฟ อันบรรพชิต
ผู้ทูลศบรีโภคแล้ว ยังดีกว่า
บรรพชิตผู้ทูลศบรี ไม่สำรวมแล้ว
บริโภคก่อนข้าวของชาวเมือง จะ
ดีอะไร.

๒๒๖. เรื่องเขมกเศรษฐีบุตร

พระบรมศาสดา ทรงปรารภเศรษฐีบุตรชื่อเขมกะ เป็นหลาน
ของอนาถปิณฑิกเศรษฐี เป็นคนรูปสวย หลึงใคได้เห็นแล้วต้อง
รัก จึงเป็นทางให้เขาประพฤติกามมิฉฉาจรอยู่เนื่อง ๆ ท่าน
อนาถปิณฑิกเศรษฐี จึงนำตัวหลายชายนั้น ไปเฝ้า ทูลขอให้ทรง
แสดงธรรมสั่งสอน พระองค์จึงตรัสพระคาถานี้

จตุตฺตาริ ฌานานิ นโร ปมตฺโต
อาปฺชชตี ปฺรทารูปเสวี,
อปฺลฺลยฺยลาภํ น นิคามเสยฺยํ,
นินฺทํ ตตฺถิยํ นิริยํ จตฺตุถํ,

ชายผู้ประมาทแล้ว ส่องเสพ
ภรรยาของชายอื่น ย่อมถึง
ฐานะ ๔
ที่ ๑ ความได้สิ่งมิใช่บุญ ที่ ๒
ความนอนไม่ได้ตามปรารถนา
ที่ ๓ ความนินทา ที่ ๔ นรก

อปุลฺลลาโภ จ คติ จ ปาปีกา, (ฐานะ ๔ อีกอย่างหนึ่ง) คือ
ความได้สิ่งมิใช่บุญ ๑ คติชั่วช้า ๑
ภิตฺตสฺส ภิตาย รติ จ โถกิกา ความยินดีของชายผู้กลัวแล้ว กับ
ด้วยหญิงผู้กลัวแล้ว เป็นของ
น้อย ๑

ราชา ทณฺฑํ ครุกํ ปณฺเฑติ, พระราชา ย่อมลงพระราชอาชญา
อันหนัก ๑

ตฺสฺมา นโร ปฺรทานํ น เสเว. เพราะเหตุนั้น ชายไม่ควรเสพ
ภรรยาของชายอื่น.

๒๒๗. เรื่องทูปพจกิกขุ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภกิกขุว่ายากรูปหนึ่ง มีกิกขุอื่น
มาถามถึงการถอนหญ้าว่า มีโทษอย่างไร เธอตอบว่า เมื่อแสดง
แล้วจะมีโทษอย่างไร ว่าแล้วก็ถอนหญ้าให้กิกขุนั้นดู พระกิกขุ
ทั้งหลายจึงนำความนั้นทูลพระศาสดา พระองค์จึงทรงติเตียนโดย
อเนกปริยาย แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

กุโธ ยถา ทฺวคฺคหิตฺโต หญ้าคาอันบุคคลจับไม่ดีแล้ว (คึง
หตุถเมวานุกฺกนฺตติ, มา) ย่อมบาดเอาเมื่อนั้นเองฉันใด
สามณฺณํ ทฺวปฺรามาณฺณํ, คุณเครื่องเป็นสมณะ อันบรรพชิต
ดูบล่าแล้วชั่ว

นินรายุปกทุตติ,	ย่อมลุดไปนรก ฉันนััน
ยงกิลุจิจิ สิลิลิ กมมัม,	การงานอันหนึ่งอันใดที่ย่อหย่อนด้วย
ตงกิลิฏฐลุจ ยัม วตัม,	วัตรอันใดที่เศร้าหมองแล้วด้วย
ตงกตสฺสรํ พรหมจริยัม,	พรหมจรรย์อันใด ที่ตนระลึกด้วย
	ความรังเกียจด้วย
น ตัม โหติ มหปผลัม,	กิจ ๓ อย่างนั้น ย่อมเป็นของไม่มี
	ผลมาก
กยิรา เจ กยิราเธนัม,	ถ้าบุคคลทำ ก็พึงทำกิจนั้นเกิด
ทพฺพฺพเมนัม ปฺรคฺคกเม,	แต่พึงพากเพียรทำกิจนั้นให้จริง
สิลิลิโห หิ ปฺริพฺพวาไซ	เพราะว่าสมณธรรมเครื่องละเว้น
	ที่ย่นหย่อน
ภิกฺขุโย อาภิรเต รชัม.	ยิ่งไปรอยโทษคุณฐิติ.

๒๒๘. เรื่องอิสสาปกตอดี

พระบรมศาสดา ทรงปรารภหญิงจีหิงคนหนึ่ง สามิได้ทาสี
ในเรือนเป็นภรรยาน้อย วันหนึ่งสามิไม่อยู่ นางจึงจับทาสีนั้นมัด
เข้าแล้วตัดหูและตัดจมูกเสีย แล้วเอาไปขังซ่อนไว้ในห้อง ครั้นสามิ
กลับมาแก่งชวนสามิให้ไปฟังธรรมเสียที่เขตวันวิหาร เวลานั้นมี
ญาติของนางมาที่เรือน ได้เปิดประตูเข้าไปในเรือนเห็นนางทาสีนั้น

ก็มีจิตกรุณาปล่อยให้นางทาสนั้นออก นางทาสนั้นจึงไปยังเขตวันวิหาร
กราบทูลความนั้นแด่พระศาสดา ในท่ามกลางบริษัท พระองค์จึงตรัส
พระคาถานี้

อกตํ ทุกกภูํ เสโย,
ปจฺจนา ตปฺปติ ทุกกภูํ,
กรรมชั่วอันบุคคลไม่ทำดีกว่า
เพราะว่ากรรมชั่ว ย่อมให้เดือด
ร้อนภายหลัง

กตฺตฺยจ สุกตํ เสโย
ยํ กตฺวา นานุตฺตปฺปติ,
ก็บุคคลทำกรรมใดแล้ว ย่อมไม่
เดือดร้อนในภายหลัง กรรมนั้น
เป็นกรรมดี อันบุคคลทำแล้วดี.

๒๒๕. เรื่องอาคันตุกภิกษุ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภภิกษุอาคันตุกะเป็นอันมาก พระ
ภิกษุพวกนั้น ได้ไปจำพรรษาอยู่ที่ปัจฉิมประเทศแห่งหนึ่ง ในเดือนต้น
อยู่เป็นสุขสำราญ ต่อนั้นไปไม่เป็นผาสุก ด้วยพวกโจรมาเบียดเบียน
ที่โจคราม ครั้นออกพรรษาแล้วมาเฝ้า ทูลความนั้นให้ทรงทราบ
พระองค์จึงตรัสว่า ชื่อว่าความอยู่สำราญเป็นนิตย์ อันบุคคลได้โดยยาก
ควรภิกษุจะรักษาตน เหมือนอย่างมนุษย์รักษาเมืองฉะนั้น ดังนี้แล้ว
จึงตรัสพระคาถานี้

นคร ยถา ปจุนตุ   เมืองที่ตั้งอยู่ปลายแดน อันเขา
คฤคั สนฺตรพาหิรฺ,   รักษาแล้ว ทั้งภายในภายนอก
                                                นั้นใด
เอวั โคเปถ อตุตฺถานํ,   ท่านทั้งหลาย ควรรักษาตน ฉะนั้น
ชโล โว มา อุปจุจฺกา,   ขณะอย่าล่วงท่านทั้งหลายไปเสีย
ขณฺตตีตา หิ โสจฺนฺติ   เพราะว่า บุคคลทั้งหลาย ที่มีขณะ
นिरยฺมุหิ สมฺปปีตา.   อันล่วงไปเสียแล้ว ต้องเบียดเสียด
                                                กันเสรำโศกอยู่ในนรก.

๒๓๐. เรื่องนิคัณฐะ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพวกนิครนถ์ วันหนึ่ง ภิกษุทั้งหลาย
ประชุมพูดกันว่า พวกนิครนถ์ ยังมีความละอายนุ่งผ้าดีกว่าพวกอเจลกะ
ที่ไม่นุ่งผ้า พวกนิครนถ์ได้ยินเช่นนั้น จึงกล่าวถ้อยคำโต้เถียงกับภิกษุ
ต่าง ๆ ภิกษุทั้งหลาย จึงนำความนั้นทูลพระศาสดา พระองค์จึงตรัส
พระคาถานี้

อลฺลชฺชิตายเ ลฺลชฺชนฺติ   สัตว์ทั้งหลาย ย่อมละอายในสิ่งที่
ลฺลชฺชิตายเ น ลฺลชฺชเร   ไม่น่าละอาย ย่อมไม่ละอายในสิ่ง
มิจฺจฺฉาทิกฺกุจิสมาทาณา   ที่น่าละอาย เป็นผู้ถือมั่นความ
สตุตฺตา คจฺจนฺติ ทฺวคฺคตี,   เห็นผิด (อย่างนี้) ย่อมไปสู่ทุกติ,

อภเย ภยทสุติโน สัตว์ทั้งหลาย ผู้มีความเห็นในสิ่ง
ภเย จ อภยทสุติโน ไม่น่ากลัว ว่าเป็นสิ่งน่ากลัว มี
มิจฺฉาทิฏฺฐิสมาทานา ความเห็นในสิ่งน่ากลัวว ว่าเป็นสิ่ง
สตฺตทา กจฺจนฺตติ ทฺทุกฺคตี. ไม่น่ากลัว เป็นผู้เชื่อมั่นความเห็น
ผิด (อย่างนี้) ย่อมไปสู่ทุกฺคตี.

๒๓๑. เรื่องคิตติยสาวก

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพวกคิตติยสาวก ห้ามบุตรของตน
ไม่ให้ไหว้ ไม่ให้เข้าไปหาพวกสมณศักยบุตร วันหนึ่ง บุตรของเขา
ได้ไปเล่นอยู่กับบุตรของอุบาสก ช้างเขตวันวิหาร อยากรู้ เข้าไปใน
วิหาร ได้ฟังพระธรรมเทศนาเกิดอจลศรัทธา มั่นในไตรสรณคมน์
และศีลแล้ว กลับไปเล่าให้บิดาฟัง บิดาได้ฟังก็โทมนัสแค้นบุตรเป็น
กำลัง ครั้นได้ฟังอธิบายของเพื่อนบ้าน หายแค้นแล้วจึงนำบุตรไปสู่
เขตวันวิหาร มอบตัวถวายพระศาสดา เมื่อพระองค์จะแสดงธรรมให้
เขากลับเป็นสัมมาทิฏฐิ จึงตรัสพระคาถานี้

อวฺชเช วชฺชมตฺติโน สัตว์ทั้งหลาย ผู้มีความรู้ในสิ่งที่
วชฺชเช อวชฺชทสุติโน หาโทษมิได้ ว่าเป็นสิ่งที่มีโทษ
มิจฺฉาทิฏฺฐิสมาทานา มีความเห็นในสิ่งที่มีโทษ ว่าเป็น
สตฺตทา กจฺจนฺตติ ทฺทุกฺคตี, สิ่งหาโทษมิได้ ถิ่นมั่นความเห็น
ผิด (อย่างนี้) ย่อมไปสู่ทุกฺคตี,

วชฺชณฺจ วชฺชโต ญตฺวา

อวชฺชณฺจ อวชฺชโต

สมฺมาทิฏฺฐิสมาทานา

สตฺตา คจฺจนฺติ สฺสคฺติ.

ส่วนว่า สัตว์ทั้งหลาย ผู้รู้จักสิ่งที่มีโทษ โดยความเป็นสิ่งที่มีโทษ และรู้จักสิ่งที่ไม่โทษมิได้ โดยความเป็นสิ่งที่ไม่โทษมิได้ ถ้ามั่นความเห็นถูก (อย่างนี้) ย่อมไปสู่สุคติ.

นาควรรคที่ ๒๓

๒๓๒. เรื่องพระองค์

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระองค์เอง ครั้งหนึ่ง พระองค์
ได้ทอดพระเนตรเห็นอุปนิสัยอนาคามีผล ของพราหมณ์ พราหมณี
ผู้เป็นบิดามารดาของนางมาคันทีย์ ณ เว้นแคว้นกุรุ จึงเสด็จไป ณ
ที่นั่น พราหมณ์ได้เห็นพระบวรรูปของพระศาสดา งามพร้อมด้วยพระ
ลักษณะ จึงทูลถวายธิดาของตน พระองค์ไม่ทรงรับ กลับทรงแสดง
อาทีนพโทษของกาม ให้สองพราหมณ์ดำรงอยู่ในอนาคามีผล ส่วน
นางมาคันทีย์ มีความแค้นเคืองพระศาสดาว่า แกล้งติเตียนตน จึง
ผูกอาฆาตในพระองค์มาตั้งแต่ครั้งนั้น ภายหลังนางได้เป็นมเหสีของ
พระเจ้าอุเทน ณ เมืองโกสัมพี เห็นพระองค์เสด็จเข้าไปในนครนั้น จึง
ใช้ให้คนไปบริภาษขับไล่โดยประการต่าง ๆ พระอานนท์จึงทูลเชิญ
เสด็จไปเสวยเมืองอื่น พระองค์จึงตรัสว่าอริกรรมเกิดในที่ไหน ให้
ระงับในที่นั้น แล้วจึงไปต่อภายหลัง การอดทนต่อถ้อยคำที่เขากล่าว
ล่วงเกิน เป็นภาระของเรา แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

อหิ นาโคว สฺยคาม	เราจักอดกลั้นถ้อยคำที่เขากล่าว
จาปาโต ปติตฺ สรํ	ล่วงเกิน เหมือนช้างอดกลั้นลูกศร
อติวากุญฺญํ ติตฺติกุจฺฉิสฺสํ	ที่ตกจากแกลงในสงคราม ฉะนั้น
ทฺวุสฺสีโล หิ พหุชฺชโน,	เพราะว่าชนทุศีลมีมาก
ทนฺตํ นยฺนฺติ สมิตี,	บุคคลทั้งหลาย ย่อมนำสัตว์พาหนะ
	ที่ฝึกแล้วไปสู่ที่ประชุม

ทนต์ ราชากิริหติ,

พระราชาย่อมทรงสัตว์พาหนะ
ที่ฝึกแล้ว

ทนต์ เสฏโฐ มนุสฺเสสุ

ในมนุษย์ทั้งหลาย ผู้ใดอดกลั้น

โยติวากย์ ตติกฺขติ,

ถ้อยคำที่เขากล่าวล่วงเกิน "ได้อยู่
ผู้นั้นชื่อว่าฝึกตนแล้ว

ประเสริฐสุด

วรมสฺสตรา ทนต์

ม้าอัศร ม้าสินธพผู้อาชาไนย

อาชานียา จ สินฺธวา

และกฤษมรหานาคทั้งหลาย ที่

กฤษฺรธา จ มหานาคา,

เขาฝึกแล้ว เป็นสัตว์ประเสริฐ

อตุตทนต์ ตโต วรฺ.

บุคคลมีตนอันฝึกหัดแล้วประเสริฐ
กว่าสัตว์พาหนะนั้น.

๒๓๓. เรื่องหัตถาจริยบุพพกิกฺขุ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภกิกฺขุผู้เคยเป็นนายหัตถาจารย์ วัน
หนึ่ง เธอได้ไปที่ฝั่งแม่น้ำอจิรวดี กับด้วยกิกฺขุทั้งหลาย เห็น
นายควาญช้างกำลังทรมานช้างตกมันเชือกหนึ่งอยู่ เธอจึงพูดกับกิกฺขุ
เหล่านั้นว่า ถ้านายควาญช้างเอาขอสับลงที่ตรงนั้น ช้างนั้นก็หาย
อาละวาด นายควาญช้างได้ยิน ก็ทำตามคำของกิกฺขุนั้น ช้างก็
เรียบร้อยตามประสงค์ ครั้นกลับมาแล้ว กิกฺขุทั้งหลายจึงนำความ
นั้นขึ้นกราบทูลพระศาสดา พระองค์จึงทรงสั่งสอนให้ทรมานตนแล้ว

จึงตรัสพระคาถานี้

น หิ เอเตหิ ยานเห
คจฺเจยฺย อคตํ ทิลิ
ยถาคฺคตนา สุทฺถนฺเตน
ทนฺโถท ทนฺเตน คจฺจติ.

บุคคล ผู้ฝึกตนแล้ว ย่อมไปสู่ทิศ
ที่ยังไม่เคยไปแล้ว (คือพระ
นิพพาน) ด้วยตนที่ฝึกแล้ว ฝึกดี
แล้วได้ฉันทิ์ บุคคลพึงไปสู่ทิศที่
ยังไม่เคยไปแล้ว ด้วยยานทั้งหลาย
เหล่านั้นฉันทิ์นั้น หาได้ไม่.

๒๓๔. เรื่องปริชิตนพราหมณบุตร

พระบรมศาสดา ทรงปรารภบุตร ๔ คนของพราหมณ์เฒ่าผู้หนึ่ง
ในกาลเมื่อมารดาทำกาลกิริยาแล้ว พราหมณ์เฒ่าผู้เป็นบิดา จึงแบ่ง
ปันทรัพย์สมบัติ ให้แก่บุตรทั้ง ๔ คนหมด แล้วอาศัยบุตรอยู่ ครั้น
เห็นบุตรเขาไม่นำพา ก็โทมนัสไปบวชเป็นตาปะขาว เทียวขอทาน
เลี้ยงชีพ ไม่แลเห็นใครที่จะเป็นที่พึ่ง จึงเข้าไปเฝ้าพระศาสดา ทูลความ
นั้นให้ทรงทราบ พระองค์จึงประทานพระคาถาภายิต ให้พราหมณ์
นำไปกล่าวในที่ประชุม บุตรทั้ง ๔ ก็กลับใจ ดำรงในปิตุบัญญัติธรรม
พระศาสดาจึงอนุโมทนายกตัวอย่าง เมื่อครั้งพระองค์เสวยพระชาติ
เป็นช้าง เลี้ยงมารดาอยู่ที่ป่าหิมพานต์ พระเจ้าพาราณสีทรงทราบ
รับสั่งให้นายหัตถาจารย์ไปจับมาได้ ให้เลี้ยงดูด้วยโภชนาหารต่าง ๆ
ก็ไม่ปรารถนาจะบริโภคนั้น พระราชาจึงรับสั่งถาม ช้างนั้นก็ทูลความ

ที่ตนยังกำลังเลี้ยงมารดาอยู่ พระเจ้าพาราณสีทรงเลื่อมใส ปล่อย
ให้ช่างนั้นกลับไปตามเดิม ในที่สุดอดิตนิทาน จึงตรัสพระคาถานี้

ชนปาลโก นาม กุณฺขโร,   กุณฺขรชื้อชนบาล
กฏกปฺปเกทโน ทฺพนฺนิวารโย,   เป็นสัตว์ตักมันกล้า ห้ามได้โดย
ยาก
พทุโธ กพลํ น กุณฺขติ,   อันเขาตักปลอกไว้แล้ว ย่อม
ไม่บริโภคอาหาร
สุมรติ นาควนสุส กุณฺขโร.   กุณฺขรระลิกอยู่แต่ป่า เป็นที่อยู่
ของช่าง.

๒๓๕. เรื่องพระเจ้าปเสนทิโกศล

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระเจ้าปเสนทิโกศล วันหนึ่ง
เสวยพระกระยาหารมากเกินพอดี อึดอัดพระหฤทัยไม่ผาสุก จึงไปเฝ้า
ทูลความนั้นแด่พระศาสดา เมื่อพระองค์จะทรงแสดงโทษของการที่
บริโภคอาหารมากเกินไป จึงตรัสพระคาถานี้

มิทุธิ ยทา โหติ มหคฺฆมโส จ,   เมื่อใดบุคคลยอมเป็นผู้ขี้หาวนอน
ด้วย กินจุด้วย
นิทุทายิตา สมฺปฺริวตฺตสายี,   มีปกติหลับนอนกลิ้งเกลือก
มหาวราโหว นิวาปฺปญฺโญ,   เหมือนหมูใหญ่ ที่เขาเลี้ยงแล้ว
ด้วยเหยื่อด้วย

ปุ่นปุ่น คพฺภมุเปติ มนุโท.

เมื่อนั้น เขาย่อมเป็นคนเขลาเข้าถึง
ครรรภ์ (ปฏิสนธิ) บ่อย ๆ.

๒๓๖. เรื่องสามเณร

พระบรมศาสดา ทรงปรารภสามเณร เป็นบุตรของ
อุบาสิกคนหนึ่ง เธอเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวัตรปฏิบัติ ทั้งเป็นผู้ฉลาดใน
เทศนา ภายหลังมีความกระสันอยากจะสึก จึงไปหา มารดาปรารภเหตุ
นั้น มารดาไม่พอใจได้ห้ามปรามต่าง ๆ ขณะนั้นมีนางยักษิณีตนหนึ่ง
ได้เคยเป็นมารดาของสามเณรนั้นมาในอดีตชาติ ทราบเหตุดังนั้น
ปรารถนาจะไม่ให้สึก จึงมาสิงสามเณรนั้น แล้วทำอาการต่าง ๆ
อุบาสิกผู้เป็นมารดาก็ตกใจ กลัวสามเณรนั้นจะทำกาลกิริยา ร้องให้
รำพันไปต่าง ๆ หมู่ชาวบ้านก็พากันมาดูเป็นอลหม่าน ครั้นนาง
ยักษิณีออกไปแล้ว สามเณรได้สติรู้สึกตนลืมนตาขึ้นเห็นมารดาร้องให้
และผู้คนวุ่นวายอยู่เช่นนั้น จึงได้ถามมารดา ๆ จึงเล่าเหตุอันนั้นให้ฟัง
แล้วกล่าวตักเตือนสั่งสอนโดยประการต่าง ๆ สามเณรก็สลัดใจให้
ปฏิกุญญาว่าจะไม่สึก ต่อมาภายหลังได้อุปสมบทเป็นภิกษุแล้ว พระ
ศาสดาได้ทรงเทศนาสั่งสอนให้ฝึกหัดจิต แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

อิทํ ปุเร จิตฺตมจาริ จาริกํ
เยนิจฺจนํ ยตุถกามํ ยถาสูขํ,

ในก่อน จิตนี้ได้เที่ยวจาริกไป
ตามปรารถนาตามใคร่ตามสบาย

ตทขุหํ นิคฺคหิสฺสามิ โยนิโส, เราจักข่มจิตนั้นโดยแยกกายวันนี้
หตุถิ ปภินฺนํ วิย อํกุสฺสคฺโค. ดังความข้างถือข่มข้างตกมัน
จะนั้น.

๒๓๗. เรื่องปาเวรกหัตถิ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภข้างชื่อปาเวรกะ ของพระเจ้าโกศล
เมื่อยังหนุ่มอยู่เป็นข้างมีกำลัง เคยเข้าในสงครามมาก ครั้นแก่ลง
กำลังก็ลดน้อยถอยลง วันหนึ่ง ไปเที่ยวหากิน ลงไปติดหล่มอยู่
ในสระขึ้นไม่ได้ พระเจ้าโกศลจึงรับสั่งให้นายหัตถาจารย์จัดการเอา
ข้างขึ้น นายหัตถาจารย์จัดการทำเหมือนกองทัพ ตีกลองเอิกเกริก
ปาเวรกหัตถิ ก็เกิดมานะ ขึ้นจากหล่มได้โดยเร็วพลัน พระภิกษุ
ทั้งหลายได้เห็นแล้ว จึงนำความนั้นทูลพระศาสดา พระองค์จึงตรัส
สอนภิกษุทั้งหลาย ให้เอาอย่างข้างนั้น แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

อปฺปมาทฺตา โหถ. ท่านทั้งหลาย จงเป็นผู้ยินดีแล้ว

ในความไม่ประมาทเถิด

สจฺจิตฺตมนุรฺกฺขถ

จงระวังรักษาจิตของตน

ทฺกุคฺคา อุตฺทฺธรตฺตฺตานํ,

จงยกตนขึ้นเสียจากหล่ม

ปจฺจเก สนฺโนว กุณฺขโร.

เหมือนกุญชรที่จมแล้ว ในหล่ม
ถอนตนขึ้นจากหล่มจะนั้น.

๒๓๘. เรื่องสัมพหุลภิกขุ

พระศาสดา ทรงปรารภพระภิกษุเป็นอันมาก มีพระอานนท์ เป็นประธาน พวกกันไปเฝ้า ในกาลเมื่อพระองค์หลีกความวิเวกของ ภิกษุชาวเมืองโกสัมพี ไปจำพรรษาอยู่ที่ป่ารักจิตวัน พระอานนท์ จึงให้ภิกษุทั้งหลายพักอยู่ข้างนอกก่อน เข้าไปเฝ้าแต่ผู้เดียว เวลานั้น ซ้างปารีเลยยกะแลเห็น จึงฉวยท่อนไม้วิ่งเล่นมา พระองค์จึงตรัส ห้าม ซ้างนั้นก็หยุด ครั้นเห็นพระอานนท์มาเฝ้า ไม้วางบริจารของตน ในที่ประทับของพระศาสดา ก็มีความเลื่อมใส พระอานนท์จึงทูลความ ที่ตนให้ภิกษุเหล่านั้นพักอยู่ภายนอกให้ทรงทราบ พระองค์จึงประทาน โอกาส เธอเหล่านั้นเข้าเฝ้าแล้ว ทูลถามถึงผาสุกวิหาร พระองค์จึง ตรัสพระคาถานี้

สเจ ลเภถ นิปกั สหาย
สทุธิ จรั สาธุวิหาริ ธีรั,

อภิญญย สพฺพานิ ปริสฺสยานิ
จเรยฺย เตนตฺตมโน สติมา,
โน เจ ลเภถ นิปกั สหาย
สทุธิ จรั สาธุวิหาริ ธีรั,

ถ้าบุคคล ได้ปราชนผู้มปัญญา
ดำรงรักษาตัวมีธรรมเครื่องอยู่อัน
ดี เป็นสหายเที่ยวไปด้วยกัน

ควรดีใจมีสติ ป้องกันอันตราย
ทั้งปวง เทียวไปกับสหายนั้น
ถ้าไม่พึงได้ปราชนผู้มปัญญา ดำรง
รักษาตัว มีธรรมเครื่องอยู่อันดี
เป็นสหายเที่ยวไปด้วยกัน

ราชาว รกฺขั วิชิตฺ ปหาย

ควรเป็นผู้เดียวเที่ยวไป เหมือน

เอโก จเร มาตงฺครณฺเวย นาโค,

พระราชาทรงละแวงแคว้นที่ชนะ

แล้ว (หรือ) เหมือนช้างชื่อ

มาตังคะละโจลงแล้ว เป็นผู้เดียว

เที่ยวไปอยู่ในป่าฉะนั้น

เอกสุตฺ จริตฺ เสยโย,

ความเที่ยวไป แห่งคน ๆ เดียว

ประเสริฐกว่า

นคฺคฺติ พาลเ สหายตา,

ความเป็นสหาย ย่อมไม่มีในคน

พาล

เอโก จเร น จ ปาปานิ กยิรา

พึงเป็นผู้เดียวเที่ยวไปเหมือนช้าง

อโปโปสุตฺโก มาตงฺครณฺเวย

ชื่อมาตังคะ ผู้มีความขวนขวาย

นาโค.

น้อย เที่ยวไปอยู่ในป่าฉะนั้นด้วย

ไม่ควรทำบาปทั้งหลายด้วย.

๒๓๕. เรื่องมาร

พระบรมศาสดา ทรงปรารภมาร เข้าไปเฝ้าพระองค์ ทูลให้

เสด็จออกเสวยราชสมบัติ พระองค์ตรัสถามถึงความประสงค์ของมาร ๆ

จึงทูลว่า พระองค์บริบูรณ์ด้วยอิทธิบาททั้ง ๔ อาจอธิษฐานเขาหลวง

ให้เป็นทองทั้งหมดได้ ถ้าพระองค์เสด็จออกเสวยราชย์แล้ว ข้าพระองค์

จักได้ทองของพระองค์บ้าง พระศาสดาจึงตรัสตอบว่า สองเท่า

ภูเขาทอง ก็ยังไม่พอแก่คน ๆ เดียว โอวาทของท่านกับของเรา

คนละอย่าง เราไม่ต้องหารื้อแก่ท่าน ดังนี้ แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

อตฺตมฺหิ ชาตมฺหิ สุขา สหยา, สหายทั้งหลายนำสุขมา ในเมื่อ
ความต้องการเกิดขึ้น

ตฺถุจฺฉิ สุขา ยา อิตฺริตฺเรน, ความยินดีด้วยพัสดุนอกนี้ ๆ (คือ
ตามมีตามได้) ไฉ ความยินดีนั้น
นำสุขมา

ปฺญญํ สุขํ ชีวิตสงฺขมฺหิ, บุญนำสุขมา ในคราวเป็นที่สิ้นไป
แห่งชีวิต

สพฺพสฺส ทฺถุขสฺส สุขํ ปหานํ, ความละทุกข์ทั้งปวงเสียได้ นำสุข
มา

สุขา มตฺตเตยฺยตา โลก, ความเป็นผู้ถือกุศลแก่มารดา นำ
สุขมาในโลก

อโธ เปตฺตเตยฺยตา สุขา, อนึ่ง ความเป็นผู้ถือกุศลแก่บิดา
นำสุขมา

สุขา สามณฺญตา โลก, ความเป็นผู้ถือกุศลแก่สมณะ นำ
สุขมาในโลก

อโธ พฺรหฺมณฺญตา สุขา, อนึ่ง ความเป็นผู้ถือกุศลแก่
พราหมณ์ นำสุขมา

สุขํ ยาว ชรา สีลํ, ศีลนำสุขมาตราบเท่าชรา

สุขา สทฺธา ปติฏฺฐิตา,
สุโข ปญฺญาปฏิลาโ,
ปาปานํ อกรณํ สุขํ.

ความเชื่อที่ตั้งมั่นแล้ว นำสุขมา
ความได้ปัญญา นำสุขมา
ความไม่ทำบาปทั้งหลาย นำสุขมา.

ต้นหาวรรคที่ ๒๔

๑๔๐. เรื่องกบิลมังละ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภปลาตะเพียนทองชื่อกบิลตัวหนึ่ง มีกลิ่นที่ปากเหม็นร้ายกาจ ด้วยบุรพกรรมในครั้งศาสนาพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นภิกษุพหูสูตมีบริวารมาก อาศัยลากัดฉนหา เป็นเหตุ กลับธรรมวินัยว่ามีไชธรรมวินัย แสดงสิ่งที่มีไชธรรมวินัยว่าเป็นธรรมวินัย ครั้นทำกาลกิริยาแล้ว ได้ไปบังเกิดในอเวจิมหานรกสิ้นพุทธานดรหนึ่ง มาในพุทthagานนี้ได้เกิดเป็นปลาใหญ่อยู่ในแม่น้ำอจิรวดี ชาวประมงจับได้เห็นเป็นปลาประหลาด จึงนำไปถวายพระเจ้าปเสนทิโกศล พระราชาจึงให้คนนำปลานั้นไปยังเขตวันวิหารเฝ้าพระศาสดา ทูลถามบุรพกรรมของปลานั้น พระองค์จึงทรงแสดงบุรพกรรมของปลานั้นโดยนัยดังกล่าวมา แล้วประทานธรรมมีกถาตรัสพระคาถานี้

มนุชสุต ปมตฺตจาริโน
ตณฺหา วฑฺฒติ มาลฺวา วีย,
โส ปริปลฺวติ หุราหุริ,
ผลมิจฺจํ ว วนสิมิ วนโร,

ต้นหาคูจเถายานทราย ย่อม
เจริญแก่คนผู้มีปกติประพฤติด้วย
ความเป็นผู้ประมาทแล้ว
เขาย่อมเร่ร่อนไปสู่ภพน้อยใหญ่
ดังวานรที่ปรารถนาผลไม้อยู่ โลด
ไปในป่าฉะนั้น.

ยี่ เอสา สหเต ชมฺมี	ตัณหานี้เป็นของลามก มีอันตราย
ตณฺหา โลเก วิสตุติกา,	ไปในอารมณ์ต่าง ๆ ในโลก ย่อม
	ครอบงำบุคคลใดได้
โสกา ตสฺส ปวตฺตณฺติ,	ความโศกทั้งหลาย ย่อมเจริญแก่
	บุคคลนั้น
อภิวุญฺจว วิรณฺ,	ดูหมิ่นบ้างอันฝนตกแล้ว
	เจริญอยู่นั้น
โย เจตฺ สหเต ชมฺมี	ก็ผู้ใคร่ ย่อมยำยิตัณหานั้น ซึ่งเป็น
ตณฺหํ โลเก ทุรจฺจย,	ของลามก ยากที่ใครในโลกจะ
	ล่วงพ้นไปได้
โสกา ตมฺหา ปปตฺตณฺติ,	ความโศกทั้งหลาย ย่อมตกไปจาก
	ผู้นั้น
อุทฺพินฺทว โปกฺขรา,	เหมือนหยาดน้ำ ตกไปจากใบบัว
	ฉะนั้น
ตํ โว วทามิ ภทฺทํ โว	เพราะเหตุนั้น เราขอพูดกะท่าน
ยวณฺเตตฺถ สมากตา,	ทั้งหลายว่า ท่านทั้งหลาย ที่มา
	ประหมัดกันแล้วในที่นี้ มีประมาณ
	เท่าใด ความเจริญจะมีแก่ท่าน
	ทั้งหลาย ความเจริญจะมีแก่ท่าน
	ท่านทั้งหลาย จงขุครากตัณหา
	เสียเถิด

อุสิริตฺถโลว วิรณฺ,

ประหนึ่งผู้ต้องการหญ้าแฝก ขุด
หญ้าคุมบางเสี้ย ฉะนั้น

มา โว นพฺว โสโตว

มารอย่าหักรานท่านทั้งหลายบ่อย ๆ

มาโร ภณฺชิ ปุณฺปฺปนฺ.

เช่นกระแสน้ำ ธารานไม้้อบ่อย ๆ
ฉะนั้น.

๒๔๑. เรื่องสุกรโปดิกา

พระบรมศาสดา ทรงปรารภนางลูกสุกรกินคูดัวหนึ่ง นางลูก
สุกรตัวนี้ ในพุทธกาลแห่งพระกกุสันธพุทธเจ้า ได้เกิดเป็นนางไก่
จูดิจากนางไก่เกิดเป็นราชธิดา มีนามว่านางอุพฺพรี จูดิจากอัฐภาพ
เป็นราชธิดา ได้เกิดในพรหมโลก ในพุทธกาลนี้ ได้เกิดเป็นนางลูก
สุกร ต่อนี้ไปเกิดเป็นสตรีในเมืองสุวรรณภูมิ เมืองพาราณสี เมือง
สุปฺปารกปฏิกฺกณะ เมืองคาวรีปฏิกฺกณะ เมืองอนูราระและเภกกันตคาม
โดยลำดับ แล้วได้เป็นภรรยาของลกฺขณฺณกอดิมพร ผู้เป็นอมตย์ของ
พระเจ้าทุณฺณคามนี ขออนุญาตสามีบวชเป็นภิกษุณี ที่คิสิสมหาวิหาร
ในลังกาทวีป กระทำเพียรได้สำเร็จพระอรหันต์ในอัฐภาพนั้น พระ
ศาสดาเสด็จเข้าไปโคจรบิณฑบาตที่เมืองราชคฤห์ ทอดพระเนตรเห็น
นางลูกสาวสุกรตัวนั้น ก็ทรงกระทำความแยมพระโอสถให้ปรากฏ พระ
อานนทเถระ จึงทูลถามเหตุแห่งการแยมพระโอสถนั้น พระองค์
จึงตรัสเรื่องนางลูกสุกรนั้น ให้ภิกษุบริษัทผู้ตามเสด็จเกิดธรรมสังเวช
แล้ว เมื่อจะประกาศอาที่นพโทยแห่งรากคันทนา จึงตรัสพระคาถานี้

ยถาปี มูเล อนุปทุทเว ทพฺเห

ฉินฺุโนปี รุกฺโข ปฺนเรว รุหฺติ,

เอวมฺปิ ตณฺหานุสเย อนุหเต

นิพฺพตฺตตี ทฺกขมิตฺ ปฺนปฺปฺน,

ยสุส ฉตฺตีสติโสตา

มฺนาปฺสฺสวนา ภูสา,

มหา วหนฺติ ทฺทฺทฺธิฏฺฐี

ตฺงกปฺปา ราคนิสฺสิตา,

สวณฺติ สพฺพธิ โสตา,

ลตา อุพฺภิษฺ ติฏฺฐติ,

ตณฺจ ทิสฺวา ลตฺ ชาตฺ,

มฺลํ ปญฺญา ยินฺุท,

สฺริตานิ สนิหิตานิ จ

โสมนสฺसानิ ภวณฺติ ชนฺุทฺโน,

ต้นไม้ เมื่อรากยังเป็นของมันคง

ไม่มีอุปัทวะอยู่ ถึงบุคคลตัดแล้ว

ย่อมงอกได้อีกต่อไป แม้นั้นใด

ทุกข์อันนี้ เมื่อตัดหานุสัย

อันบุคคล ยังจัดไม่ได้แล้ว

ย่อมเกิดได้รำไป แม้นั้นนั้น

กระแสน้ำแห่งตัณหา ๑๖ อันเชี่ยว

ไหลไปสู่อารมณ์ เป็นที่ชอบใจ

ย่อมมีแก่ผู้ใด

ความดำริทั้งหลาย อันใหญ่

อาศัยรากะ ย่อมนำผู้ นั้น ซึ่ง

เป็นผู้มีทฎฐิชั่วไป.

กระแสน้ำแห่งตัณหาทั้งหลาย ย่อม

ไหลไปในอารมณ์ทั้งปวง

ตัณหาจุจเภาวัลย์แตกขึ้นแล้วตั้งอยู่

ก็ท่านทั้งหลาย เห็นมันเป็นดัง

เภาวัลย์เกิดแล้ว

จงตัดรากมันเสียด้วยปัญญาเถิด

โสมนัสทั้งหลายที่สร้านไปเนื่อง ๆ

แล้ว และที่มีตัณหาจุจเภาวัลย์

ย่อมมีแก่สัตว์

เต สาทลิตา วุเขลิโน,

สัตว์ทั้งหลายนั้น อาศัยความ
สำราญจึงเป็นผู้แสวงหาความสุข
โดยปกติ

เต เว ชาติชรูปกา นรา,

นรชนคือสัตว์ทั้งหลายนั้นแล ย่อม
เป็นผู้เข้าถึงชาติชรา

ตลิตาย ปุรกุขตา ปชา

หมู่สัตว์ (เหล่านี้) เป็นผู้อันค้นหา

ปริสปปนุติ สโสว พาทิต,

ผู้ทำความดีนรณล่อมไว้แล้ว ย่อม
กระเสือกกระสน เหมือนกระต่าย
ที่นายพรานดักได้แล้ว ฉะนั้น

สญโชนสงคตตุตา,

หมู่สัตว์ (เหล่านี้) เป็นผู้ติดอยู่แล้ว
เหตุสังโยคธรรมและสังคธรรม

ทุกขมุเปนุติ ปุณปุณฺณ จิราย,

จึงต้องประสบทุกข์บ่อย ๆ อยู่ช้านาน

ตลิตาย ปุรกุขตา ปชา

หมู่สัตว์ (เหล่านี้) แม้ผู้อันค้นหา

ปริสปปนุติ สโสว พาทิต

ผู้ทำความดีนรณล่อมไว้แล้ว ย่อม
กระเสือกกระสน เหมือนกระต่าย
ที่นายพรานดักได้แล้ว ฉะนั้น

ตสุมา ตลิตํ วิโนทเย

เพราะเหตุนั้น เมื่อภิกษุหวังธรรม

ภิกฺขุ อากงฺขํ วิราคมตฺตโน.

เป็นที่สำรอกกิเลสแก่ตน ควร
บรรเทาค้นหา ผู้ทำความดีนรณ
เสีย.

๒๔๒. เรื่องวิพันทกภิกษุ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภภิกษุผู้สึกไปรูปหนึ่ง เป็นศิษย์ของ
พระมหากัสสป ได้สำเร็จรูปฌานทั้ง ๔ วันหนึ่งได้เห็นสตรีมีรูปร่าง
มีจิตปฏิพัทธ์ยินดี จึงสึกไปอยู่ด้วยสตรีนั้น หาเลี้ยงชีพด้วยทาง
โจรกรรม เขาจับได้กระทำพินชนาการ เทียวตระเวน เพื่อประหาร
ชีวิต พระมหากัสสปเถระ เทียวไปบิณฑบาตแลเห็น จึงเตือนสติ
ให้ระลึกถึงภาวนาที่ตนเคยตั้งสมาธิ เมื่อเขาได้สติจึงมั่นในภาวนานั้น
ยังจตุตถฌานให้เกิดขึ้น ไม่หวั่นไหวสะทกสะท้านต่ออาชญา ราชบุรุษ
ทั้งหลายแลเห็นความอัศจรรย์ ก็นำความนั้นขึ้นกราบทูลพระราชา ๆ
จึงเสด็จไปเฝ้าทูลเหตุนี้ แต่พระศาสดา พระองค์จึงตรัสพระคาถานี้

โย นิพพณภูโจ วนาธิมุตโต, ผู้ใด มีอภัยจตุตถฌานอันตั้งอยู่

ในป่าออกแล้ว (คือออกบวช)

น้อมไปในป่า (คือตปธรรม)

วนมุตโต วนเมว ชาวติ,

พ้นจากป่า (คือเครื่องผูก) ยัง

หวนไปสู่ป่า (คือเครื่องผูก) ตาม

เดิม

ตํ ปุคฺคฺลเมว ปสฺสธ,

ท่านทั้งหลายจงดูบุคคลนั้นนั่นแล

มุตฺโต พนฺธฺนเมว ชาวติ.

เขาพ้นแล้ว (จากเครื่องผูก) ยัง

หวนไปหาเครื่องผูกอย่างเดิม.

๒๔๓. เรื่องพันชาคาร

พระบรมศาสดา ทรงปรารภเรือนจำในเมืองสาวัตถี อันเขา
กระทำแล้วแข็งแรง ทั้งเครื่องพันชาคารที่จะจองจำนักโทษก็มั่นคง
ภิกษุชาวชนบทได้ไปเห็นแล้ว จึงเข้าไปเฝ้าทูลถามพระศาสดาว่า
เครื่องผูกที่แข็งแรงมั่นคงยิ่งกว่านั้น ยังมีหรือไม่ พระองค์ตรัสว่า
เครื่องผูกเหล่านั้นไม่สำคัญเท่าเครื่องผูกคือตัณหา หากที่บุคคลจะ
ปลดได้ แล้วทรงนำเรื่องอดีตมาเทศนาว่า ครั้งหนึ่งพระโพธิสัตว์
ปรารถนาจะบวช จึงบอกแก่ภรรยา ๆ ขอผัดพอให้คลอดบุตรเสียก่อน
ครั้นคลอดบุตรแล้ว ผัดให้รอพอบุตรอ่อนนมเสียก่อน ครั้นบุตร
อ่อนนมแล้ว นางก็มีครรภ์อีก พระโพธิสัตว์เห็นไม่ได้การ จึงหนี
ภรรยาออกบวชเป็นฤๅษี สำเร็จฌานสมาบัติเป็นสุขสำราญอยู่ ณ หิมวันต-
ประเทศ ในที่สุดอดีตนิทาน จึงตรัสพระคาถานี้

น ตั ทพฺพหิ พนฺุชนมาหุ ชีรา	เครื่องผูกอันใด เกิดแต่เหล็ก
ยทายลั ทารุชปฺพพฺขณฺจ,	เกิดแต่ไม้ และเกิดแต่หญ้าปล้อง
	ก็ดี ผู้มีปัญญาทั้งหลาย ไม่กล่าว
	เครื่องผูกอันนั้น ว่าเป็นของมัน
	เลย

สารตุตฺรตุตา มณฺิณฺุทฺทลฺลสุ,	สัตว์เหล่าใด มากำหนดยินดีนัก
	แล้วในแก้วมณี และคู้มหูทั้งหลาย
	ความกำหนดของสัตว์เหล่านั้น
	อันใดด้วย

ปุตุเตสุ ทาเรสุ จ ยา อเปกขา,

ความเชื่อใยใน บุตร และภรรยา
ทั้งหลาย อันใดด้วย

เอตํ ทพฺพํ พนฺธนาหุ ธีรา,

ผู้มีปัญญาทั้งหลาย กล่าวความ
กำหนด และความเชื่อใยอันนั้น
ว่าเป็นเครื่องผูกอันมั่น

โอหารินํ สติลลทูปฺปมฺลจํ,

อันหลุดลง อันหย่อน แต่สัตว์
เปลื้องได้โดยยาก

เอตํปี เณตุวาน ปริพฺพชนฺติ

ผู้มีปัญญาทั้งหลาย ตัดเครื่องผูก

อนเปกฺขินอ กามสฺสขํ ปหาย.

แม้อันนั้นแล้ว เป็นผู้ไม่ใยดี
ละกามสุขเสียแล้ว บวชอยู่.

๒๔๔. เรื่องนางเขมา

พระบรมศาสดา ทรงปรารภนางเขมา ผู้เป็นอัครมเหสี ของ
พระเจ้าพิมพิสาร นางเป็นหญิงมีรูปงาม ได้ทราบว่พระศาสดาทรง
แสดงโทษของรูป กล่าวจะทรงติเตียนรูปโฉมของตน ไม่ปรารถนา
ที่จะไปเฝ้าฟังธรรมเลย วันหนึ่ง ได้ฟังเพลงขับพรรณนาชมเวฬุวัน
อันพระเจ้าพิมพิสารทรงประพันธ์ให้คนขับ จึงได้ไปเฝ้า วันนั้น ได้
แลเห็นสตรีคนหนึ่ง กำลังอยู่ในประถมวัย มีรูปโฉมอันงามยิ่ง
นั่งถวายอยู่งานพัดพระศาสดา อันสำเร็จด้วยพุทฺธนฤมิต นางตั้งแต่
เพ่งพิศดูรูปนั้น พระศาสดาจึงทรงนฤมิต ให้สตรีนั้นแก่แปรไปโดย

ลำดับ เหลือแต่กระดุก ให้นางเกิดธรรมสังเวช เห็นความสิ้นความ
เสื่อม ดำรงในโศดาปัตติผลแล้ว จึงตรัสพระคาถานี้ (ให้สำเร็จ
อรหัตต์เป็นอัคคสาวิกา)

เย รากรตฺตานุปตฺนติ โสถิ, สัตว์เหล่าใด เป็นผู้อันรাকে
ย่อมแล้ว สัตว์เหล่านั้น ย่อม
ตกไปสู่กระแสแห่งค้นหา

สยิ กตฺ มกฺกฏโกว ชาลํ, เหมือนแมลงมูม ตกไปยังโยที่ตน
ทำเอง ฉะนั้น

เอตมฺปิ เจตฺวาน วชฺนติ ชีรา ผู้มีปัญญาทั้งหลายตัดกระแสแห่ง
อนเปกฺขิโน สพฺพทฺกฺขํ ปหาย. ค้นหาเมื่อนั้นแล้ว เป็นผู้ไม่โยคิ
ย่อมละเว้นทุกข์ทั้งปวงไป.

๒๔๕. เรื่องอุคคเสนเศรษฐีบุตร

พระบรมศาสดา ทรงปรารภเศรษฐีบุตรชื่ออุคคเสน ได้ธิดา
ของพวกเดินรำเล่นไม้สูงเป็นภรรยา ด้วยบุรพกรรมในครั้งศาสนา
ของพระกัสสปทศพล สองคนกับภรรยา ถวายทานแก่พระจีณาสพ
องค์หนึ่ง แล้วทำความปรารถนา ขอเป็นผู้มีส่วนธรรม ที่ท่าน
ได้เห็นแล้ว เมื่อพระเถระเจ้าทราบ ว่า ความปรารถนานั้นจะสำเร็จ
ก็กระทำความข้มขี้มให้ปรากฏ สองคนผิวเมียเห็นดังนั้น จึงพูด
กันว่า ท่านเป็นบุตรของพวกละคร จึงทำอาการอย่างนั้น มาใน

พุทธกาลนี้ ภรรยาจึงเกิดเป็นธิดาของพวกเดินรำเล่นไม้สูง อุกคเสน
ไปดูการเดินรำ แลเห็นก็มีจิตปฏิพัทธ์ วิงวอนมารดาบิดาให้ไปขอ
ครั้งได้สำเร็จความประสงค์แล้ว ก็หาเลี้ยงชีพด้วยศิลป์นั้น วันหนึ่ง
ได้ไปแสดงการเดินรำที่เมืองราชคฤห์ กำลังรำไต่ลวดอยู่เบื้องบน
พระศาสดาเสด็จไปเทศนาสั่งสอน จึงตรัสพระคาถานี้

มุลจ ปุเร มุลจ ปจฺจโต,

ท่านจงเปลื้อง (อาลัย) ในก่อน
เสียดึง (อาลัย) ข้างหลัง
เสียดึง

มขุณฺเณ มุลจ ภาวสุส ปารุ,

จงเปลื้อง (อาลัย) ในท่ามกลาง
เสียดึง เป็นผู้ถึงฝั่งแห่งภพ

สพฺพุตฺต วิมุตฺตมานโส,

มีใจพ้นแล้ว ในสังขตธรรม
ทั้งปวง

น ปุณฺ ชาตฺชิรฺ อุเปหฺสิ.

ไม่ต้องเข้าถึงชาติและชราอีก.

๒๖๔. เรื่องจูพฐนุคคหัตถิต

พระบรมศาสดา ทรงปรารภภิกษุหนุ่มรูปหนึ่ง กระสันอยากจะสึก
จนร่างกายผ่ายผอม ด้วยโรครักผู้หญิง พระภิกษุทั้งหลายทราบ
ความนั้น ก็นำเธอไปเฝ้าทูลแต่พระศาสดา พระองค์จึงทรงแสดง
เรื่องอดีตนิทาน ครั้งเมื่อภิกษุนั้น เป็นจูพฐนุคคหัตถิต ไปเรียน
ศิลป์ในสำนักอาจารย์ทิสปาโมกข์ ที่เมืองตักกสิลา เมื่อเวลาจะกลับ

ท่านอาจารย์มีความยินดี ยกบุตรไว้คนหนึ่ง จูพธนูคหบดีชิต
พานางเดินทางจะมาสู่เมืองพาราณสี พบพวกโจร ๕๐ คนที่ปากดง
แห่งหนึ่ง ยิงพวกโจรตาย ๔๕ คน ด้วยลูกศร ๔๕ ลูก ผิดลูกหนึ่ง
พอหมดลูกศร จึงปล้ำจับนายโจรให้ล้มลงแล้ว บอกให้นางส่งดาบมา
ส่วนนางนี้รักโจรอยู่ แกล้งส่งดาบมาให้โจร ๆ จับดาบได้ มา
จูพธนูคหบดีชิตตาย แล้วพานางไปยังฝั่งแม่น้ำ เก็บรวบรวมสิ่งของ
หนีข้ามน้ำไป นางนั้นมาเป็นหญิงที่ภิกษุหนุ่มรักในบัดนี้ ในที่สุด
อดีตนิทาน จึงทรงสั่งสอนให้เธอตัดราคะตัณหา ซึ่งเกิดขึ้นเพราะ
อาศัยหญิงนั้นแล้ว ตรัสพระคาถานี้

วิตกกมถิตสุส ขนฺตุโน	คณฺหาเยมเจริญฺญโดยยิง แก่ชนผู้
ติพฺพราคสุส สุภานุปฺปฺสฺสโน	อันวิตกย้ายได้แล้ว ผู้มีราคะจัด
ภิกฺขุโย ตณฺหา ปวทุตฺตติ,	ผู้มักตามเห็นอารมณ์ว่างาม
เอส โข ทพฺพหํ กโรตฺติ พนฺธนํ,	ชนนั้นแล ชื่อว่าทำเครื่องผูก
	ให้มันอยู่
วิตกกฺุปฺสเม จ โย รโถ,	ก็ผู้ใด ยินดีแล้วในธรรมเครื่อง
	ทำวิตกให้ระงับ
อสฺสุภํ ภาวยตี สทา สโถ,	มีสติทุกเมื่อ ยังอสุภภาวนาให้
	เจริญอยู่
เอส โข พุยนฺตฺติกาหตี,	ผู้นั้นแล จะทำตัณหาให้มีส่วน
	หมดสิ้นไป
เอสจฺฉินฺนุทฺติ มารพนฺธนํ.	ผู้นั้นจะตัดเครื่องผูกของมารเสียได้.

๒๕๗. เรื่องมาร

พระบรมศาสดา ทรงปรารภมาร ในราตรีวันหนึ่ง มารนั้น
ได้นฤมิตกายเป็นช้าง มาคุกคามพระราหูลองค์อรหันต์ จำวัดอยู่ที่
หน้ามุขคันธกุฎีของพระศาสดา พระองค์ทรงทราบจึงตรัสทักว่า
ดูก่อนมาร หน้าอย่างเจ้าไม่อาจทำให้ลูกของข้ากลัวได้ เพราะว่า
ลูกของข้าเป็นคนกล้า ดังนี้แล้ว จึงตรัสพระคาถานี้

นิภูจฺจ คโต อสนุตาสิ,	ผู้ใดถึงความสำเร็จ มิใช่ผู้สะดุ้ง โดยปกติ
วิตถนุโห อนนฺกโณ,	มีต้นหาสิ้นไปแล้ว ไม่มีกิเลส เครื่องต่อใจ
อจฺฉินฺนุทฺติ ภวสฺสฺสฺสฺสฺส,	ได้ตัดลูกศรอันไปสู่ภพทั้งหลาย เสียแล้ว
อนฺนุติโมยฺ สมนุสฺสโย,	กายอันกระดูยกขึ้นนี้ของผู้นั้น ชื่อว่าเป็นของมีในที่สุด
วิตถนุโห อนาทาโน,	ผู้ใดมีต้นหาสิ้นไปแล้ว ไม่มี ความถือมั่น
นิรฺรุตฺติปทโกวิทฺ,	ฉลาดในบทแห่งนิรุตติ
อกฺขรํ สมนุปีปาตํ	รู้หมวดแห่งอักษรทั้งหลายด้วย รู้
ขณฺณฺวา ปุพฺพปาปราณี จ,	เบื้องต้นและเบื้องปลายแห่งอักษร ทั้งหลายด้วย

ส เว อนุติมสตารีโร ผู้นั้นแล เราขอมเรียกว่า ผู้
มหาปญฺโญ มหาปรีโสติ วุจฺจติ, มีสิริระมีในที่สุด ผู้มีปัญญามาก
ผู้เป็นมหาบุรุษ.

๒๔๘. เรื่องอุปกาชีวิต

พระบรมศาสดา ทรงปรารภอุปกาชีวิต ในกาลเมื่อพระองค์
ได้ตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว เสด็จจากโพธิมณฑล
เพื่อแสดงธรรมจักรแก่พระเบญจวัคคีย์ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน
ได้พบอุปกาชีวิตในระหว่างทาง เขาเห็นพระองค์ มีพระฉวีวรรณ
อันบริสุทธผ่องใส นึกอัศจรรย์ใจจึงทักถามว่า คู่ก่อนผู้มีอายุ ท่าน
บวชเฉพาะใคร ๆ เป็นศาสดาของท่าน ๆ ชอบใจธรรมของใคร ดังนี้
เมื่อพระองค์จะทรงตอบ จึงตรัสพระคาถานี้

สพฺพภาณิภู สพฺพวิฑูหมสฺสุมิ,	เราครอบได้หมด เป็นผู้จบ
สพฺพเพสุ ฐมฺเมสุ อนฺนูปลิตฺโต,	ไม่ติดอยู่แล้วในธรรมทั้งปวง
สพฺพพลฺลชโห ตณฺนุหฺกขเย	ละธรรมทั้งหมด พ้นแล้วในเพราะ
วิมุตฺโต,	ความสิ้นไปแห่งตัณหา
สยฺม อภิณฺณาย กมฺมทุทิเสยฺยํ.	รู้เองแล้ว จะต้องเจาะจงเอาใคร

เล่า.

๒๔๕. เรื่องสักกเทวราช

พระบรมศาสดา ทรงปรารภท้าวสักกเทวราช นำหมู่เทพดา
มาเฝ้า ทูลถามปัญหา ๔ ข้อ อันเทพดาในหมื่นจักรวาลแก่งแย่งกัน
ไม่สามารถวินิจฉัยให้ตกลงได้

ข้อ ๑ ความให้อะไรจะประเสริฐ

ข้อ ๒ รสอะไรจะประเสริฐ

ข้อ ๓ ความยินดีอะไรจะประเสริฐ

ข้อ ๔ ความสิ้นไปแห่งตัณหาประเสริฐอย่างไร
เมื่อจะทรงแก้ปัญหา จึงตรัสพระคาถานี้

สพฺพทานํ ธมฺมทานํ ชินาติ,

ความให้ธรรม ย่อมชนะความ
ให้สิ่งทั้งหมด

สพฺพธมฺมํ ธมฺมโรโส ชินาติ,

รสแห่งธรรม ย่อมชนะรสทั้งสิ้น

สพฺพพฺรตํ ธมฺมมรติ ชินาติ,

ความยินดีธรรม ย่อมชนะความ
ยินดีทั้งสิ้น

ตณฺหุขโย สพฺพทุกฺโข ชินาติ.

ความสิ้นไปแห่งตัณหา ย่อมชนะ
ทุกข์ทั้งปวง.

๒๕๐. เรื่องอุปตกเศรษฐี

พระบรมศาสดา ทรงปรารภเศรษฐีผู้ไม่มีบุตร เป็นผู้เบียด
กรอเหลือเกิน มีสมบัติก็ไม่ใช่ประโยชน์ตน ทำกาลกิริยาแล้ว

สมบัตินั้นตกเป็นของหลวงหมด พระเจ้าปเสนทิโกศล เสด็จไปเฝ้า พระศาสดา ทูลเล่าเรื่องเศรษฐีนั้นถวาย พระองค์จึงตรัสบูรพกรรม ของเศรษฐีนั้น สั่งเขปความว่า การที่ได้มาเป็นเศรษฐี เพราะให้ คนถวายบิณฑบาตแก่พระปัจเจกโพธิชื้ออัครสยิ การที่มีสมบัติแล้ว ไม่เป็นประโยชน์ตน เพราะแลเห็นบิณฑบาตที่ถวายนั้นประณีต เกิด ความเสียดายว่าไม่ควรถวาย ให้ทำกรรมกรกินดีกว่า เมื่อเศรษฐีนั้น ทำการกิริยาแล้ว ได้ไปหม้อยู่ในนรกชื่อมหาโรระบุ เพราะฆ่าหลาน ต้องการสมบัติ ในที่สุด พระองค์จึงตรัสพระคาถานี้

หนนฺติ โภกา ทุมฺเมธํ,   โภคะทึงหลาย ย่อมฆ่าคนมีปัญญา
                                                      ทราม

โน จ ปารควลิโน,   แต่ไม่ฆ่าคนทั้งหลายผู้แสวงหาฝั่ง
                                                      คือพระนิพพาน

โภคตณฺหาย ทุมฺเมธํ   บุคคลผู้มีปัญญาทราม ย่อมฆ่า
หนนฺติ อญฺเวย อตุตฺนํ.   ตนเอง เหมือนฆ่าคนอื่น เพราะ
                                                      ความอยากในโภคะ.

๒๕๑. เรื่องอังกูรเทวบุตร

พระบรมศาสดา ทรงปรารภอังกูรเทวบุตร ในกาลเมื่อพระ องค์เสด็จขึ้นไปโปรดพระพุทฺธมารดาที่ดาวดึงสเทวโลก ประทับ ณ บันฑุกัมพลศิลาอาสน์ ภายใต้น้ไม้ปาริฉัตตกชาต ครั้งนั้น

เทวบุตร ๒ องค์ เฝ้าอยู่ในเทวสมาคมนั้น คืออังกูรเทวบุตร ได้เคย
ให้ทานแก่มหาชนถึงหมื่นปี อินทกเทวบุตร ได้เคยถวายภัตตาหาร
ทัพพีหนึ่งแก่พระอนรุทธะ แต่เป็นผู้มีศักตมากกว่าอังกูรเทวบุตร
เพราะเหตุปฏิบัติกตกรรมยิ่งกว่า เมื่อพระองค์จะทรงแสดงทักษิณ-
บุคคล จึงตรัสพระคาถานี้

ติณโทธานี เขตุดานิ,	นาทั้งหลาย มีหญาเป็นเครื่อง ประทุษร้าย
รากโทสา อัย ปชา,	หมู่สัตว์นี้มีราคะเป็นเครื่อง ประทุษร้าย
ตสุมา หิ วิตราเสสุ ทินัน โหติ มหปผล,	เพราะเหตุนั้นแล ทานอันเขาให้ แล้ว ในทานทั้งหลายที่มีราคะ สิ้นไปแล้ว ย่อมมีผลมาก
ติณโทธานี เขตุดานิ,	นาทั้งหลาย มีหญาเป็นเครื่อง ประทุษร้าย
โทสโทสา อัย ปชา,	หมู่สัตว์นี้ มีโทสะเป็นเครื่อง ประทุษร้าย
ตสุมา หิ วิตโทเสสุ ทินัน โหติ มหปผล,	เพราะเหตุนั้นแล ทานอันเขาให้ แล้ว ในทานทั้งหลายที่มีโทสะ สิ้นไปแล้ว ย่อมมีผลมาก
ติณโทธานี เขตุดานิ,	นาทั้งหลาย มีหญาเป็นเครื่อง ประทุษร้าย

โมหโทสา อัย ปชา,

หมู่สัตว์นี้ มีโมหะเป็นเครื่อง
ประทุษร้าย

ตสุมา หิ วิตโมหสุ

เพราะเหตุนั้นแล ทานอันเขาให้
แล้ว ในท่านทั้งหลายที่มีโมหะ
สิ้นไปแล้ว ย่อมมีผลมาก

ติณโททานิ เขตฺตานิ,

นาทั้งหลาย มีหญาเป็นเครื่อง
ประทุษร้าย

อิจฺจาทฺธา อัย ปชา,

หมู่สัตว์นี้ มีความอยากเป็น
เครื่องประทุษร้าย

ตสุมา หิ วิคฺคิเจสุ

เพราะเหตุนั้นแล ทานอันเขาให้
แล้ว ในท่านทั้งหลายที่มีความ
อยากสิ้นไปแล้ว ย่อมมีผลมาก.

ทินฺนํ โหติ มหฺปฺผลํ,

ภิกขุวรรคที่ ๒๕

๒๕๒. เรื่องปัญจภิกขุ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภภิกขุ ๕ รูป รูปหนึ่งสังวรทาง
จักขุทวาร รูปหนึ่งสังวรทางโสตทวาร รูปหนึ่งสังวรทางฆานทวาร
รูปหนึ่งสังวรทางชีวหารทวาร รูปหนึ่งสังวรทรงกายทวาร รูปใด
สังวรทางไหน ก็เข้าใจว่าทางนั้นเป็นของยากกว่าทางอื่น แข่งแข่ง
ซึ่งกันและกัน จึงพร้อมกันไปเฝ้าพระศาสดา ทูลขอพระบรมวินิจฉัย
พระองค์จึงทรงแสดงว่า ควรสังวรทั้งหมด แล้วตรัสพระคาถานี้

จกขุณา สัวโร สาธุ,	ความสำรวมทางจักขุ เป็นคุณให้ ประโยชน์สำเร็จ
สาธุ โสเตน สัวโร	ความสำรวมทางหู เป็นคุณให้ ประโยชน์สำเร็จ
ฆาเนน สัวโร สาธุ,	ความสำรวมทางจมูก เป็นคุณให้ ประโยชน์สำเร็จ
สาธุ ชิวหาย สัวโร	ความสำรวมทางลิ้น เป็นคุณให้ ประโยชน์สำเร็จ
กายน สัวโร สาธุ	ความสำรวมทางกาย เป็นคุณให้ ประโยชน์สำเร็จ
สาธุ วาจา สัวโร,	ความสำรวมทางวาจา เป็นคุณให้ ประโยชน์สำเร็จ

มนสา ถัวโร สาธุ,

ความสำรวมทางใจ เป็นคุณให้
ประโยชน์สำเร็จ

สาธุ สพุพุดถ ถัวโร,

ความสำรวมในทวารทั้งปวง เป็น
คุณให้ประโยชน์สำเร็จ

สพุพุดถ ถัวโต ภิกขุ,

ภิกขุสำรวมแล้วในทวารทั้งปวง
ย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้.

๒๕๓. เรื่องหังสฆาตภิกขุ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภภิกขุรูปหนึ่ง เป็นผู้แม่นในทางคิด
กรวด วันหนึ่ง นั่งสนทนากับเพื่อภิกขุอยู่ เห็นหงส์บินมา เธอจึง
พูดขึ้นว่า เราจะคิดกรวดให้ภูณันต์ตาหงส์ข้างนี้แล้ว ทะลุออกข้างโน้น
ภิกขุเพื่อกันไม่เชื่อ เธอจึงคิดกรวดขึ้นไป ภูณันต์ตาหงส์ปลัดตกลง
มาตาย ภิกขุทั้งหลายเห็นเช่นนั้น จึงนำความนั้น ทูลพระศาสดา
พระองค์ทรงครหาโดยประการต่าง ๆ แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

หตุถสญฺญโต ปาทสญฺญโต, ผู้ใด มีมืออันสำรวมแล้ว มีเท้า
อันสำรวมแล้ว

วาจาสญฺญโต สญฺญตตุตฺโต,

มีวาจาอันสำรวมแล้ว มีอาตมะ
อันสำรวมแล้ว

อชฺฌตฺตรโต สมหิโต,

เป็นผู้ยินดีแล้ว ในภาวนาเป็น
ภายใน มีใจมั่นคงแล้ว

เอโก สนตุลิตโต ตมาหุ ภิกขุ. เป็นผู้เดียว ยินดีแล้วใน ธรรม
บัณฑิตทั้งหลายเรียกผู้นั้นว่าภิกขุ.

๒๕๔. เรื่องโกกालิกภิกขุ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภโกกालิกภิกขุ สาวกของพระเทวทัต
ต้องแผ่นดินสูบไปเกิดในปทุมนรก ด้วยกรรมที่บริภาษพระอัครสาวก
ทั้งสอง วันหนึ่งพระภิกขุทั้งหลายนั่งพูดกันว่า โกกालิกภิกขุต้อง
แผ่นดินสูบเพราะปากของตน พระศาสดาได้เสด็จมายังที่ประชุม
ตรัสเทศนาจักปลงชีวิตเรื่องเต่าตัวหนึ่ง เป็นสหายกับหงส์ทองสองตัว
เต่าอยากจะไป ณ ท้องเขาจิตตภูฏ จึงให้หงส์สหายคาบปลายไม้ตัวละข้าง
ตนคาบกลาง บินไปในอากาศ ทารกทั้งหลายได้เห็นหงส์นำเต่าไป
เช่นนั้น จึงร้องบอกกันให้ดูเต่าเหาะ เต่าอยากจะพูดตอบกับทารกบ้าง
จึงปล่อยไม้พลัดตกลงมาตาย ในที่สุดอดิตนิทาน จึงประทานพระโอวาท
สอนภิกขุทั้งหลาย แล้วตรัสพระคาถานี้

โย มุขสณฺญโต ภิกขุ, ภิกขุใด มีปากอันระว่างแล้ว
มนุสฺสกาณิ อนุทฺธโต, มีปากติดแล้วด้วยปัญญา ไม่ฟังชาน
แล้ว
อตุถิ ชมฺมมฺญจ ทิเปติ, แสดงอรรถด้วย ธรรมด้วย
มธุรฺนตฺตสฺส ภาสิตํ. ภายตของภิกขุนั้นจึงไพเราะ.

๒๕๕. เรื่องชัมมารามเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระชัมมารามเถระ ในกาลเมื่อ
พระองค์ทรงปลงพระอายุสังขาร จะเสด็จดับขันธปรินิพพานในวัน
วิสาขปุณณมี ครั้งนั้น พระภิกษุทั้งหลาย พากันสลดใจมิได้ละที่เฝ้า
ประชุมปรึกษากันเป็นพวก ๆ แต่พระชัมมารามเถระ มิได้เข้า
ประชุมปรึกษาในภิกษุพวกนั้น ๆ มาดำริว่า เราจะบำเพ็ญเพียรให้
สำเร็จพระอรหันต์ แต่เมื่อพระศาสดายังดำรงพระชนม์อยู่เกิด ครั้นท่าน
คิดดังนี้แล้ว ก็หนีไปบำเพ็ญสมณธรรมแต่ผู้เดียว พระภิกษุทั้งหลาย
หาท่านว่า 'ไม่มีความจงรักภักดีในพระศาสดา จึงนำความนั้นขึ้น
กราบทูล พระองค์จึงรับสั่งให้หาตัวมาแล้วตรัสถาม ท่านก็ทูลความ
คำริของตนให้ทรงทราบ จึงประทานสาธุการ ให้พระภิกษุทั้งหลาย
ถือเอาเป็นตัวอย่าง แล้วทรงสรรเสริญธรรมานุธรรมปฏิบัติ แล้วตรัส
พระคาถานี้ (ให้พระเถระสำเร็จพระอรหันต์)

ชัมมาราโม ชัมมรโต	ภิกษุมิธรรมเป็นที่มายินดี ยินดี
ชัมมํ อнуวิจินฺตยํ	แล้วในธรรม ไคร่ครวญธรรมอยู่
ชัมมํ อนุสฺสรั ภิกขุ	ระลึกธรรมเนื่อง ๆ อยู่ ย่อมไม่
สทฺถชฺมา น ปรีหายติ.	เสื่อมจากสัทธรรม.

๒๕๖. เรื่องอัญญตรวิปิกขเสวกภิกขุ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภภิกขุรูปหนึ่ง ไปคบเสพกับภิกขุ
ผู้เป็นฝักฝ่ายของพระเทวทัต วันหนึ่ง ภิกขุผู้เป็นฝักฝ่ายพระเทวทัตนั้น
ได้เห็นเธอเที่ยววิณฑบาต จึงชักชวนให้อยู่ด้วยบอกว่าลาภสักการะของ
เรามีมาก ภิกขุนั้นก็อยู่ด้วย ได้สองสามวันก็กลับมา พระภิกขุทั้งหลาย
ทราบความนั้น จึงกราบทูลแต่พระศาสดา พระองค์จึงรับสั่งให้หาตัว
มาชำระ เธอก็ทูลรับเป็นสัตย์ พระองค์จึงประทานธรรมมีกถาสั่งสอน
แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

สลาภํ นาติมณฺเษเยย,	ภิกขุไม่ควรดูหมิ่นลาภของตน (ที่ เกิดโดยชอบธรรม)
นาณฺเณถํ ปิหํ จเร,	ไม่ควรเที่ยวปรารถนาลาภของชน เหล่าอื่น
อณฺเณถํ ปิหํ ภิกขุ,	ภิกขุผู้ปรารถนาลาภของชนเหล่า อื่นอยู่
สมาธิํ นาธคจฺจติ,	ย่อมไม่บรรลุสมาธิ
อปฺปลาโภปิ เจ ภิกขุ	ถ้าภิกขุถึงมีลาภน้อย
สลาภํ นาติมณฺเษติ,	แต่หาดูหมิ่นลาภของตนอยู่ไม่
คํ เว เทวา ปลฺลสนฺติ,	เทพดาทั้งหลาย ย่อมชมภิกขุ นั้นแล
สุทฺธาชีวมตฺนุทิตํ.	ซึ่งเป็นผู้มีพยายาม เครื่องอาศัย เป็นอยู่หมดจด ไม่เกียจคร้านแล้ว.

๒๕๗. เรื่องปัญจักคทายกพราหมณ์

พระบรมศาสดา ทรงปรารภปัญจักคทายกพราหมณ์ เป็นผู้ยินดี ในการบริจาคทาน ถ้ายังไม่ให้ทานเสียก่อนแล้ว เป็นไม่บริโภคนั้น วันหนึ่ง พระศาสดาทอดพระเนตรเห็นอุปนิสัยอนาคามีผล ของ พราหมณ์นั้น กับนางพราหมณ์ผู้เป็นภรรยา จึงเสด็จไปบิณฑบาต ประทับยืนอยู่ตรงประตู กำลังแก่งผิวน้ำเข้าในเรือน บริโภค อาหารอยู่ ส่วนนางพราหมณ์นั่งปฏิบัติสามีในเวลาที่บ้านได้ เห็น พระศาสดาแล้วคิดว่า ถ้าพราหมณ์ผู้เป็นสามีเรา เห็นพระสมณโคดม เข้าแล้ว ก็จะเอาอาหารของตนให้ เราไม่อาจจะจัดใหม่ให้ทันประสงค์ ได้ นางจึงได้ยืนบังไม่ให้พราหมณ์ผู้สามีเห็นพระศาสดา ครั้นนานเข้า จึงชวยตา ดู เพื่อจะรู้ว่า จะเสด็จไปแล้วหรือยัง ครั้นเห็นยังยืนประทับ อยู่อยากจะพูดออกมา ก็กลัวสามีจะได้ยิน จึงใช้ใบบู้ปากบอกให้ ทราบว่า นิมนต์ไปโปรดข้างหน้า พระศาสดาสันพระเศียรตอบว่า เราไม่ไป นางพราหมณ์เห็นขันกลั่นหัวเราะไม่อยู่จึงหัวเราะก้ากออกมา ตาพราหมณ์ได้ยินเสียหัวเราะ เหลียวหน้ามาเห็นพระศาสดา จึง ลุกขึ้นถือถาดโภชนะที่บริโภคนั่งอยู่ข้างหนึ่งนั้นมา ทูลว่าภัตตาหารที่ เป็นส่วนอื่นไม่มี มีแต่ที่บริโภคนั่งอยู่ที่นี่ ถ้าไม่ทรงรังเกียจก็ทรงรับ พระศาสดาตรัสตอบว่าอาหารที่บุคคลยังไม่บริโภค หรือบริโภคนั่งอยู่ หรือเป็นเดน ควรแก่เราทั้งหมด เราเป็นเหมือนปรตัตตูปชีวีเปรต เมื่อพราหมณ์ได้ฟังพระศาสดาถ่อมพระองค์เช่นนั้น ก็มีจิตเลื่อมใส พุคขึ้นว่า แม่น่าอัศจรรย์จริงดังนี้แล้ว ทูลถามว่า พระโคดมผู้เจริญ

พระองค์ตรัสเรียกสาวกของพระองค์ว่าภิกษุดังนี้ ด้วยเหตุมีประมาณ
เพียงไร เมื่อพระองค์จะทรงตอบพราหมณ์ จึงตรัสพระคาถานี้

สตฺพโถ นามรูปสุมี	ความยึดถือในนามรูปว่า เป็น
ยสุต นตฺถิ มมายิตฺ,	ของเราโดยประการทั้งปวง ไม่มี
	อยู่แก่ผู้ใด
อสตา จ น โสจติ,	อนึ่ง ผู้ใดยอมไม่เสว้าโสภเพราะ
	นามรูปอันหาไม่
ส เว ภิกฺขุติ วุจฺจติ.	ผู้นั้นแล เราเรียกว่าภิกษุ.

๒๕๘. เรื่องสัมพหุลภิกษุ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภภิกษุเป็นอันมาก ภิกษุพวกนี้เดิม
เป็นโจร พวกกันไปปล้นบ้านของอุบาสิกาคณะหนึ่ง ส่วนนายโจรไป
แอบคอยประทุษร้ายตัวอุบาสิกา ผู้ไปฟังพระธรรมที่วิหาร ขณะนั้น
มีคนไปบอกแก่อุบาสิกาว่ากลางฟังธรรมอยู่ว่า บัดนี้มีพวกโจรมาปล้น
เก็บเอาทรัพย์สมบัตินั้น ๆ ไป อุบาสิกาจึงตอบว่า เขาต้องการก็
เอาไปตามความประสงค์ของเขา แต่เราจะฟังธรรมดังนี้ ถึงสามครั้ง
นายโจรได้ฟังอุบาสิกาพูดดังนั้น ก็มีความเลื่อมใส อัสจรรยโใจ จึง
รีบกลับไปบอกพวกเพื่อน ให้ชนทรัพย์สมบัติของอุบาสิกานั้นกลับ
ไปไว้ตามเดิม แล้วพร้อมกันมาขอขมาโทษ แก่อุบาสิกาแล้ว ชวน

กันบวชในพระพุทธศาสนาทั้งหมด ครั้นบวชแล้ววันหนึ่งได้พากัน
ไปเจริญสมณธรรมอยู่ที่ภูเขาแห่งหนึ่ง พระศาสดาได้ทรงเปล่ง
พระโอภาสไป ประคองประทับอยู่เฉพาะหน้า แล้วตรัสพระคาถานี้
(ให้สำเร็จพระอรหันต์)

เมตฺตาวีหริ โย ภิกฺขุ,
ปสนฺโน พุทฺธสฺสเน,
อชฺคฺจฺเจ ปทํ สนฺตํ,

สขฺขารุปสฺมํ สุขํ,
สิญฺจ ภิกฺขุ อิมํ นาวิ,
สิตฺตทา เต ลหุเมสฺสติ,
เจตฺวา รากฺขฺย โทสฺสญฺ,
ตโต นิพฺพานเมหิสิ,
ปญฺจ ฉินฺเต ปญฺจ ชเห,

ปญฺจ จุตฺตริ ภาวเย,
ปญฺจสฺสกาติโก ภิกฺขุ,

โอมติณฺโณติ วุจฺจติ,
ณาย ภิกฺขุ มา จ ปมาโท,

ภิกษุใดผู้อยู่ด้วยสามารถแห่งเมตตา
เลื่อมใสแล้วในพระพุทธศาสนา
ภิกษุนั้น พึงบรรลุสันตบพ (คือ
พระนิพพาน)

เป็นที่เข้าไปประจบสังขาร เป็นสุข
ภิกษุท่านจงวิคเรื่อ (คืออัตภาพ) นี้
เรื่ออันท่านวิคแล้ว จักปล้นถึง
ท่านตัดรากะและโทสะได้แล้ว
แต่นั้นก็จักถึงพระนิพพาน
ภิกษุพึงตัดสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ พึง
ละสังโยชน์เบื้องบน ๕
และพึงยังอินทรีย์ ๕ ให้เจริญยิ่ง
ภิกษุล่วงกิเลสเครื่องข้อง ๕ เสีย
ได้

เราเรียกว่ามีโอฆะอันข้ามแล้ว
ภิกษุ ท่านจงเพ่งฌาน และอย่า
ประมาทแล้ว

มา เต กามคุณ รมสุ

จิตต์,

มา โลหุพ คิลิ ปมตโต,

มา กนุทิ ทุกุขมิทนต์

ทญุหมาโน,

นตฺถิ ฌานํ อปฺลยุตฺต,

นตฺถิ ปฺลยุตา อฌายิโน,

ยมุหิ ฌานญจ ปฺลยุตา จ,

ส เว นิพฺพานสฺนฺตฺติเก,

สุญฺญาการํ ปวิญฺจสุต

สฺนฺตฺติจิตฺตสุต ภิคุชฺโณ

อมาณฺสี รติ โหติ

สฺมฺมา ฌมฺมํ วิปฺสฺสโต,

ยโต ยโต สฺมฺมสฺติ,

ขนฺธานํ อุทฺยพฺย,

ลภติ ปิตฺติปาโมชฺชํ

จิตของท่านจงอย่าหม่นไป ในกาม

คุณ

ท่าน อย่าเป็นผู้ประมาท กลิ่นกิน
ก้อนโลหะ

อย่าเป็นผู้อันกรรมเผาอยู่ ต้องคร่ำ
ครวญว่านี่ทุกข์ ดังนี้เลย

ฌาน ย่อมไม่มี แก่ผู้ไม่มีปัญญา

ปัญญา ย่อมไม่มี แก่ผู้ไม่มีฌาน

ฌานด้วย ปัญญาด้วย ย่อมมีใน

ชนใด

ชนนั้นแล ชื่อว่าดำรงอยู่ในที่ใกล้
พระนิพพาน

ความยินดีมิใช่ของมีอยู่แห่งมนุษย์

ย่อมมีแก่ภิกษุผู้เข้าไปแล้วสู่เรือน

ว่าง ผู้มีจิตระงับแล้ว ผู้เห็น

ธรรมโดยชอบอยู่

แต่กาลใด ๆ ภิกษุพิจารณาอยู่

ซึ่งความเกิดขึ้นและความเสื่อมไป

แห่งชั้นทั้งหลาย

แต่กาลนั้น ๆ เธอย่อมได้ปิตติและ

ปราโมทย์

อมตํ ตํ วิชานตํ,	ความได้ปิติและปราโมทย์นั้น เป็น
	ธรรมอันไม่ตายของผู้รู้ทั้งหลาย
ตตฺตฺรายมาที ภวติ	ในธรรมทั้งหลายนั้น ธรรมนี้ ย่อม
อิธ ปณฺณสฺส ภิกฺขุโน,	เป็นเบื้องต้นของภิกษุผู้มีปัญญาใน
	พระศาสนา
อินุทฺตริยคฺคตฺติ สนุตฺตฺถุจฺจิ,	คือการรักษาอินทรีย์ ๑ ความ
	สันโดษ ๑
ปาณฺฑิโมกฺเข จ สํวโร,	ความสำรวมในพระปาณ्डิโมกข์ ๑
มิตฺเต ฆสฺสฺส กฺลฺยาณ,	ท่านจงคบมิตรทั้งหลายที่ดี
สุทฺธราชีเว อดนฺุทฺเต,	ที่มีพยายามเครื่องอาศัยเป็นอยู่
	หมดจด ที่ไม่เกียจคร้านแล้ว
ปฺปฏิสนฺุณฺนารวุตฺตยสฺส,	ภิกษุพึงเป็นผู้ประพฤติปฏิบัติสังการ
อจาจรกฺุสโล ลียา,	พึงเป็นผู้ฉลาดในอาจารย์
ตโต ปาโมชฺชพฺุทฺโธ,	เพราะเหตุทั้งสองนั้น ท่านจักมี
	ปราโมทย์มาก
ทฺุภุชฺสฺสนตํ กริสฺสฺสตี.	กระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้.

๒๕๕. เรื่องปัญญาสติกิขุ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภภิกษุประมาณ ๕๐๐ ได้เรียนพระ
กรรมฐานในสำนักของพระองค์แล้ว ไปเจริญสมณธรรมอยู่ที่ป่า วันหนึ่ง

ได้เห็นดอกมะลิเครือที่บ้านแล้วแต่เช้า ร่วงจากขั้วในเวลาเย็น จึงเอามาทำในใจว่า ดอกมะลิเครือร่วงจากขั้วนั้นใด เราควรทำให้กิเลสร่วงไปจากตนนั้นนั่น พระศาสดาได้ทรงทราบ จึงทรงเปล่งพระโอภาสไป ประคองประทับอยู่เฉพาะหน้า แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

วสุธิกา วย ปุปฺพานิ	ท่านทั้งหลายพึงปลดราคะ และ
มชฺชวานิ ปมฺมุจฺจติ	โทสะ เหมือนอย่างมะลิเครือ
เอวํ รากณฺจ โทสณฺจ	ปล่อยดอกทั้งหลาย ที่เหี่ยวแล้ว
วิปฺปมฺมุจฺเจต ภิกฺขโว.	ฉะนั้น นะภิกษุทั้งหลาย.

๒๖๐. เรื่องพระสันตกายเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระสันตกายเถระ ผู้มีอาการกายอันสงบระงับ มีมารยาทอันงาม ด้วยนิสัยอันเนื่องมาแต่ราชสีห์ ธรรมดาของราชสีห์นั้น เมื่อจะนอนกำหนดอาการของกาย ครั้นตื่นขึ้นรู้ว่าอาการนั้นวิปริตไปในเวลาหลับ ก็ตักเตือนตนว่า อันนี้ไม่สมควรเห็นอาการกายยังคงที่อยู่ จึงลุกขึ้นเปล่งสีหนาท ๓ ครั้ง แล้วเที่ยวไปหาอาหาร พระภิกษุทั้งหลายได้เห็นกายสมาจารของท่านงามเรียบร้อย จึงทูลแต่พระศาสดา พระองค์จึงตรัสสอนพระภิกษุทั้งหลาย ให้เอาอย่างพระสันตกายเถระ แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

สนุตกาโย สนุตวาโจ	ภิกษุมีกายอันระงับแล้ว มี วาจา
สนุตมโน สุตมาหิโต	อันระงับแล้ว มีใจอันระงับแล้ว
วนุตโลกามิส ภิกขุ,	เป็นผู้มั่นคงแล้ว มีอามิสในโลก
	อันกายเสียแล้ว
อุปสนฺโตติ วุจฺจติ.	เราเรียกว่า ผู้เข้าไประงับแล้ว.

๒๖๑. เรื่องพระนังคลกุฎเธระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระนังคลกุฎเธระ ๆ นี้ เมื่อเวลา เป็นคฤหัสถ์ เป็นคนทุกตะ นุ่งห่มผ้าเก่า รับจ้างเขาทำกรงาน เลี้ยงชีพ เห็นโทษในฆราวาส มาบวชในพระพุทธศาสนา แล้วยัง เก็บไถกับฝ้านุ่งผ้าห่มนั้นไว้ ณ ที่แห่งหนึ่ง ครั้นความกระสันอยากสึก เกิดขึ้น ท่านก็ไปดูเครื่องบริขารที่นั่น กล่าวตักเตือนสั่งสอนตน จนคลายกระสันแล้วกลับมา พระภิกษุทั้งหลายเห็นดังนั้น จึงถามว่า ท่านไปทำไมที่นั่นบ่อย ๆ ท่านจึงตอบว่าไปหาอาจารย์ ครั้นท่าน สำเร็จพระอรหันต์แล้วก็ไม่ได้ไปอีก ทางนั้นก็รัก พระภิกษุทั้งหลาย จึงถามว่า เดียวนี้ทำไมไม่เห็นไปหาอาจารย์เหมือนแต่ก่อน ท่านตอบว่า เดียวนี้เราไม่เกี่ยวข้องกับอาจารย์แล้ว ความเกี่ยวข้องอันเราตัดเสีย แล้ว พระภิกษุทั้งหลายหาท่านว่าพูดอวดพระอรหันต์ผล จึงไปเฝ้าทูล พระศาสดา พระองค์ทรงรับรองว่า ท่านพูดตามเป็นจริง แล้วจึงตรัส พระคาถานี้

อตตนา โจทยุตตานัน,	ท่านจงตั้งเตือนตนด้วยตน
ปฏิมฺเสตมตตนา,	พิจารณาตนด้วยตน
โส อตตคฺคฺตฺโต สติมา,	ท่านนั้นเป็นผู้มีสติรักษาตนแล้ว
สุขํ ภิกฺขุ วิหาหิติ,	จักอยู่สบาย นะภิกษุ
อตตนา หิ อตตโน นาโถ,	ตนเอง เป็นที่พึ่งของตน
อตตาว อตตโน คติ,	ตนแล เป็นคติของตน
ตสฺมา สยม อตตานัน,	เพราะเหตุนั้น ท่านจงระวังตน
อสฺสํ ภทฺรํ วาณิโช.	เหมือนพ่อค้าระวังผ้าดีไว้ละนั้น.

๒๖๒. เรื่องพระวักกฺลิเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระวักกฺลิเถระ เวลาที่เป็นคฤหัสถ์ ได้เห็นรูปกายสมบัติของพระองค์ งามนักดูไม่เบื่อ จึงได้มาบวช ด้วยคิดว่าจะได้ดูพระองค์เป็นนิตยกาล บวชแล้วก็ไม่เป็นอันท่องบ่น เจริญกรรมฐาน ภาวนา ฝ้าแต่คอยตามดูพระศาสดาอย่างเดียว พระองค์จึงตรัสสอนว่า วักกฺลิ ท่านจะมาฝ้าดูกายเนาทำไม ผู้ใด เห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นเห็นธรรม ดังนี้ พระวักกฺลิก็ไม่ฟัง ขึ้นฝ้าตามอยู่รำไป พระองค์จึงได้ทรงประณามขับไล่เสีย พระวักกฺลิเสียใจขึ้นบนเขาคิชฌกูฏ จะกระโดดลงมาให้ตาย พระองค์ทรงทราบ จึงทรงเปล่งพระโอภาสไป แสดงพระองค์

ให้พระวักกฺลิเห็น ตรัสเรียกพระวักกฺลิ ให้เชอเกิดปีติปราโมทย์ แล้ว
จึงตรัสพระคาถานี้

ปาโมชฺชพหฺุโล ภิกฺขุ,	ภิกฺขุผู้มีปราโมทย์มาก
ปสฺนุโน พุทฺธสฺสานเน,	เลื่อมใสแล้วในพระพุทฺธศาสนา
อธิคฺจุเจ ปทํ สนฺตํ,	ฟังถึงสันตบท (คือพระนิพพาน)
สงฺขารุปฺสํ สฺขํ,	ซึ่งเป็นที่เข้าไปประจันสังขารเป็นสุข.

๒๖๓. เรื่องสุมนสามเณร

พระบรมศาสดา ทรงปรารภสุมนสามเณรอายุ ๗ ขวบ เป็นศิษย์
ของพระอนุรุทธเถระ ได้สำเร็จพระอรหันต์ในเวลาทีปลงผมบรรพชา
ครัน้บวชแล้ว พระอนุรุทธเถระจึงได้พามาเฝ้าพระศาสดาที่บุพพาราม
ครัน้มาถึงบุพพารามแล้ว แต่ยังมีได้เข้าเฝ้า พระภิกษุทั้งหลายได้เห็น
สุมนสามเณรนั้น บางพวกก็จับศีรษะ บางพวกก็จับที่หู บางพวก
ก็จับที่แขน ล้อสุมนสามเณรเล่น พระศาสดาได้ทอดพระเนตรเห็น
กิริยาของภิกษุเหล่านั้น จะใครแสดงคุณของสามเณรให้ปรากฏ จึง
ตรัสเรียกพระอานนทมมา ให้สามเณรที่สามารถ ไปนําน้ำที่สระ
อโนดาตมา เพื่อประสงค้จงล้างพระบาท พระอานนทเถระให้
ประชุมสามเณรแล้วถามโดยลำดับ ก็ไม่มีรูปใดสามารถ ครัน้ถึง
สุมนสามเณรท่านก็รับได้ จึงหยิบหม้อวางบนบ่า เหาะไปยังหิมวันต-
ประเทศ นํานํามาถวายพระศาสดาได้ตามพระประสงค้ พระศาสดา

ได้ทรงยกย่องสุนนสามเณรนั้น โดยประการต่าง ๆ แล้วประทาน
อุปสมบทว่า ท่านจงเป็นภิกษุตั้งแต่วันนี้ ครั้นนั้นภิกษุทั้งหลายประชุม
พูดสรรเสริญอานุภาพของสามเณรนั้น พระองค์ได้เสด็จมาในที่ประชุม
นั้น จึงตรัสพระคาถานี้

โย หเว ททโร ภิกขุ,
ยูลฺลชติ พุทฺธสาสนเ,
โสมนํ โลกํ ปภาเสติ,
อพฺภา มุตฺโตว จนฺทิมมา.

ภิกษุใดแล ยังหนุ่ม
พากเพียรในพระพุทธศาสนาอยู่
ภิกษุนั้นย่อมยังโลกนี้ให้สว่างได้
เหมือนพระจันทร์พ้นแล้วจากเมฆ
ส่องสว่างให้แจ่มอยู่นั้น.

พราหมณวรรคที่ ๒๖

๒๖๔. เรื่องปสาทพหุลพราหมณ์

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพราหมณ์ ผู้มีความเลื่อมใสมาก
ได้ถวายภัตตาหารแก่ภิกษุทั้งหลาย ในเรือนของตนวันละ ๑๖ รูป
เป็นนิตย์ เวลาอากาศเรียกพระภิกษุทั้งหลายว่าพระอรหันต์ พระภิกษุ
เหล่านั้นมีความรังเกียจสงสัย เลยไม่ไปสู่เรือนของพราหมณ์นั้น
พราหมณ์ก็โทมนัส ไปเฝ้าทูลความนั้นแก่พระศาสดา พระองค์ตรัส
เรียกพระภิกษุทั้งหลายมาถามได้ความว่า ภิกษุเหล่านั้น รับเกียจวาทะ
ของพราหมณ์ จึงตรัสถามว่า ก็ท่านทั้งหลายยินดีวาทะที่เขาเรียก
เช่นนั้นหรือ พระภิกษุเหล่านั้น จึงทูลว่าไม่ได้ยินดี พระองค์จึงตรัสว่า
ถ้าเช่นนั้นก็ไม่เป็นอาบัติ เพราะเขาเรียกด้วยความเลื่อมใส ท่าน
ทั้งหลายควรเพียรตัดค้นหาให้บรรลุพระอรหันต์ สมดังเขาเรียกเถิด
แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

ฉินุท โสถ์ ปรกุกมม,

ท่านจงพยายามตัดค้นหา เป็นดัง
กระแสน้ำเสีย

กาม ปนุท พุราหุณ,

จงบรรเทาทุกขทั้งหลายเสียเถิด นะ
พราหมณ์

สงฺขารานํ ขยํ ญตฺวา,

ท่านรู้ความสิ้นไป แห่งสังขาร
ท่านทั้งหลายแล้ว

อกตณฺณลลิตี พุราหฺมณ.

จะเป็นผู้ชื่อว่ารู้จักพระ นิพพาน อัน
ปัจจัยปรุงไม่ได้แล้ว นะพราหมณ์.

๒๖๕. เรื่องสัมพหุตถิกขุ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระภิกษุเป็นอันมาก ประมาณ
๓๐ รูป เป็นผู้ชอบอยู่ในทิศนั้น ๆ วันหนึ่ง พร้อมอันมาเฝ้า
พระศาสดาที่เขตวันวิหาร พระสารีบุตรเถระ เห็นอุปนิสัยพระอรหันต์
ของท่านเหล่านั้น จึงเข้าไปเฝ้าพระศาสดา ทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์
ผู้เจริญ ที่เรียกว่าธรรม ๒ อย่าง คืออะไรบ้าง พระองค์จึงตรัสว่า
ธรรม ๒ อย่างนั้น คือสมณะอย่าง ๑ วิปัสสนาอย่าง ๑ แล้วจึงตรัส
พระคาถานี้

ยทา ทฺวเยสุ ฆมฺเมสุ
ปารฺกฺก โหติ พุราหฺมโณ,

อถสฺส สพฺเพ ลโยคา
อตุลฺลํ กจฺจนฺนติ ชาเนโต.

เมื่อใดบุคคลเป็นพราหมณ์ผู้ถึงฝั่ง
อภิญญา อยู่ในพระธรรม ๒ อย่าง
(คือสมณะและวิปัสสนา)

เมื่อนั้น กิเลสเครื่องประกอบสัตว์
ทั้งสิ้น ของบุคคลผู้เป็นพราหมณ์
นั้นผู้รู้ย่อมถึงความนิบหนายไป.

๒๖๖. เรื่องมาร

พระบรมศาสดา ทรงปรารภมาร แปลงเพศเป็นบุรุษมารเฝ้า ทูลถามว่า พระเจ้าข้า ที่ชื่อว่า (ปาระ) ฝั่งนั้นอย่างไร พระศาสดา ทรงทราบว่ามารแล้วตรัสว่า คุณก่อนมาร เจ้าต้องการฝั่งไปทำไม ฝั่งนั้นอันท่านผู้ปราศจากราคะจะพึงถึง ไม่ใช่วิสัยของเจ้า แล้วตรัส พระคาถานี้

ยสฺส ปารี อปารี ว ฝั่งก็ดี ที่มีไซ้ฝั่งก็ดี ฝั่งและที่มีไซ้
ปาราปารี น วิชฺชติ, ฝั่ง (ทั้ง ๒) ก็ดี ย่อมไม่มีแก่
ผู้ใด (คือความยึดถืออายตนะไม่มี
แก่ผู้ใด)

วิตุทฺธํ วิลยฺยุตฺตํ เราเรียกผู้มัน ซึ่งเป็นผู้มีความ
ตมฺหํ พุริมิ พุราหฺมณฺ. กระวนกระวายสิ้นไปแล้ว ผู้หลุด
พ้นแล้ว ว่าเป็นพราหมณ์.

๒๖๗. เรื่องอัญญตรพราหมณ์

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพราหมณ์คนหนึ่ง พราหมณ์นั้น มาคิดว่า พระศาสดาเรียกสาวกของพระองค์ว่าพราหมณ์ เราก็เป็น พราหมณ์โดยชาติและโคตร ควรจะเรียกเราอย่างนั้นบ้าง ครั้นดำริ ดังนี้แล้ว จึงเข้าไปเฝ้าทูลเนื้อความนั้นแด่พระศาสดา พระองค์ตรัสว่า เรามิได้เรียกบุคคลว่าเป็นพราหมณ์ เพราะชาติและโคตร เราเรียก

บุคคลว่าเป็นพราหมณ์ เพราะบรรลุประโยชน์สูงสุดโดยลำดับ แล้วจึง
ตรัสพระคาถานี้

ฌายี วิชมาสิน	เราเรียกท่านผู้เจริญมาน มีกาม
กตกิจจ อนาสว	คุณฐีสิ้นแล้ว อยู่แต่ผู้เดียว มีกิจ
อุตุตมตถิ อนุปุตติ	ควรทำได้ทำแล้ว ไม่มีอาสวะ
ตมท พุริมิ พุราหุณ.	บรรลุประโยชน์สูงสุดโดยลำดับ แล้ว ว่าเป็นพราหมณ์

๒๖๘. เรื่องพระอนนทเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระอนนทเถระ ในวันหนึ่ง
เป็นวันมหาปวารณา พระเถระเจ้าได้ดูความไพโรจน์ของพระอาทิตย์
ดูความแจ่มของพระจันทร์ ดูความสง่าของพระเจ้าปเสนทิโกศลทรง
เครื่องสรรพากรณ์ เสด็จไปสู่วิหาร ดูความรุ่งเรืองของพระกาฬทายี-
เถระผู้กำลังนั่งเข้ามานอยู่ ดูความไพโรจน์ของพระพุทธเจ้า จึงทูล
สรรเสริญพระศรีโรภาสของพระศาสดาว่า เยี่ยมกว่าแสงสว่างทั้งปวง
พระองค์จึงตรัสพระคาถานี้

ทิวา ตปติ อาทิจโจ,	พระอาทิตย์ ย่อมรุ่งเรืองกลางวัน
รตุติมาภาติ จนุทิมา,	พระจันทร์ ย่อมสว่างกลางคืน
สนุนทุโช ขตติโย ตปติ,	กษัตริย์ทรงเครื่องแล้วย่อมสง่า
ฌายี ตปติ พุราหุณ,	พราหมณ์ผู้เข้ามา ย่อมรุ่งเรือง

อถ สพุพมโหระตฺตี ส่วนพระพุทธรเจ้า ย่อมรุ่งเรืองด้วย
พุทฺโธ ตปติ เตชสา. พระเดช ตลอด กลางวนและ
กลางคืนทั้งสิ้น.

๒๖๘. เรื่องอัญญตรบรรพชิต

พระบรมศาสดา ทรงปรารภบรรพชิตรูปหนึ่ง บวชภายนอก
พระพุทธศาสนา มาคิดว่า พระสมณโคดม เรียกสาวกของพระองค์
ผู้บวชแล้วว่าบรรพชิต เราก็บวชแล้วเหมือนกัน ควรจะเรียกเราว่า
เป็นบรรพชิตอย่างนั้นบ้าง ดังนี้แล้ว จึงเข้าไปเฝ้าทูลความนั้นแด่พระ
ศาสดา พระองค์จึงตรัสพระคาถานี้

พาหิตปาโป หิ พุราหุมนฺ, คนที่มีบาปอันลอยเสียแล้วเที่ยวเรา
เรียกว่าพราหมณ์
สมจริยาย สมโณติ วุจฺจติ, คนที่เราเรียกว่าสมณะ เพราะความ
ประพฤตีสงบ
ปพฺพาชยมตฺตโน มฺลํ, คนที่ขับไล่มลทินของตนเสีย
ตสุมา ปพฺพชิตฺตติ วุจฺจติ. เราเรียกว่าบรรพชิต เพราะเหตุนี้.

๒๗๐. เรื่องพระสารีบุตรเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระสารีบุตรเถระ ครั้งหนึ่ง
พราหมณ์ผู้เป็นมิจฉาทิฎฐิ ได้ยินเขาสรรเสริญพระเถระว่า ท่านไม่
โกรธใคร ใครเพื่อจะลองดู วันหนึ่ง ได้พบท่านกำลังเที่ยวบิณฑบาต
อยู่ จึงเอาฝ่ามือประหารท่านลงที่หลัง ครั้นเห็นท่านไม่โกรธจริง ก็
เลื่อมใสขอมาโทษ แล้วนิมนต์รับภัตตาหารที่เรือนตน ครั้งนั้น
ประชุมชนบางพวก ทราบว่าพราหมณ์ประหารพระเถระ ผู้ไม่มีความ
ผิดอะไร ก็พากันโกรธ ชักชวนกันมาจะทำร้ายพราหมณ์ ครั้นเห็น
พราหมณ์กลับเลื่อมใสในพระเถระแล้ว ก็เลิกกลับไป พระภิกษุทั้งหลาย
ประชุมปรารภกันถึงเรื่องนั้น พระศาสดาได้เสด็จมาในที่ประชุมนั้น
จึงตรัสพระคาถานี้

น พุราหุณฺณสุส ปหเรยฺย,	พราหมณ์ ไม่ควรประหาร พราหมณ์
นาสุส มุญฺเจยฺย พุราหุณฺโณ,	พราหมณ์ ไม่ควรแก้แค้นเขา
ธิ พุราหุณฺณสุส หนุตาริ,	น่าติเตียนพราหมณ์ ผู้ประหาร พราหมณ์
ตโต ธิ ยสุส มุญฺจติ,	พราหมณ์ใด ก็แก้แค้นเขา น่าติเตียน พราหมณ์นั้นยิ่งกว่านั้นเสียอีก
น พุราหุณฺณสุเสตทกิลฺลิจิ เสยฺโย	การไม่ห้ามใจเสียจากสิ่งที่ชอบใจ ของพราหมณ์ เป็นการประเสริฐ มากหามิได้
ยทานิเสโธ มนโส ปิเยหิ,	

ยโต ยโต หีสมนो นิวตตติ,   ใจที่คิดเบียดเบียนย่อมหัน กลับได้
จากวัตถุใด ๆ

ตโต ตโต สมนตติเมว ทุกขं   ความทุกข์ เพราะวัตถุนั้น ๆ ก็
ย่อมระงับไปด้วยเหมือนกัน.

๒๗๑. เรื่องนางมหาปชาบดีโคตมี

พระบรมศาสดา ทรงปรารภนางมหาปชาบดีโคตมี "ได้อุปสมบท
ด้วยรับครุธรรม ๘ ภายหลังมีเสียงพูดกันว่า นางโคตมีบวชไม่มี
อุปัชฌายะอาจารย์ ถือเอาผ้ากาสาวพัสตร์ด้วยมือของตนเอง ครั้งนั้น
นางภิกษุณีทั้งหลาย เกิดความรังเกียจสงสัย ไม่ทำอุโบสถปวารณา
ด้วย จึงพากันไปเฝ้าทูลเนื้อความนั้นแด่พระตถาคต พระองค์จึงตรัสว่า
เราเป็นผู้ให้ครุธรรม ๘ แก่นางปชาบดีโคตมี เราเองเป็นอุปัชฌายะ
เราเองเป็นอาจารย์ ท่านทั้งหลายไม่ควรทำความรังเกียจสงสัยในจีณาสพ
แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

ยสุส กาเยน วาจา	ความชั่วทางกาย ทางวาจา ทางใจ
มนสา นตฺถิ ทุกฺกมฺ,	ของผู้ใดไม่มีอยู่
ถฺวตฺ ตีหิ จาเนหิ	เราเรียกผู้นั้น ซึ่งเป็นผู้สำรวมแล้ว
ตมทํ พุริมิ พุราหฺมณฺ.	ด้วยฐานะ ๓ ประการ (นั้น) ว่า เป็นพราหมณ์.

๒๗๒. เรื่องพระสารีบุตรเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระสารีบุตรเถระ ในกาลเมื่อท่าน
ยังแสวงหาโมกขธรรมอยู่ ได้ฟังอริยสัจโดยย่อจากพระอัสสชิเถระแล้ว
บรรลุโสดาปัตติผล ภายหลังท่านได้ดำรงอยู่ในอัครสาวกบารมีภูมิ
เมื่อได้ทราบว่ พระอัสสชิเถระอยู่ ณ ทิศใด ก็ประคองอัญชลินมัสการ
โดยทิศนั้น เวลาจะจำวัด ก็หันศีรษะไปโดยทิศนั้น พระภิกษุทั้งหลาย
ที่เข้าใจผิด พุทธิเตียนท่านว่าไหว้ทิศ อันเป็นกิจของนักบวชภายนอก
พระศาสนา พระศาสดารับสั่งให้หาตัวมาถาม ท่านจึงทูลว่า เรื่องนี้
พระองค์ทรงทราบดีแล้ว พระองค์จึงทรงแสดงเหตุ นั้น ให้พระภิกษุ
ทั้งหลายทราบ แล้วจึงตรัสพระภาษานี้

ยมหา ฌมม วิชานเญย	บุคคลรู้ธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธ-
สมุมาสมุพุทธเทสิต,	เจ้าแสดงแล้ว จากผู้ใด
สกุจจํ ตํ นมสฺเสยฺย,	ควรนอบน้อมผู้นั้น โดยเคารพ
อคฺคิหุตฺตวํ พุราหฺมโณ.	เหมือนพราหมณ์ นอบน้อมการ
	บูชาเพลิงอยู่ฉะนั้น.

๒๗๓. เรื่องอฎิลพราหมณ์

พระบรมศาสดา ทรงปรารภอฎิลพราหมณ์ผู้หนึ่ง พราหมณ์นั้น
มาคิดว่า เราเกิดในตระกูลพราหมณ์ เป็นสุชาติทั้งฝ่ายมารดาและบิดา
พระสมณโคดมเรียกสาวกของพระองค์ว่าพราหมณ์ ดังนี้ ควรจะเรียก

เราว่าเป็นพราหมณ์อย่างนั้นบ้าง ครั้นดำริดังนี้แล้ว จึงเข้าไปเฝ้าทูล
ความนั้นแด่พระศาสดา พระองค์จึงตรัสพระคาถานี้

น ชฎาหิ น โคตุเทน	คนจะเชื่อว่าเป็นพราหมณ์ ด้วย
น ขจจา โหติ พุราหุโม,	การทรงชฎาทั้งหลาย (คือเกล้าผม ยุ่งเหยิง) หามิได้ ด้วยโคตรหา มิได้ ด้วยชาติหามิได้
ยมุหิ สจจญจ ฐมโอม จ,	สัจจะด้วย ธรรมด้วย มีอยู่ในผู้ใด
โส สุจิ โส จ พุราหุโม.	ผู้นั้น ชื่อว่าเป็นผู้หมดจดด้วย ผู้นั้น ชื่อว่าเป็นพราหมณ์ด้วย.

๒๗๔. เรื่องกุหกพราหมณ์

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพราหมณ์โกหกผู้หนึ่ง ประพฤติตน
เหมือนค่างคาว คือขึ้นต้นไม้แล้ว เอาเท้าไขว้กับกิ่งไม้ห้อยศีรษะลงมา
ร้องประกาศว่า ท่านทั้งหลายจงให้สิ่งนั้น ๆ แก่เรา ถ้าไม่ให้เราจะ
ปล่อยให้ตกลงมาตาย กระทำบ้านเมืองให้พินาศนิบหายบัดนี้ ประชุม
ชนที่กลัวบ้านเมืองจะพินาศนิบหาย ก็ให้พัสดุนั้น ๆ ตามประสงค์
พระภิกษุทั้งหลาย จึงนำความนั้นทูลแด่พระศาสดา พระองค์จึงตรัสว่า
เขาไม่ได้โกหกแต่ในชาตินี้ แม้ชาติก่อนเขาก็โกหกเหมือนก่อน จึงตรัส
เรื่องอดีตกาล ครั้งพราหมณ์นั้นเป็นดาบสโกหก ทำมารยาให้พระยาเหี้ย
นับถือ ประสงค์จะจับบริโภค แต่พระยาเหี้ยรู้เท่าทันหนีเข้าจอมปลวก

๒๗๖. เรื่องพราหมณ์

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพราหมณ์ผู้หนึ่ง พราหมณ์นั้นมา
คิดว่า พระสมณโคดมเรียกสาวกของพระองค์ ว่าพราหมณ์ เราก็งเกิด
ในกำเนิดพราหมณ์ ควรจะเรียกเราอย่างนั้นบ้าง จึงเข้าไปเฝ้าทูล
เนื้อความนั้นแด่พระศาสดา พระองค์จึงตรัสพระคาถานี้

น จาหิ พุราหุณฺณ พุรุมิ	เราเรียกผู้เกิดแต่กำเนิด หรือ
โยนิชฺ มตฺติสมาภวํ,	ผู้ที่เกิดแต่กรรมมารดา ว่าเป็น
	พราหมณ์หามิได้
โกวาที นาม โส โหติ,	เขาย่อมเป็นผู้ชื่อโกวาที (ผู้กล่าว
	ว่าผู้เจริญ)
ส เว โหติ สกฺกญฺโณ,	เขาแล ย่อมเป็นผู้ชื่อว่ายังมีกิเลส
	เครื่องกังวล
อภิญฺจนํ อนาทานํ	เราเรียก ท่านที่ไม่มีกิเลสเครื่อง
ตมฺหิ พุรุมิ พุราหุณฺณ.	กังวลที่ไม่ยึดถือ ว่าเป็นพราหมณ์.

๒๗๗. เรื่องอุคคเสน

พระบรมศาสดา ทรงปรารภเศรษฐีบุตรชื่ออุคคเสน ได้ฟัง
ธรรมเทศนา ในขณะที่เมื่อนั้นยังกำลังยืนอยู่ปลายไม้ที่ไต่ลวด ได้สำเร็จ
พระอรหันต์พร้อมด้วยปฏิบัติสัมภีทา แล้วลงมาถวายบังคมพระศาสดา
ทูลขอบรรพชาอุปสมบท สมเด็จพระบรมสุคตก็ประทานเอหิภิกขุ-

อุปสมบทให้ ครั้งนั้น พระภิกษุทั้งหลายจึงถามพระเถระว่า เมื่อท่าน
จะลงจากปลายไม้ไม่กลัวหรือ พระเถระตอบว่า เราหมดความกลัว
แล้ว พระภิกษุทั้งหลายหาท่านว่า อวดพระอรหัตตผล จึงทูลถามนั้น
แต่พระศาสดา พระองค์ทรงรับรองว่า ท่านกล่าวตามความจริง แล้ว
จึงตรัสพระคาถานี้

สพฺพสญฺโฆชนํ เอตฺวา	ผู้ใดแล ตัดสังโยชน์ทั้งปวงเสีย
โย เว น ปริตฺตสฺสตี,	แล้วไม่สะดุ้งอยู่
สฺงฺกาคีตํ วิถฺยุตฺตํ	เราเรียกผู้นั้น ซึ่งเป็นผู้ล่วงกิเลส
ตมฺหํ พุริมิ พุราหฺมณฺ.	เครื่องข้องได้แล้ว ผู้หลุดพ้นแล้ว
	ว่าเป็นพราหมณ์.

๒๗๘. เรื่องพราหมณ์ ๒ คน

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพราหมณ์ ๒ คน มีโคกำลังคนละ
ตัว ชื่ออุพโรหิตตัวหนึ่ง มหาโรหิตตัวหนึ่ง ต่างคนต่างอวดกำลังโค
ของตน ใคร่เพื่อจะลองกำลังโคทั้งสอง ว่าตัวไหนจะมีกำลังกว่ากัน
จึงบรรทุกทรายลงในเกวียนให้เต็มแล้ว เทียมโคทั้งสองจับไป โค
ทั้งสองไม่อาจเพื่อจะลากเกวียนไปได้ จนชะเนาะและเชือกที่ผูกเกวียน
หักขาด พระภิกษุทั้งหลายไปเห็น จึงนำความนั้นมาทูลแต่พระศาสดา
พระองค์จึงตรัสว่า ชะเนาะและเชือกนั้นเป็นภายนอก ควรท่านทั้งหลาย
จะตัดชะเนาะคือความโกรธ และเชือกคือตัณหา อันเป็นภายในแล้ว

จึงตรัสพระคาถานี้

เจตฺวา นทุธี วรุตฺตญจ
สฺนุชานํ สหฺนุกุมํ
อุกฺขิตฺตปฺลีนํ พุทฺธํ
ตมฺหํ พุริมิ พุราหฺมณฺ.

เราเรียกท่านที่ตัดความโกรธตั้ง
ชะเนาะ ตัดคั่นหาดั่งเชือกโยง
และตัดทิกฺขุติดังหัวเงื่อน กับอนุสัย
เพียงดั่งสาย มือวิชาดั่งลิ่มสลัก
อันถอนเสียแล้ว ผู้รู้แล้ว ว่าเป็น
พราหมณ์.

๓๗๕. เรื่องอ๊กโกสกการทวาชะ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภอ๊กโกสกการทวาชพราหมณ์ผู้
บริภาษพระองค์ วันหนึ่ง มีประชุมพวกพราหมณ์ล้วนแต่มีจิตาทิกฺขุ
แต่นางธัญชานีพราหมณี ผู้เป็นพี่สะใภ้ของอ๊กโกสกการทวาช-
พราหมณ์นั้น เป็นสัมมทิกฺขุผู้โสดาบัน นางนั้นเวลาปลั่งปลาหรือ
ไोजาม ย่อมเปล่งอุทานว่า " นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมา-
สมฺพุทฺธสฺส " ดังนี้เสมอ วันเมื่อชุกรกันนั้น นางปลาปลั่ง
จึงกล่าวอุทานนั้นด้วยเสียงอันดัง พราหมณ์ผู้เป็นสามี ก็บริภาษด่าว่า
นางธัญชานีพราหมณีนั้นต่าง ๆ คิดจะข่มวาตะของพระตถาคตเจ้า
จึงไปเฝ้าแต่ไม่ถวายบังคม ถามปัญหาธรรม พระองค์ก็ทรงแสดงให้
พราหมณ์นั้น เลื่อมใสแล้ว บวชสำเร็จพระอรหันต์ อ๊กโกสกการทวาช-
พราหมณ์อาศัยเหตุนี้ จึงได้บริภาษพระศาสดา พระองค์กลับทรง

สั่งสอนให้เลื่อมใสแล้วบวช สำเร็จพระอรหันต์อีกคนหนึ่ง พระภิกษุ
ทั้งหลายประชุมกันสรรเสริญพระขันติคุณ พระองค์จึงตรัสพระคาถานี้

อกุโถถ วรพนฺธญจ ผู้ใดเป็นผู้ไม่ประทุษร้าย ออกถัน
อทฺถุโจ โย ติตฺติขตฺติ, ความด่าว่า และความทုปตี และ
ความจงจำได้
ขนฺติพฺลํ พฺลนิกํ เราเรียกผู้นั้นซึ่งเป็นผู้มีกำลังคือ
ตมทํ พุรุมิ พุราหฺมณฺ. ขันติ มีหมูปลคือขันติ ว่าเป็น
พราหมณ์.

๒๘๐. เรื่องพระสารีบุตรเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระสารีบุตรเถระ วันหนึ่ง ท่าน
เที่ยวไปบิณฑบาตกับภิกษุประมาณ ๕๐๐ ได้ไปถึงเรือนของมารดาของ
ท่านที่นาลกคาม แต่มารดาของท่านเป็นมิชฉาทิฎฐิ ไม่เลื่อมใสใน
พระศาสดา ครั้นเห็นพระสารีบุตรผู้เป็นบุตร พาภิกษุทั้งหลายมา
จำเป็นต้องรับรองเลี้ยงดูไปตามควร แล้วบริภาษด่าว่าพระสารีบุตร
ต่าง ๆ แค้นด้วยเรื่องทีละทรัพย์สมบัติไปบวชเสีย พระสารีบุตร
ท่านก็มีได้โกรธเคืองมารดา ครั้นกลับมาแล้ว ภิกษุทั้งหลายจึง
ประชุมกันพูดสรรเสริญคุณของพระเถระ ผู้ไม่โกรธต่อมารดา พระ
ศาสดาได้เสด็จมาในที่ประชุมนั้น ทรงทราบความนั้นแล้ว จึงตรัส
พระคาถานี้

อกุโชนัน วตฺตวณฺโฑ	เราเรียกท่านที่ไม่โกรธ มีวัตร มี
ศีลวณฺโฑ อนุสุตฺถิ	ศีล ไม่มีค้นหาเครื่องฟูใจ ทรมาน
ทณฺโฑ อนุติมสสารี	ตนแล้ว มีสรีระมีในที่สุด ว่าเป็น
ตมฺหํ พุรุมิ พุราหุณฺณ.	พราหมณ์.

๒๘๑. เรื่องนางอุบลวันฉณาเถรี

พระบรมศาสดา ทรงปรารภนางอุบลวันฉณาเถรี เมื่อนั้นทมาณพ
ประทุษร้ายแล้ว มหาชนจึงพูดกันว่า พระชีณาสพมีเนื้อหนังยังสด
ไม่ใช่ไม้แห้งหรือจอมปลวก คงยังยินดีกามนั้นอยู่ พระศาสดาได้เสด็จ
มาในที่ประชุมนั้นตรัสว่า ชีณาสพได้ยินดีกาม เหมือนน้ำในใบบัว
และเมล็ดพรรณผักกาดที่ปลายแห่งเหล็กแหลม ไม่ติดตั้งอยู่ได้ฉะนั้น
แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

วาริ โปกฺขรปตฺเตว	ผู้ใด ไม่ข้องอยู่ในกามทั้งหลาย
อารคฺเคริว ตาสโป	เหมือนน้ำในใบบัว หรือเหมือน
โย น ลิมฺปติ กามesu,	เมล็ดพรรณผักกาดที่ปลายแห่ง
	เหล็กแหลม
ตมฺหํ พุรุมิ พุราหุณฺณ.	เราเรียกผู้นั้นว่าเป็นพราหมณ์.

๒๘๒. เรื่องอัญญตรพราหมณ์

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพราหมณ์คนหนึ่ง พราหมณ์นั้น
มีทาสคนหนึ่ง หนีไปบวชแล้วได้สำเร็จพระอรหันต์ ในกาลนั้น
พระศาสดายังมิได้ทรงห้ามเรื่องการบวชทาส พราหมณ์ผู้เป็นนายเที่ยว
ติดตามมานานแล้วยังไม่พบ วันหนึ่งได้เห็นเที่ยวไปบิณฑบาตกับ
พระศาสดาจึงจับจีวรของท่านไว้ให้มัน เพื่อจะไม่ให้หนี พระศาสดา
จึงรับสั่งถามพราหมณ์ว่าอะไรกัน พราหมณ์นั้นจึงทูลว่า ภิกษุรูปนี้
เป็นทาสของข้าพระองค์ พระศาสดาจึงตรัสว่า เธอเป็นผู้มีภาระ
อันปลงเสียแล้ว พราหมณ์ได้ยินรับสั่งดังนี้ เข้าใจว่าเป็นพระอรหันต์
แล้วก็ปล่อยท่าน พระองค์จึงตรัสพระคาถานี้

โย ทุกขสุต ปชานาติ	ผู้ใดในศาสนานี้แล มารู้อัจฉความ
อิเชว ขนมตฺตโน,	สิ้นไปแห่งทุกข์ของคนอยู่
ปนฺนภาร์ วิสฺสุตฺตํ	เราเรียกผู้นั้น ซึ่งเป็นผู้มีภาระ
ตมห์ พุริมิ พุราหมณฺ.	อันปลงเสียแล้ว ผู้หลุดพ้นแล้ว
	ว่าเป็นพราหมณ์.

๒๘๓. เรื่องนางเขมาภิกษุณี

พระบรมศาสดา ทรงปรารภนางเขมาภิกษุณี ในราตรีวันหนึ่ง
นางได้ไปเพื่อจะเฝ้าพระศาสดาที่เขาศิขณกูฏ ครั้นเห็นท้าวสักกเทวราช
พร้อมด้วยเทวบริษัทยืนอยู่ก่อน จึงยื่น ฦ อากาศถวายบังคมพระศาสดา

แล้วก็กลับไป ท้าวสักกะเทวราชได้ทอดพระเนตรเห็น จึงทูลถามว่า
ใครที่มายืนถวายบังคมแล้วกลับไป พระศาสดาจึงตรัสบอกว่า นั่นคือ
นางเขมาภิกษุณี เป็นผู้ที่มีปัญญามากเฉลียวฉลาด แล้วจึงตรัสพระ
คาถานี้

คมกริรปลยุณ เมธาวิ	เราเรียกท่านที่มีปัญญาลึกซึ้ง มี
มกุกคามกุกสุท โกวิท	ปัญญาเครื่องขจัดกิเลส ฉลาดต่อ
อุตุตมตุถิ อหุปุตตุ	ทางและที่ไม่ใช่ทาง บรรลุประ-
ตมท พุริมิ พุราหุณ	โยชน์สูงสุดโดยลำดับแล้ว ว่าเป็น
	พราหมณ์.

๒๘๔. เรื่องพระปิณฑการวาสีคิสสเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระปิณฑการวาสีคิสสเถระ เรียน
พระกรรมฐานในสำนักพระองค์แล้ว ไปอาศัยอยู่ที่เงื้อมเขาแห่งหนึ่ง
เป็นที่สบาย เทวดาที่สถิตอยู่ที่นี่ ไม่ปรารภนาให้ท่านอยู่ แต่ไม่
สามารถจะประทุษร้ายท่านได้ ด้วยอำนาจศีลวิสุทธิของท่าน ตั้งแต่
อุปสมบทมา เทวดานั้น จึงไปสิงในสรีระ บุตรของอุบาสิกาผู้หนึ่ง
ซึ่งเป็นอุปฐายิกาของท่าน แล้วแสดงบอกว่า เราไม่ต้องการด้วย
พลีกรรม ถ้าท่านขอน้ำล้างเท้าของพระปิณฑการวาสีคิสสเถระ มารด
ศีระบุตรของท่านแล้วเราจึงจะไป วันรุ่งขึ้นพระเถระเข้าไปบิณฑบาต
อุบาสิกา ก็กระทำอย่างนั้น ครั้นพระเถระกลับมาจากบิณฑบาตแล้ว

เทวดานั้นจึงมาขับไล่ท่าน หว่าประพฤติเวชกรรม เป็นผู้ไม่มี
บริสุทธิ พระเถระไม่เห็นว่าการอันนั้นเป็นเวชกรรม แล้วเลยตรวจศีล
ของตน ตั้งแต่อุปสมบทมา ไม่ต่างพร้อยแม้สักนิดเดียว ก็เกิดปีติ
เป็นกำลัง เมื่อปีติระงับ ก็ได้สำเร็จพระอรหัตต์ในขณะนั้น ครั้นออก
พรรษาแล้ว ได้มาเฝ้าพระศาสดา พระองค์ทรงยกย่องสรรเสริญ ใน
การที่หลีกเลี่ยงหนีไปยังที่เงื้อมเขา จนได้บรรลุพระอรหัตต์ แล้วจึงตรัส
พระคาถานี้

อัสถุจฺ จกฺกฺขเจหิ	เราเรียกท่านที่ไม่คลุกคลี ด้วยคน
อนาคารเหหิ จุกฺข	ทั้งสองฝ่าย คือทั้งฝ่ายคฤหัสถ์
อนอกจาริ อปฺปิจฺจ	ทั้งฝ่ายบรรพชิตแล้ว เป็นผู้มิ
ตมฺหิ พุริมิ พุราหฺมณฺ.	ความมักน้อย เทียวไปโดยหา
	อาลัยมิได้ ว่าเป็นพราหมณ์.

๒๘๕. เรื่องอัญญตรภิกขุ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภภิกขุรูปหนึ่ง เรียนพระกรรมฐาน
ในสำนักพระองค์ แล้วไปอยู่ป่ากระทำความเพียรจนสำเร็จพระอรหัตต์
ปรารถนาจะมาเฝ้า จึงออกจากที่นั่นดำเนินมา ครั้งนั้นมีสตรีคนหนึ่ง
ทะเลาะกับสามี หนีลงเรือเพื่อจะไปสู่ตระกูลของตน เดินตามหลังท่าน
ไป ครั้นสามีตามมาพบกลางทาง เห็นเช่นนั้นเข้าใจว่า ท่านลัก
ภรรยาหนี จึงเข้าดบตีท่าน พอแก่ความโกรธแล้ว พากรรยากลับไป

ครั้งท่านมาถึงเขตวันวิหาร ภิกษุทั้งหลาย ก็ทำอาคันตุกวัดรรับรองตามสมณกิจ ได้แลเห็นสรีระของท่านบวมเขียวเป็นปุ่มปม จึงถามท่าน ๆ ก็เล่าความนั้นให้ฟัง พระภิกษุทั้งหลายจึงถามว่า เมื่อเขาทำแก่ท่านเช่นนี้แล้ว ท่านโกรธเขาหรือไม่ ท่านตอบว่าความโกรธของเราไม่มี พระภิกษุทั้งหลายหาว่าท่านอวดพระอรหันต์ผล จึงทูลความนั้นแต่พระศาสดา พระองค์จึงตรัสว่า ชีนาสพไมโกรธใคร แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

นิชาย ทณฺฑํ ภูเตสุ
ตเสสุ ถาวเรสุ จ
โย น หนฺติ น มาญฺหติ,
ตมฺหํ พุริมิ พุหฺราหฺมณฺ.

ผู้ใดวางอาชญา ในสัตว์ทั้งหลาย
ทั้งที่ยังเป็นผู้สะดุ้งทั้งที่เป็นผู้มั่นคง
เสียแล้ว ไม่เบียดเบียนเองอยู่
ไม่ให้เขาเบียดเบียนอยู่
เราเรียกผู้นั้น ว่าเป็นพราหมณ์.

๒๘๖. เรื่องสามณเระ ๔ รูป

พระบรมศาสดา ทรงปรารภสามณเระ ๔ รูป คือสังกัจจสามณเระ บัณฑิตสามณเระ โสปากสามณเระ เรวตสามณเระ เป็นอรหันต์ชีนาสพ ทั้ง ๔ มีอายุ ๗ ขวบเท่ากัน.

ครั้งนั้น มีนางพราหมณีคนหนึ่ง ปรารถนาจะทำบุญเลี้ยงพราหมณ์ จึงให้พราหมณ์สามี่ไปนิมนต์พราหมณ์แก่ ๆ แต่วิหารมา ๔ รูป พราหมณ์สามี่ก็ไปขอต่อพระภัตตฺเทศก์ ๆ ก็ให้สามณเระ ๔ รูปนั้นมา

นางพราหมณ์ได้เห็นก็โกรธ จึงบ่นสามีว่า เขาจะต้องการพราหมณ์
แก่ ๆ ทำไมจึงไปนิมนต์พราหมณ์เด็ก ๆ คราวลูกหลานมา แล้ว
ให้สามเณรทั้ง ๔ พักอยู่ข้างนอก ให้สามีไปนิมนต์ใหม่ ได้พระสารี-
บุตรเถระและพระโมคคัลลานเถระ ครั้นพระเถระทั้ง ๒ มาเห็น
สามเณรทั้ง ๔ นั่งอยู่แล้วก็กลับไปเสีย นางพราหมณ์ให้สามีไปเที่ยว
นิมนต์พราหมณ์แก่ กลับไปกลับมาอยู่จนสาย ครั้งนั้นท้าวสักกะ จึง
แปลงเพศเป็นพราหมณ์แก่ มาประทับอยู่ที่โรงสวดของพราหมณ์
พราหมณ์สามีได้เห็นก็เชิญมา พอนางพราหมณ์ได้เห็นก็ดีใจ ครั้น
ท้าวสักกะเสด็จมาถึง ทอดพระเนตรเห็นพราหมณ์ทั้ง ๔ ก็ประคอง
อัญชลินมัสการ นางพราหมณ์ได้เห็นเช่นนั้น จึงว่าแก่สามีว่าตายจริง
นี้ทำไมไปนิมนต์เอาพราหมณ์บ๊ามา ว่าแล้วก็ช่วยกันอุคคร่าโบยตีได้
ให้ไป ขณะนั้นท้าวสักกะจึงเปลี่ยนเพศ ให้ ๒ พราหมณ์รู้ว่าพระองค์
เป็นพระอินทร์ พราหมณ์ทั้ง ๒ ก็กลัว จึงถวายภัตตาหารแก่สามเณร
ทั้ง ๔ และท้าวสักกะ เสร็จแล้ว บางองค์ก็เหาะไป บางองค์ก็ดำเนินไป
ครั้นสามเณรกลับมาแล้ว ภิกษุทั้งหลายจึงถามสามเณรเหล่านั้นว่า
เมื่อพราหมณ์กักท่านไว้จนสายเช่นนั้น ท่านไม่โกรธแก่หรือ ครั้นท่าน
ตอบว่าไม่โกรธ จึงหาว่าท่านพูดไม่จริง แล้วทูลฟ้องพระศาสดา
พระองค์ทรงรับว่า ท่านกล่าวตามจริง แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

อวิรุฑฺฐ วิรุฑฺเชสุ
อตุตทณฺเฑสุ นิพฺพุตํ
สทาเนสุ อนามานํ
ตมฺหํ พุริมิ พุราหุมนํ.

เราเรียกท่านที่ไม่เคื่อง ในเขา
ทั้งหลายที่เคื่องแล้ว ผู้ที่ดับแล้ว
ในเขาทั้งหลายที่มีอาชญาในตน ผู้
ที่ไม่มีความถือในเขาทั้งหลาย ที่มี
ความถือ ว่าเป็นพราหมณ์.

๒๘๗. เรื่องพระมหาบันถกเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระมหาบันถกเถระ ให้พระ
จูฬบันถกผู้น้องชายสังวัชชยาเถระอันหนึ่ง ถึง ๔ เดือนล่วงแล้วยังจำ
ไม่ได้ พระเถระจึงขับไล่ให้ออกเสียจากวิหาร พระจูฬบันถกเสียใจคิด
จะสึก พระศาสดาทรงทราบอุปนิสัย ได้ประทานพระกรรมฐานและ
โอวาทให้สำเร็จพระอรหันต์ พร้อมด้วยปฏิสัมภิทาในวันนั้น พระ
ภิกษุทั้งหลายประชุมกันพูดว่า การที่พระมหาบันถกทำเช่นนั้น ชะรอย
จะทำได้ด้วยความโกรธ พระศาสดาได้เสด็จมาในที่ประชุมนั้น จึงตรัส
ว่าพระชินาสพไม่มีกิเลส มหาบันถกทำแล้ว โดยอาศัยอรรถอาศัยธรรม
เป็นเบื้องหน้า แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

ยสุธ ราโค จ โทโส จ
มานโน มกุโข จ ปาติโต,

ราคะด้วย โทสะด้วย มานด้วย
ความลบหลู่ด้วย อันผู้ใดให้ตก
ไปแล้ว

ศาสปริว อารคุณ,	เป็นดังเมล็ดพรรณผักกาด ที่
	ปลายแห่งเหล็กแหลม ตกไปแล้ว
ตมห์ พุรุมิ พุราหมณ.	เราเรียกผู้นั้น ว่าเป็นพราหมณ.

๒๘๘. เรื่องพระปิตินทวัจนเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระปิตินทวัจนเถระ เป็นพระ
อรหันตจีณาสพ เมื่อท่านจะร้องเรียกภคฤหัสถ์หรือบรรพชิต ย่อมกล่าว
ด้วยวาตะว่า " วสลิ วสลิ " คนถ้อยท่านจงมา คนถ้อยท่านจงไปดังนี้
เป็นปกติ เพราะพระสาวกทั้งหลายละवासนาไม่ได้ ละได้แต่สัพพะัญญู
พระองค์เดียว พระภิกษุทั้งหลายจึงพากันดิเตียนท่าน แล้วทูลความนั้น
แต่พระศาสดา เมื่อพระองค์จะทรงเปลื้องพระปิตินทวัจนเถระจาก
ความครหาอันนั้น จึงตรัสพระคาถานี้

อกุกถั วิญญาปนี	ผู้ใด กล่าวถ้อยคำอันเป็นเหตุไม่
คิริ สจจัน อูทีรเย	ทำใคร ๆ ให้ขัดใจ เป็นเครื่องให้
ยาย นาภิสซุเช กญฺจิ,	รู้ความกันได้ เป็นความจริง หาใช่
	เป็นคำหยาบคายไม่
ตมห์ พุรุมิ พุราหมณ.	เราเรียกผู้นั้น ว่าเป็นพราหมณ.

๒๔๘. เรื่องอัญญตรภิกขุ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภภิกขุรูปหนึ่ง เป็นพระจีณาสพ
วันหนึ่งได้เดินมาที่วิหาร เห็นผ้าสาฎกของพราหมณ์มีฉลาทิกฐิผู้หนึ่ง
วางไว้ สำคัญว่าไม่มีเจ้าของ จึงถือเอาด้วยบังสุกุลสัญญา พราหมณ์
เห็นดังนั้น จึงตามมาด่าว่า สมณะโล้นลักผ้าของเรา พระเถระก็คืน
ผ้าให้พราหมณ์นั้น พระภิกษุทั้งหลายทราบความนั้น จึงพากันเย้ยหยัน
ว่า ผ้าสาฎกผืนนั้นยาวสั้นก็มากน้อยดังนี้ ท่านจึงตอบว่า เราไม่ได้มี
อาศัยในผ้าสาฎกนั้น พระภิกษุทั้งหลาย หาท่านว่าอวดพระอรหัตตผล
จึงทูลความนั้นแก่พระศาสดา เมื่อพระองค์จะทรงเปลื้องพระเถระจาก
ครหานั้น จึงตรัสพระถาคานี้

โยธ ทิมฺ ภา รสุถฺ ภา	ผู้ใดไม่ถือเอาของยาว หรือสั้น
อณฺ ญถฺ สุภาสุภํ	น้อยหรือใหญ่ งามหรือไม่งาม
โลเก อทินฺ ภาทียติ,	ที่เขาไม่ให้แล้ว ในโลกนี้
ตมฺหิ พุริมิ พุราหฺมณฺ.	เราเรียกผู้นั้น ว่าเป็นพราหมณ์.

๒๔๙. เรื่องพระสารีบุตรเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระสารีบุตรเถระ ไปจำพรรษา
อยู่ที่วิหารชนบทแห่งหนึ่ง กับด้วยภิกษุบริวารประมาณ ๕๐๐ หมู่
มนุษย์ในที่นั้น ชักชวนกันถวายผ้าจําพรรษา ครั้นออกพรรษาแล้ว
ท่านรีบมาเสียก่อน บอกภิกษุสามเณรที่มีความต้องการผ้าจําพรรษา

ให้ไปสู่วิหารชนบทนั้น พระภิกษุทั้งหลายจึงประชุมพูดกันว่า ชะรอย
พระสารีบุตรเถระจะยังมีตัณหาอยู่ พระศาสดาได้เสด็จมาในที่ประชุม
ตรัสว่า ตัณหาไม่มีแก่สารีบุตร เธอบอกด้วยความหวังบุญแก่มนุษย์
ทั้งหลาย และหวังลาภอันชอบธรรมแก่ภิกษุสามเณร ดังนี้แล้ว จึง
ตรัสพระคาถานี้

อาสา ยสฺส น วิชฺชนฺติ,
อสุมี โลเก ปรมฺหิ จ,
นिरาสาตํ วิตฺถุตฺตํ
ตมฺหํ พุรุมิ พุราหฺมณฺ.

ความปรารถนาของผู้ใด ไม่มีอยู่
ในโลกนี้ และในโลกหน้า
เราเรียกผู้นั้น ซึ่งเป็นผู้ไม่มีความ
ปรารถนา ผู้หลุดพ้นแล้ว ว่า
เป็นพราหมณ์.

๒๕๑. เรื่องพระโมคคัลลานเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระมหาโมคคัลลานเถระ เรื่อง
เหมือนกันกับเรื่องพระสารีบุตร ข้อ ๒๕๐ พระองค์จึงตรัสพระคาถานี้

ยสฺสาถยา น วิชฺชนฺติ,
อญฺญา ย อกถฺถิ.
อมฺโตคฺชํ อญฺโปตฺตํ
ตมฺหํ พุรุมิ พุราหฺมณฺ.

ความอาลัยทั้งหลาย ของผู้ใด
ไม่มีอยู่
ผู้ใดรู้ชัดแล้ว ไม่มีความสงสัย
เป็นเหตุกล่าวว่อย่างไร ๆ
เราเรียกผู้นั้น ซึ่งเป็นผู้บรรล
อมตธรรมโดยลำดับแล้ว ว่าเป็น
พราหมณ์.

๒๕๒. เรื่องพระเวตเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระเวตเถระ วันหนึ่งพระภิกษุทั้งหลายประชุมพูดสรรเสริญว่า เวตสามเณรเป็นผู้มีบุญ ทำเรื้อนยอดถึง ๕๐๐ หลัง เพื่อภิกษุทั้งหลาย ๕๐๐ พระศาสดาได้เสด็จมาในที่ประชุม นั้น ตรัสว่า บุญบาปของบุตรเราไม่มี บุตรเราละบุญบาปทั้งสองเสียหมดแล้ว จึงตรัสพระคาถานี้

โยธ ปุณฺณณฺจ ปาปณฺจ
อุโภ สงฺกํ อุปจฺจกา,
อโสภํ วิรชํ สุทฺธํ
ตมทํ พุริมิ พุราหฺมณฺ.

ผู้ใดในโลกนี้ ล่วงบุญและบาป
ทั้งสองและกิเลสเครื่องข้องไปแล้ว
เราเรียกผู้นั้น ซึ่งเป็นผู้ไม่มี
ความโศก มีกิเลสคุณฐลีสิ้นแล้ว
ผู้หมดจดแล้ว ว่าเป็นพราหมณ์.

๒๕๓. เรื่องพระจันทกเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระจันทกเถระ เมื่อครั้งศาสนาพระกัสสปทศพล ท่านได้ทำการบูชาพระสถูปด้วยจันทน์แดง มาในพุทธกาลนี้ ได้เกิดในตระกูลพราหมณ์มหาศาล มีรัศมีอันฉายออกจากนาคี เหมือนมณฑลพระจันทร์ พวกพราหมณ์ทั้งหลายพาจันทกพราหมณ์ ไปเที่ยวลวงประชุมชนว่า ถ้าผู้ใดได้จับสรีระของจันทกพราหมณ์ด้วยมือแล้ว ผู้นั้นจักได้สมบัติอย่างนี้ ๆ ได้เที่ยวมาโดยลำดับ บรรลุถึงเมืองสาวัตถีพบพวกอริยสาวก จึงอวดอ้างอานุภาพของจันทก

พราหมณ์ อริยสาวกก็อวดอ้างอานุภาพของพระศาสดา แข่งแย้งไม่ตกลงกัน จึงเชิญจันทกพราหมณ์ไปที่วิหาร ครั้นจันทกพราหมณ์เข้าไปในสำนักพระศาสดาแล้ว รัศมีที่ออกจากรากิ ก็อันตรธานหายไป ครั้นออกมาภายนอก รัศมีนั้นก็กลับมืออย่างเดิม จันทกพราหมณ์ได้ทดลองดูถึง ๓ ครั้ง เกิดอัศจรรย์จิตคิดว่า พระสมณะนี้ชะรอยจะรู้มนต์ให้มีรัศมีอันตรธาน จึงทูลขอเรียนมนต์ พระศาสดาจึงตรัสว่า ถ้าท่านบวชเราจึงจะให้ได้ จันทกพราหมณ์ก็บวช ครั้นบวชแล้วไม่นาน วันนั้ ก็ได้สำเร็จพระอรหันต์ ฝ่ายพวกพราหมณ์ทั้งหลายที่มาด้วย รอคอยให้ท่านเรียนมนต์เห็นเข้าไป จึงเตือนถามถึงการเรียนมนต์นั้น ว่าสำเร็จแล้วหรือยัง ท่านจึงตอบว่า บัดนี้ เรามีธรรมเป็นเครื่องอุ้นใจ เกิดขึ้นแล้ว ไม่กลับไปละ พระภิกษุทั้งหลายหาว่าท่านอวดพระอรหัตผล จึงทูลความนั้นแด่พระศาสดา พระองค์ทรงรับว่าท่านกล่าวตามจริง จึงตรัสพระคาถานี้

จนฺทว วิมลํ สุทฺธํ
วิปฺปสฺสนุมนนาวิลํ
นनुทิกฺขวปฺริกฺขิณํ
ตมฺหํ พุรุมิ พุราหฺมณํ.

เราเรียกท่านที่มีความยินดีในภพ
อันสิ้นไปแล้ว ผู้บริสุทธิ์ผ่องใส
ไม่หม่นหมอง เหมือนพระจันทร์ที่
ปราศจากมลทิน ว่าเป็นพราหมณ์.

๒๕๔. เรื่องพระสีวลีเถระ

พระบรมศาสดาทรงปรารภพระสีวลีเถระ เป็นบุตรของนาง
สุปปวาสา อยู่ในครรภ์มารดา ๗ ปี ๗ เดือน ๗ วัน ด้วยบุรพกรรม
ในครั้งหนึ่ง ท่านเคยเป็นกษัตริย์ ยกกองทัพไปล้อมเมืองหนึ่งไว้ ๗ ปี
๗ เดือน ๗ วัน ในกาลนั้น นางสุปปวาสา เป็นพระชนนี ให้โอรสของ
พระองค์กักประตูไม่ให้ชาวพระนครออกได้ ชาวพระนครจึงฆ่าพระราช
ของตนแล้วถวายเมือง ด้วยกรรมอันนี้ตามให้ผลในชาตินี้ นางสุปปวาสา
ผู้มารดา ได้รับทุกขเวทนาอย่างสาหัส จึงมาคิดขึ้นว่า พระสัมมา-
สัมพุทธเจ้า แสดงธรรมเพื่อละทุกข์ได้ พระสงฆ์ปฏิบัติเพื่อละทุกข์ได้
พระนิพพานเป็นสุขดังนี้ จึงส่งสามีให้ไปเฝ้าพระศาสดาเพื่อทูลขอพร
พระองค์ก็ทรงประทานพรให้ นางก็คลอดโดยศิริสวัสดิ์ ครั้นคลอดแล้ว
จึงถวายมหาทานแก่พระภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน ล้น
๗ วัน ส่วนทารกนั้น ครั้นคลอดออกมาแล้ว ก็ช่วยกรองน้ำถวาย
พระสงฆ์ได้ ภายหลังได้ออกบวชสำเร็จพระอรหันต์ วันหนึ่ง พระ
ภิกษุทั้งหลาย ประชุมพูดกันถึงเรื่องพระสีวลีเถระว่า ภิกษุผู้มีถึงพร้อม
ด้วยอุปนิสัยพระอรหันต์ ยังเสวยทุกข์ถึงเพียงนี้ พระศาสดาได้เสด็จมา
ในที่ประชุมนั้น จึงตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้บุตรของเราพ้นทุกข์
แล้ว จึงตรัสพระคาถานี้

โย อิมิ ปลิปลิ ทุกฺคิ
ถัสสริ โมหมจฺจคา,
ติณฺโณ ปารคโค ฌายี,

ผู้ใดล่วงทางล้นหล่มสังสารวัฏฏ์
และโมหะ เหล่านี้ไปแล้ว
เป็นผู้พ้นพิจารณา ข้ามฝั่งแล้ว

โยธ กาม ปหนุตวาน, ผู้ใดในโลกนี้ ละกามทั้งหลายแล้ว
อนาคาโร ปริพฺพเช, เป็นผู้ไม่มีเหี้ยวเรือน เลิกเสียได้,
กามภวปริกฺขิณฺโณ เราเรียกผู้นั้น ซึ่งเป็นผู้มีกามและ
ตมฺหํ พุรุมิ พุราหุมนฺ. ภพอันสิ้นไปแล้วว่า เป็นพราหมณ์.

๒๕๖. เรื่องพระชฎิลเถระและพระโชฎิกเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระชฎิลเถระและพระโชฎิกเถระ
ในกาลเมื่อท่านยังครองเรือนที่เศรษฐีมหาศาลทั้งสอง เป็นผู้มียุ
อันได้กระทำไว้แล้วในอนนกะชาติ.

ชฎิลเศรษฐีนั้น มีภูเขาทองประมาณ ๘๐ ศอก เกิดขึ้นเอง
ที่บ้าน จะต้องการทองวันไหน ก็เอาจอบไปขุดมาใช้สอยตาม
ประสงค์ สุวรรณบรรพตที่ขุดแล้ว ก็กลับเต็มตามปกติ ท่านมีความ
เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ใครเพื่อจะบวช จึงแบ่งทรัพย์สมบัติ
ที่ควรแบ่งได้ ให้แก่บุตร ๓ คน แล้วให้อโวกาสั่งสอนบุตร ออก
บวชในสำนักพระศาสดา ไม่นานก็สำเร็จพระอรหันต์ วันหนึ่ง
พระศาสดาพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ไปรับภัตตาหารที่บ้านของบุตรพระ
ชฎิลเถระ พระภิกษุทั้งหลายจึงถามพระเถระว่า ตัณหาในสุวรรณ-
บรรพตและในบุตรทั้งหลาย ยังมีอยู่แก่ท่านหรือ ครั้นท่านตอบว่า
ไม่มี ดังนี้แล้ว จึงหาท่านว่าอวดพระอรหันต์ตผล แล้วทูลความนั้นแด่
พระศาสดา พระองค์จึงตรัสพระคาถาข้างหน้า.

โศกเศรสนั้น มีปราสาท ๗ ชั้น แล้วด้วยแก้ว ๗ ประการ
ประกอบด้วยกำแพง ๗ ชั้น ประตู ๗ ประตู มีขุมทรัพย์ ๔ ขุม
ตั้งขึ้นตามมุมปราสาท มีต้นกัลปพฤกษ์ตั้งขึ้นใกล้มุมกำแพง ในเวลา
นาตรีไม่ต้องจุดประทีป ชัชวาลด้วยแสงแก้ว อันสำเร็จมาด้วยบุญฤทธิ์
พระเจ้าอชาตศัตรู มีพระราชประสงค์สมบัติของท่าน จึงยกพยุหพลไป
ได้ทอดพระเนตรเห็นเงาพวงพลนิกายของพระองค์เอง ปราภฏที่
กำแพงแก้ว ก็ตกพระทัยหมายว่าท่านรู้ตัว ตระเตรียมคนไว้พร้อม
ก็เสด็จกลับ เลยและเข้าไปในวิหารเซตวัน พบท่านเฝ้าพระศาสดาอยู่
ในที่นั้น ท่านเสรสนี้ได้ทราบความประสงค์ของพระเจ้าอชาตศัตรูแล้ว
จึงทูลว่า สิ่งใด ๆ ที่เป็นของตนยังไม่อนุญาตแล้ว ใครไม่สามารถจะ
เอาไปได้ พระองค์ไม่ทรงเชื่อ เสรสนี้จึงให้ถอดแหวนที่นิ้วมือของตน
พระองค์ก็ไม่สามารถจะถอดออกได้ ครั้นอนุญาตถวายแล้วแหวนนั้น
ก็ร่วงออกมาเอง เสรสนี้ได้เห็นพระอาการของพระราชา มินเมาด้วย
ตัณหากิเลส ก็สังเวชสลดจิต ทูลขอบรรพชาอุปสมบทในเวลานั้น
ครั้นบวชแล้วไม่นานวัน ก็ได้สำเร็จพระอรหันต์ สมบัติทั้งปวง
ก็อันตรธานหายไป วันหนึ่ง พระภิกษุทั้งหลายถามท่านว่า ท่านยังมี
ตัณหาอาลัยในสมบัตินั้นหรือ ครั้นท่านตอบว่าไม่มีดังนี้แล้ว จึงหา
ท่านว่าอวดพระอรหันต์ตผล ทูลความนั้นแต่พระศาสดา พระองค์
จึงตรัสพระคาถานี้

โยธ ตณฺหํ ปหนฺตฺวาน,
อนาคาโร ปริพฺพเช,

ผู้ใดในโลกนี้ ละตัณหาแล้ว
เป็นผู้ไม่มีเหย้าเรือน เลิกเสียได้

ตณฺหาภวปริกฺขีณ

เราเรียกผู้นั้นซึ่งเป็นผู้มีตัณหาและ

ตมฺหํ พุรุมิ พุราหุมนฺ.

ภพอันสิ้นไปแล้วว่าเป็นพราหมณ์.

๒๕๗. เรื่องนฏปุพพะ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระเถระผู้เคยเป็นละครรูปหนึ่ง
เมื่อท่านเป็นคฤหัสถ์ ได้ฟังธรรมมีกถา ในสำนักพระศาสดา มีความ
เลื่อมใส บวชแล้วบรรลุพระอรหันต์ วันหนึ่งได้เที่ยวไปบิณฑบาตกับ
พระภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน ได้เห็นบุตรของละครคน
หนึ่ง พระภิกษุทั้งหลายจึงถามท่านว่า ท่านยังมีความไยดีในการเล่น
เต็นรำเหมือนอย่างผู้นั้นหรือไม่ ครั้นท่านตอบว่าไม่มีดังนี้แล้ว หา
ท่านว่าอวดพระอรหันต์ตผล จึงทูลความนั้นแด่พระศาสดา พระองค์
จึงตรัสพระคาถานี้

หิตฺวา มานุสสํ โยคํ,

ผู้ใด ละกิเลสเครื่องประกอบสัตว์

ที่เป็นของมนุษย์

ทิพฺพํ โยคํ อุปฺจจฺจกา,

ล่วงกิเลสเครื่องประกอบสัตว์ที่เป็น

ของทิพย์ไปแล้ว

สพฺพโยคฺวิสฺยุตฺตํ

เราเรียกผู้นั้น ซึ่งเป็นผู้หลุดพ้น

ตมฺหํ พุรุมิ พุราหุมนฺ.

แล้ว จากกิเลสเครื่องประกอบสัตว์

ทั้งปวง ว่าเป็นพราหมณ์.

๒๕๘. เรื่องนฤปพกะ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระเถระผู้เคยเป็นละครองค์นั้น
เรื่องเดียวกันกับเรื่องที่มีมาแล้ว พระองค์จึงตรัสพระคาถานี้

หิตฺวา รติ อรติญจ	เราเรียกท่านที่ละทิ้งความยินดี ทั้ง
สตีฏุถํ นิรุปธี	ความไม่ยินดี เป็นผู้เย็นแล้ว ไม่มี
สพฺพโลกาภิภู วัริ	อุปธิเกเลสครอบงำจันทรโลกทั้งปวง
ตมฺหํ พุรุมิ พุราหุมนฺ.	เป็นผู้กล้า ว่าเป็นพราหมณ์.

๒๕๙. เรื่องพระวังคีสเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระวังคีสเถระ เป็นพราหมณ์
ชาวเมืองราชคฤห์ รุ่งนตต์คิคกะ โลกของมนุษย์ที่ตาย แล้วทำนาย
ได้ว่า นีกะ โลกของผู้ไปเกิดในคตินั้น ๆ พวกพราหมณ์ทั้งหลาย
พาวังคีสพราหมณ์เที่ยวไปดูในประเทศนั้น ๆ มนุษย์ที่อยากทราบว่
ญาติมิตรของตนไปเกิดในที่ไหน ก็เอากหาปณะให้ตามสมควรแล้ว
ให้คิคกะ โลกดู วังคีสพราหมณ์ก็ทายคติของผู้ตายนั้นถูกจริง ได้
เที่ยวไปโดยลำดับ ถึงเมืองสาวัตถี พักอยู่ในที่ไม่ไกลเขตวันวิหาร
พบพวกอริยสาวก พวกพราหมณ์เหล่านั้น จึงอวดวังคีสพราหมณ์
พวกอริยสาวก ก็อวดพระศาสดา แข่งแย้งไม่ตกลงกัน จึงพาวังคีส-
พราหมณ์ไปยังสำนักพระศาสดา ทูลความนั้นให้ทรงทราบ พระองค์
จึงเอากะ โลกของมนุษย์ที่ไปในคตินั้น ๆ กับกะ โลกของพระอรหันต์

มาให้วังคีสพราหมณ์นั้นคิดทำนายดู วังคีสพราหมณ์ก็ทำนายถูกเป็นลำดับมา ครั้นคิดกะโหลกพระอรหันต์ ก็มีคมนไม่รู้ว่าจะไปในคติไหน จึงทูลถามพระศาสดา พระองค์ทรงทราบหรือไม่ ครั้นพระองค์ตรัสว่า เรารู้ จึงทูลขอเรียนมนต์อันนั้น พระศาสดาจึงตรัสว่า ถ้าท่านบวช เราจึงจะบอกให้ได้ วังคีสพราหมณ์ก็บวชเพื่อจะเรียนมนต์นั้น พระศาสดาจึงประทานวัตติงสาการกรรมฐานให้สาธยาย ตรัสว่าอันนี้เป็นปริกรรมของมนต์ เมื่อวังคีสกฤษุกระทำตาม ไม่ช้าวันก็ได้สำเร็จพระอรหันต์ พวกพราหมณ์ที่ตามมาจึงถามว่า มนต์นั้นสำเร็จแล้วหรือยัง จะได้สึกกลับไป ท่านตอบว่าบัดนี้เราไม่ควรเพื่อจะไปเสียแล้ว พระกฤษุทั้งหลายหาท่านว่าอวดพระอรหันต์ผล จึงทูลความนั้นแด่พระศาสดา พระองค์จึงตรัสพระคาถานี้

จตุ โย เวทิตตทานัน
อุปตติยจ สพุทโส,

อสตุตฺ สุกตฺ พุทฺธ
ตมห์ พุรัมมิ พุราหุณฺ,

ยสุสส คตฺติ น ชานนุติ
เทวา กนุชพพมานุสา,
จีณาสว อรหันตฺ
ตมห์ พุรัมมิ พุราหุณฺ.

ผู้ใดรู้ความเคลื่อนไหว และความ
บังเกิดแห่งสัตว์ทั้งหลาย โดย
ประการทั้งปวง

เราเรียกผู้นั้นซึ่งเป็นผู้ไม่ข้องอยู่
แล้ว ไปดีแล้ว รู้แล้ว ว่าเป็น
พราหมณ์

เทพยดาคนธรรมดา และหมู่มนุษย์
ทั้งหลาย ย่อมไม่รู้คติของผู้ใด
เราเรียกผู้นั้นซึ่งเป็นผู้มีอาสวะสิ้น
แล้วเป็นอรหันต์ ว่าเป็นพราหมณ์.

๓๐๐. เรื่องฉัมมทินนาเถรี

พระบรมศาสดา ทรงปรารภนางฉัมมทินนาภิกษุณี ในกาล
เมื่อท่านเป็นคฤหัสถ์ เป็นภรรยาของวิสาขอุบาสก ขออนุญาตสามีบวช
ครั้งบวชแล้วได้ไปสู่ชนบทแห่งหนึ่ง กับด้วยนางภิกษุณีทั้งหลาย
อยู่กระทำความเพียรในที่นั้น ไม่นานวันก็ได้สำเร็จพระอรหันต์พร้อม
ด้วยปฏิสัมภิตา ปรารถนาจะอนุเคราะห์ญาติ จึงกลับมาสู่เมืองราชคฤห์
วิสาขอุบาสกหมายว่านางกระสันอยากจะสึก จึงกลับมา ครั้งจะมาถาม
โดยตรง ๆ ก็เห็นว่าไม่สมควร จึงได้ถามปัญหาในโศดาปัดติมรรค
สกทาคามิมรรค อนาคามิมรรค เพียงธรรมที่ตนได้บรรลุ นาง
ฉัมมทินนาเถรี ก็วิสันหาได้ตลอดจนถึงอรหันต์ วิสาขอุบาสกจึงไป
เฝ้าทูลเรื่องธรรมมีกถาอันนั้นแก่พระศาสดา พระองค์จึงตรัสว่า
นางฉัมมทินนาวิสันหาถูกต้องแล้ว ถ้าท่านถามเรา ๆ ก็จะวิสันหา
อย่างนั้นเหมือนกัน แล้วจึงตรัสพระคาถานี้

ยสฺส ปุเร จ ปจฺฉา จ
มชฺเช จ นตฺถิ กิณฺจณฺ,

อกิณฺจณฺ อนาทานํ
ตมฺหํ พุรุมิ พุราหฺมณฺ.

ความกังวล ในขั้นทั้งหลาย ใน
ก่อนด้วย ในภายหลังด้วย ใน
ท่ามกลางด้วย ไม่มีอยู่แก่ผู้ใด
เราเรียกผู้นั้น ซึ่งเป็นผู้ไม่มีความ
กังวล ไม่มีความยึดถือ ว่าเป็น
พราหฺมณฺ.

๓๐๑. เรื่องพระองค์อุทิสมาลเถระ

พระบรมศาสดา ทรงปรารภพระองค์อุทิสมาลเถระ ครั้งเมื่อ
พระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงกระทำอสทิสทาน ให้ช้างถือเสวตฉัตรกั้น
เบื้องบนพระภิกษุ แต่ช้างที่เรียบร้อยดียังขาดอีกเชือกหนึ่ง ที่ยังเหลือ
มีอยู่ ก็ล้วนอาละวาดคุ้ย่ำ พระราชาจึงปรึกษาด้วยนางมัลลิกา นางจึง
ทูลว่า เมื่อช้างไม่พอแก่ภิกษุ ๕๐๐ เชือกเดียว ก็ควรใช้ช้างคู่ที่
เหลืออยู่นั้น แต่ให้ถือฉัตรสำหรับพระองค์อุทิสมาลก็แล้วกัน ครั้นช้างนั้น
เห็นพระองค์อุทิสมาลแล้ว ก็กลายเป็นสัตว์เรียบร้อยดี ภิกษุทั้งหลาย
จึงถามท่านว่า ท่านเห็นช้างคู่ถือฉัตรอยู่เช่นนั้นไม่กลัวหรือ ครั้น
ท่านตอบว่าเราไม่กลัวดังนี้แล้ว หว่าท่านอวดพระอรหัตผล จึงทูล
ความนั้นแก่พระศาสดา พระองค์จึงตรัสพระคาถานี้

อุสภํ ปวริ วีริ	เราเรียกท่านที่กล้าหาญอย่างยิ่ง
มเหสี วิชิตาวินํ	ดังโคอุสภราช ผู้แสวงหาคุณธรรม
อเนชํ นุหาคํ พุทฺธํ	อันใหญ่ ผู้ชนะมาร ผู้ไม่มีความ
ตมหํ พุรุมิ พุราหมณํ.	หวั่นไหว ผู้ล้างกิเลส ผู้รู้แล้ว

ว่าเป็นพราหมณ์.

๓๐๒. เรื่องเทวहितพราหมณ์

พระบรมศาสดา ทรงปรารภปัญหาของเทวहितพราหมณ์
พราหมณ์นั้น ได้ถวายเกศแก่พระองค์ ในเวลาประชวรด้วยพระวาโย

ครั้งหนึ่ง ครั้นหายประชวรแล้ว จึงได้ทูลถามว่า ให้ไทยธรรมแก่
ใครจึงจะมีผลมาก พระองค์จึงตรัสว่า ให้แก่พราหมณ์นั้นแหละมีผล
มาก เมื่อจะทรงประกาศบุคคลที่เป็นพราหมณ์ จึงตรัสพระคาถานี้

ปุกุเพนิวาส โย เวท,
สกุคาลัยญจ ปตุสติ,
อโธ ชาติกุขย์ ปตุโต,
อภิญญา วอสิโต มุณี,

ผู้ใครู้ชั้นที่ตนอาศัยอยู่ในภพก่อน
เห็นสวรรค์ และอบายอยู่ด้วย
อนึ่ง ได้บรรลุความสิ้นไปแห่งชาติ
เป็นมุณี เสร็จกิจแล้ว เพราะ

อภิญญา

สพุพโวลิตโวลานัน
ตมห์ พุรุมิ พุราหุณัน.

เราเรียกผู้นั้น ซึ่งเป็นผู้มีพรหม-
จรรย์ อันอยู่เสร็จสรรพแล้ว
ว่าเป็นพราหมณ์.

ธมมปทํ นิฏฺฐิตํ จบพระธรรมบท.

คำแก้

เรื่องที่ ๔ หน้า ๕ คำว่าบ้อม เป็นแต่ได้ใช้พูด ไม่ใช่เขียน
ควรแก้ว่าทอบ.

เรื่องที่ ๕ หน้า ๖ คำว่าลามปาม ไม่ใช่เขียนอักษรเหมือนกัน
ควรแก้ว่า ลูกลาม เปรียบด้วยไฟ.

เรื่อง ๗ หน้า ๘ เป็นต้น คำว่าไซ้ พวกพระใช้บอกปฏิเสธนั้น
หาถูกไม่ มีตัวอย่าง เช่นผู้หนึ่งถามว่า นี่ทองหรือมิใช่ ผู้หนึ่ง ตอบว่า
ไซ้ เช่นนี้ เป็นคำรับ ถ้าเขาจะปฏิเสธ คงบอกว่า มิใช่ ควรใช้ว่าไม่ใช่
หรือมิใช่ ทุกแห่ง.

เรื่องที่ ๑๕ หน้า ๑๗ เป็นต้น คำว่าดำรง มีความเดียวกับคำ
ว่าทรง เป็นสกัมมกิริยา ควรแก้เป็น อกัมมกิริยา ตั้งอยู่หรือสถิต
ตามรูปความ.

เรื่องที่ ๑๕ หน้า ๑๘ แปลบท "ปรุกโกโม" ว่า ความเพียร
เครื่องก้าวไปสู่คุณเบื้องหน้า ถูกตามพยัญชนะ แต่ไม่ใช่ภาษาพูด
คำพูดต้องให้ใจฉวยได้ทันที ควรแก้ว่า ความบากบั่น ความของคำนี้
ว่าไม่ถอยหลัง ก็ได้แก้ก้าวไปเบื้องหน้านั้นเอง. การแปลศัพท์มคธ
ที่ใช้กันอยู่ ยังอ่อนไม่รู้จักถือเอาความตามพยัญชนะ คุณแปลบท
"ปรุกโกโม" เป็นตัวอย่าง.

เรื่องที่ ๒๑ หน้า ๒๓ คำว่า เมื่อโกรธขึ้นรีบนำออก ควรแก้ว่า
เมื่อโกรธเกิดขึ้นรีบระงับเสีย.

เรื่องที่ ๒๓ หน้า ๒๕ ควรเติมบทกิริยา แปลคำว่า "นิพพา-

๑. แก้ตามพระมติแล้วเป็นส่วนมาก แต่ยังรักษาพระมติที่ทรงทักท้วงไว้เป็นปทัชฐานต่อไป.

นสฺสว สนฺตึเก " ว่า ตั้งอยู่ในที่ใกล้แห่งพระนิพพานทีเดียว หรือ
ว่า เป็นผู้ใกล้ต่อพระนิพพานแท้ ก็ได้.

เรื่องที่ ๒๕ หน้า ๒๗ บทว่า สบาย อันเป็นวิเสสนะแห่งของ
เดียวของฉัน ควรแปลว่าอันสบาย ที่หมายความว่า ฉันเข้าไปแล้ว
ยังความสบายให้เกิด ยิ่งกายและจิตให้คล่องแคล่ว บำเพ็ญสมณธรรม
สะดวก ถ้าจะแปลให้เข้าภาษาไทย แปลว่ายังความสบายให้เกิดก็ได้.

เรื่องที่ ๓๘ หน้า ๔๐ คำว่า ทรงเล่าโลม ควรแก้ว่าทรงปลอบ
ถ้าจะเล่นอุปสรรค แปลว่า ปลอบขอบ.

เรื่องที่ ๔๔ หน้า ๔๕ คำว่า โบยติพอแก่ศรัทธาแล้วปล่อยไป
ควรแก้ว่า พากันทูปติพอแก่ใจแล้วปล่อยไป.

เรื่องที่ ๔๕ หน้า ๔๗ บาลีว่า " ทิฆมา ชาครโต รตฺติ " แปลว่า
ราติของผู้ตื่นอยู่ยาว หมายความว่า คนไม่ได้นอนหลับ ต้องทำ
ธุระอะไรที่น่าเบื่อ ที่พระอรธรรคถาจารย์ ยกคนฟังธรรมเป็นตัวอย่าง
ย่อมเห็นว่า กว่าจะสว่าง ชั่งนานเสียจริง ๆ คนตื่นอยู่ในที่นี้ ไม่
ได้หมายเอาคนมีสติ ควรแก้ว่า ราตรีของคนตื่นอยู่ (คือมิได้หลับ)
อยู่ช้านาน, แม้คำว่า โยชนั ของคนเหนื่อยแล้วไกล ควรเพิ่มว่า
อยู่ช้านาน, แม้คำว่า สังสารวัฏของคนพาลทั้งหลาย ผู้ไม่รู้จักสังขาร
อยู่ ยาว ควรแก้ว่า สังสารวัฏของคนพาลทั้งหลาย ผู้ไม่รู้สังขาร
ย่อมยาว.

เรื่องที่ ๔๘ หน้า ๕๐ คำว่า เยาะเย้ยเพื่อน แกล้งกล่าวกับ
ภรรยาของตัวว่า ตนเป็นบัณฑิตนั้น ตามความในภาษามคธคฺคเป็นที

ว่าคนผู้รักของได้มานั้น จะพูดเยาะเพื่อน จึงทำเป็นพูดกับภรรยา
ของตนเองว่า เจ้าเพราะฉลาดเกินไป จึงไม่อาจหาค่าจ่ายกับข้าวใน
เรือนของตน ควรแก้ว่า หวังจะเยาะเพื่อน แก่ลึงว่าภรรยาของตัวเองว่า
เพราะฉลาดเกินไป จึงหาค่าจ่ายกับข้าวไม่ได้.

เรื่องที่ ๕๘ หน้า ๕๘ ควรแปลแก้ว่า " มเมว กตมณฺญนฺตุ
กิริหิพฺพชิตา อุโภ " ฤทธิสฺถ์ บรรพชิตทั้ง ๒ พวก จึงสำคัญกิจที่
คนอื่นทำแล้วว่าของเรา " มเมว อติวสา อสุสุ กิจฺจา กิจฺเจสุ
กิสฺมิณฺจ " จงอยู่ในอำนาจของเราราบที่เดียว ในกิจน้อยกิจใหญ่
ไม่ว่ากิจอะไร ๆ.

เรื่องที่ ๕๙ หน้า ๖๐ คำว่า เลี้ยงชีพด้วยอาหารอันสำรวม
ควรแก้ว่า เลี้ยงชีพด้วยอาหารอันปนกัน คำว่าคนละอัน ควรแก้ว่าข้าง
ละอย่าง.

เรื่องที่ ๖๐ หน้า ๖๑ คำว่า ควรเห็น ควรแก้ว่า ฟังเห็น.

เรื่องที่ ๖๑ หน้า ๖๒ บาลีว่า " อสพฺภา จ นิวารเย " ควรแปล
แก้ว่า และควรห้ามเสียจากกรรมของอัสตบรูษ (คืออกุศลกรรม).

เรื่องที่ ๖๔ หน้า ๖๔ คำว่า จึงสั่งพระเถรเจ้า ควรแก้ว่า จึง
ขอพระเถรเจ้า. คำว่า สุริยเทวบุตรก็ปล่อยแสงสว่าง ดวงอาทิตย์
ปรากฏในตอนบ่าย ควรแก้ว่า ก็ปล่อยดวงอาทิตย์ ๆ ก็เดินเคลื่อน
จากศูนย์กลางแห่งท้องฟ้า เวลาบ่ายก็ปรากฏ. คำว่า ไฉนน้ำ ควรเพิ่ม
ว่า ไฉนน้ำเข้า. คำว่า ผู้ตากยอมตากไม้ ควรแก้ว่า ผู้ตากยอมมัด
แปลงไม้.

เรื่องที่ ๖๗ หน้า ๖๗ คำว่า กระทบเวลาข้าวแพง ควรแก้ว่า
ประจวบเวลาข้าวแพง. คำว่า ปล้ำปลุกกันเล่นเป็นที่สบาย ควรแก้ว่า
ปล้ำปลุกกันเล่นสนุกสนาน. คำว่า ย่อมไม่แสดงอาการสู้ต่ำ ควรแก้ว่า
ย่อมไม่แสดงอาการขึ้นลง.

เรื่องที่ ๖๘ หน้า ๗๐ คำว่า ที่ไปสู่ฝั่ง ควรแก้ว่า ย่อมข้าม
ถึงฝั่ง. บาลีว่า " ตีรเมวานุชาวติ " ควรแปลว่า ย่อมวิ่งไปตามฝั่ง
นั้นแล.

เรื่องที่ ๗๒ หน้า ๗๔ บทว่า " อุตฺตมฺชนฺติ " แปลว่า หลีก
ออก หมายความว่า ไม่อยู่เป็นที่. บทว่า " นิเกเต " แปลว่า ที่อยู่
หมายความว่า ท่านไม่ยินดีอยู่ในที่เดียว.

เรื่องที่ ๗๕ หน้า ๗๗ บาลีว่า " เทวาปิ ตสฺส ปิหฺยนฺติ ตาทิโน "
ควรแปลแก้ว่า แม้เทวดาก็ระหิ่มต่อคนนั้น ผู้มีมานะอันละได้แล้ว
หาอัสวะมิได้ เป็นผู้คงที่. นิบาตคือ ปิ ที่แปลว่า แม่ บ่งความอยู่ว่า
ไม่ใช่เทวดาพวกเดียว หมายเอามนุษย์ด้วย แปลกันว่า แม่เทวดา
และมนุษย์ทั้งหลาย เกินไป.

เรื่องที่ ๘๐ หน้า ๘๒ คาถาควรแปลดังนี้ " รมณฺิยานิ อรณฺฺณานิปิ
ยตุถ น รมตี ชโน " ป่าทั้งหลายอันไม่เป็นที่ยินดีของมหาชนย่อม
เป็นที่น่ารื่นรมย์ " วิตราคา รมสฺตฺสนฺติ " สมณะผู้มีราคะไปปราศแล้ว
จักยินดีในป่าเหล่านั้น " น เต กามคเวลิโน " เพราะเธอทั้งหลาย
หาเป็นผู้แสวงหากามไม่.

เรื่องที่ ๘๔ หน้า ๘๖ ทรงแสดงเหตุแห่งความฉิบหายนั้น ใน

อรรถกถาไม่ได้กล่าวว่พราหมณ์นั้นประพฤติ.

เรื่องที่ ๘๕ หน้า ๘๘ แปล ภาวิต ศัพท์ ว่าบ่มแล้ว หาดรง
ความไม่ แปลว่าอบรมดีกว่า เพราะบทว่าบ่มนั้น หมายความว่ายัง
ไม่ถึงเวลาจะได้การ เร่งให้สุก หรือให้สำเร็จ อบรมนั้น หมายความว่า
ทำให้เจริญดี ตรงอรรถแห่งภาวิตศัพท์. ในเรื่องเป็นลำดับไป ก็พึง
เห็นเหมือนกัน.

เรื่องที่ ๕๓ หน้า ๕๕ คำว่า ใครเห็นก็เหมาว่าเป็นข้ำ ควรแก้ว่า
ใครเห็นก็ลงเอาว่าเป็นข้ำ.

เรื่องที่ ๕๘ หน้า ๑๐๐ คำว่า เห็นกรรมดี ควรแก้ว่า เห็นผลดี
คำว่าเห็นกรรมชั่ว ควรแก้ว่า เห็นผลชั่ว.

เรื่องที่ ๑๑๗ หน้า ๑๒๑ บทว่า "สุพฺพตา" ควรแปลแก้ว่า
ผู้บำเพ็ญพรตดี หรือว่าผู้มีวัตรอันดี.

เรื่องที่ ๑๑๘ หน้า ๑๒๒ คำว่า เป็นไฟอยู่เป็นนิตย์ ควรแก้ว่า
ลูกโพลงอยู่เป็นนิตย์.

เรื่องที่ ๑๑๕ หน้า ๑๒๓ คำว่า สักปานใด ควรแก้ว่า สักปานไร.
บทว่าไฉนนั้น ควรใช้ในความที่มีนั้นรับ และในความที่ตัดจากไฉนหนึ่ง
บทว่าไร หรืออะไร ควรใช้ในความที่ไม่บอกกำหนดเช่น "ยาวชีว์"
เป็นอยู่เพียงไร.

เรื่องที่ ๑๒๖ หน้า ๑๓๐ คำว่า วิชาพื่อนรำขบร็อง ควรแก้ว่า
ศิลปะพื่อนรำขบร็อง. นี้เป็นประเภทแห่งศิลปะ.

เรื่องที่ ๑๒๕ หน้า ๑๓๔ ความว่า อาจารย์ของเราทั้งหลาย---

ดีแต่เดือนเขา เรียงเข้าที่อยู่ ทั้งเป็นจริงก็ได้ ทั้งเป็นกลอุบายก็ได้
แต่ในอรรถกล่าว ภิษุเหล่านั้นพูดกันว่า อาจารย์ของเราทั้งหลาย
ปรารภความเพียรเหลือเกิน เราจักคอยจับท่าน คอยจับอยู่ จึงเห็น
กิริยาของท่าน แล้วพูดว่า ตายจริงอาจารย์ของเรา ดีแต่พูด.

เรื่องที่ ๑๕๔ หน้า ๑๖๔ อาชานัย เขียนไม่ถูก ควรจะเขียนว่า
อาชาไนย ศัพท์ที่ใช้ไม่ผิดและ ย สะกดนั้น เฉพาะศัพท์ที่ลงท้าย
อยะ อุทาหรณ์ อุทยะ เป็นอุทัย ภยะ เป็นภัย นิสสยะ เป็น
นิตสัย วยะ เป็น วัย ขยะ เป็น ขัย นัย เป็น นัย ศัพท์ที่ใช้ไม่
มลาย กับ ย นั้น เฉพาะศัพท์ลงท้าย เอยยะ อุทาหรณ์ อาชา-
เนยยะ เป็นอาชาไนย เวยยภณะ เป็นไวยภณณ์ เวยยาวัจจกระ
เป็นไวยาวัจจกร อภิธยยะ เป็นอภิโรย อธิปเตยยะ เป็นอธิปไตย
เทยยธัมมะ เป็นไทยธรรม อสังเขยยะ เป็นอสงไขย ภาคินยยะ
เป็นภาคินย.

เรื่องที่ ๑๕๕ หน้า ๑๖๔ การเป็นพระราชา ควรแก้ว่า ความ
เป็นพระราชา. กิริยาว่าเป็นว่ามี ที่เข้ากับคุณศัพท์หรือนามศัพท์ ใช้
ความนำหน้า หมายความว่า เป็นกิริยานาม เช่นความเป็นสหาย ความ
หมั่น ความมีสุข เป็นตัวอย่าง กิริยาอื่นเป็นไปทางกายทางวาจา
ใช้การนำ เช่นการเดิน การนั่ง การพูด การแสดง เป็นตัวอย่าง
กิริยาทางใจ ใช้ความเป็นพื้น เช่นความคิด ความโลภ ความ
ปรารถนา เป็นตัวอย่าง หากจะใช้การนำหน้า ก็ดูเหมือนจะได้
เหมือนกัน.

เรื่องที่ ๑๕๗ หน้า ๑๖๓ บทว่า "วิหราม" น่าจะเป็นน วัตตมานา
วิกัตติ มากกว่า ปัญจมี ความแก้ง-เถิด เป็นข้อม ทุกแห่ง.

เรื่องที่ ๑๕๘ หน้า ๑๖๕ ใช้ศัพท์ว่า นัคคา ผิด ศัพท์นี้ใช้
เรียกหลานที่เป็นลูกของลูก พระเจ้าอชาตศัตรู เป็นพระโอรสของ
พระราชกนิษของพระเจ้าปเสนทิโกศล ควรแก้ว่า ผู้เป็นพระราช-
ภาคินัย ลูกของพี่ชายหรือน้องชาย น่าจะเป็นภาคิกะ หรือภาคิกา
ตามลึงคะ แต่ศัพท์นี้ใช้ในอรรถกถา หมายความว่า ภาคา ที่แปล
ว่าพี่ผู้ชายก็ได้ น้องผู้ชายก็ได้ จนเพื่อแล้ว จึงใช้ศัพท์ภาคินัย
นั่นเอง.

เรื่อง ๑๖๕ หน้า ๑๗๖ บาลีว่า "ปิยาปายิ หิ ปาปโก"
ควรแปลแก้ว่า เหตุว่าความพราจากอารมณ์เป็นที่ชอบใจ เป็น
การทรม.

เรื่องที่ ๑๖๘ หน้า ๑๗๕ คำว่า ในนานาประเทศ ควรแก้ว่า
ในต่างเมือง เพราะคงหมายถึงให้เที่ยวไปในอินเดียนั่นเอง.

เรื่องที่ ๑๗๔ หน้า ๑๘๔ คำว่า ข้อมไม่ติดตามผู้ไม่เกี่ยวข้อง
อยู่ในนามและรูป ควรแก้ว่า ข้อมไม่ตกถึงผู้ไม่ติดอยู่---

เรื่องที่ ๑๗๕ หน้า ๑๘๘ คำว่า ที่ภูเขาแห่งหนึ่ง ควรแก้ว่า
ที่เขาศิขณภู.

เรื่องที่ ๑๘๒ หน้า ๑๙๓ บทว่า "อุยฺโยมุเข" แปลตาม
พยัญชนะว่า ในปากแห่งความออก แปลตามความว่า ในปากแห่ง
มรณะ เพราะมรณะเป็นเหตุออกจากโลก เทียบคำไทย พุดเปรียบว่า

ไม้ไผ่ฝั่ง.

เรื่องที่ ๑๙๙ หน้า ๒๐๐ และ ๒๐๑ คำว่าพบ ควรแก้ว่า บรรลุ หรือว่าได้.

เรื่องที่ ๒๐๔ หน้า ๒๑๕ บาลีว่า "เอตลฺหิ ตุมฺเห ปฏฺิพฺชชถ " แปลว่า ท่านทั้งหลายจงดำเนินไปสู่ทางนั้นแล.

เรื่องที่ ๒๐๖ หน้า ๒๑๘ บทว่า "ถึสนฺนสงฺกปฺมโน" แปลว่า มีคำริในใจอันจมเสียดแล้ว สนิทกว่า.

เรื่องที่ ๒๐๘ หน้า ๒๑๙ "ตฺถจฺลโปจฺจิต " เคยแปลว่ามีกำมือเปล่า ที่ว่าเป็นคำพระศาสดาตรัสเรียกภิกษุณัั้น.

เรื่องที่ ๒๑๖ หน้า ๒๒๗ ภัททียภิกษุณัั้น คือภิกษุชาวเมือง ภัททียะ.

เรื่องที่ ๒๒๘ หน้า ๒๓๙ คำว่า ยิงฺเกถึยโทษจฺจฐฺถึถึ ควรแก้ว่า ยิงฺโปรย---

เรื่องที่ ๒๓๔ หน้า ๒๔๘ คำว่า อันเขาตกปลอดภัยไว้แล้ว ควรแก้ว่า อันเขาผูกไว้แล้ว จึงจะสมกับข้างยื่นโรง.

เรื่องที่ ๒๓๙ หน้า ๒๕๒ คำว่า เขาหลวงณัั้น ควรแก้ว่า เขา หิมพานต์ เพราะคำว่าเขาหลวงณัั้น หมายถึงเขาใหญ่เท่านั้น.

เรื่องที่ ๒๔๐ หน้า ๒๕๕ แปลบท "ภณฺชิ " ว่า ระราน ความอ่อนไป ควรแปลว่า หักราน.

เรื่องที่ ๒๕๑ หน้า ๒๖๙ คำว่า ภายใต้ต้นไม้ปาริฉัิตตกชาติ ควรแก้ว่า ภายใต้ต้นปาริฉัิตตกะ.

เรื่องที่ ๒๕๘ หน้า ๒๘๑ กถาว่า " ตตุรายมาที---ถัวโร
ควรแปลว่า ตตุรายมาที ภาติ อิธ ปญญสุต ภิกขุโน " ใน
ธรรมทั้งหลายนั้น ธรรมนี้ย่อมเป็นเบื้องต้นของภิกษุผู้มีปัญญาใน
พระศาสนานี้ " อินุทริยคฤติ สนุตฺถุจิ " คือ ความรักษาอินทริย์ ๑
ความสันโดษ ๑ " ปาฏิโมกฺเข จ ถัวโร " ความสำรวมในพระปาฏิโมกข์ ๑
แปลเช่นนี้ ตัดตอนได้สะดวก.

เรื่องที่ ๒๗๐ หน้า ๒๘๒ บางแห่งกถา " น พุราหุณฺณสุเสตท-
กิลฺยจิ เสโย ยทนิเสโร มนโส ปิเยหิ " ถ้าจะแปลให้ถูกแล้ว
จะต้องแปลว่า การไม่ห้ามใจเสียจากสิ่งที่ชอบใจของพราหมณ์ เป็น
การประเสริฐมากหาไม่ได้ อธิบายว่า ถูกเขาด่าหรือตี โกรธขึ้นมา
พอใจจะทำตอบเขา และด่าตอบหรือตีตอบบ้าง ไม่ห้ามใจเสีย คน
สามัญเห็นว่าเป็นการดีไม่น้อย คือดีมาก ส่วนในทางศาสนาท่านคิดว่า
ไม่ดี. พระอรรถกถาจารย์ถือเอาความไปเสียอย่างหนึ่ง ว่าการห้ามใจ
จากสิ่งที่ชอบใจ เป็นการดีเพียงเล็กน้อยหาไม่ได้ คือว่าดีมาก. ประชุม
บทว่า " พุราหุณฺณสุเสตทกิลฺยจิ " จะต้องตัดบทว่า " พุราหุณฺณสุ
เอตฺ อกิลฺยจิ " บทว่า " ยทนิเสโร " จะต้องตัดบทว่า ยํ อนิเสโร "
เป็นอย่างอื่นไม่ได้เลย เพราะฉะนั้นแปลอย่างนัยแรกจึงจะถูก.

เรื่องที่ ๒๗๕ หน้า ๒๘๖ คำว่าสัตว์ ควรแก้ว่าชน บทว่า
" ชนฺตุ " นี้ หมายเอาสัตว์ทั่วไปก็ได้ เช่นคำว่า สัตว์โลก หมายเอา
เฉพาะคนก็ได้ เช่นในที่นี้. พระอาจารย์ชาวสิงห์ ชอบใช้โวหาร
เช่นนี้นัก.

เรื่องที่ ๒๗๖ หน้า ๒๕๗ บทคาถาว่า " น จาหิ พุราหุณ พุริ
โยนิชฺ มตุตฺตมฺภว " ควรแปลแก้ว่า เรากล่าวพราหฺมณฺ ว่าเกิด
แก่กำเนิด มีมารดาเป็นแดนเกิด ก็หาไม่ได้.

เรื่องที่ ๒๗๗ หน้า ๓๐๘ คำว่า หาชื่อว่าเป็นคำหยาบคายไม่
ควรแก้ว่า หาใช่คำหยาบคายไม่.

เรื่องที่ ๒๕๑ หน้า ๓๑๐ บทว่า " อนุปฺตฺตํ " ควรแปลว่า ตาม
ถึงแล้ว หรือบรรลุแล้ว ในที่อื่นก็เหมือนกัน.

เรื่องที่ ๒๕๓ หน้า ๓๑๒ คำว่า เรามีธรรมเป็นเครื่องอุ้มใจเกิด
ขึ้นแล้ว ควรแก้ว่า เรามีการไม่กลับไปเป็นธรรมดาเกิดขึ้นแล้ว.

เรื่องที่ ๒๕๔ หน้า ๓๑๓ คำว่า ทางอ้อม ควรแก้ว่า ทางลื่น.

เรื่องที่ ๒๕๖ หน้า ๓๑๖ ศัพท์ว่า ตันกามพุกฺขํ ควรแก้ว่า
ตันกัลปพุกฺขํ ศัพท์มคธว่า กปฺปรุกฺโข ศัพท์สันสกฤตว่า กัลปวฤกษะ
แปลว่า ตันไม้เป็นที่กำหนดเอาได้ตามปรารถนา หรือว่าตันไม้
ประจำกัลป์.

คำอธิบาย

๑. เรื่องพระสาวกริชยาตนเอง เช่นในเรื่องที่ ๕๘ หน้า ๕๘ ก็มีเรื่องพระสาวกริชยาพระศาสดา เช่นในเรื่องที่ ๑๓๕ หน้า ๑๔๐ ก็มีพระอรรถกถาจารย์ชาวสิงห์พ ชอบเล่านัก จะเป็นด้วยครั้งนั้น พระสิงห์พักริชยากันกระมัง.

๒. เรื่องที่ ๑๘๖ หน้า ๑๘๗ มีคำกล่าวว่ หญิงในโลกเป็นสาธารณะแก่ชาย เปรียบด้วยแม่น้ำเป็นต้นนั้น พระอาจารย์ผู้รจนาอรรถกถาธรรมบท ชักมาจากอรรถกถาชาดก ชะรอยกามาสุมิจจาจารหรือการหากินในทางกาม จะเป็นไปมากในพวกหญิงในสถานและในเวลาทีรจนาอรรถกถาชาดก จึงมีคำติพวกหญิงไว้ถึงปานนั้น.

๓. การเล่าเรื่องคนกับสัตว์เป็นเวรกัน เช่นในเรื่องที่ ๔ และเรื่องที ๒๑๕ ของพระอรรถกถาจารย์ ลงท้ายผู้ก่อเวรเดิมกลับได้ดีฝืนทางกรรม แต่ไฉนท่านจึงชอบเล่าอย่างนั้น ขอนักรู้พิจารณาอุเกิด.

๔. เรื่องที่ ๒๑๗ หน้า ๒๒๘ ในท้องเรื่องกล่าวว่ ภิกษุฆ่ามารดาบิดาแล้ว พันทุกข์ และในคาถากล่าวว่ พราหมณ์ฆ่ามารดาบิดา ฆ่าพระราชา ฆ่าพราหมณ์ด้วยกัน ทำร้ายแวนแคว้นทั้งประชาชนแล้ว หาทุกข์มิได้ ล้วนแต่ยกคนสำคัญและสิ่งสำคัญขึ้นพูดทั้งนั้น มารดาบิดาเป็นสำคัญในตระกูล พระราชาเป็นสำคัญในแผ่นดิน พราหมณ์เป็นที่นับถือคจพระในภายหลัง แวนแคว้นเป็นชาติภูมิ เป็นเรื่องไม่น่าฟัง มีพระธรรมกถึกบางรูป ชอบแสดงวิปริตอย่างนี้ เพื่อจะปั่นใจของคนฟัง พอเห็นว่าปวนละ ก็อธิบายว่

อย่างนั้นได้แก่ออย่างนั้น เช่นแปลไว้ในหนังสือนี้แล้ว. ในบาลีหาเรื่อง
เช่นนี้ ที่อ้างว่าพระพุทธเจ้าตรัสแทบไม่มีนอกจากเรื่องนี้ เว้นไว้แต่
ที่นึกไม่ได้หรือพันहुพันตา.

๕. เรื่องที่ ๒๓๕ หน้า ๒๔๘ กาลาว่า " มิทุธิ ยทา---มนุโท "
ดูเหมือนจะหมายความคาคว่า คนมีความง่วงเป็นเจ้าเรือน ทั้งกินจุ
ด้วย เขาย่อมจะเป็นคนเขลา เข้าห้องบ่อย ๆ นอนหลับพลิกไปมา
เหมือนสุกรใหญ่ที่เขาปรนปรี้อด้วยอาหาร แต่พระอรรถกถาจารย์
แก้ความสูงไป บทว่า " คพุกั " ที่แปลห้องนั้น ท่านแปลเสียว่าครรรกั
ที่ถือปฏิสนธิ.

๖. ในเรื่องที่ ๒๕๗ หน้า ๒๗๗ กล่าวว่พระศาสดาต้นพระเศียร
ในขณะที่เสด็จไปยืนเพื่อจะรับบิณฑบาต แย้งกับเสขียวัตถ์ที่ห้ามไม่ให้
ทำอย่างนี้. ท่านผู้รจนามุ่งแต่จะแต่งเรื่องให้ขัน หาได้คำริโดย
รอบคอบไม่.

๗. ในเรื่องที่ ๒๖๔ หน้า ๒๘๗ คำบาลีว่า " สงฺขารานํ ขยิ ญตฺวา
อกตญฺญูสิ พุราหุณฺณ " แปลตามพยัญชนะว่า พราหฺมณฺ์ ท่านรู้ความ
สิ้นแห่งสังขารทั้งหลายแล้ว เป็นผู้อกตัญญู นี้เป็นโวหารเล่นสำนวน
ดังกล่าวแล้วในข้อ ๔ ใครได้ฟังก็ตกตะลึง ผู้กล่าวจึงแก้ว่า อกตัญญู
นั้น คือรู้จักพระนิพพานอันปัจจยไม่"ได้ทำ คือไม่ได้ตกแต่งต่างหาก
ไม่ใช่อกตัญญู คือไม่รู้จักอุปการะอันท่านทำแล้ว. ตามพยัญชนะ
อ แปลว่า ไม่ กต แปลว่า ทำแล้ว ญ แปลว่า รู้ อ เข้ากับ ญ
แปลว่า ไม่รู้จักที่ทำแล้ว ทำอะไรต้องเข้าใจเอาเอง เข้าใจกันคาคคั่น

ว่า อุปการะ พระธรรมกถึกผู้เล่นสำนวนยกเอา อ มาเข้ากับ กต แปลว่าไม่ทำแล้ว สำเร็จความว่ารู้จักที่ไม่ทำแล้ว ท่านอธิบายว่าพระนิพพานที่ปัจฉัยหาได้ตกแต่งไม่.

๘. ฟังตามท้องเรื่องที่ ๒๘๕ หน้า ๓๐๕ ชื่อว่า ภิกษุถือเอาผ้าของพราหมณ์ที่วางไว้ด้วยบังสกุลสัญญา คุณเป็นที่แก้ตัว ทางจะมีได้คือเจ้าของทำตกไว้ ภิกษุถือเอาเป็นของเก็บได้ ที่ในครั้งก่อนยังไม่แลเห็นโทษ แต่การถือเอาของเก็บได้ ก็มีลักษณะห้ามแล้ว ท่านผู้รจนาคำนี้ไม่รอบคอบเอง.

๙. พระอาจารย์ผู้รจนารรตถกถาธรรมบท พอใจจะกล่าวมอมพระราชาให้โสมมและผิดเศรษฐกิจให้ผ่องใสจริง ๆ เช่นในเรื่องที่ ๑๕๖ กล่าวว่ พระเจ้าอชาตศัตรูเสด็จยกพลไปเพื่อจะยึดปราสาทของโชติกเศรษฐี ได้ทอดพระเนตรเห็นเงาพวกพลนิกายของพระองค์เอง ที่กำแพงแก้ว ตกพระทัยหมายว่าเศรษฐีตระเตรียมพวกพลไว้ต่อสู้ ก็เสด็จกลับ ข้อความในอรตถกถาแห่งเรื่องนี้ก่อนตอนนี้ ที่พระอริยมุนีไม่ได้ชักมากล่าว เล่าถึงเรื่องพระเจ้าพิมพิสารเสด็จทอดพระเนตรปราสาทของโชติกเศรษฐี นางทาสีผู้เทหยากเยื่อขึ้นมือถวาย พระราชาไม่วางพระหัตถ์ที่แขนของนาง ทรงสำคัญว่าเป็นภรรยาของเศรษฐี ๆ ออกมารับเสด็จ เชิญเสด็จเข้าไปในปราสาท ทอดพระเนตรเห็นพื้นแก้วเป็นเงา ตกพระทัยว่าเป็นหลุมลึกไม่กล้าเสด็จ เศรษฐีต้องเดินนำเสด็จ เศรษฐีตั้งเครื่อง เสวยอร่อยเพลินไปจึงต้องทูลห้าม ตรัสเรียกภรรยาเศรษฐีมาเฝ้า นางเหม็นสาบพระราชาทนไม่ไหว. นำ

จะเห็นว่าพระราชาในเกาะลังกา โดยมาก คงไม่ต้องอยู่ในราชธรรม
ไม่อุปถัมภ์พระศาสนาหรือกลับเบียดเบียนด้วยซ้ำไป กล่าวโดยเฉพาะ
ในเวลารจนารรถกาทธรรมบท คงเป็นเช่นนั้นกระมัง พระจึงได้
ซังนัถ แม้กล่าวถึงเรื่องพระราชาอื่น ก็พอใจจะมอมให้โสมมเหมือนกัน
ส่วนเศรษฐีนั้นแลเห็นได้ว่า คงก่อกูลพระ ๆ จึงชอบชมสมบัติเศรษฐี
ด้วยประการต่าง ๆ.